

SKLADNJA
ILIRSKOGA JEZIKA,
za niže gimnazije

sastavio

Adolfo Weber
car. kralj. gimnazijalni učitelj.

U Beču, 1859.
U c. k. nakladi školskih knjigah.

INSTITUT ZA HRVATSKI JEZIK I JEZIKOSLOVLJE

Skladnja
ilirskoga jezika
za niže gimnazije

SKLADNJA

ILIRSKOGA JEZIKA,

za niže gimnazije

sastavio

Adolfo Weber

car. kralj. gimnazijalni učitelj.

U Beču, 1859.

U c. k. nakladi školskih knjigah.

Tisak OO. Mehitaristah.

Kazalo.

Dio drugi.

O skladnji.

Odsèk pèrvi.

Odsèk drugi.

Odsěk tretji.

Dodatak.

Skladnja.

§. 1.

Skladnja uči, kako se *slažu* ili *skladaju* pojedine réči, da od njih postanu izreke, a od ovih céli govor.

Budući pako da se réči u izreci sada s drugimi udesuju ili slažu, sada o drugih vise ili na njih déluju, sada s drugimi u někom redu stoje: zato se skladnja déli na troje: na skladnju *slaganja, dělovanja* i *poredanja*.

Tomu se dodaje nauk o raznih izrekah, kojimi se misli célovito izriču, i o raznih znakovih, koji u pisanju ili pismenom izražavanju mislih služe.

Nauk se ovaj zavèršuje pravili o pésničtvu kano jednom od glavnih načinah, kojimi se misli izriču.

Odsěk pèrvi.

Skladnja slaganja.

Glava I.

O izrekah.

§. 2.

1. *Izreka* je misao, koja se rěčmi očituje; n. p. *Mati prede. Otac je lěčnik. Brat je bolestan. Nož nije oštar.*

2. Svaka izreka mora imati dvě glavne česti: *subjekt* i *predikat.*

3. *Subjekt* je osoba ili stvar, o kojoj se što veli; kano u gornjih priměrih: *otac, brat, nož.*

4. *Predikat* je ona rěč, kojom se o subjektu što veli; kano u gornjih priměrih: *prede, lěčnik, bolestan, oštar.*

5. *Subjekt* se naznačuje:

a) *Samostavnikom;* n. p. Sunce *grije,* ljudi *rade,* žene *predu* itd.

b) *Pridavnikom;* n. p. Mudar *mudruje,* a lud *luduje.*

c) *Zaimenom;* n. p. Ja *tèrčim,* on *leži,* onaj *spava,* tko *viče?*

d) *Infinitivom;* n. p. Šutiti *je često mudrost;* spavati *je potreba.*

e) *Cělom izrekom* sa *da;* n. p. *Da* radiš, *vèrlo me veseli* = Radnja *me tvoja vèrlo veseli.*

f) *Svakom rěčju,* o kojoj se što veli; n. p. Pet *je brojnik;* P *je slovo itd.*

6. *Predikat* se naznačuje:

a) *Glagoljem;* n. p. *Ptice* pěvaju, *konji* hèržu.

b) *Samostavnikom;* n. p. *Ja sam* učenik. *Cicerom bijaše* govornik.

c) *Pridavnikom* ili *participijem;* n. p. *Sokrat bijaše* mudar. *Ljudi su* umèrli. *Domovina je* izdana.

d) *Zaimenom* posědovnim; n. p. Kuća je *moja*. *Konj je* njezin, njihov.

e) *Brojnikom;* n. p. *Petar je* pèrvi, *a Pavao će biti* drugi.

f) *Prislovom;* n. p. Dobro *je sěděti. Ovdě je* ugodno.

7. Kada je predikatom *glagolj,* onda se njegovo odnošenje prama subjektu naznačuje raznimi dočetci; n. p. Ja piš-*em,* pis-*ah,* ti piš-*i* itd.

8. Kada je predikatom *pridavnik* ili *samostavnik,* onda treba *kopula,* da se spoji predikat sa subjektom; kopula je glagolj *biti;* n. p. *Sokrat* bijaše *mudrac; Sokrat* bijaše *mudar.*

9. Kada sa subjektom kojim dolaze glagolji, koji znače: *zvati, učiniti, imenovati, dèržati,* a s ovimi objekt koji, o kojem se ima něšto izreći samostavnikom ili pridavnikom, onda se taj samostavnik ili pridavnik zove predikatom onoga objekta; n. p. *Něki Hèrvati imenovaše Zapoljskoga* kraljem. *Car imenova nadbiskupa zagrebačkoga* kardinalom. *Gèrci zvahu Sokrata* mudrim.

10. Kada se ovakova izreka pretvori u passivnu, te se objekt metnę u nominativ, i onda ostaje rečeni samostavnik ili pridavnik predikatom onoga bivšega objekta; n. p. *Od někih Hèrvatah imenova se Zapoljski* kraljem. *Od Gèrkah se zvaše Sokrat* mudrim.

Pazka. Kada do samostavnika kano predikata stoji pridavnik, zanj se veli da je u predikatu; n. p. *Ciceron bijaše* glasovit *govornik.*

§. 3.

Koji izrazi mogu činiti izreku.

1. U jeziku razlikujemo tri gramatičke osobe: *pèrva* je, koja govori; *druga,* s kojom se govori; *tretja,* o kojoj se govori; izrazujemo jih zaimeni osobnimi; ali buduć da naš glagolj svojimi dočetci naznačuje osobu, zato nemetjemo zaimenah s glagolji, osim kada su vèrlo važni; n. p. Ja *čitam*=*čit* am; ti *čitaš*=*čit*-aš; on *čita*=*čit*-a itd.

Zato izreku može praviti.

a) Sam *glagolj* svèršenoga načina; n. p. *Čitam, pišeš, pěva, zovemo, vučete, tuku* itd.

b) Glagolj *biti* sa subjektom, kada znači, da něšto obstoji; n. p. Jest *Bog,* bijaše *vrěme,* biti će *prilika* itd.

c) Svi *neosobni* glagolji i izrazi; n. p. *Gèrmi, sěva, trěska, daždi, zebe me, boli me, neće mi se* itd.

d) Svi *eliptički* izrazi, gdě se izostavlja koji dio izreke, kakovih ima u nas sila; n. p. *Ako (ideš) u goru, vuci (ondě su).* (N. P.) *Tko o čem (govori), a baba o uštipcih.* (N. P.)

e) *Infinitiv* sam po sebi nemože praviti izreke, osim ako mu se doda ili razuměva neosobni koji glagolj: *treba, valja* itd.; n. p. *Šutiti, a ne navěk bèrbljati* (treba, pristoji se).

f) Druge česti govora: samostavnici, prídavnici, zaimena i prislovi mogu sami praviti izreku, ali samo u pitanjih, odgovorih i uzklicih, jer se uvěk razuměva koji glagolj; n. p. *Tko se vozi?* Otac *(ide); Tko ode?* On; *Jesi li bio?* Ne, jok!; *Kako je pisao?* Zlo. *Što ti na to? (reče)* Ognja! *Vode! Lagano! Korak! Tiho!*

§. 4.

O prostoj i razširenoj izreci.

1. Izreka se děle na proste, razširene, jednostavne, stegnute, sastavljene, mnogostručno sastavljene i pokratjene.

2. *Prosta* je izreka onda, kada ima samo subjekt i predikat, a kadšto i kopulu; n. p. *Učenik uči. Bog je pravičan.*

3. *Razširena* je izreka onda, kada se glavni děli pobliže označuju drugimi rěčmi; n. p. Marljiv *učenik uči* neprestano. Sveznajući *je Bog* pravičan *sudac.*

Pazka. Pobližim se označivanjem, istina, razširuje izreka, ali misao se sve to većma steže na pojedine okolnosti tako, da se pod razširenom izrekom manje ljudih ili stvarih razuměva, nego pod prostom; n. p. *Vojnik vojuje;* hrabri *vojnik vojuje* hrabro; *vojnik vojuje* za domovinu; ovaj *vojnik vojuje* za cara itd.

4. *Subjekt* se razširuje:

a) Samostavnikom ili pridavnikom kano apozicijom; n. p. Konzul *Ciceron svlada Catilinu. Kirjanović, kao malo* začudjen, *odgovori.* (Vuk. Ut. 1.)

b) Pridavnikom kano atributom; n. p. *Petar* veliki *sagradio je Petrograd. Chrysostom* zlatousti *napisao je mnogo knjigah.*

Pazke.

1. Apozicija se dodaje samostavniku bez spojnoga glagolja, jer onaj glagolj, što dolazi u izreci, jest predikat.

2. Atribut izriče bez spojnoga glagolja svojstvo samostavnika, ponajviše osobe, koje je ona stekla sjavnjm kojim činom.

3. Atribut i apozicija mogu se i izbaciti, pak izreka ostaje istinita, ovi dakle služe, samo da bolje razjašnjuju subjekt; ali pridavnik kano *epitet* nesmije se izbaciti, jer je tako uzko skopčan sa subjektom, da čini jednu nerazdělivu misao, a predikat izriče něšto ob obojem: čim si izbacio pridavnik, izreka je laživa ili posve nerazumljiva; n. p. *Ljudi*, dobri i zli, *umiru*, a něki *ljudi lažu;* ono je apozicija, jer jih možeš izbaciti, a predikat *umiru* proteže se samo na *ljudi;* ovo je epitet, jer predikat *lažu* spada i na *ljudi* i na *něki* skupa; izbaci *něki*, izreka je laživa. Pěsnikom služe epiteti i bez sile, da ukrase govor, ali prozaista metje jih samo onda, kada se bez njih nebi moglo razuměti, što se veli, ili bi izreka bila laživa.

c) *Pridavnikom* kano *epitetom*, kada se pridavnik doda subjektu tako, da s njim čini jednu nerazdělivu misao, a predikat izriče něšto ob obojem; n. p. Pametni

se ljudi nesèrde. Velike *rěke nose brodove.* Veliko *stablo teže pada.*

Pazke.

1. Razlika se izmedju pridavnika kano *predikata* i kano *epiteta* u tom sastoji, što je uz epitet još druga koja rěč predikatom, a pridavnik kano predikat izriče sam něšto o subjektu i njegovu epitetu; n. p. *Krěpostni su ljudi rědki,* ili *rědki su krěpostni ljudi,* ili *ljudi su krěpostni rědki,* ili *rědki su ljudi krěpostni;* u svih ovih priměrih *rědki* je predikat, a *krěpostni* epitet; izbaci epitet, izreka postaje lažìvom. Široku *Savu učiniše Hèrvati; široku* nije epitet rěči *Savu,* jer bi izreka bila laživa, već *učiniše* je predikat subjekta Hèrvati, a *široku* je predikat objekta *Savu;* jer se *učiniše* nemože protezati jednako na *široku* i *Savu,* već samo na *Savu;* jer bi inače značilo: da su Hèrvati učinili Savu, koja je već prije toga bila široka, što je laž itd.

2. Kano što se svakomu samostavniku može dodati pridavnik kano predikat (§. 4. 4.): tako se i svakomu samostavniku može dodati pridavnik kano epitet i kano atribut ili apozicija, dakako prama navedenim razlikam; n. p. *Bog će suditi* dobre i zle *ljude. Bog će samo* dobrim *ljudem dosuditi raj.* Ljude, *te najplemenitije stvorove na zemlji,* suditi će Bog, *věčni sudac* itd.

d) *Zaimeni pridavničkimi;* n. p. Moj *se brat ženi;* tvoja *se sestra udaje;* ovi *se ljudi mèrze;* svaki *se čověk nada boljemu* itd.

e) *Brojnici pridavničkimi;* n. p. Dva *loša ubiše Miloša.* (N. P.)

f) Samostavnikom s predlogom; n. p. *Ljudi* na slobodi *rado posluju. Ptice* u kèrletci *bivaju bolestne.*

g) Sa više vèrstih od gore navedenih rěčih; n. p. *Ona tri u boju neprestrašna Rimljanina, Horaciji, spasiše domovinu.*

5. *Predikat* se razširuje:

a) *Pridavnikom,* ako je predikatom samostavnik; n. p. *Kain bijase* ubojit *brat. Caesar postade* velikim *vladateljem;* za ovakov se pridavnik veli, da je u predikatu.

b) *Samostavnikom* ili *zaimenom* u kojem god padežu; n. p. *Marljiv je težak vrědan* platje. *Neuměrenost*

škodi svakomu čověku. *Lěnost ubija* ljude. *Svatko ljubi* svoga.

Pazka. Kada se glagolji prelazni razširuju akuzativom, onda se taj akuzativ zove *objektom*, jer činjenje glagoljah prelazi na taj akuzativ; ali objekt može biti i u drugom kojem padežu, samo da činjenje glagolja prelazi iz subjekta na objekt; n. p. *Nabrao sam* jabukah. *Bacam se* kamena. *Nahèrskao sam se* lěšnjakah.

c) *Prislovom*, osim kada je samostavnik predikatom; n. p. *Ulis bijaše* vèrlo *lukav*. *Zrinjski bijaše* veoma *hrabar*. *Slavulji* lěpo *pěvaju*.

d) *Predlogom* sa njegovim padežem; n. p. *Lisice stanuju* po jamah, a *sokoli stanuju* na visokih stěnah; *orao leti* pod oblake.

e) *Infinitivom* kano objektom glagoljah i pridavnikah (§. 53.); n. p. *Prestudena se voda nemože* piti. *Děca običavaju* plakati. *Latinski je težko* naučiti, *a englezki mučno* izgovarati.

f) Sa više raznih gori navedenih rěčih; n. p. *Lěni težak ide* kasno *na polje orat zemlju*.

6. Ne samo subjekt i predikat, već i pobliža označenja, pak još i ova itd., mogu se razširiti navedenim načinom prama svojoj naravi; n. p. *Hèrvati rade*, može se ovako razširiti: *Južni i sěverni, iztočni i zapadni Hèrvati, potomci Hèrvatah, došlih iz Velike Hèrvatske do Karpatah, marljivo rade oko vinogradah.*

§. 5.

O izvěstnoj i neizvěstnoj formi pridavnika.

1. Pridavnik kano *epitet* ako se proteže na stvar poznanu, stoji u izvěstnoj formi, ako li na nepoznanu, u obće izraženu, u neizvěstnoj; n. p. Hrabar *vojnik bori se junački*. Hrabri *se Jurišić boraše junački*. Pametnu (čověku) *jedno oko dosta*. (N. P.) Pametnomu *Sokratu slabo se naplatiše trudovi*. *Dotle mu dodje od Rajnera* po-

voljan *odgovor*. (Vuk. Ut. 25.) *Jer je obećanje za* pošte-na *čověka pravi dug*. (Vuk. P. 3.)

2. Pridavnik kano *atribut* stoji u izvěstnoj formi; jer svojstvo, što se njim izriče, ili spada izključivo na samostavnik, ili se drugčije jamačno znade, da ga to svojstvo ide; n. p. *Sveti Ivan* zlatousti *napisao je mnogo knjigah. Friedrich* rudobradi *potuče Lombardeze. Lěčnik Philip bijaše neprestani pratilac Aleksandra* velikoga. (A. Maž.)

3. Pridavnik kano *predikat* stoji uvěk u neizvěstnoj formi; n. p. *Napoleon bijaše* ratoboran. *Da onaj moj odgovor nije bio vèrlo* učtiv, *to ja priznajem*. (Vuk. Ut. 6.) *Evo ja ću tebe učiniti* čestita. (Vuk. N. Prip.) *Pred kućom nadjemo starca* suha i bolestna. (Vraz. Put.) — Pridavnik u *predikatu* samo onda stoji u izvěstnoj formi, kada njegov samostavnik ili pripada samo subjektu, ili se inače dobro zna, da ga to svojstvo ide; inače stoji i ovdě, pa to biva najčeštje, pridavnik u neizvěstnoj formi; n. p. *Lěčnik Philip bijaše* neprestani *pratilac Aleksandra velikoga*. (A. Maž.) *Caton bijaše* tvèrdokorni *progonitelj Carthagine. Leonida bijaše* žestok *branitelj domovine*. (A. Maž.)

4. O pridavniku u apoziciji valja ono isto, što je rečeno o pridavnika u predikatu; n. p. *Neron*, okrutni *ubojica matere svoje, osramoti i sebe i republiku. To je netopir*, zaostao *za noćnim jatom svojim*. (Iv. Maž.) *Cesar je němački*, ganut *prelěpim dočekom, darovao Boleslavu tituo kraljevski*. (A. Maž.) *Posětismo general-konzula, čověka koliko* izvèrstna i odlična, *toliko* rodoljubiva i prijazna. (Stoj.)

5. Ako se pridavnik kojim zaimenom pokaznim, ili posědovnim označuje, bio što mu drago, stoji uvěk u izvěstnoj formi; n. p. *Koloman bijaše* onaj poduzetni *kralj ugarski, koji osvoji Zadar*.

6. Koji pridavnici neimaju neizvěstne forme, stoje dakako uvěk u izvěstnoj i naopako.

7. Povèrh svega toga pridavnik stoji u neizvěstnoj formi u ovih slučajih:

a) Kada se opisuje svojstvo (§. 15).

b) Kada je pridavnik predikat u dativu sa glagoljem *biti* (§. 14. 14.).

Pazka. Rěči, kojimi se bliže označuje subjekt, zovu se *pridatkom*, a predikat *dopunjkom*.

§. 6.

O jednostavnih i stegnutih izrekah.

1. I proste i razširene izreke mogu biti: *jednostavne* i *stegnute*.

2. *Jednostavne* jesu, kada imaju samo jedan subjekt i jedan predikat; n. p. *Ptica je bèrza. Lakokrila je ptica vèrlo bèrza.*

3. Stegnute jesu:

a) Kada s jednim subjektom spojimo više predikatah; n. p. *Težak je marljiv, Težak je ustèrpan* = *Težak je* marljiv i ustèrpan.

b) Kada sa više subjektah spojimo jedan predikat; n. p. *Težak je ustèrpan, Zanatlija je ustèrpan* = *Težak je i zanatlija ustèrpan. Ptica je bèrza, jelen je bèrz* = *Ptica je i jelen* bèrz.

c) Kada s jednim subjektom i predikatom spojimo više pridatakah ili dopunjkah; n. p.

Jesenski *usěvi dobro uspěvaju* Zimski *usěvi dobro uspěvaju*	I jesenski i zimski usěvi *dobro uspěvaju.*
Marljivost je potrebna doma *Marljivost je potrebna* na polju	*Marljivost je potrebna* ne samo doma, već i na polju.
Poslušno je děte milo roditeljem *Poslušno je děte milo* učiteljem	*Poslušno je děte milo* roditeljem i učiteljem.

Razborom *se stiču pobĕde* / **Silom** *se nestiču pobĕde*	**Razborom, a ne silom** *stiču se pobĕde.*

4. Stegnute se izreke spajaju veznici *spojnimi, protivnimi i zaključnimi,* samo treba paziti, da neima svaka izreka svoj subjekt i svoj predikat; jer onda postaju sastavljenimi izrekami, ter se i ove spajaju protivnimi i zaključnimi veznici. Evo priměra stegnutih i sastavljenih izrekah:

Stegnute.	Sastavljene.
Stražar treba da straži, a *ne da spava.*	*Stražar straži, a težak spava.*
Ptice lete i u zraku i tik zemlje.	*Ptice lete, a zmije plaze.*
Mudar govori, kano što misli.	*Mudar mudruje, a lud buduje* itd.

Glava II.

§. 7.

O slaganju predikata sa subjektom.

1. Predikat se mora slagati sa subjektom u *svačem: glagolj* u osobi, broju i spolu; *ime* pako, bilo samostavnik ili pridavnik, u broju, spolu i padežu; n. p. **Ja** *čit*am; vi *piš*ete, oni *govo*re. **Hèrvati** *su* vĕrni. **Šubić** *bijaše* hrabar. **Ciceron** *bijaše* govornik. **Dubrovnik** *bijaše* učitelj *Slavjanah.* **Athena** *bijaše* učiteljica *čověčanstva.* **Mlĕtci** *bijahu* gospodari *osrednjega mora.*

Pazke.

1. Predikat može sa kopulom *biti* samo onda stajati u instrumentalu, ako bi se inače samo težko razumělo, što je subjekt, što li predikat; n. p. *Kada je* predikat *ime, slaže se u svem sa subjektom,* ili *kada je* predikatom *ime* itd.

2. Kada su predikat glagolji, naznačeni u (§. 2. 9 i 10.), onda ime kano predikat objekta može stajati i u instrumentalu; n. p. *Ci-*

ceron zove Galiju cvětom *Italije.* (A. M.) *Ciceron zove philosophiju* iznašastnicom *zakonah,* učiteljicom *običajah.* (A. M.) *Bogatstva čine ljude često* nesrećnijimi. (A. M.)

3. Ime vlastito osobah kano predikat sa glagoljem *zvati se* stoji uvěk u nominativu; n. p. *Narod, što stoji medju Kupom i Kočevljem, zove se* běli Kranjci; *Valvasor zove jih* Hèrvati. (Vraz. Put.)

2. Kada za predikat služi samostavnik, koji je samo jednoga spola, metje se u tom spolu, bio subjekt koga mu drago spola; n. p. *Grěh je* zlo; *tèrgovina je* zanat. *Matica je morala biti* orudje *jednoga ili několiko svoja člana.* (Vuk. P. 5.) *Obećanje je za poštena čověka pravi* dug. (Vuk. P. 3.) *Knjiga je* uzkresilo *ilove naravi naše.* (Kur.)

3. Kada je subjektom *skupno* ime, predikat stoji u *jednobroju;* n. p. *Vojska se* kretje, *narod se* diže. *Vidio bi, gdě skup ljudih* stupa. (J. Maž. Č.) *Kad njega ubije turski top, onda* vojska *noću* ostavi *šanceve.* (Vuk. Mil. 37.)

4. Višebrojnici skupnih imenah: *gospoda, vlastela, bratja, děca* zahtěvaju, da glagolj kano predikat stoji u *višebroju,* u spolu se slaže s formom subjekta; pridavnik, budi epitet budi predikat, dobiva iste dočetke; n. p. *Bratja su zdrava. A još* su *bolje to* pokazala gděkoja naša ilirska bratja *u Zagrebu.* (Vuk. Pis. 26.) *Odatle dolazi, da* su mnoga *děca* grozničava, kèržljava, nečista, umusana, slaba. (Stoj. Oběd). *Jednom pošlje Jakov Josipa, da obidje* bratju, koja su bila *kod stoke u planini.* (Vuk. N. P.)

5. Kada se samostavnikom ženskoga lika na **a** naznačuje mužka osoba, predikat može biti mužkoga spola; inače u jednobroju slaže se predikat obično s mužkim, a u višebroju sa ženskim; isto valja i za epitet i apoziciju; n. p. *Sluga je* věran, *sluge su* věrne, *i* věrni. *Cèrni Gjorgje, da bi* ove velike starešine, *od kojih su* gděkoji *po několike naije imali pod sobom, oslabio, odredi.* (Vuk. M. 24.) *Vatra i voda dobre su* sluge. (N. P.) *Vèrvljeli su polaznici po Puškinovu dvoru, to* sluge, posla-

ni *od velike gospode.* (Tèrn. Puš.) Iskrena, pravedna i ljubezna *starešinu puk naš dětinski počituje.* (Stoj.)

6. Kada je subjektom samostavnik, koji neizvěstan broj naznačuje, onda predikat stoji u srednjem spolu jednobroja, a glagolj 3. os. jednob.; ovakovi jesu: *sila, množtvo* (§. 15. 11. a.); amo idu i glavni brojnici od *pet,* i brojnički samostavnici: *dvojica* itd. i *dvoje* itd.; n. p. *Sila je ljudih* bolestno. (Stoj.) *Na svačijem obrazu viděsmo tugu, a* mnogo *jih se je* i plakalo (Tèrn. Puš.) *U mnogoj slavonskoj kući* zakolje *se po osam, deset i petnaest komadah ugojenih svinjah.* (Stoj.) *Nebi ga* nadlajalo devetero *pasah.* (N.P.) Bilo *nas je trojica u karuci.* (Vraz.P.)

Pazka. Sa svimi ovimi rěčmi, osim glavnih brojnikah, može se predikat u svačem slagati budi s formom, budi sa značenjem subjekta; n. p. Najviše *naših spisateljah* govore. (Vuk. P. 5.) Sila *jih je* plakala, *sila opet* postavala, *toboše da si bolje* zapamti *njegovu sliku.* (Tèrn. Puš.) *Hodajući tako po světu, njih* dvojica, *zajedno* dodju *na more.* (Vuk. Prip. 18.)

7. U svih neosobnih i eliptičkih izrekah predikat stoji u 3. os. jed. s. sp.; n. p. *Rusom, kojim je do slave svoje otačbine stalo, nije se* bilo *čuditi* (Tèrn. Puš.)

§. 8.

O slaganju predikata sa više subjektah.

Ako je u kojoj izreci više subjektah, valja se ravnati po ovih pravilih:

1. Kada se sa više rěčih u jednobroju naznačuje više subjektah, predikat se metje u višebroj: to biva uvěk kod životinjah; n. p. *Šubić i Frankopan* bijahu bani. *Vol i krava* cèrkoše. *Ja* smo *i g. Simo Milutinović* živěli *u Sèrbiji.* (Vuk. Ut. 22.) *Grof Vělgorski i ja* stajasmo *kraj uzglavja do Turgenjeva.* (Tèrn. Puš.)

2. Kada li se sa više rěčih naznačuje jedan subjekt kano cělost, predikat stoji u jednobroju: to biva uvěk kod srodnih rěčih; n. p. *Tuga mi je i nevolja* dodijala. *Jad*

je i čemer gorak. (N. P.) *Po praznicih bude kadšto gostba i čast.* (Stoj.)

3. Kod *životinjah*, ako su spojeni subjekti istoga spola: mužkoga ili ženskoga, predikat uzima isti spol višebroja; ako li su ili istoga srednjega ili poměšana sa mužkim, predikat stoji u mužkom spolu višebroja; n. p. *Brat i šurjak* došli *su mi u pohode. Nevěsta i sestra* zavadile *su se ljuto. Jare i pseto* izkèrvarili *su se strašno. Otac, mati i děte* sastali *su se na putu.*

Pazka. Kod životinjah slaže se kadšto predikat s jednim ili najbližim, ili najvažnijim subjektom; n. p. *Zapovědnik je i* Marula oslobodila *grad od propasti.* Judita *se je i Holoferne* sastala *na razkrižju.*

4. Kod *stvarih,* bili spojeni subjekti istoga ili razna spola, predikat ili se slaže s najbližim subjektom, ili se dodaje rěč *stvari,* pa se s njom slaže predikat; n. p. Istina, pravda *i* moć trostruka *je ona stvar, kojom se dade svako ljudsko sèrce zadobiti.* (Stoj.) *Košulje i druga* pèrteština bila je odkana *od lanene predje.* (Stoj.) *Boj su i hrabrost velike* stvari.

5. Kada se predikat odvoji, sbude se kadšto, da se jedna polovica složi s jednim, a druga s drugim od spojenih subjektah; n. p. *Ljudi* su *i pèrtljaga* zarobljena: *mačevi* su *i cělo oružje* polomljeno; — ovo biva, čini se radi kratkoće, da se predikat nemetje dva puta.

6. Ako kod stvarih spojeni subjekti imaju samostavnik za predikat, ovaj se često metje u višebroj, a kopula se slaže s predikatom; n. p. *Vatra i voda dobre su sluge.* (N. P.) = *Vatra* su *i voda dobre sluge* = *Vatra* je *i voda dobar sluga.*

7. Ako je od više spojenih subjektah jedan *pèrve osobe,* predikat se metje u pèrvu osobu višebroja; ako li jedan *druge osobe,* a nijedan pèrve, predikat se metje u *drugu osobu višebroja;* nu može se predikat složiti i samo s bližnjim subjektom; n. p. *Ja* smo i *sestra* otišli *u ja-*

gode. Ako se mi i vi budemo pogadjali, *biti će svim dobro.* Ti *ste* i brat *slobodni. Vi i* věće protivljaše*se tomu. Ja* smo *i g. Simo Milutinović živěli u Sèrbiji.* (Vuk. Ut. 22.)

§. 9.

O slaganju epiteta, atributa i apozicije.

Epitet, atribut i apozicija moraju se sa svojim samostavnikom slagati u padežu, i ako je moguće u spolu i broju; n. p. *Jer je obećanje za* poštena *čověka pravi dug.* (Vuk. P. 3.) *Philip bijaše* neprestani *pratilac Aleksandra velikoga.* (A. Maž.) *Posětismo general-konzula,* čověka *izvèrstna.* (Stoj.)

Pazke.

1. Ako je atributom ili apozicijom samostavnik, koji se proteže na dvě osobe razna spola, onda se svakomu dodaju posebice prama spolu samostavnika; n. p. *Car Josip i* carica *Katarina putovahu u Krim,* nipošto: *Cari Josip i Katarina.*

2. Kada se apozicijom izriče *vrěme* ili *uzrok,* onda stoji ili u istom padežu sa svojom rěčju, ili se metje pred nju *kano,* ili se metje u *instrumental;* n. p. Děte, dětetom ili kano dète *čuh o věšticah.* Kraljem ili kano kralj *otvori sabor.* (Ovo *kano* valja razlikovati od veznika prispodobnoga *kano.* (vidi §. 55. VIII.)

§. 10.

O slaganju dopunjujućega zaimena odnosnoga i pokaznoga.

1. Zaime odnosno i pokazno, ako se proteže na rěč u prednjoj izreci, slaže se s njom u *broju* i *spolu,* a *padež* se ravna po naravi izreke, u kojoj se nalazi; n. p. *Čověk, o* kojem *ste se razgovarali, dodje amo. Apell i Zeuks bijahu věšti slikari, al* onaj *věštiji od* ovoga. *Ako te* onaj *pre,* koji *ti i sudi, onda od Boga valja suda iskati.* (N. P.)

2. Ako li se proteže na rěč u istoj izreci, slaže se s njom u svem; n. p. Ova *je knjiga lěpo pisana.* Koji *se*

ljudi svadjaju, ludo rade. Koji ljudi *nerazumiju svoga posla, ja mislim, da bi jim bolje bilo dati i dvě plate, da nerade.* (Vuk. P. 26.)

3. Ako se zaime proteže ne na jednu rěč, već na cělu izreku, mora stajati uvěk u *srednjem spolu* jednobroja; n. p. *Ljubiti se i pomagati,* to *je znak prijateljstva. Da onaj odgovor moj nije bio vèrlo učtiv,* to *ja priznajem.* (Vuk. Ut. 6.)

4. Ako se je budi u jednoj, budi u više prednjih izrekah *više* toga napomenulo, ma se *samo* zaime i na sve to protezalo, stoji uvěk u jednobroju srednjega spola; n. p. *Pompej zavlada Rimom, Caesar protěra Pompeja, Bruto ubi Caesara, August potuče Bruta,* sve ovo *nemože se pohvaliti.* — Ovo valja i o pridavniku, kada sam stoji; n. p. Sve, sto *se radi, neka se u slavu božju radi,* — (nipošto: *sva, koja* itd.). *Kada se* ovo sve *jedno s drugim izporedi, nadam se* itd. (Vuk. Ut. 6.) Ovo *je prava i istinita istorija.* Iz ovoga *se može viditi, da nije istina ni* ono, što *g. Svetić u Utuku nagověštjuje.* (Vuk. Ut. 2.) *A za* ostalo sve *Sèrbi kažu da će se naměstiti i urediti.* (Vuk. Mil. 33.)

5. Ako se zaime proteže na rěč, koja ima samostavnik za apoziciju, može se slagati budi s jednim, budi s drugim; n. p. Rěka Dunav, koja *ili* koji *děli Sèrbiju od kneževinah podunavskih, utiče u Cèrno more.*

Odsěk drugi.

Skladnja dělovanja.

Poglavlje pèrvo.

O imenu.

Glava III.

O porabi padežah.

1. Padeži naznačuju razne odnošaje, u kojih jedna misao stoji prama drugoj.

2. Padeži se děle na samostalne i ovisne. *Samostalni* su oni, na koje neděluje nikakova druga rěč, te jesu: nominativ i vokativ; a *ovisni* su oni, koje zahtěva ili ime, ili glagolj, ili čestica koja: takovi su svi drugi.

§. 11.

O nominativu.

1. Gramatički subjekt svake izreke stoji u nominativu; n. p. Tko *neljubi svoga brata, onoga tudja biju* vrata. (N. P.).

Pazka. *Logički* je subjekt ona osoba ili stvar, koja što děluje, bila u kojem mu drago padežu; n. p. Meni *je plakati* = Ja *imam plakati: meni* je logički subjekt; isto tako: Meni *ima deset godinah* = *Ja imam.*

2. Ime kano predikat stoji u nominativu, ako je kopulom glagolj *biti* ili passivni: *zove se, imenuje se* itd.

(§§. 2. 9. 10. i 6. 2. 3. 4.); n. p. *Vesna* je boginja *prolětja*. (Tèrn. Puš.) *Nije svaki dan* Božić. (N. P.)

3. U nominativu stoji ime, ako je i objekta predikatom, sa glagolji *zvati, imenovati* itd.; n. p. *Slušao sam, gdě seljaci* janjeći opornjak *zovu* kraljica. (Vuk. Pis. 26.)

4. U nominativu stoji samostavnik, kojim se nadopunjuje nesavèršeni smisao koga samostavnika, město genitiva, osobito imena gradovah, gorah itd.; n. p. Ime cvětje *dolazi od* cvasti. *Grad* Zagreb *leži na brežuljcih i něšto na ravnici.*

5. Kod zakletvah stoji često nominativ; n. p. *Bog i božja věra. Bog i duša!* (N. P.)

§. 12.

O vokativu.

Vokativ je padež *zvanja*, te stoji:

1. Kada se tko zove po imenu; n. p. Maro! *uzmi iz sanduka haljine, koje hoćeš, pa se obuci, i idi u cèrkvu, a mi ćemo proso pokupiti i ostalo sve urediti.* Bože milostivi! *što je to, da sam zaslužio samo jedan novčić za cělu godinu danah?* (Vuk. N. Prp.)

2. Kada se od radosti, žalosti ili čuda uzklikne, al ujedno zazove tko kano svědok toga ćutjenja; n. p. Bog s tobom, ženo! *Kako će se livada striči? to je košeno, eto vidiš odkosa.* Za Boga, sinko, *gdě si?* Evala caru i taste moj, *kad je tako, ona je moja.* (Vuk. N. Prp.)

3. U narodnih pěsmah město nominativa kano subjekta; n. p.

Lěpo ti je pod noć pogledati,
Gdě junaci rujno vino piju,
Medju njimi postidan Stojane;
On nepije vina ni rakije,
Vino pije kralju *od Budima*
A s kraljicom svojom gospojicom,
Vino pije, kraljici govori.

Ovce pase Zećanine Pavle
Po širokom polju Děmovskome.
Ondolen je ovce najavio
Pod stari grad na vodu Moraču,
Tu je Pavle *napojio ovce,*
I Pavlu je Bog i sreća dala,
Nadje Pavle *sitnoga djerdana.* (Vuk. N.Pěs.)

§. 13.

O akuzativu.

1. Akuzativ služi u obće za naznačivanje *objekta* prelaznih glagoljah.

2. Prelazni glagolji zahtěvaju samo onda akuzativ, kada njihovo činjenje prelazi na cělu koju stvar; inače stoji stvar u genitivu. (§. 15. 8. 9. 10. 11.)

3. Někoji neprelazni glagolji imadu i prelazno značenje, te zahtévaju akuzativ objekta; ovakovi jesu: *spavati, snivati, plakati, klanjati;* n.p. *Ako* me sniš, *prevèrni uzglavnicu, da i ja* tebe snim. *Nekaže babà, kako je* san snila, *već kako je po nju bolje.* Što *nebi čověk ni u snu* snio. (Vuk. N.Pr.) *Osamari konja pak uzjaše na samar, ter idje u Čačak, da* klanja podne. (Pogl. u Bos.) *U večer opet* klanjaju akšam, *a dva sahata poslě* klanjaju jaciju. (Pogl. u Bos.)

4. Někoji neprelazni glagolji, sastavivši se s někimi predlozi, obično *pre, ob, pro,* postaju prelazni, te zahtěvaju akuzativ objekta; ovakovi jesu: *prespati, preskočiti, obići, proći* itd.; n. p. *Tako je sědio na kobili jednako, a kad bude oko po noći, on zadrěma na kobili i zaspi, a kad se probudi, a on* obkoračio někakvu kladu, *pa sědi na njoj i dèrži ular u rukuh.* (Vuk.N.Prp.) *Ove i spodobne misli pobudiše u meni želju, da, kad sam već kao rukodělski momak* veću stranu *austrijanskoga carstva* obišao, *i o Bosni štogod izvěstnijega razaberem.* (Pogled u Bos.)

5. Predikat objekta stoji u akuzativu; to može biti sa raznimi glagolji, ali ponajviše biva s onimi, koji znače: *učiniti, imenovati, prozvati, izabrati* itd.; n. p. *Ostavi ju (ženu) tu, gdě je, a evo ja ću* tebe učiniti čestita, *što si me od nje izbavio.* (Vuk. N. Prp.) *Naši ljudi* svakoga *iz turske zemlje* zovu Turčina. (Pogl. u Bos.) *Stari naši pěsnici* svaku krasnu gospodju *zovu* Ladu. (Vraz. G.)

Pazke.

1. Da ovi akuzativi nisu ništa drugo nego predikati objekta, može se svatko lako osvědočiti, ako město dotičnoga glagolja uzme glagolj *biti* kano kopulu, a objekt ako metne kano subjekt u nominativ; n. p. *Marka zovu svadljivicu;* pretvori ovako: *Marko je svadljivica:* sada svatko vidi, da je *svadljivica* predikat *Marku.* Ako se pako město *biti* uzme dotični glagolj, onda subjekt postaje objektom u akuzativu, a predikat se po glavnom pravilu mora slagati sa svojim subjektom; i tako ovdě postaje akuzativ kano predikat objekta.

2. Amo idu i glagolji, koji znače *dèržati, smatrati,* ali s ovimi se predikat metje i u akuzativ s predlogom *za;* n. p. *Tko* nedèrži *brata* za brata, *on će tudjinu* za gospodara. (N. P.) *Najmladji bio najlěpši i odreć dobar, pa su ga druga bratja* dèržala za budalu. (Vuk. N. Prp.)

6. Vrěme na pitanje: *kako dugo što traje,* stoji u akuzativu; n. p. *Sjajni měseče! ti sjaš* cělu noć *po svem světu, nisi li gděgod vidio takoga i takoga čověka. Pošto tu preživе tako* několike godine, *ugleda sin cara od one zemlje njegovu kćer, koja je bila vèrlo lěpa i već do udaje dorasla.* (Vuk. N. Pr.)

7. Měra *prostora* i *cěne* stoji u akuzativu, kada se pita:

kako visoko,	*kako daleko,*
kako dugo,	*kako široko,*
kako duboko,	*kako skupo.*
kako debelo,	

Razuměva se pako samo po sebi, da se samostavnik s glavnimi brojnici, počamši od *pet,* metje u genitiv, a brojnici do *četiri,* da se sa samostavnikom metju u aku-

zativ dvobroja; n. p. *Stigosmo naime za čas u Hrast, selo, koje stoji* dva sata *voznoga puta uz drum, idući iz Metlike u Novo město.* (Vraz. Put.) *A za jedinu pěsmu o bakčisarajskom vodometu platio mu je knjigar Panamarev* 3000 rubaljah. (Tèrn. Puškin.) *Mislim u sebi, da treba* svu noć *hoditi, bilo makar na koju mu stranu.* (Pogl. u Bos.)

8. Glagolji: *moliti* i *prositi* slažu se na tri načina:

a) Sa dva akuzativa: osobe, od koje se što moli, i stvari, koja se moli; (Stvar stoji i u genitivu, ako se prosi samo *dio* dělive stvari) n. p. *Molim* te vodu i vode; *prosim* te kruh i kruha. (§. 15. 10. P.)

b) S akuzativom osobe, a stvar se sa predlogom *za* metne u akuzativ; n. p. *Pred kućom nadjemo starca suha i bolestna, koji nas* zamoli *kukavnom němštinom* za milostinju, *pripovědajući nam za mnogobrojne bitke, u kojih se je on tukao za cara svoga.* (Vraz. Put.) *Komu domaćinu polovica čeljadi ne*moli *Boga* za smèrt, *a polovica* za život, *nije dobar domaćin.* Za dažd *i* za smèrt *nije treba Boga* moliti, *sam će doći.* (N. P.)

c) S akuzativom stvari, a osoba se metne u genitiv s predlogom od; n. p. Od Boga moli *oproštjenje grěhah.*

9. Ovako se slaže i glagolj *pitati,* samo što neima tretjega načina, osim kada znači *moliti;* samo na tretji način slažu se glagolji: *tražiti, zahtěvati, iziskivati,* i ovim slični; n. p. Od jalove krave mlěka traži. Od otca sermiju, *a* od Boga ženu *(valja tražiti).* (N. P.) *Kaifa ga (Isusa)* zapita za učenike njegove i za njegovu nauku. (Pr. star. i nov. zak.)

10. Glagolj *učiti* zahtěva dva akuzativa: osobe, koju tko uči, i stvari; n. p. *Učitelji uče* gimnazijalnu mladež slovnicu latinsku.

Pazka. Amo ide i *uputiti* koga u čem.

11. Neosobni glagolji: *boli me, ide me, mèrzi me, svèrbi me,* i ovim slični zahtěvaju akuzativ osobe, a stvar, koja uzrokuje ćutjenje, metje se u nominativ; n. p. Boli

vlahinju *peta, da nečešlja vune. Gdě* koga boli, *ondě se i pipa.* (N. P.) *Puškin veli,* da ga je mèrzilo *sa svèta poći, da neostavi iza sebe ni traga ni glasa.* (Tèrn. Pušk.) Svèrbe ga *ledja. Gdě* koga svèrbi, *onde se i češe.* (N. P.)

12. *Stid me je i sram me je,* zahtěvaju genitiv stvari, koja uzrokuje ćutjenje; n. p. *Da ni u što ne diraš, ali neka* te *nebude* sram mukah, *stenji, bit će ti lakše na sèrcu.* (Tèrn. Pušk.)

13. Glagolji *dopasti* i *zapasti,* zahtèvaju akuzativ (i dativ) osobe, kojoj što ide; n. p. *S toga Puškinova obitelj bijaše vele gledana i pažena; ali* ju *puno veća slava* dopade *s našega Aleksandra.* (Tèrn. Pušk.) *Hvala Bogu! koliko* me dopade *od cěloga kraljestva. Tako oni obogate i podkupe narod, da jednoga od njih dva stave za kralja, i* dopade onoga, *što je sèrce izjeo. Djak mu odgovori, da se je kod ovacah sědeći bezposlen naučio vazda tako dělati, pa da* ga *je i sad ta* volja dopala. (Vuk. N. Prp.) Zapanulo ciganinu carstvo, *pa obèsio svoga otca.* (Vuk. N. P.)

14. Akuzativ zahtěvaju něki predlozi (§. 20).

§. 14.

O dativu.

1. Dativ naznačuje u obće *svèrhu,* iz koje što biva, te se metje, kada se naznačuje, da se *komu* što *daje* ili *uzima.* — Amo spada množina glagoljah, koji premda su razna značenja, svi ipak imaju to glavno znamenovanje, da se *daje ili uzima.* Glavna značenja jesu: *dati, uzimati, braniti, zapovědati, pomoći, věrovati, zahvaliti, laskati, dolikovati* itd. i ovim protivni; n. p. *Dadoh* bratu *knjigu.* Posvetih *svomu dobročinitelju dělo. Ako* mi *brane pěvati, a ono nemogu plakati. Gospodar zapověda* slugi. *Pomozi* mi *Bože! Neněruj* svakomu. *Zahvali se* otcu. Čověku *nedolikuje laž.*

2. U dativ se metje kadšto osoba ili stvar, kojoj čin kakovu *korist* ili *štetu* donosi; n. p. *Radi kao ni* sebi *ni* svomu. *Štogod tko čini, sve* sebi. (N. P.) *Divljan zatvori oko i zaspi, a djak jadni videći, da se i* njemu *sutra nožić pod gèrlo spravlja, domisli se i šiljak zavèrti divljanu u oko i oslěpi ga.* (Vuk. N. Prp. 38.)

Pazka. Města toga dativa rabi u nas češtje akuzativ s predlogom *za* (§. 43.) n. p. *Na moru sam nabrao ponudah, da od njih* za predragu svoju *sestru sastavim gjerdan.* (Vraz. Gus.) Za putnika *dobro, a za čobanina zlo. Tko nije* za se, *nije ni* za drugoga *dobar.* (N. P.)

3. Kod dativa *cilja* stoje glagolji *biti, služiti,* i kadšto *rabiti,* a dolazi troje: *osoba,* kojoj čin donosi rečeni cilj, ter ona stoji u dativu; *čin,* koji stoji u nominativu; i *cilja,* koji se metje u akuzativ s predlogom *na;* n. p. *Izdajstvo je čověku na sramotu. Ako slaže,* laž mu na poštenje. (N. P.) I na čast vam laž. (Vuk. N. Prp. 1.) *Nezavidim,* na čast svakomu svoje. (Vuk. predg. k. N. Prp.)

4. U dativ se metje samostavnik, kojim se nadopunjuje nesavèršen smisao drugoga samostavnika, město genitiva. — Amo spadaju i dativi zaimenah osobnih singulara i plurala, kada stoje město posědovnih zaimenah; n. p. *Nebudi* svakoj tici *kobac.* (N. P.) (prisp. *Nebudi* svake pećke *žarilo.* N. P.) *Nebudi* svakomu loncu *zaklopac.* (N. P.) *Gdě* ti *je kuća?* (Vuk. R. 318.) *Zametak* toj misli *ležao je u skrovištu njegova čela, te je bio svojina divna* mu *duha.* (Tèrn. Puš.)

5. U dativ se metje osoba ili město, komu teži čin glagoljah kretanja, na pitanje *kamo;* n. p. *A kad mu je čedo porodila, posla ljubu* staroj majci svojoj. (Kač. 107.) *I tu bi bio propao (Antonij), da se nije njegova žena Fulvija utekla* Augustu. (Vraz. G.)

Pazka. Amo ide i *kuća;* na pitanje *gdě?* veli se *kod kuće;* a na pitanje odakle? *od kuće;* sa samostavnikom *dom* odgovara se na pitanje gdě i kamo? *doma,* a na pitanje odakle? *od, iz doma;* n. p. *Bolje i zaći, a zdravo* doma *doći.* (N. P.) *Oni (Turci) klanjaju, kada*

su **kod kuće** *na dan pet putah.* (Pog.) *Kad ide* **od kuće**, *rogove kući okretje.* (N. Z.) *Murat-bega nije* **doma**. *Stojan se kretje, a* **iz doma** *neće.* (N. P.)

6. Kod prisege i zakletve stoji *osoba* u dativu; n. p. **Tako mi** *smèrtne ure, koja me čeka i koja me nemože proći. Ime* **ti** *poginulo.* (N. P.) *Ala imaš bèrza konja! Gdě ga dobi? tako* **ti** *Boga. Tako* **mi** *sedamdeset i sedam izvorah, što je u ovoj planini, neznam.* (Vuk. N. Prp. 22.)

7. U dativ se metje osoba ili stvar, koja se prispodablja s drugom sa glagolji *biti, imati, neimati,* (komparativ, ili samostavnik, koji naznačuje svojstvo, stoji u genitivu); n. p. *To je narod savèršen, da* **mu** *na světu* **druga** *neima.* (Vraz. Gus.) *To je junak,* **komu** *lěpote u hiljadi neima.* (N. P. 2. 526.)

Pazka. Ovakova osoba stoji i u *genitivu;* n. p. *Ono su ti pod kamenom guje,* **kojih** *žeštjih u primorju nema.*

8. Dativ zahtěvaju někoji pridavnici, koji sami po sebi neizražuju savèršena smisla, već jim se mora u dativu dodati samostavnik, kojim se nadopunjuje smisao; ovakovi pridavnici znače, da je što *potrebno, koristno, ugodno, shodno, prikladno, slično, blizu, lako, ili ovim protivno.* Někoji služe i s različitimi predlozi, osobito sa *za* i *na* s akuzativom, ponajviše koji znače, da je što *prikladno;* te ćemo razlike poimence navesti. Ponajglavniji jesu:

1. blag
2. bližnji
3. dobar
4. dosadan
5. hud
6. jednak komu i *s kim*
7. kriv
8. mio
9. mèrzak komu
10. naučan } čemu i *na što*
11. navadan } čemu i *na što*
12. naviknut čemu i *na što*
13. nesgodan čemu i *za što*
14. nagnut čemu i *na što*
    nalik čemu i *na što*
15. obiknut čemu i *na što*
16. podoban čemu i *na što*
17. potreban komu *za što*
18. prijatan } komu
19. prijazan } komu
20. priličan komu
21. povoljan komu

22. pristojan komu
23. priviknut čemu i *na što*
24. privèržen
25. priučen čemu i *na što*
26. ravan komu i *s kim*
27. shodan čemu i *za što*
28. sklon komu i prama komu
29. sličan komu i *na koga*
30. spodoban komu i *na koga*
31. sgodan čemu i *za što*
32. ugodan komu
33. učan čemu
34. vadan čemu
35. věšt čemu i *na čem*
36. živ komu i *za koga.*

Suhoj zemlji *i slana je voda dobra.* (N. P.) *A što do danaske nije se razsuo u svět razgovor njezin (vilin),* tomu *nije* kriva *ona, nego ja.* (Vraz. G.) Mio mu *je, kao kozi nož.* (N. P.) *Ondě kraj puta visi stěna,* prilična jednomu pristrišku. (Pogl.) *Ja rado priznajem, da je* věšt našemu jeziku. (Vraz. Kol. IV.)

9. U dativu stoji upitno zaime *što,* kada stoji město upitnoga veznika *za što;* n. p. Čemu *mi gděgod nedodje?* Čemu *si se udavala mlada?* (Vuk. Rěč. 822.)

10. Ovi glagolji povratni zahtěvaju dativ:

1. čuditi se
2. diviti se
3. groziti se
4. klanjati se
5. laskati se
6. lisičiti se
7. moliti se
8. nadati se
9. ovsetiti se
10. pristojati se
11. preporučiti se
12. radovati se
13. rugati se
14. smijati se
15. učiti se čemu i *što*
16. ulagivati se
17. veseliti se
18. tužiti se komu *na koga*
19. zahvaliti se komu *na čem.*

Ako ćeš da se osvetiš Turčinu, *moli Boga, da počne piti rakiju.* (N. P.) Rusom, *kojim je do slave svoje otačbine stalo, nije* se *bilo* čuditi. (Tèrn. P.) *Sve* se *je* Puškinovici klanjalo i *udvorivalo.* (Tèrn. P.) *Ali prije nego sědu za ručak, skupe se svi okolo sofre, te* se mole Bogu. (Vuk. Rěč. 34.) *Jer je vidio* (Dèržavin) *na njegovu*

novačenju, čemu *se otčevina* nadati *ima.* (Tèrn. P.) Južnomu Božiću i prijateljskomu kolaču *nevalja se* radovati. (N.P.) Čemu *se rugaše, tim se* ponudjaše (N.P.)

11. Ovi neosobni glagolji zahtěvaju dativ osobe:

1. činiti se
2. desiti se
3. dogoditi se
4. gaditi se
5. goditi se
6. grustiti se
7. hotěti se
8. nehtěti se
9. prividěti se
10. prohtěti se
11. sbiti se
12. smučiti se
13. snuždíti se
14. viděti se.

Sve joj *(kraljevoj kćeri)* se *je* činilo, *da ju zove kralj.* (Vuk. N. Prip.) *Što bi* se *bilo moglo* dogoditi nesrećnoj mu gospodji, *da je dvě ure stenjanje mu čula.* (Tèrn. Puš.) *Tudar po noći sad nesmije nitko prolaziti, a po danu, ako je jedan sam, može* mu se *štogod* prividěti. (Pogl. u Bos.)

12. Još i ovi glagolji zahtěvaju dativ osobe, ili stvari:

1. napiti komu zdravicu
2. naviknuti čemu
3. nazdraviti komu
4. obiknuti čemu i *što*
5. omèrznuti komu
6. omiliti komu
7. prednjačiti vojski
8. priviknuti čemu
9. suditi komu i *koga.*

Ako te onaj pre, koji ti *i sudi, onda od Boga valja suda iskati.* (N. P.) *U Cèrmnici onaj, koji badnjake unese u kuću,* nazdravi jim *milojkom vina.* (Vuk. Rěč. 12.) *Čitajući* (pisac) *opet poslije tolikih godinah stvari te, sad* mu *tek pravo* omile. (Vraz. Gus.)

13. Glagolj *biti,* kada znači *imati,* pak i ovaj, kada se njim naznačuju godine, zahtěvaju dativ osobe; n. p. *Što bi ti rado, da* ti je. *Zašto nebi bilo (veselo), kad* nam *je svaka godina rodna i svega imamo izobila. Evo ti za nje (jaje) ovi cekin, a evo ti ovi drugi, da mi kažeš, odklen* su tebi *ova jaja.* (Vuk. N. Prp.) *Živa* ti je *mati.* (Vuk.

N. P.) *Ali ne samo* da su nam *Turci pèrvi susědi, nego je i iste malene ove kraljevine naše Hèrvatske još malo ne tretji dio pod Turčinom.* (Pogl. u Bosnu.) *Kadija njega pita: Koliko* ti *ima godinah?* (Pogl. u Bosnu.)

14. Glagolj *biti,* ili sam ili spojen sa raznimi prislovi, kada služi neosobno, zahtěva dativ osobe, i predikata njezina; makar se i neizrazila osoba u izreci, pridavnik je uvěk neizvěstan; n. p. *Bolje je (čověku) i* ranjenu *nego* ubijenu biti. (N. P.) *Bolje je biti i* izbijenu, *nego posve* ubijenu. (N. P.)

Pazka. Amo spada izraz: *Meni je do čega* (stalo).

15. Glagolj *trebati* i *netrebati* slaže se osobno i neosobno; u oba slučaja zahtěva dativ osobe, koja što potrebuje, a stvar, koju tko potrebuje, metje se kod osobnoga u *nominativ,* a kod neosobnoga u *genitiv;* n. p. *Došavši u onaj grad, stane razpitavati,* komu treba *pastir. Pošto momče sasluša děvojku, otide kuči i kaže materi sve, pa otide k caru i zaištje sve,* što mu je trebalo. (Vuk. N. Prp.) Ovakih je ljudih trebalo narodu Izraelskomu, *da bi ga za něko vrěme malo podigli.* (Prp. star. i nov. zak.)

16. Sa uzklici: *blago, težko, jao, joj, vajmeh, kuku, lele* itd., stoji osoba, koja što uživa ili tèrpi, u dativu: n.p. Blago meni, *evo moga kuma, dati će mi dva ujma.* (N.P.) Blago tebi, *kad imaš dva veselja u jedanput.* (Vuk. N. Prp.) *Ako svoj svoga i nehrani,* ali težko onomu, *tko ga neima da ga brani.* (Vuk. N. Prp.) Jao ti je *još, kako je Lazar na Kosovu poginuo.* (N. P.) *Jest,* kuku meni kukavici, *evo ga u kuči, gdě leži mèrtav.* (Vuk. N. Prp.) *Kad te vidim,* vele meni, *kad nevidim,* lele meni. (N. P.)

17. Dativ zahtěvaju i něki predlozi (§. 19).

§. 15.

O genitivu.

1. Genitiv rabi u obće, kada se samostavnikom nadopunjuje nesavèršen smisao koga samostavnika; n. p. *Ljubav se* domovine *hvali*. *Blagoslov* otca *godi sinu* itd. *Dogodovština* svih prošastih věkovah *uči nas, da svaka novina na neprijateljicu nagazi*. (Vraz. Prav.) *Vesna je boginja* prolětja *ili* mladosti. (Tèrn. P.) *Najstariji spomenici* jezika hèrvatskoga. (A. Maž. Knj.)

2. Ovaj se genitiv děli na dvoje: na subjektivni i objektivni.

3. Kod subjektivnoga se ime osobe ili stvari, koja što *posěduje*, te koje bi u aktivnoj izreci kano subjekt imalo stati u nominativu, metje u genitiv; n. p. *Ljubav* otca *usrećuje sina*. *Slavenska literatura* Hèrvatah *dvovèrstna je: jedna glagolska, a druga strogo narodna, ili upravo hèrvatska*. (A. Maž. Knj.) *U kraljodvorskom rukopisu samo su starodavne pěsne* Čehah. (Tèrn. Kr.)

Pazke.

1. Kada se pobliže označuju stvari, koje se grabiti dadu, metje se pred genitiv predlog *od*; n. p. *Vèrsi* od gorah, *ključ* od vratah. *Gospodar dotěra kola, pa odkopaju vrata* od podruma. (Vuk. Prp. 3.) *Podje i srete na* vratih od grada *někakva čověka*. (Vuk. Prp. 26.)

2. Něki samostavnici izražuju podpun smisao tako, da se namah zna, što je tko hotio reći: tu dakle netreba nikakova nadopunjivanja; n. p. Ljudi *umiru*. Kod někih se pako samostavnikah to nezna, ter bi izreka takova bila ili nerazumljiva ili lažljiva prama svomu predikatu: u tom slučaju dakle treba dodati u genitivu drugi samostavnik *druge* koje stvari; n. p. *Stas je upravan;* tu se nerazumije *čiji?* treba dakle dodati genitiv *ljudih*, inače bi ta izreka bila i lažljiva prama predikatu *upravan;* životinje bo neimaju upravna stasa. *Pismo je naměstnik* ustmenoga govora. (Vraz. Sl.)

3. Ona bi pokratjena izreka aktivno ovako glasila: Otac *ljubi sina, pa to ga usrećuje;* zato se ovaj genitiv zove subjektivnim.

4. Město genitiva izražuje se posědovnik i pridavnici posědovnimi na *ov, in, ji* i *ski;* značenje je isto, ali poraba različna.

5. Posědovnik se mora izraživati pridavnici posědovnimi:

a) Kada je posědovnikom osoba, osobito pako ime vlastito; n. p. *Starija je* Božja, *nego* careva. (N. P.) *Da nebi* Puškinova *veleumlja, slabo bi* Byronova *muza pokrenula ruskim narodom.* (Tèrn. Puš.)

b) Kada je posědovnikom cěla vèrst budi osobah, budi životinjah; n. p. Prosjačka *torba uvěk je prazna.* (N. P.) Ovčje *vime,* kozje *sise.* (N. P.) *Stara vučina,* pasja *pèrdačina.* (N. P.) Děvojačkoga *sela nigdě neima.* (N. P.)

c) Kada je posědovnikom abstraktan pojam, kano *čast, ured* itd.; n. p. *Grad* biskupski *u Zagrebu vèrlo je prostran i lěp.* (Veb.)

d) Kada se naznačuje, odakle posědovana stvar dolazi, ime vuče, kamo spada itd.; n. p. *Jakov Nenadović uzalud je gledao da podigne i* bosanske *Sèrbe.* (Vuk. Mil. 9.) Ruski *general-major Isatiev dodje Sèrbljem u pomoć.* (Vuk. Mil. 10.) *Ove je godine vojska* sèrbska *bila već dosta uredna.* (Vuk. Mil.11). *Tu imate zakon* vinodolski, *lětopis popa* dukljanskoga, *razvode* istrijanske. (Kur.)

Pazka. Pod a) stoji *ov* i *in;* pod b) za dèrva *ov* i *ji* kako kad, za životinje *ov* i *ji* kako kad; a za osobe ponajviše *ski;* pod c) *ski* i d) *ski.*

6. Posědovnik mora stajati u genitivu u ovih slučajih:

a) Kada je posědovnikom pojedina vèrlo osobitom silom specializirana osoba ili stvar; n. p. *Ali ruka obilata truda,* ruka Šafarika, *ona nam prinese i drugi još poklad.* (Kur.)

b) Kada je ime posědovnika u pluralu, to jest kad ima više posědovnikah; n. p. *Lěčnici se* gradovah *sakupiše. Slavenska literatura* Hèrvatah *dvovèrstna je.* (A.M.) *U kraljodvorskom rukopisu same su starodavne pěsme* Čehah. (Tèrn. k. r.)

Pazka. Lěčnici *gradski* znači, da službuju u gradu, a ne na selu, a mogu svi biti *jednoga* grada, a ono: da *više gradovah* ima lěčnikah.

c) Kada se ime posědovnika s osobitom važnoštju izgovara u opreci prama drugomu posědovniku: n. p. *Nije to moja krivnja, već* zapovědnika.

d) Kada ima više posědovnikah spojenih spojnim veznikom; n. p. *Trud* vojaka i seljaka *raznoliko se naplatjuje. Pak ako i gleda okom* srodnika i prijatelja, *negleda jamačno okom* prosjaka *i* bezkućanika. (I. Maž. Hèrv.)

e) Kada se ime posědovnika pobliže označuje kojim god načinom; n. p. *Konj se Aleksandra* velikoga *zvaše Bukefalos. Žito* moga *brata dobro prolazi. O smèrti Leonide,* toga prehrabroga junaka, *i danas se pogovara. Dodajemo osvetnu pěsmu* Mihajla Lermontova, koji *je bio Puškinov učenik.* (Tèrn. Puš.) *A još vas čeka život* svetoga Jerolima; *život, kako slutim, velikoga Lesandra.* (Kur.)

f) Kad se od samostavnika koga nemože napraviti posědovno ime; amo idu sve *abstraktne* rěči; n. p. *Plodovi* dobrote *jesu blagotvorni* itd.

Pazka. U narodnih pěsmah i poslovicah i malo ne u svih naših piscih vlada u tom pogledu velika nedoslědnost, te sam u pravila stegnuo samo ono, što ponajviše u njih dolazi; pojedinimi se dakle izvadci nemogu oboriti ova pravila.

7. Ako koji samostavnik dolazi od prelaznoga glagolja, za bolje mu se označenje doda drugi samostavnik u genitivu, pa to se zove genitiv *objektivni,* jer bi onaj samostavnik imao u aktivnoj izreci kano objekt stajati u akuzativu; n. p. *Ljubav* děce *ulijala je ljudem narav u*

sèrce. Obdèržavanje je zakonah *potrebno. Puko naslědovanje* narodne pěsme *nemože nikada biti najvišim vèrškom pěsničtva.* (Tèrn. Puš.)

Pazke.

1. U akt. bi izreci ovi priměri ovako glasili: *Ljudi ljube* děcu, *pa to jim je* itd. *Ljudi obdèržavaju* zakone, *pa to je potrebno.*

2. Ako dodju u istoj izreci i subjektivni i objektivni genitiv, da se lasnije razluče, objektivni se pretvori u drugi padež sa shodnimi predlozi, ponajviše: *prama, proti, za* itd.; n. p. město: *Ljubav sina* otca *pokazuje se u poslušnosti*, veli se: *Ljubav sina* prama *otcu.* To isto biva, ako se nemože razpoznati, je li gdě subjektivni ili objektivni genitiv; n. p. město: *Mèržnja se* dušmanah *može izriniti*, veli se: *Mèržnja proti dušmanom.*

8. U genitiv se metje samostavnik, kojim se naznačuje samo dio dělivih stvarih, pa to se zove *partitivni.*

9. Ovaj rabi na dva načina: ili *sam,* ili s *rěčmi* partitivnimi.

10. Sam stoji poslije svih glagoljah prelaznih, gdě bi inače imao stajati akuzativ kano objekt; n. p. *Traži* kruha *nad pogačom. Traži u ciganke* mlěka. (N. P.) *Ako prevod moj nadje* umnih prijateljah, *slěditi će izza njega* prevodah. (Vraz. Suž. Sil.) *Spremi* vina i rakije i svega, *što treba, pa ćemo sutra ići na salaš.* (Vraz. Treb.)

Pazka. Ako se traži cěla stvar, ili razumije cěla vèrst, onda se njezin samostavnik metje u akuzativ; n. p. *Daj mi* vode; *daj mi* vodu (cělu, koja je sada na stolu). *Jedem* kruha (komadić); *jedem* kruh, meso, varivo, (vèrst, a ne něšto od te vèrsti).

11. Partitivne rěči jesu:

a) Svi samostavnici, koji znače množinu, kano: *množtvo, šaka, kup, stado, četa, sila, broj, čreda, jato, sbor, komad, križka, kus, mèrva, većina* itd.; n. p. *Izmedju Zagreba i Karlovca stoji* većina *prostoga plemstva gradomedje zagrebske. U Kranjskoj se kroz zimu načini* sila bačavah, rešetah, sitah. Putem *sastajasmo* množinu Kranjacah. (Vraz. Put.) *Nokti mu iz tabana izčupa velik* komad mesa. (Vuk. Pri. 18.)

b) Pridavnici srednjega spola, koji se nesklanjaju, kad stoje město samostavnikah i kada znače *kolikoću,* kano: *mnogo, malo, više, manje, obilno, koliko, toliko, několiko, ovo, ono,* itd.; n. p. *Ako je* malo mlěka, *a ono je blizu rěka.* (N. P.) Koliko *godinah,* toliko *novinah.* (N. P.) *Da prosborimo* několiko *rěčih o stvarnom duhu Trebinah.* (Vraz. Treb.) *Na* ovo kruha, *ali ga čuvaj kao zěnicu od očijuh.* (Vuk. Prip. 19.)

Pazke.

1. Pridavnički partitivi: *mnogo, obilno, koliko, toliko, několiko, ovoliko* mogu se i sklanjati i u isti padež postaviti sa svojim samostavnikom, al onda se uzimaju sve stvari, koje se pridavnikom naznačuju, a kod genitiva se partitivnoga uzima samo několiko od one množine; n. p. Mnogo učenikah *zagrebačkih nezna dobro latinski;* ovdě se iz svih učenikah uzimaju samo oni, koji neznaju; a kad velim: *Mnogi učenici neznaju dobro latinski;* tu nemislim na druge učenike, koji znadu, već uzimam samo sve one, koji neznaju, pak o svih tih velim da neznaju. U ostalom razlika je ova tanka. *Gdě je sloga, tu je i* korist mnoga. (N. P.) Tolike *mile uspomene povratjahu mi se u glavu.* (Vraz. Put.) *Car mu da* mnoge pratioce, *i opravi ga na put.* (Vuk. Prip. 8.) *Ja pako kažem, da je to samo njegova fantazija, kao i* drugo mnogo *koješta.* (Vuk. Ut. 8.)

2. Kada se pod pridavnikom *několiko, ovoliko* nerazuměva više od *četiri,* onda se pridavnik slaže sa svojim samostavnikom; n.p. *Ja sam prije* několike godine *htio da izdam malu knjižicu naših narodnih pripovědakah.* (Vuk. Pred. k. P.) *Gjuro Mehandžić napiše mi uz pripovědke* několike *narodne pěsme.* (Vuk. ondě.)

c) Samostavnička zaimena *tko* i *što* i svi njihovi sastavljenici, kada znače několiko od množine; ali pred genitiv se metje i predlog *od;* n. p. Što *je* ruha, *na meni je,* što *je* kruha, *u meni je.* (N. P.) Tko vas *haje, plode l' kèrši vinom? Il* vas tkogod *uvrědio brata.* (I. M. Č. aga.) Tko *je god* od prosilacah *došao u dvor i ondě zanoćio, onaj više nije živ osvanuo.* (Vuk. Prip. 11.)

d) Drugi i tretji stupnji prispodobe; kada se dvě stvari prispodabljaju, onda se ona stvar, s kojom se prispodablja, metje u genitiv ponajviše s predlogom *od;* n.p.

Lukav je prijatelj gori od neprijatelja (N. P.) *Puškinova je vĕrenica bila* najlĕpša od lĕpoticah petrogradskih. (Tèrn. Puš.)

e) Samostavnički brojnici: *dvojica* itd., *dvoje* itd.; zatim glavni brojnici, počamši od *pet;* n. p. *Jedna trula jabuka pokvari* deset drugih. Sto ljudih, sto ćudih. (N. P.) *Hodajući tako po svĕtu* njih dvojica, *zajedno dodju na more i stanu, da se kupaju.* (Vuk. Prip. 18.)

f) Prislovi naznačujući mĕru, kano: *dosta, izobila, mnogo, malo, više, suviše, sjaset;* n. p. Dosta blaga, *al mu neima traga. Tko* mnogo hlĕbovah *u torbu terpa, puči će mu povraz.* Više očijuh *više vidi,* više rukuh *već napiše.* (N. P.)

g) Upitna čestica *što* i niječna *ništa,* sa pridavnici, kada se naznačuje samo *dio* od onoga, što vele pridavnici; n. p. *Ove i podobne misli pobudiše u meni želju, da o Bosni* štogod izvĕstnijega *razaberem.* (Pogl. u Bos.)

Pazka. Kada je pridavnik predikatom ovih česticah kano subjektah, mora se s njimi slagati; n. p. *Ništa nije* dobra *medju divljaci,* i *ništa nije* dobro *medju divljaci:* ono znači, da ima više dobrih stvarih u svĕtu, pak od svih tih da neima nijedne medju divljaci; a ovo: da ima više stvarih medju divljaci, al od ovih, da nije nijedna, koja bi dobra bila. I tu je razlika vèrlo tanka.

12. U genitiv se metje objekt svih niječnih prelaznih glagoljah; n. p. *Ako sam pio,* nisam pameti *popio.* (N. P.) Gole kosti ni pseto neće. *Tko neljubi* svoga brata, *onoga tudja biju vrata. Bio u Rimu,* a pape nevidio. *Dogovor* kuće neobara. *To neima* ni glave ni repa, ili: ni kraja ni konca. (N. P.) Neima gotovo starije znanosti, *o kojoj nije barem po gdĕ koja knjiga pisana hèrvatskim jezikom. I opet: Sèrblji od starijih vremenah* neimaju nikakve narodne literature. (A. Maž. hèr. knjiž.) *Velika Ruska* nije imala većega pĕsnika *od Puškina.* (Tèrn. Puš.) *Ako* nezna nikakva zanata, *ja mu* nedam svoje kćeri. (Vuk. N. Prip. 48.)

Pazke.

1. Kada se jedna stvar metje proti drugoj (u oprěci), budući da se obě silnije izriču, stoje i s niječnimi glagoljî u akuzativu; n. p. *Babu vode, kad* děvojku nenahode. (N. P.)

2. Kada u niječnoj izreci stoji za glavnim glagoljem infinitiv, onda može objekt ovoga infinitiva stajati u akuzativu: jer se čini, da nijekanje děluje samo na infinitiv; n. p. *Nemožeš dlanom zakloniti* sunce. (N. P.)

13. Kada se dvě stvari medju sobom prispodobe, onde se ona, s kojom se prispodobi, metne u genitiv ponajviše sa *od,* al kadšto i bez njega; n. p. Cèrnije *mu sèrce* od ugljena. *Lukav je prijatelj* gori od neprijatelja. (N. P.) *Drama: Boris Godunov skoro je* dragocěnije dělo od Onjegina. (Tèrn. Puš.) *Ona je* bělja od sněga, rumenija od ruže, sjajnija od sunca. (Vuk. N. Prip. 24.) *Tad on (t. j. Novica) něgda* ljutji guje ljute. *Mal' ne* zeca plašljiviji kleca. (I. Maž. Č. Noćnik.)

Pazka. Ako se komparativ ili superlativ doda samostavniku, neprispodobiv ga s drugim, mora se s njim slagati; n. p. *Puškin je* najnarodniji ruski pěsnik, *no ipak je razumljiv i inostrancu.* (Tèrn. Puš.)

14. Kada se pridavnikom i samostavnikom naznačuje svojstvo koje osobe ili stvari, budi nutarnje, budi vanjsko, s glagoljem *biti,* metje se u genitiv, a pridavnik mora biti neizvěstan; n. p. *Gledaj konju, je l'* debela vrata, *a děvojci, kakva joj majka.* (N. P.) *Puškin je bio* kundrave cèrnjušaste kose, široka nosa, sivih očijuh. (Tèrn. Puš.) *Bio někakav bogougodni kaludjer* běle brade i glave, *koji se vazda Bogu moljaše.* (Vuk. N. Prip.)

15. Amo spada:

a) Genitiv *reda,* u koji tko ide; n. p. *Brat je mio,* koje věre *bio, kada bratski čini i postupa.* (N. P.) *Benedikt Blažeković, inače* kalvinske věre, *spozna se s jezuitami.* (A. Maž. Knjiž.)

b) Genitiv *načina* sa svimi glagolji; tu može stajati i sam samostavnik bez pridavnika, ali ga onda valja spo-

jiti s prislovom kojim načina; n. p. *Ide* rukuh *naopako. Naša slava proći* će *praznih rukuh.* (Vraz. Predg. sl. zapis hèrv. čast.) *Uslobodjenu tim nukanjem nada mi se prevoditi i* draga sèrca *priznajem, da nisam mogao od mila prestati, dok cěloga posla nesalatih.* (Tèrn. Kralj. ruk.) *Gdě koji Bokelji na vratu nose běle ili cèrne marame, a gdě koji idu i* gola vrata. (Vuk. Kovč.) *Izadje iz groba jedan čověk onako* prekèrštjenih rukuh, *kao što su ga, kad je umro, u grob vèrgli.* (Vuk. Prip. 21.)

Tko podvitieh noguh *čuči.*
Usta Bauk, gusle skide,
A pak směran podvitieh noguh
Na prijašnje sěde město. (I. Maž. Č. harač.)

16. Samostavnik, kojim se naznačuje *vrěme, kada* što biva, metje se u genitiv.

Vrěme se može naznačiti:

a) Samostavnicî: *dan, měsec, godina,* budi samîmi, budi spojenimi sa pridavnici; n. p. *Gjuro je Mehandžić bio tèrgovčić, i* pomenute godîne *išao je nekakvim poslom u Sèrbiju.* (Vuk. u predg. k. n. prip.)

b) Svakim drugim samostavnikom, spojenim s pridavnikom; n. p. *Znamenito je i to, da je Puškin* zadnjih urah *svoga življenja za čudo drugim čověkom postao.* (Tèrn. Puš.) Svega svoga věka *obožavao je Puškin velikoga onoga Engleza (Byrona), al' nit mu je bio mitnjak, nit čankoliz.* (Tèrn. Puš.) *Svaka imućnija kuća* svake subote *šalje svomu monastiru po poskuricu.* (Vuk.)

Pazke.

1. S rednimi brojnici može vrěme stajati i u akuzativu; n. p. *Osmi dan* dodje k meni brat.

2. Kada se imeni vlastitimi osobah naznačuje vrěme. stoji genitiv s predlogom *za* (§. 26.)

3. Na isto pitanje metje se vrěme i u instrumental. (§. 17.)

4. Naši pisci metju vrěme na pitanje *kada*, kako se komu svidi, u genitiv i u akuzativ; ali ja nebih toga světovao, jer s akuzativom ima drugo značenje (§. 13.); svakomu svoje.

17. Sa samostavnici *kvar, škoda, šteta,* stoji dotična osoba ili stvar u genitivu; n. p. *Škoda toga mladića. Šteta novacah.*

18. Ovi pridavnici nepodpuna smisla zahtěvaju objekt u genitivu:

1. dostojan kazne
2. gladan kruha,
3. lišen slobode
4. potreban novacah
5. prost grěha i *od*
6. pun vina, i vinom
7. sit mesa
8. vrědan pomilovanja
9. žedan vode
10. željan novostih.

Ljubav je puna jeda i meda. Potreban *kao slěpac* vida. *Vuk nevije, što je* mesa gladan, *nego vije, da družinu svije.* (N. P.) *Puškin je bio* pun duha. (Tèrn. Puš.) *Nesmijem stenjati, i to je* směha vrědno. (Tèrn. P.) *Ima od Puškina sila pěsamah, někoje su lěpše, a někoje lošije, al su ipak svekolike* otca si dostojne. (Tèrn. Puš.) *Onjegin je* sit věka i světa. (Tèrn. Puš.) *Ti si pěvač dobar, a ja* željan gusal' i pěvača. (I. Maž. Č. harač.)

19. Glagolji prelazni, koji znače *osloboditi,* povèrh akuzativa objekta zahtěvaju genitiv stvari, koje se tko oslobadja; ovakovi jesu:

osloboditi koga kazne, i *od*
oprostiti koga grěha
izbaviti koga nevolje, i *od*
rěšiti koga okovah.

Puškin živo željaše, da ga *smèrt* mukah oslobodi. (Tèrn. Puš.)

Tader starac oči podigao,
Blage oči i běle ruke.
Jer je četu oprostio grěha. (I. Maž. Č. četa.)

Pazke.

1. *Oprostiti* zahtěva i dativ osobe i akuzativ stvari, koje se tko rěšava, n. p. *Tko nezna pošteno, bilo* mu oproštjeno. (N. P.)

2. Isti genitiv stvari zahtěvaju i dionici tèrpni, dolazeći od rečenih glagoljah; n. p. Oslobodjeni *(od) grěhah ulazi u raj.*

20. Genitiv koje sam, koje s predlogom *od* zahtěvaju ovi povratni glagolji:

1. bacati se kamena
2. bojati se otca
3. braniti se od zla
4. čuvati se neprijateljah i *od*
5. dèržati se zakonah
6. dirati se rane
7. dočepati se česa
8. dohvatiti se česa
9. dokopati se česa
10. dostati se česa
11. dostojati se česa
12. doticati se česa
13. doželiti se česa
14. hititi se česa
15. hvatati se česa
16. igrati se lopte
17. kasati se otca
18. kajati se od česa
19. klanjati se } dušmanah
20. kloniti se } dušmanah
21. kosnuti se sèrca
22. latiti se česa
23. mahnuti se svadje
24. mašiti se
25. napuniti se, i od česa
26. očistiti se, i od česa
27. odreći se česa
28. okaniti se česa
29. oprostiti se } okovah i *od*
30. osloboditi se } okovah i *od*
31. ostaviti se česa
32. otresti se česa
33. paziti se zla, i *od*
34. plašiti se duhovah, i *od*
35. pograbiti se česa
36. prihvatiti se
37. primiti se posla
38. proći se tricah
39. razabrati se česa
40. rěšiti se dugovah
41. sětjati se } uvrědah
42. spominjati se } uvrědah
43. spopasti se
44. sramiti se } grěhote
45. stiditi se } grěhote
46. strašiti se nevoljah, i *od*
47. ticati se glave
48. uživati se česa, i t. d.

(N. P.) *Koga zmija ujede, i* guštjera se boji. Čuvaj se druga vuhvenoga, *kao* nalipa otrovnoga.

(N. P.) *Uskoci* se dèrže *věrno* starih svojih običajah, *pěvaju stare pěsme o Kraljeviću Marku, Sibinjanin Janku, banu Sekuli* i t. d. (Vraz. Put.) *Kad smo* se kosnuli stvarih Romunjah erdeljskih, *neće biti s gorega, da něšto o njih prozborimo.* (Vraz. u predg. k. zapis. hèrv. čast.) Kloni ga se kao šugava. (N. P.) *Što desnicah oružja* se manu ljuta. (I. Maž. Č. četa.) *Kovač* se primi toga posla, *ali mu se učini, da je gvoždja mnogo, pak ga sakrije gotovo pola.* (Vuk. N. Prip. 1.) *Tak se sèrdačno nasměhne, da* se *ni ja* směha proći *nemogu.* (Vraz. Put.) Prodji se vraga, *netěraj mu traga.* (N. P.) Sětio se Boga i duše. (N. P.) *Zla ptica, koja* se svoga gnězda srami. (N. P.)

Pazke.

1. *Kasati se* i *ticati se* znače i ono što: spada *na koga, ide koga,* te zahtěvaju istim načinom genitiv osobe, na koju što spada ili nespada; n. p. Što se tiče pravilnosti i čistoće *jezika ove literature; najveći je vèrhunac dostigla u evangelistaru biskupa Petretića, pak onda u Habdelićevih knjigah.* (A. Maž. knjiž.)

2. *Bacati se* zahtěva i instrumental; *klanjati se,* kada znači kompliment učiniti, osobito u cèrkvi pred Bogom, zahtěva *dativ;* a nepovratni *klanjati,* znači obožavati (adorare), te zahtěva akuzativ; a *uklanjati se,* kada znači běžati koga, zahtěva dativ osobe; n. p. *Klanjam* Vam *se.* (N. P.) *Tko nezna za otar, i* peći se klanja. (N. P.)

21. Svi glagolji povratni, sastavljeni sa *na,* zahtěvaju genitiv objekta; a drugi, sastavljeni sa *na,* zahtěvaju samo onda genitiv, kad jim je objektom stvar děliva; inače se slažu s akuzativom; n. p. *Dok* se *čověk* dima nenadimi, nemože se vatre nagrijati. *Tko pokraj pseta legne,* naplazi se buhah. (N. P.) Nakititi se rujna vinca. (N. P.) *Kad* se *Ture* navèrtilo ovna. (I. Maž. Č. četa) Naberi jabukah, *da jedemo.* (Vuk. Rěč. 378.)

22. Glagolji *imati* i *neimati,* kada stoje město *biti,* pak se neosobno uzimaju, zatim *biti* i *nebiti* zahtěvaju genitiv objekta; n. p. *Ako* ima domišljačah, ima i dosě-

tačah. (N.P.) *Kad* ima hlěba, neima soli, a kad ima soli, neima hlěba. *Svud* svega *(ima) i* svačesa, *svud (ima)* dobra *i* zla. (N. P.) *Od Byronovih pěsnih* ima prevodah *na svih skoro jezicih evropejskih. I opet:* Neima *gotovo* veće muke, *nego je pěsni ruske na naški prevoditi.* (Vraz. suž. šilj.) Da je vina, *i strina bi pila.* Dok je ovacah, bit će i novacah. Dok je glavah, bit će i kapah. *Dok je* komadah, bit će i pasah. *Gdě* nije istinske ljubavi, nije ni prave věrnosti. *Gdě* nije skoka, nije ni smoka. (N. P.) *Od kada* je ovoga grada, *još ovakove* galije *nije bilo, ni ovakova tèrga.* (Vuk. Prip. 12.)

Pazka. *Imati* i *neimati* u ovom značenju, kada se osobno uzima, zahtěva *nominat.*, a kada znači *habere*, kano prelazan zahtěva akuzativ i kano niječan genitiv; n. p. *Budali* neima zahvala. (N. P.) *U Dziadah naših* ima ta osobitost, *što je obred poganski prepleten u obraženju věre kèršćjanske.* (Vraz.) *Ovdě* ima rajska duša. (Vuk. Prip. 36.) (§§. 11. 13. 15.)

23. Neosobni glagolj *nestati* zahtěva genitiv objekta; n. p. Valja da je nestalo vode *ili* dèrvah. (N. P.) *Dohodci su tekli jedino iz kamatah,* kojih *sad jednom* nestane. (Vraz. zagovor.) *Plačući momče i misleći, šta će raditi i kuda će, da* bi ga nestalo, *izidje iz sela, i podobro se od njega udalji.* (Vuk. N. Prip. 12.)

24. Glagolji *dopasti, doći, dostati, doteći,* zahtěvaju genitiv objekta; n. p. dopasti *ranah;* doći glave, *rukuh. Da se duša grěhah očisti i* raja dopane, *običavali bi stari Slaveni tělo umèrlih sažgati.* (Vraz.) *Od ove pěsme* dodje nam rukuh, *sudeći po onih pèrvašnjih dvajuh lističah, samo tretji dio.* (Tèrn. Kralj. ruk.) *Otac je tvoj poginuo s tom puškom, pak hoćeš* i tebi glave da dodje. (Vuk. Prip. 12.) *Tko s visokih padne granah,* težkih dostane on ranah. (N. P.)

Pazka. *Dopasti,* kada znači, da što koga ide, zahtěva dativ i akuzativ osobe. (§§. 14. 13.)

25. Genitiv se metje, kada se od radosti, žalosti ili čuda *uzklikuje* sa i bez uzklikah; amo ide i genitiv samo-

stavnikah, kojimi se tko kune i prisiže; n. p. Lěpe noći *za kradju! Oho* novoga měseca! *Blago meni, evo* moga kuma! *samlět će mi bez ujma.* (N. P.) *Sam se Marko sabljom razgovara:* Boga *tebi, sabljo miserkinja. Ala imaš bèrza konja! Gdě ga dobi? tako ti* Boga! (Vuk. Prip. 4.) Eto rěčih *Mievića.* (Vraz.) Ter gle čuda! *proz mrak scèniš studen kamen život prima.* (I. Maž. Č. četa.)

Kad al' eto inoga pastira
Gděno krotak k svome stadu grede. (I. Maž. Č. četa.)
Gvoždja l' trebaš? Ture ti ga nosi:
Eto svega, *što ti sèrce prosi.* (I. Maž. Č. četa.)
Eto mesa *dosti;*
Bacte raji oglodane kosti. (I. Maž. Č. četa.)
Mili Bože! čuda velikoga.

Pazka. Ovih uzklikah nevalja poměšati s uzklici, kojimi se komu progovara; jer u ovom se slučaju metje vokativ; n. p. Bože, Bože! *kud će naše kože.* (N. P.) *Hvala ti* Bože! *te možemo gosta ugostiti.* (Vuk. N. Prip. 14.) Nesrećo nesita! *tebi je do jela, a vidiš, gdě gazda hoće da umre.* (Vuk. N. Prip. 3.) *Čekaj* nesrěćo, *nećeš ti sama tako ići.* (Vuk. N. Prip. 34.) *Znaš šta je* čoveče! *ja velim, neka ide i ova moja děvojka u svět, da traži sreću.* (Vuk. N. Prip. 34.

26. U genitivu stoji uvěk pokratjeno zaime osobno *on* u pluralu, město akuzativa, bila izreka jestna ili niječna; n.p. *Ako* ih *je i tri sta, bez popa ništa.* (N.P.) *U gděkojih stranah obširne naše domovine metju se kolači na groblje, te* ih *tu prosjaci sami beru.* (Vraz.) *Na obrazu svačijem vidimo tugu, a puno* ih *se i plakalo.* (Tèrn. Puš.) *Tad* ih *blagoslovi Angjeo i ostavi ondě, te su sretno živili do svoga věka.* (Vuk. Prip. 14.)

Pazka. Něki pisci čine to isto i s nepokratjenim zaimenom, pače i sa singularom ženskoga spola, pišuć: *Njih* zatekoh, město *nje;* vidih *je,* město *ju;* ali ta se zla poraba nemože nikako opravdati; ta i onako nam je genitiv narasao malone na uštèrb drugih padežah; zar da ga metjemo i gdě nevalja?

27. Genitiv zahtěvaju predlozi. (§. 18.)

§. 16.

O prepozicionalu.

1. U prepozicionalu stoje samo něki samostavnici, koji u današnjem jeziku služe město prislovah vremennih, a imaju oblik po starijem jeziku, imenito staroslavenskom; n. p. *zimi, lěti, danju, nocju,* itd.

2. Inače ovaj padež stoji u današnjem jeziku samo s predlozi, zato je nauk o njem spojen s predlozi, koji isti padež zahtěvaju. (§§. 21. 24. 25.)

§. 17.

O instrumentalu.

1. Instrumental je u obće padež *orudja* ili *srědstva.*

2. U instrumental se metje orudje ili srědstvo sa svakojakimi glagolji. Jest pako orudje sve ono, čim se tko služi, da drugo što postigne, bilo ono tělovno ili duševno; n. p. *Kad pokolju bravce, pokriju ih ozgor* slamom, *operu* vodom *opaljene kèrmke. Takvom prilikom prostre se stol* bělim stolnjakom. (Stoj.)

3. U instrumentalu stoji subjekt bivše aktivne izreke; n. p. *Još ranije běhu se pojavili spomenici sèrbski, prepisani* Nikolajevićem. (Kur.)

4. U instrumental se metje samostavnik, kojim se obćenit sud koga glagolja steže na pojedinu stvar; n. p. *Podao se je naslědovati staro-ruske pěsme poput Žukovskoga, pak je ovoga nadkrilio* izvèrstnoštju *oblika, a najpače* veličinom *svojih tvorovah.* (Tèrn. Pušk.) *Ne samo, što su se ona (gospoda) i* pravi *i* gospodstvom *vèrlo razlikovala od svega, njim područnoga naroda, nego su i medju varošani bili pučani, koji su se razlikovali od varošanah.* (Vuk. Kovčež. I.) *Soko* perjem *leti a ne* mesom. (N. P.)

5. Samostavnik, kojim se naznačuje *město* kretanja koga glagolja, pak i *pravac* istoga kretanja, stoji u instru-

mentalu; n. p. *Sinoć ti nisam imao kada pisati; glavni naš posao bio je sušiti kabanice, koje nam* putem *do poslědnje niti prokisnu.* — *Od Kotora k jugu oko pol dana* suhim putem *na moru je mali gradić Budva.* (Vuk. predg. k. N. P.) *Dosta će dotle vode* Savom i Dunavom *proteći.* (N. P.) *Onda oni běži* gorom *što bolje mogu.*

6. Instrumental se *vremena* děli na dvoje:

a) Kada se imeni dobah godine i danah, zatim samostavnici: *jutro, večer, zora,* naznačuje vrěme, *kada obično* što biva, onda se ta imena metju u instrumental; n. p. *Usta valja marljivo izpirati, osobito* jutrom, večerom *i poslije jela (Naravopisje.) Oni (Turci) klanjaju, kad su kod kuće, na dan pet putah.* Noću *prije zore piju kafu, poslije malo spavaju, pa* zorom *ustanu, te se umivaju i opet piju kafu, pa onda klanjaju sabu.* (Pogled. u Bosnu.)

Pazka. Amo idu i adverbijalni izrazi: *lětos, zimus, prolětos, jesenas.*

b) Kada se imeni dobah ljudskih: *děte, mladić, starac, děd, děvojka* itd., naznačuje vrěme, kada što biva, onda se ova imena metju u instrumental; n. p. Děvom *vila, a* nevom *gujila.* (N.P.) ili: *Svaka je dobra* děvom, *no da ju vidimo* nevom. (N. P.) *Oedip uzide k njoj na klisuru i pogodi, da ona zagonetka znamenuje čověka, koji* dětetom *ide nogama i rukama,* čověkom *samo nogama, a* starcem *da se na palicu upirati mora.* (A. Maž.)

7. Instrumental načina děli se na troje:

a) Kada se samostavnikom bez pridavnika naznačuje način, onda se samostavnik metje u instr. s predlogom *sa;* n. p. *Zemlja je kèršna i neplodna, te jedva toliko obrodi krumpira i ovsa, da se godina kako tako proživari, više putah s* gladom *i* nevoljom. (Vraz. Put.) *Bolje je* s pametju *nego sa* snagom *raditi.*

b) Kada se samostavnikom i pridavnikom naznačuje način, onda može stajati i sam instrumental i s rečenim

predlogom; n. p. *Gospodarici se opel razvedri lice, i stane nas s* dozvoljenjem *baš* homerskim načinom *izpitkivati.* (Vraz. Put.) *Te je rěči* obnemoglim glasom *i odmorice ali razgovetno kazao.* (Tèrn. Pušk.) *Samo ću još ovdě napomenuti, da se i u nahiji barskoj mnogo govori* našim jezikom, *ali je narod ponajviše zakona Rimskoga.* (Vuk. predg. k. N. P.) S praznom rukom *nikad čověk nije pristao.* (N.P.) *Mislim, da će mojim domorodcem veoma drago biti, ako i o ovoj našoj bližnjoj pokrajini kod kuće, bez truda, muke i pogibelji barem onoliko saznadu, koliko sam se ja tamo s* očevidnom pogibelju *života naučio.* (Pogl. u Bosnu.)

c) Samostovnik, kojim se naznačuje način, ponajviše s glagolji istoga izvora ili srodna značenja, al i s drugimi, stoji u instrumentalu; n. p. *Biti će ti poznato, da se u Kranjskoj kroz zimu načini sila bačavah, rešetah* itd.; *koji se tovar vozi* osom *u Karlovac i Zagreb.* (Vraz. Put.) *Vrěme* vremenom *valja da prodje. I u suvači se* redom *melje.* (N. P.) *U tom se još na veću našu nesreću smèrkne sasvim, i tako tumarajući ovamo onamo, dok jedan od nas* srećom *nabasa na jednu pećinu.* (Vuk. N. Prp.) *Gredom grede, letom leti, skokom skače* itd.

8. Kada se dvè stvari medju sobom *prispodobe,* onda se samostavnik ili njegov zaměnik, kojim se naznačuje razlika medju prispodobljenimi stvarmi, metje u instrumental; n. p. *I Kranjci nisu male postave, nu kad postaviš srěd njih jednoga Uskoka, a eto ti živi kip Gulivera u saboru Liliputanacah, toliko nadvisuje* stasom *Uskok Dolenca Kranjca.* (Vraz. Put.)

9. Kada se samostavnikom naznačuje, da se što děli, izlapljuje iz ustrojnih tělesah, onda se samostavnik metje u instrumental; to može biti s raznimi glagolji, ali ponajviše dolaze ovi: *mirisati, vonjati, smèrděti, udarati, suziti, curiti, daždíti, teči.* itd.; n. p. *Ni luk jeo, ni* lukom

vonjao. Čim mirišu *njedra tvoja* (Vuk. Rěčnik.) Smèrdi gospodstvom. (N. P.)

Pazka. Sa pèrva četiri glagolja metje se i predlog *po* s prepozicionalom.

10. Samostavnik, kojim se naznačuje, da se je što u drugo što *proměnilo, pretvorilo* itd., stoji u instrumentalu; n. p. *Da Bog da prometnula mi se leturdjija* žabom kornjačom *i po kuli mi proskakala.* (N.P.) *I on se u oni čas strese i provèrže* čověkom, *kakav je i bio. I to běše znak, kao da ga odvrate od te misli, da se nebi i on* jagnjetom *provèrgao.* (Vuk. N. Prip.)

Pazka. Tu stoje i razni predlozi sa svojimi padeži, ponajviše *u* i *na* s akuzativom.

11. Kada se dvě stvari zaměnjuju, onda stoji ona stvar, koja se prima, u instrumentalu; n. p.

Pod čadorom aga sědi,
Ter izměnja tutum kafom,
Mèrku kafu duhom paklenìem. (Maž. Čeng. Aga.)

Pazka. Tu stoji i predlog *za* s akuzativom. (§. 26.)

12. Samostavnik, kojim se naznačuje *uzrok* čega, stoji u instrumentalu, ali mu treba uvěk dodati koji shodni dionik prošloga tèrpnoga; inače stoje razni predlozi: *iz, od, zbog* itd. (§. 18.); n. p. *Něki pišu, da je cesar němački,* ganut prelěpim dočekom, *pripravljenim sebi od Boleslava, darovao mu tituo kraljevski.* (A. Maž. G.)

13. Samostavnici: *ime rod, pleme, zanat, služba, věra* itd., kada se njimi naznačuje, odakle tko polazi, stoje u instrumentalu; n. p. *Ono pastrovsko naricanje poslao mu je Vuk Vèrčević,* rodom *Rišnjanin, kojega sam spomenuo k pèrvoj knjizi narodnih pěsamah.* (Kovčež. III. 2.) *Novak i Radivoj, dva rodjena brata, bili su* rodom *ondě iz někog bližnjeg sela, a Gruica je bio Novakov sin.* (Pogl. u Bosnu.)

Pazka. Tu stoji i predlog *po* s prepozicionalom. (§. 24.)

14. Samostavnik, *glava,* kada znači ono što *sám,* stoji u instrumentalu; n. p. *Ja sam* glavom *od Barata Mujo.* (Vuk. Rěč.) *Odlučim dakle, več što god bude, sam* glavom *ići u bosansku pokrajinu.* (Pogl. u Bos.)

15. U instrumental se metje predikat u aktivnih i passivnih izrekah; to može biti s razmini glagolji, ali obično dolaze ovi: *biti, postati, imenovati, zvati, proglasiti, dèržati, smatrati* itd.; n. p. *Lasno je pokraj čašah* junakom biti. (Vuk. N.P.) *Znamenito je to, da je* (Puškin) *zadnjih urah svoga življenja za čudo* drugim čověkom postao. (Tèrn. Pušk.) Nek zovu *i* loncem, *samo nek ne razbiju. I Bog se* imenom zove. (N. P.) *Turci* zovu *svakoga kèrštjanina* vlahom, *a vlasi medju sobom jedan zove drugoga* šokcem. (Pogl. u Bosnu).

16. Instrumental objekta zahtěvaju ovi pridavnici:

1. bogat	7. opojen
2. jak, i *na čem*	8. plodan
3. moćan	9. pun
4. moguć	10. ponosit
5. obilan	11. rodan
6. ohol	12. slavan.

N. p. *Turci se mnogo ponose i jako su* oholitim, *što im je dragi Alah dao tu milost, ter što su se u Muhamedovoj čistoj věri rodili.* (Pogl. u Bosnu.) *Stane nas gospodarica moliti, da uzmemo za dobro,* čim *je kuća* bogata. (Vraz. Put.)

Pazka. Tu stoje i razni predlozi, panajviše *u* i *na* s prepozicionalom. (§§. 26. 25.)

17. Glagolji, koji znače u obće: *ravnati, upravljati, vladati, zavladati* i svi dolazeći od imenah častih istoga značenja itd., zahtěvaju instrumental objekta; n. p. *U Dubrovniku za vremena republike pèrva gospoda, koja su* upravljala zemljom, *bila su vlastela.* (Vuk. Kovčez I.) *Pokunjeni hodahu, i obćenita tuga* zavlada cělim Petrogradom. (Tèrn. Pušk.)

Pazke.

1. Glagolji: *svladati, ravnati, upravljati*, slažu se i s akuzat. objekta; n. p. *Tada pritèrči Aron i Hur, te prihvate Mojsesu ruke, i tako* svladaju Izraelci *Amalekovce.* (Prip. st. i nov. zak.) — *Gospodovati* slaže se i s *dativom;* n. p. *Careri austrijski gospoduju* svim krunovinam *austrijskim.*

2. Predlog *u*, koji takodjer rabi s timi glagolji, ima slabije značenje.

18. Instrumental drugotnoga objekta zahtěvaju svi glagolji, koji znače: *napuniti;* isto zahtěvaju i svi njihovi dionici passivni; n. p. *Kad stari pred kućom izbace puške, pritèrči jedan momak od doma, te jim primi duge puške, izčisti ih,* napuni domaćim prahom, *pa ostavi na odredjenom městu.* (Vuk. Kovčež III. 1.)

Pazke.

1. Drugotnim objektom zove se stvar, na koju neprelazi najprije dělovanje glagolja.

2. Taj drugotni objekt metje se i u genitiv.

19. Amo idu i glagolji: *obilovati, providiti, obskèrbiti;* al ovi nestoje nikad s genitivom; n. p. *Drugi siromasi, makar bili* najlěpšimi naravskimi darovi providjeni, *bijahu prisiljeni čamiti u tmini neznanstva.* (A. Maž. Pov. gim. z.)

20. *Darovati* slaže se na dva načina: darovati *koga* čim, i darovati *komu* što; n. p. *Na obědu* daruju děvera ličnjakom, *a* sestru bělom maramom. *Na pohodu pred kućom věrenica* daruje *osobito* svekru ličnjak, *a on njojzi uklopi u ruku cekin;* děveru lěpu *s kitami* duvankesu, *a on* njoj talěr. (Kovč. III. 1.) *E pobratime, sad da* se darujemo, *ja ću* tebi darovati snagu i blago, *a ti* meni *za oba ova dara samo* svoju dušu. (Vuk. N. Prp.)

21. Svi neprelazni glagolji, koji znače: *krenuti* koju stvar s města na město, zahtěvaju instrumental te iste stvari; ponajglavniji jesu: *klimati, micati, tresti, mahati,*

zavèrnuti, zavèrtěti, lupiti itd. *Ili* loncem *o kamen, ili* kamenom *o lonac, težko loncu svakojako.* (N. P.) *Da nebi Puškinova veleumlja, slabo bi bila Byronova muza pokrenula* ruskim narodom. (Tèrn. Puš.)

Pazka. Tu stoji i akuzativ te iste stvari, ako se ovakovi glagolji mogu uzeti kano prelazni; na pitanje: *koji su to?* odgovaram onom izrekom, kojom se zavèršuju sva jezična pravila svih jezikah: *Plura te usus docebit.*

22. Instrumental stvari, koja pobliže označuje činjenje, zahtěvaju ovi povratni glagolji:

1. baciti se kamenom, i *s genitiv.*
2. baviti se poslom, i *oko* posla
3. dičiti se dělom
4. gizdati se
5. hvaliti se
6. hvalisati se
7. izgovarati se } bolešťju
8. izvinjivati se } bolešťju
9. kleti se Bogom
10. opravdjivati se bolešťju
11. ponositi se imetkom.

Čim *se koza dičila,* tim *se ovca stidila.* (N. P.) *Nu mislim, da će se moći* izpričati dogodovštinom. (Vraz G.) Tad hajduci svi po redu pristupiše, i *zakleše se hlěbom, solju i vinom.* (Stoj.)

Pazka. Amo ide i *sloviti slavom.*

23. Instrumental krivnje, a akuzativ krive osobe zahtěvaju ovi glagolji, koji znače u obće komu što u grěh upisati: *kuditi, koriti, oběditi, pokriviti, potvoriti;* n. p. *Cicerona krivo potvoriše* ubojstvom *Clodija. Nekori me tim* grěhom.

24. Instrumental stoji s někimi predlozi (§. 22. 23. 26.)

Glava IV.

O predlozih.

Predlozi su zato u jeziku, da se njimi naznačuje ona ostala množina odnošajah jedne misli prama drugoj, koji se malenim brojem padežah nemogu naznačiti.

§. 18.

O predlozih s genitivom.

1. Do, naznačuje granicu, dokle se prostire čin glagolja i služi:

a) U navedenom značenju, bile rěči fizičke ili duševne; n. p. *Ići ćemo skupa* do *Karlovca. Od Zagreba* do *Varaždina ima čitav dan puta. Puškinove su pěsme proletile svu Rusku od glave* do glave, *od sèrca* do sèrca. (Tèrn. Puš.)

b) Naznačujuć, da su dvě ili više stvarih tako blizu, da se malone tiču, osobito kada se govori *o množini;* n. p. *Silna vojska turska pade na Kosovo, sve čověk* do *čověka. Ležala je Puškinovica u jedaćoj sobi tik vratah* do *Puškinove sobe.* (Tèrn. Puš.)

c) Naznačujuć broj samo *po prilici;* n. p. *Moj je brat baštinio* do *dvadeset hiljadah forintih. A tu treba da čuva više putah* do *tri četiri nedělje.* (Vraz. Put.)

d) Kada se što izuzima iz onoga, što se je reklo; n. p. *Svi moji prijatelji dodjoše mi u pohode* do *jedinoga Franje. Kćerka odbi svakoga prosca* do *li staroga hetmana Mazepe.* (Tèrn. Puš.)

e) Kad znači objekt, koji zanima koga u pojedinih izrazih; n. p. *Ja* do *tebe mnogo dèržim* = cěnim te. Do *vaše razpre malo mi je stalo.* Do *toga si došao* = tako si propao!

Pazka. U sastavljenih rěčih znači *do*, a) da se čin glagolja upravlja prama drugoj kojoj stvari; do*pratiti*, do*vezti*, do*zvati* itd. b) da je čin tako svèršen, da neostaje ništa više, ali nesmije biti značenja nutarnjosti, kano što biva više putah kod *iz*; n. p. do*rezati* (*iz*rezati), do*piti* (*iz*piti).

2. ***Duž*** naznačuje, da se što proteže ***prostorom*** u duljinu, pa ujedno i ***blizu*** koje stvari; n. p. Duž ***Save ima mnogo lěpih gradovah i selah.*** Duž ***obale primorja hèrvatskoga i Dalmacije prostire se Kèrš.***

3. ***Iz*** znači kretanje iz unutarnjosti koga města na polje, te se može metnuti samo pred rěči, o kojih se dade misliti, da imadu unutarnje kakovo město, bilo fizičko ili duševno; služi:

a) U navedenom značenju; n. p. ***Svět ide*** iz ***cèrkve. Govori*** iz ***sèrca. Radi*** iz ***napetih žilah, viče*** iz ***svega glasa. Mi joj stanemo kazivati, da smo*** iz ***daleka putnici.*** (Vraz. Put.) Iz ***Puškinova je pera izteklo više pěsamah.*** (Tèrn. Puš.) ***Jer istine osobah slobode neima do one, koja izvire*** iz ***slobode narodne.*** (Maž. Hèr.)

b) Naznačujuć ***uzrok*** čina, ali taj uzrok mora biti subjektivni, ne vanjski, gde se metje ***od*** ili ***radi*** itd. (vidi od); n. p. Iz ***ljubavi roditeljah učim se marljivo.*** Iz ***gněva plače. Ja sam se*** iz ***rodoljubive revnosti trudio.*** (Vuk. Ut. 29.)

c) Naznačujuć uzrok ili izvor ***znanja,*** uvěk s glagolji, koji naznačuju ***opažanje, poznanje;*** n. p. Iz ***lista se moga prijatelja*** vidi, ***da je bolestan.***

Pazke.

1. *Iz* stoji i s abstraktnimi rěčmi, koje neznače upravo nutarnjosti fizičkoga města: tu si pisac misli, da što dolazi iz nutarnjosti stvari iste, koja se takovom rěčju naznačuje; n. p. Iz razgovora *probija mu istina, a* iz rěčitosti *milina.*

2. U sastavljenih rěčih znači, da je čin ili iz nutarnjosti města koga *izveden, svèršen* ili samo *dovèršen;* n. p. *iz*plivati, *iz*letiti; *iz*presti, *iz*sěći; *iz*rězati, *iz*biti.

4. ***Kod*** znači, da je što gdě, negledajuć, je li to nutri ili na povèršju koje stvari, služi:

a) U navedenom značenju, bila stvar fizička ili duševna; n. p. *Otac je moj* kod *kuće;* — *Pavao je poslanik* kod *bečkoga dvora;* — Kod *mene ima mnogo knjigah;* — *Mati je tvoja* kod *posla.* — *Unidjemo u bližnju kuću, da vidimo uskoka i* kod *ognjišta njegova.* (Vraz. Put.)

b) Da je što gdě *skupa* s drugim něčim; n. p. *Stanujem* kod *brata. Tko je* kod *moje sestre?*

c) Da je tko gdě i drugi koji, koji je u někom smislu veći od onoga pèrvoga, te ima vlast *zapovědati, suditi, darivati* itd. *Prijatelj moj piše* kod *odvětnika. Duša mu je* kod *Boga. Danas sam bio* kod *sudca.*

d) Da je tko gdě i drugo što, čim se onaj bavi; n. p. *Mati sědi* kod *preslice. Učenik provodi čitav dan* kod *knjige.*

e) Da se što dopuštja kano istinito, pa mu se što protivno dodaje; n. p. Kod *sve kradje pa na božić bez mesa.* (N. P.)

f) Kad naznačuje *vrěme;* tu stoji sa samostavnici abstraktnimi, koji nenaznačuju vrěme, već čin, pa se dodaje drugi čin, koji s onim u isto vrěme biva; n. p. Kod obsědanja *Beča vèrlo se osramoti Kara-Mustafa.*

g) Srědstvo koga čina; n. p. *Čitam* kod *světje.*

h) Stališ i svojstvo osobe koje ili stvari; n. p. *Nije* kod *pameti.*

5. *Kraj* znači, da je što blizu, i ujedno na koncu, kraju čega; n. p. Kraj *moje kuće stoji susědov hambar.* — *Prijatelj moj i ja stajasmo* kraj *uzglavlja.*

6. *Krom* znači, da se što izuzima od čega, n. p. *Svi dvoranici odoše* krom sobarah.

7. *Město* znači, da je tko ondě, gdě bi drugi imao stajati; n. p. Město *sebe poslati ću ti brata.*

8. *Od* znači, da se tko udaljuje od čega, negledajuć na nutarnjost ili povèršje od města, bila stvar fizička ili duševna, i služi:

a) U navedenom značenju; n. p. *Svak mi dolazi* od *Praga* (ne iz grada, već iz okolice pražke). *Gdě se duh čověčji praštja* od *pomamne i neuredne sile mladačke. Odoh* od *njega.* (Tèrn. Puš.)

b) Naznačujuć stvar, odakle tko polěže; n. p. *Smiljanić je (rodom)* od *Zagreba. Gazdarica nas izpitkivaše,* od *kojega smo roda i kolěna.* (Vraz. Put.) *Za mater mu kažu, da je bila* od *kèrvi Harapina Hanibala.* (Tèrn. Puš.) *Zaiska soka* od *malinah.* (Tèrn. Puš.) *Ima* od *Puškina sila pěsamah.* (Tèrn. Puš.) *Carstvo njegovo nije* od *světlosti, nego* od *tminah.* (Maž. Hèrv.)

c) Naznačujuć gradivo, od koga je što učinjeno; n. p. *Ovaj je kip* od *železa.* — *Hlače su skrojene* od *běle čohe.* (Vraz. Put.) *Švajca,* od *odlomakah svih ovih narodah sagradjena, stoji mirna i čvèrsta.* (Maž. Hèrv.)

d) Naznačujuć *uzrok* čega, ili stvar, *proti* kojoj se tko *brani, čuva;* n. p. *Umirem* od *žedje.* — *Nesmijem toga učiniti* od *otca.* — *Pastir čuva ovce* od *vukovah.* — *Upitam ga, boji li se* od *koga?* (Vraz. Put.) *Bog i duša! bila bi* od *velike žalosti sašla s uma.* (Tèrn. Puš.)

e) Naznačujuć *lěk* proti čemu; n. p. *Kina je dobra* od *groznice.*

f) Naznačujuć stvar, s kojom se što prispodablja; n. p. *Hannibal bijaše hrabriji* od *Scipiona, Caesar razboritiji* od *Pompeja.* — *Oběd siromašni bude nam draži* od *stola, napunjena najizabranijim jelom světa.* (Vraz. Put.)

g) U pasivnih izrekah, naznačujuć subjekt bivše aktivne izreke; n. p. *Deset zapovědih dano je* od *Boga* (Bog je dao). Od *njega sam čuo* (On reče). — *U Dragah potražismo svetjenika, da* od *njega saznademo što o životu njegova stada.* (Vraz. Put.) *Težki san ju napopade, poslan* od *Višnjega.* (Tèrn. Puš.)

h) Praveć genitiv, kojim se što pobliže tumači (vide §. 15).

i) Praveć genitiv *partitivni* (vidi §. 15.); n. p. *S desna se dižu uskočke gore,* od *kojih je opet najjužnija Plešivica.* (Vraz. Put.) *I njegova bi kuća dobila dio* od *plěna.* (Vraz. Put.) *On bijaše jedan* od *poslědnjih.* (Tèrn. Puš.)

j) Naznačujuć vrěme stvarim ili godine osobam, ili vrěme, u koje se može što obaviti, ili broj; n. p. *Moja mati umre staricom* od *osamdeset godinah. Ta je knjiga posao* od *tri měseca. — Predanić bijaše momak* od *osam godinah.* (Vraz. Put.) *Car dade penziju* od *jedanaest hiljadah rubaljah.* (Tèrn. Puš.)

k) U pojedinih izrazih; n. p. *Ovo sukno nije* (jevtinije) od *dva forinta.*

l) Naznačujuć *početak* koga čina, bilo u vremenu ili prostoru; n. p. Od *pete godine neprestano učim.* Od *rata kod Zame propadaše hrabrost Kartažanah. — Uskoci obitavaju* od *granice kranjske do blizu Samobora.* (Vraz. Put.)

m) Naznačujuć *svèršetak* koga čina, al ovdi mora biti *negativna* izreka; n. p. Od *rata kod Moskve nepodiže se više slava Napoleonova* = (slava se svèrši, potamni).

n) Pretvaranje čega u drugo što; n. p. *Petar je Veliki Harapina Hanibala* od *roba načinio admiralom ruskoga brodovlja.* (Tèrn. Puš.) *Neznam ti kazati, što je* od *njegove gospoje bilo.* (Tèrn. Puš.)

Pazka. U sastavljenih rěčih znači, da se što od čega oděljuje; n. p. *od*biti, *od*piti, *od*pustiti.

9. *Oko* znači, da čin glagolja biva u okrugu koje stvari, bila fizička ili duševna, i služi:

a) U navedenom značenju; n. p. Oko *grada prostiru se nasipi. — Rěč se vèrti* oko *krěposti. — Sestra mi se bavi* oko *posla. — Osobito divno ti lice imadu bèrdašca, što su najbliža do Metlike i* oko *nje.* (Vraz. Put.) *Mi se neprepiremo* oko *latinskoga jezika.* (Vuk. Ut. 23.)

b) Naznačujuć broj i vrěme samo po prilici; n. p. *Běše na Kosovu Turakah* oko *sto hiljadah; boj se zametnu* oko *podne.* — *Kašnje mi pripovědiše, da je Puškina* oko *šeste ure popodne pukovnik Dansas ranjena kući dopratio.* (Tèrn. Puš.)

10. *Osim.* (vidi *krom.*).

11. *Polag.* (vidi *blizu*).

12. *Pored* znači, da je što u *redu* s něčim drugim, i služi:

a) Naznačujuć, da je što blizu čega, i ujedno u istom redu; n. p. Pored *moga vèrta leži bratova njiva.* — *Na putu je dèržao prostèrtu kabanicu i* pored *nje sablju, udarenu u zemlju.* (Vuk.)

b) Kada se što dopuštja kano istinito, pak se něšto protivno većom silom izriče; n. p. Pored *sve svoje hrabrosti nemogaše se Troja sačuvati od gèrčke lukavosti.* — Pored *tvoje misli nećeš prokleti ni moju* = (premda ti tako misliš). — *Još ti imam kazati, da je* pored *svih mukah do smèrti ostao pri pameti.* (Tèrn. Puš.)

Pazka. U sastavljenih rěčih znači, da se što u red metje ili protivno; n. p. *pored*(d)ati, *pore*(d)metiti i t. d.

13. *Poslě.*

14. *Preko* znači, da je što na drugoj strani, koja je od pèrve razstavljena něčim druge vèrsti, i služi:

a) U navedenom značenju; n. p. Preko *Save prostire se Turopolje.* — *Skoči* preko *grabe.* — *Idi* preko *mosta* = (na drugu stranu). *Prešao sam* preko *gorah na ravnicu.* — *Preveo bi ja žedna* preko *vode.* (N. P.)

Pazka. Kada treba navesti obě strane, nemetje se *preko,* nego ili *s ove strane, s one strane,* ili predlozi *ovkraj, onkraj;* n. p. Ovkraj *Save leži Zagreb,* onkraj *(iste) Karlovac.*

b) Naznačujuć trajanje čina; n.p. *Neprijatelj vrěbaše* preko *cěle noći.* — *Jer nedolazi ni prolětje s toga, što ozebo smèrtni* preko *sve zime věrnu peć loži.* (Maž. Hèr.)

c) Naznačujuć, da se više čini nego zahtěva koja *měra*, bila fizička ili duševna; n. p. *Voda kipi* preko *lonca* — *Cicero govoraše obično* preko *četiri sata, a Pompej mu zabrani, da nesmije* preko *dva.* — *Dobio sam nagradu* preko *nade i preko svojih zaslugah* (više nego što nada i zasluga donose).

d) Naznačujuć, da tko traži još što drugo; n. p. Preko *pogače hlěba tražiti.* (N. P.)

e) Naznačujuć *sredstvo*, kojim se što postigava; n. p. Preko *listovah obavěstih prijatelje o smèrti našega dobročinitelja.* — Preko *prijateljah dobio sam službu. Dogovarao sam se o tom ne samo u razgovoru, nego i* preko *pisamah.* (Vuk. Ut. 26.)

Pazka. U sastavljenih rěčih stoji običnije *pre* nego *preko*, znači isto što je pod *a* i *c* navedeno; n. p. *pre*lijati, *pre*puniti, *pre*baciti, *pre*biti.

15. *Radi.* (vidi *sbog*).

16. *Razi* znači, da se što nalazi u istom pravcu, kano i što drugo, ali ponajviše u nizini; n. p. *Stanujem* razi *zemlje.* — *Nizozemska leži* razi *mora.*

17. *Sbog* znači *uzrok* cina; n. p. *I veselje naše bijaše* sbog *nagle ove načelah vaših proměne tim veće.* (Maž. Hèr.)

18. *Srěd.*

19. *Tik* znači, da je što bližu čega, pa da se ga dodira; n. p. *Ležao je u jedaćoj sobi* tik *vratah.*

20. *Uslěd* služi uvěk bez glagoljah i znači, da se što izvadja iz čega, ali nikad uzrok ili izvor znanja, kano što znače *po* i *iz*; n. p. Uslěd *zapovědi carske biru se novaci* = (car zapovědi, a iz toga se izvadja da i t. d.).

Pazka. Ovaj predlog malo kad dolazi u čistom hèrvatskom jeziku, već u novijem službenom slogu; město njega stoji *po*.

21. *Vèrh* znači, da je što nad něčim, što ima *vèrhunac*, ali se ga netiče; n. p. Vèrh *stabla trepti ptica* — *Vèrh* gore viju se oblaci.

22. *Viš* znači, da je što na uznositijem městu od čega drugoga, negledajuć na to, ima li to drugo *vèrhunac* ili ne, i je li uprav nad njim ili ne; n. p. Viš *moje sěnokoše leži susědova šuma.* Viš *sela stoji cèrkva.*

§. 19.

O predlozih s dativom.

1. *K (ka)* znači, da se što pomiče ili kretje prama čemu, i služi, kada znači:

a) *Osobu* ili *město,* kamo se što kretje, i što valja postići ali neimajuć pred očima nutarnjosti od města; n. p. *Soliman pristupi* k *Sigetu. Poslah slugu* k *otcu. Pomakni ovaj ormar* k *ovoj stěni. Zaprosi nas, da idemo* k *njemu na oběd.* (Vraz. Put.) *Pristupih* k *postelji.* (Tèrn. Puš.) *Neprestano jedan* k *drugomu gamze.* (Maž. Hèr.)

b) *Město,* kamo se što kretje, pomiče, i što se nemora postići, bi reć samo *pravac* kretanja; n. p. *Zimi lete lastavice* k *jugu.*

c) *Vrěme,* prama komu se što pomiče; n. p. K *uskèrsu vratiti će se vojaci kući.*

d) Naznačujuć objekt samostavnikah prelaznih; n. p. *Ljubav* k *narodu zahtěva te žèrtve. Ja ovo činim samo iz ljubavi* k *našemu narodnomu jeziku.* (Vuk. P. 22.)

e) Osobu ili stvar, kojoj što *spada;* n. p. *Ovaj vèrt spada* k *ovoj kući.*

Pazka. U poslědnjem ovom značenju stoji i *u* i *sa,* ali s onim se uvěk spaja pojam nutarnjosti, u koju što ide, a s ovim, da su stvari *skupa,* sadružene, spojene.

2. *Prama (prema)* znači, da je što uprav na drugoj strani od čega, i služi:

a) U navedenom značenju; n. p. Prama *Pešti leži Budim.*

b) Prispodabljajuć što s něčim drugim, što ima ili ista ili slabija svojstva; n. p. *Sekula bijaše junak* prama

Sibinjanin-Janku. Ti traži hèrdju prama *sebi, a ja ću junaka* prama *sebi. Narod je jedna jedina golema osobnost,* prema *kojoj su pojedini ljudi ono, što* prema *tělu pojedini članci.* (Maž. Hèr.)

c) Merilo, po kojem se prave slične stvari; n. p. *To se malo* ђ *izreže prema ostalim velikim slovom.* (Vuk. Ut. 24.)

d) Ono što i *k* (b. c. d.) (vidi §. 19.); n. p. *Od Kupe* prama *sěveru dižu se bèrda.* (Vraz. Put.) *Taj plati glavom svoju ljubav* prama *redu.* (Vraz. Put.)

e) Naznačujuć dobitak ili štetu; Prema glavi *i otca po glavi.* (Vuk. Rěč.)

3. *Proti* znači:

a) Da se čin pomiče ili kretje proti něčemu, ali uvěk u neprijateljskom smislu; n. p. *Eugen krenu vojsku* prot *Turkom. To je* proti *mojoj zapověđi.*

b) Da što biva, a nesudara se s drugim čim, već di mu se protivi; n. p. *Da toga radi nesagrěši* suprot zakonu. (Maž. Hèr.)

§. 20.

O predlozih s akuzativom.

1. *Kroz* znači, da se čin pomiče iz nutarnjosti koga města na polje, i služi:

a) U navedenom značenju; n. p. *Tane mu proleti* kroz *glavu. Pomoli glavu* kroz *prozor.* Kroz *pèrsten bi prošla.* (N. P.) Kroz *plot tkato, kolcem sbijato.* (N. P.)

b) Naznačujuć *protezanje* čina u vremenu; n. p. Kroz *cěle praznike nisam ništa radio.*

c) Naznačujuć sredstvo, po kojem se što postiže ili gubi; n. p. Kroz *svoga ravnatelja dobio sam službu.* Kroz *svoju nemarnost zaměri se svim poglavarom. S ponosom bih mogao kazati, da je gotovo sve, što svět ima dostojno znanja o današnjem narodu našem, po meni ili* črez mene. (Vuk. Ut. 29.)

2. *Niz* znači, da što biva, ili se produžuje povèršjem sgora dole, ponajviše s pojmom stèrmine; n. p. Niz goru *stoji selo.* Niz bèrdo *dodjosmo na livadu.* — *I nehotice obore mi se od mila suze* niz obraz. (Vuk. Put.) *Potečem* niz skaline. (Tèrn. Puš.)

3. *Uz* znači, da se čin proteže povèršjem sdola gore, ponajviše s pojmom stèrmine, i služi:

a) U navedenom značenju; n. p. Uz *vodu težko je plivati. Kad podješ* uz *goru, doći ćeš k samostanu.*

b) Naznačujuć, da je što blizu drugoga čega, pa po tom, da se tko približuje u mislih i činih k drugomu, da ga slědi, s glagolji i kretanja i mirovanja; n. p. Uz *nevěstu stoji děver. Nasloni pušku* uz *zid.*

c) Kada se što dopuštja, a što protivno tvèrdi; n. p. Uz *sav svoj trud nemože ništa steći.*

d) Kada se navode zla svojstva kano měrilo, po kojem se *nemože* postići što dobra; n. p. Uz *lěnost nećeš moći postići bogatstva.* (Isto valja i o predlozih: *kod, pri, pored.*)

e) Naznačujuć, da se uzima i jedno i drugo; n. p. Uz *suho dèrvo i sirovo izgori.* (N. P.)

f) Naznačujuć, da dva čina u jedno vrěme *traju*, te da je jedan čin kao povod drugomu; n. p. Uz *kugu ide svět u cèrkvu.* (Vuk. Rěč. 671.)

g) Kada se pravi futurum neizvěstni (conditionatum) trajućega glagolja bez *budem;* n. p *Kada* uz *pišeš otcu, pozdravi mi ga lěpo. Ako mi u tom poslu jednako* uz *radimo ovako, kano što smo dosad radili, a Iliri ako samo ovako* uz *napreduju, kano što su dosad napredovali, onda ne samo to može, nego će morati biti.* (Vuk. I. 27.)

Pazka. U sastavljenih rěčih znači *uz* kretanje čina sdola gore; n. p. uz*dići*, uz*buniti*, uz*laziti* i t. d.

§. 21.

O predlozih s prepozicionalom.

Pri znači:

a) Ono što kod (vidi §. 18.); n. p. *Kneginja budući* pri *njoj prepade se. Tko je još* pri *meni? Primali su rublje, kad bi mu* pri *kartanju nestalo gotova novca.* (Tèrn. Puš.)

b) To isto u *duševnom* smislu; n. p. *On nije* pri *pameti. On je do smèrti ostao pri pameti.*

c) Ono što *uz* (vidi §. 26. 3. c. d. e.); n. p. Pri *čudnovitoj upornosti tvèrdnjah vaših slabo se što mogosmo nadati.* (Maž. Hèr.)

§. 22.

O predlozih s genitivom i instrumentalom.

1. *S* znači, da se čin udaljuje povèršjem od města koga, ponajviše sgora dole, ali nikad s pojmom stèrmine, to jest: negledeć na to, jeli město stèrmo, ili nije.

Kad zahtěva *genitiv,* služi:

a) U navedenom značenju; n. p. *Konjanik skoči* s *konja. Putnik zadje* s *puta. Kaži caru, da nerado* s *ovoga světa polazim.* (Tèrn. Puš.) *Ja nemakoh očima* s *njega.* (Tèrn. Puš.) *Kamen oboren* s *vèrhunca.* (Maž. Hèr.)

b) Naznačujuć *uzrok* čemu; n. p. S *neuměrenosti boli ga glava.*

c) Naznačujuć *vrěme,* kada što biva, u izrazih: *s* jutra, *s* večera.

d) U pojedinih izrazih; n. p. *Neće biti* s *gorega.*

Kada zahtěva *instrumental,* služi:

a) Naznačujuć *način* čega; n. p. *Moli* s *pobožnoštju; bori se* s *velikom hrabroštju.* S *těsnim i žalostnim sèrcem ostavio sam Zagreb.* (Vraz. Put.)

b) Naznačujuć *družtvo,* ili da su *skupa* dvě stvari ili dvě osobe, od kojih jedna pomaže drugu: a družtvo jest, kad i jedan i drugi može isto raditi; n. p. *I evo mi smo s* vami. (Maž. Hèr.) *S* udesom *se i* istinom *cěnkati neda.* (Maž. Hèr.) *Jovo izadje šetat* s *otcem. Na stolu leži kruh* sa *solju. Ribe se jedu* s *uljem.* S mukami *je i stenjanje jenjavalo.* (Tèrn. Puš.) *Kranjci su pěvajući išli* s natovarenimi koli *u Karlovac.* (Vraz. Put.)

c) Naznačujuć *protivnika,* proti komu tko što radi, ako se isti predikat proteže na obojicu; n. p. *Hèrvati se često borahu* s *Turci. Ja se pravdam* s *bratom za otčevinu. Narodi i vojske imale su se boriti* s *narodi i vojskami.* (Maž. Hèr.)

Pazka. Ako u ovakvoj izreci dodje i pomoćnik, pa se iz smisla nebi moglo pogoditi, tko je protivnik, onda se ovaj metne u *dativ* s predlogom proti; n. p. *Godine 1855. borahu se Francezi s Englezi proti Rusom.*

d) *Vrěme* koga čina sa samostavnici abstraktnimi, koji nenaznačuju vrěme, već čin, komu se dodaje drugi koji u isto vrěme biva; n. p. *Uskoci su* s *dolazkom Turakah već bili ostavili pradomovinu svoju.* (Vraz. Put.)

e) *Objekt* čina; n. p. *Na stranu dakle* s ideami *věka staroga* = (bacite idee) (Maž. Hèr.) *Činovnici imadu posla upravo* s pukom = (puk je objekt, na koji se proteže poslovanje itd.) (Maž. Hèr.)

Pazka. U sastavljenih rěčih znači, da se dvě stvari skupa metju, ili čin tako svèršuje, da se njegove pojedine česti skupa metju, ili da se čin pomiče s gora dole; n. p. sa*stati se,* sa*staviti,* s*aći se;* sa*sěći,* sa*žgati;* s*ići,* s*kočiti,* s*jašiti* i t. d.

§. 23.

O predlozih s akuzativom i instrumentalom.

1. *Med (medju)* znači, u kakovu savezu stoji jedna stvar s drugom

Kada zahtěva ***akuzativ,*** **znači:**

a) Da se što kretje k něčemu, što se može oděliti, pa ono dolazi u taj oděljeni prostor, bila stvar fizička ili duševna; n. p. Medju ***bratju baci kost. — Padoh*** **medju** ***razbojnike.***

Kada zahtěva ***instrumental,*** **znači:**

a) Ono isto, što je više rečeno, samo s glagolji mirovanja; n. p. ***Med*** **vojskom je velik nered. Med** ***prozori visi zèrcalo. Drum*** **medju** ***Karlovcem i Kranjskom vèrlo je lěp.*** **(Vraz. Put.) Medju** ***vatrom i vodom biti.*** **(N. P.)**

b) Kada se razlikuje što od čega; n. p. Med ***menom i tobom*** **velika je razlika u mislih. —** ***Medju poticanjem*** **i** ***naslědovanjem*** **velika je razlika. (Tèrn. Puš.)**

2. ***Nad*** **znači, da je što uzvišenije od čega, da je uprav vèrh njega, ali da se ga nedotiče.**

Akuzativ **zahtěva:**

a) U navedenom značenju s glagolji ***kretanja;*** **n. p. Nad** ***ladje prostroše platno.*** **Nad** ***goru se navuče oblačina. Svaki čas želi, da mu se što prije nadkuči*** **nad** ***glavu krov tudji.*** **(Maž. Hèr.)**

Inštrumental **zahtěva:**

a) U navedenom značenju s glagolji ***mirovanja*** **i s takovimi glagolji** ***kretanja,*** **kojih činjenje neprelazi na onu stvar, koja je niža; n. p. Nad** ***vodom visi magla.*** **Nad** ***gorom navlače se oblaci. Košulja jim je cèrvenim pasom*** **nad kukovi** ***pripasana.*** **(Vraz. Put.)**

b) Kada se naznačuje, da je što plemenitije od čega, da ima veću vlast, osobito s glagolji: ***vladati*** **i t. d.; n. p.** ***Hannibal bijaše vodja*** **nad** ***vodjami. Gèrci bijahu narod*** **nad** ***narodi. Franjo Josip jest car*** **nad** ***Austrijom. Sultan vlada*** **nad** ***Turskom. Vi onomadne izbrisaste preimućstva Austrie*** **nad Ugarskom našom. (Maž. Hèr.)**

Pazka. U sastavljenih rěčih znači, da tko više čini od drugoga; n. p. nad*letiti,* nad*kriliti,* nad*jačati,* nad*pisati,* nad*mašiti* i t. d.

3. *Pod* znači, da je što *niže* od čega, da je uprav pod njim, ali da se ga može i doticati.

Kada zahtěva *akuzativ*, znači:

a) Ono isto, što je gore rečeno, s glagolji *kretanja;* n. p. Pod *stol podastrěti sagove. Doći komu* pod *śake. Pasti* pod *oblast cara austrijanskoga. Uhvati ga* pod pazuha. (Tèrn. Puš.) *Zaludu je* pod magjarštine *jaram sagibati,* što se pod-anj *nikako neda.* (Maž. Hèr.)

b) Da tko što radi malo prije *vremena,* koje se kojom rěčju naznačuje; n. p. *Katon se* pod *starost učaśe gèrčki.* Pod *noć susretośe se neprijateljske vojske. Dvě svete rěči izuśljene* pod kraj *prośastoga věka.* (Maž. Hèr.) *U Bosni ima stěna, za koju se pripověda, da je Novak* pod *svoju starost u njoj živio.* (Vuk. Haj.)

c) Da je jedan čin *pogodba* drugoga; n. p. *Ovaj se zakon nesmije prekèrśiti* pod *živu glavu. Kupio sam ovcu* pod *ovna* = (pogodba bijaše, da kupim ovna, a ja sam kupio ovcu.) *Svaki redak primali su* pod pet *srebèrnih rubaljah.* (Tèrn. Puš.)

Kada zahtěva *instrumental,* znači:

a) Ono isto što je u glavnom značenju rečeno, s glagolji *mirovanja* i s takovimi glagolji *kretanja,* kojih činjenje neprelazi na stvar, koja je niža; n. p. Pod *stolom podastroh sagove.* Pod *nebom neima ništa savèrśena.*

b) Isto što je gori rečeno, ali ujedno, da je što *uzrok* drugomu; n. p. *Vije se* pod větrom *kao tèrska.*

c) Naznačujuć *vrěme,* kada što biva; n. p. Pod *obědom nečitaj.* Pod *Leopoldom udariśe Turci na Beć. Běli Kranjci borili su se hrabro* pod *svojimi vodjami Guśići.* (Vraz. Put.)

d) Naznačujuć, da je tko u vlasti i časti viši od koga; n. p. Pod *turskim carem ima mnogo Hèrvatah i Sèrbaljah. Antun je* pod *a mnom učio latinski jezik.*

e) U pojedinih izrazih; n. p. Pod *tom pogodbom.*

Pazka. U sastavljenih rěčih znači ono isto, što je u glavnom značenju rečeno; n. p. pod*astèrti*, pod*pisati*, pod*viti*, pod*vikivati* i t. d.

4. *Pred* znači, da je što na kojem *městu* pèrvo, a za njim ide drugo.

Kada zahtěva *akuzativ*, znači:

a) Ono isto što je gori rečeno, s glagolji *kretanja*, n. p. Pred *bana dodjoše seljaci. Dolazimo* pred *vrata novoga světa.* (Vuk. Put.) *Stavismo* pred vrata *ormar.* (Tèrn. Puš.)

b) Vrěme, što je tik prije drugoga čega; n. p. *Sutradan vèrgosmo ga u lěs, a drugi dan* pred noć *izpratismo mèrtvačko tělo do cèrkve.* (Tèrn. Puš.)

Kada zahtěva *instrumental*, znači:

a) Ono isto što je u glavnom značenju navedeno, s glagolji *mirovanja* i s takovimi glagolji *kretanja*, kojih činjenje neprelazi na stvar, pred kojom je što; n. p. Prep *kućom se igraju děca.* Pred *cèrkvom stoji zvonik. Kada čověk dodje iz Hèrvatske, raztvori se* pred njim *prekrasna panorama.* (Vraz. Put.) Pred kućom *nadjemo starca suha i bolestna.* (Vraz. Put.)

b) Da je tko u časti i u redu pèrvi, viši, rěčju ono što *kod* (§. 18.); n. p. *Govori i pisma nek imadu u dèržavi jednaku valjanost* pred svakim poglavarstvom i sudom. (Maž. Hèrv.)

Pazka. U sastavljenih rěčih slabo dolazi ovaj predlog, već se metje obično pred svoju rěč, a glagolj stoji sam; n. p. *Metni* pred *njega čašu.*

§. 24.

O predlozih s akuzativom i prepozicionalom.

1. *Na* znači, da što ili jest ili se kretje prama čemu čega se uvěk *dotica.*

Akuzativ zahtěva, kada znači:

a) Da se što kretje prama *povèršju* koje stvari, koje se mora doticati, bile rěči konkretne ili abstraktne; n. p. *Ostala drobna děčica poskaču, jedno* na peć, *a drugo* na klupu *oko peći.* (Vraz. Put.) *Lako nam je* na to *odgovoriti.* (Tèrn. Puš.) *Rěči prilagodjujemo* na *stanje ukupne domovine naše.* (Maž. Hèr.)

b) Stvar, prama kojoj se kretje čin glagolja, u neprijateljskom značenju i s pojmom (1) naznačenim; n. p. *Udariti* na *neprijatelja.*

c) Stvar iz koje slědi što drugo; n. p. Na veliku preporuku *herceginje Berry-ske bude primljen u konjaničku gardu.* (Tèrn. Puš.)

d) *Način* i *sličnost* čina, osobito kod običajah, i u někojih posebnih izrazih; n. p. *Nosili se* na *tursku; zanositi* na *hèrvatsku, udariti* na *vino; raditi* na *vrat* na *nos; sin je nalik* na *otca. Uskoci govore jezik čisti štokavski,* na način bosanski. (Vraz. Put.) *Za čas poslije donese na tanjiru několiko* na umak *kuhanih jajah.* (Vraz. Put.) *Odrede pašanci, da će* na pištolje. (Tèrn. Puš.)

e) *Vrěme,* kada što biva; n. p. *Brat mi piše* na *Vidov dan;* na *Božić ću doći k tebi. U srědu* na dvadeset i sedmi (dan) *Sěčnja.* (Tèrn. Puš.)

f) *Naměru* čina; n. p. *Usti nam vezaše cenzura,* na obranu *ideah vaših postavljena.* (Maž. Hèr.)

g) Osobu ili stvar, prama kojoj se upravlja koji čin, kano svomu cilju; n. p. *Oda* na Boga, *pismo* na otca. (Tèrn. Puš.)

h) Stvar obično abstraktnu, koja slědi iz koga čina; n. p. *Okrutnost Augustova bila mu je s početka* na veliku sramotu. *Pěvao je* na obću zadovoljnost.

i) Drugi objekt glagoljah sastavljenih sa na, osim povratnih; n. p. *Nagovorio sam ga* na osvetu.

Prepozicional zahtěva, kada znači:

a) Ono što se je u glavnom značenju reklo, s glagolji *mirovanja,* i s takovimi glagolji *kretanja,* kojih činjenje neprelazi na stvar, pred kojom stoji predlog; n. p. Na *nebu se vidi sunce;* na *nebu se kretju zvězde.* Na glavi *stoji peča.* (Vraz. Put.) Na putu *pojave nam se dva lica.* (Vraz. Put.) *Sve je* na svom městu. (Tèrn. Puš.)

b) Jezik, kojim tko piše; n. p. *Osmanida je napisana* na hèrvatskom jeziku.

c) U pojedinih izrazih; n. p. *Kraljevstvo ostaje* na *sinu.* Na volji *ti je. A medjutim ostane gospodarstvo* na děci *i nemoćnih starinah.* (Vraz. Put.) Svět ostaje na mladjih. (N. P.)

Pazka. U sastavljenih rěčih znači a) ono, što je pod (1) rečeno; n. p. na*vući*, na*gnati*.

b) napuniti měru, bila fizička ili duševna, osobito s *povratnimi* glagolji; n. p. na*biti;* na*lijati;* na*tući se,* na*jesti se,* na*plakati se,* na*smijati se,* na*spavati se,* na*ljutiti se,* na*pěvati se* i t. d.

2. *O* je srodno predlogu *okolo,* te znači, da čin biva u okrugu, oko čega.

Akuzativ zahtěva, kada znači:

a) Kretanje čina prama stvari tvèrdoj, od koje se čin odbija; n. p. *Udariti glavom* o zid. *Udario* o kamen (Vuk. Rěč. 426.) *Ili loncem* o kamen *ili kamenom* o lonac, *težko loncu svakojako.* (N. P.)

b) Kretanje čina prama stvari okrugloj i ratastoj; n. p. *Oběsiti kabanicu* o klin, o čovao, o granu.

c) Objekt čina, s glagolji kretanja, osobito značenja: *boriti se;* n. p. *Već se* o tudje *otimate* carstvo. (Vuk. Rěč. 426.)

d) Stvar, po kojoj se što drugo *měri;* n. p. *Oměri* o se. (N. P.)

e) Vréme u izrazih: *ob* dan, *ob* noć.

Prepozicional zahtěva, kada znači:

a) *Objekt* koga čina, osobito pripovědanja, pisanja i t. d.; n. p. O *kralju Matijašu pripověda se mnogo čudna; Catilina radjaše* o propasti *republike rimske;* o glavi *mu se radi. A da ti još něšto kažem* o tom narodu. (Vraz. Put.) *Negovorim ja* o tebi. (Tèrn. Puš.)

b) *Sredstvo* koga čina, osobito življenja; n. p. *Živiti* o kruhu *i* vodi. *Jer ako smo mi bratja blizanci, živuća u kući* i o kruhu *skupnoga otca.* (Maž. Hèr.) O svom komadu *tudja goveda čuvati.* (N. P.)

c) Ono isto što je pod (a, b) rečeno, s glagolji *mirovanja;* n. p. *O* vèrbi visi svirala, *o zidu* slika. O klinu *visi, o zlu misli puška.* (Vuk. Rěč. 426.) *Visi kao kaplja* o listu. (N. P.)

d) *Vrěme,* kada što biva; n. p. O ponoćah *dodje opet brat moj.* O Gjurinu *petku (nikad).* (N. P.) O *kukovu dne.* (N. P.)

Pazka. U sastavljenih rěčih znači, što je u glavnom značenju rečeno; n. p. ob*aviti*, ob*astreti*, o*svědočiti*, ob*skèrbiti*

3. *Po* znači prostiranje čina prostorom i vremenom.

Akuzativ zahtěva, kada znači:

a) Osobu ili stvar, kojoj što korist ili štetu donosi, ponajviše s prislovi; n. p. *Bitka kod Navare izpade zlo* po *Sardince. Dobro je* po *domovinu, gdě su gradjani složni.* (vidi §. 43. *za*). *U zao čas* po se *i* po svoju glavu. (Vuk. Rěč. 510.)

b) Osobu ili stvar, kojoj se kakov čin naměnjuje, ili naměru čina, skopčanu s nakanom, onu osobu ili stvar postići, odvesti, i t. d.; n. p. *Svatovi dodjoše* po děvojku = da odvedu děvojku. *Već od davno su poslali* po vas. *Lěčnik ode* po ranarsko orudje.

c) Način, osobito kod običajah, s prislovi; n. p. *Danas se u Europi sve haljine kroje* po francezki. *Oděva se* po turski. (Vuk. Rěč. 510.)

d) Distributivno, koliko stvarih dolazi na svakoga; n. p. Po pet *krajcarah dobivaju austrijski vojaci. Bolestnik uze kad i kad* po žlicu *vode.*

e) Zakletvu s imeni Boga i svetacah; n. p. Po Boga svetoga, *neću te prevariti!*

f) Cěnu stvarih; n. p. Po što *bi se poturčio, Marko.* (N. P.) Po što, *vlaše, kokoš?* (N. P.) Po što *kupio,* po to *i prodao.* (N. P.)

Prepozicional zahtěva, kada znači:

a) Protezanje čina povèršjem koga města; n. p. Po gorah *se skrivaju hajduci. Kraljević Marko udari Musu* po glavi. *Uskoci obitavaju* po *tako* zvanih uskočkih gorah. (Vraz. Put.)

b) Protezanje čina u vremenu; n. p. Po danu *radim, pod večer šetjem, a* po noći *spavam. Isti dan shvatismo* po kišovitom vremenu *Metliku.* (Vraz. Put.)

c) Da něšto ide u vremenu i u redu za drugim něčim; n. p. Po praznicih *sastati ćemo se opeta.* Po tom *zamoli ga za oproštjenje.*

d) Srědstvo (i kadšto uzrok) čina; n. p. *Poslah list* po slugi. *Poslao* po njem *(u).* (Vuk. Rěč. 510.)

e) U passivnih izrekah subjekt bivših aktivnih; n. p. *Knjiga o dužnostih, pisana* po Ciceronu, *vèrlo je zanimiva.*

f) Měrilo i pravilo čina, sa svakim glagoljem; n. p. *U Turskoj se nesudi* po zakonih, *već* po volji. Po Bogu *brate! Tu nas odmah obkole gospodar i gospodarica, u kojih* po stasu *i* obrazu *upoznam kèrv uskočku.* (Vraz. Put.) *Puškin je izradio Godunova* po pověstnici Karamzinovoj. (Tèrn. Puš.)

g) Uzrok i izvor znanja, sa i bez glagoljah značećih *opažanje, znanje* i t. d.; *Moj je brat* po svojem listu *bolestan,* i: Po listu *se moga brata vidi, da je bolestan.*

h) Osobu ili stvar, koja neprěči, da se što dogodi; n. p. Po tom *može živiti sto godinah.* Po meni *možeš činiti, što ti drago.* (Vuk. Rěč. 510.)

Pazka. U sastavljenih rěčih znači: a) *malo;* n. p. po*igrati*, po*svirati;* b) učiniti što jedno za drugim, n. p. po*bacati;* c) sasvim što svèršiti, negledeć na ništa drugo, n. p. po*piti*, po*pisati*.

§. 25.

O predlozih s genitivom, akuzativom i prepozicionalom.

1. *U* znači, da što biva u *nutarnjosti* čega, bile rěči *konkretne ili abstraktne.*

Genitiv zahtěva, kada znači:

a) *Osobu,* kod koje je što, pa je ujedno njezino, često i u niječnom značenju; n. p. U moga suseda *ima mnogo novacah. Netraži pravice* u Turčina. *Onaj isti stas i obraz* u jednih *i* drugih (Kranjacah i Brajacah). (Vraz. Put.) U nas *je veliko poufanje.* (Tèrn.)

Akuzativ zahtěva, kada znači:

a) Kretanje u nutarnjost čega; n. p. *Gimnazijalci idu svaki dan* u cèrkvu. *Vojaci se kupe* u vèrste. *Momci obučeni* u bělu čohu. (Vraz. Put.) *Car Aleksander opremi Puškina* u progonstvo. (Tèrn. Puš.)

b) Vrěme, kada po prilici što biva s imeni danah, zatim vrěme, u koje se koji posao obavlja; n. p. *Živio je* u isto doba *u Petrogradu ugledni mladić Francez.* U srědu *odvezao sam se knezu Vasemskomu.* U jutro *ga pustiše muke.* (Tèrn. Puš.) *Viděti netopira gdě se* u zoru *kopèrca po zraku* itd. (Maž. Hèr.) U tri dana *napisa dvadeset arakah.* (Vraz. Put.)

c) Način čina; n. p. *Děvojke splitju cèrnu kosu* u jednu kitu. (Vraz. Put.) U nazad *babi svatovi.* (N. P.)

d) Objekt tèrgovine; n. p. *Tèrgovaše jedan čověk* u magarad. (Vuk. Rěč. 763.)

e) U pojedinih izrazih; n. p. *Doći* u dobri *čas; reći što* u obće.

Prepozicional zahtěva, kada znači:

a) Mirovanje u nutarnjosti čega, bile rěči abstraktne ili konkretne; n. p. U cèrkvi *se čita sv. misa*. U ovoj misli *neima ništa pogibeljna. I doista neima izmedju njih* u značaju *nikakove razlike*. (Vraz. Put.) *Sve ide* u svom redu. U vodenici *se po dvaput govori*. (N. P.)

b) Vrěme, kada što biva, osobito s imeni měsecih; n. p. *Do pet urah* u jutru *nebijaše se ništa na njem proměnilo*. (Tèrn.) *Dodji* u dva sahata. (Vuk. Rěč. 763.) U podne *svěću paliti*. (N. P.)

§. 26.

O predlozih s genitivom, akuzativom i instrumentalom.

1. *Za* neima glavna značenja, odakle bi se mogla izvoditi ostala znamenovanja.

Genitiv zahtěva, kada se:

a) Imeni osobah ili abstraktnih stvarih naznačuje, da dva čina u jedno vrěme bivaju; n. p. Za mladosti svoje *nisam mnogo znao*. — Za Marije Terezije *naselili su se něki Sèrblji u Banatu*. Za mladih godinah. Za Lazara, za Lazareva vladanja. (Vuk. Rěč. 162.)

Akuzativ zahtěva, kada znači:

a) Objekt koga čina, ali uvěk s pojmom, da čin biva oko stvari, pred kojom je što, ili zada; n. p. *Sekula uhvati děvojku* za ruku. — *Uhvatih ga* za pruženu *mi* ohladnělu ruku. — *A što hasni sužnju, da mu je slobodna noga, kad mu je gvoždjem* za stup kameni *prikovano tělo*. (Maž. Hèr.)

Pazka. U ovom slučaju dolaze obično *dva* objekta; na koji najprije prelazi činjenje glagolja, stoji u akuzativu bez predloga, a na koji kasnije, stoji u ak. sa *za*.

b) Kretanje čina prama městu, pred kojim stoji něšto drugo; n. p. *Po ratu baciše vojaci oružje* za plot. —

I zamaknemo za kuću župnikovu. (Vraz. Put.) *Zaděsti koga* za pojas. (N. P.)

c) Vrěme, u koje se koji posao obavlja; n. p. *Učenici se* za četiri godine *nauče slovnicu latinsku.* — *Stigosmo* za čas *u Hrast.* (Vraz. Put.) *Mazepa bude* za dvě ure *strašno pobijen.* (Tèrn. Puš.)

d) Vrěme, u kojem ide drugo za pèrvim něčim; n. p *Vratim se* za dvě ure; — i trajanje vremena; n. p. *Tako stade* za godinu *danah.* (Vuk. Rěč. 163.)

e) Osobu ili stvar, kojoj što rabi, korist ili štetu donosi; n. p. *Čověk treba da žive ne samo* za se, *nego i* za druge. *I njim kuca sèrce* za čine junačke. (Vraz. Put.) *I zbilja nije ga više briga mučila* za se. (Tèrn.)

f) Objekt glagoljah: *pitati, prositi, moliti;* n. p. *Grěšnik treba da moli Boga* za oproštjenje. *Molio nas je* za dopuštjenje. (Vuk. P. 31.) Za dažd *i* za smèrt *netreba Boga moliti.* (N. P.)

Pazka. Što je rečeno (a. op.) valja i ovamo protegnuti.

g) Objekt govora; n. p. Za Katarinu II., caricu rusku, *pripovědaju, da je bila vèrlo odvažna.* — *Pripovědiše nam* za mnogobrojne bitke. (Vraz. Put.) Za to *i Bog zna.* (N. P.) *Nekazuj nikomu* za novce. (Vuk. R. 163.)

h) Čemu što služi ili za što je odredjeno; n. p. *Ovo je sud* za maslo. *Kupio čohe* za haljinu. (Vuk. Rěč. 162.)

i) Predikat samostavnici izrečen, osobito s glagolji *imenovati, dèržati;* n. p. *Francezi imenovaše Napoleona* za cara. *Svi Rimljani dèržahu Caesara* za glasovita vodju. *Uskoci neuzimaju* za žene *bogatih kranjicah.* (Vraz Put.) *Jakova dèrže* za učena čověka. (Vuk. P. 31.)

j) Stvar, koja bi kojim činom stradala, u pogibelj pala; n. p. *Nijedan vojak nesmije uskočiti* za živu glavu. *Nekazuj nikomu* za živu glavu. *Nesmije on to učiniti* za život. (Vuk. Rěč. 162.)

k) Cěnu čega; n. p. *Kupio sam cěloga Cicerona* za deset forintih. — Za hranu *pseto služi.* (N. P.) Za što *kupio,* za to *i prodao.* (N. P.) Za novce *svašta dosta.* (Vuk. Rěč. 162.)

l) Čin, komu se odredjuje nagrada ili kazna; n. p. Za izdajstvo *odsudi Bruto svoje sinove na smèrt.* — *Hajde de, tu možeš děcu* za trošak *kuće nadariti.* (Vraz. Put.) Za jedinu pěsmu *o bakčisarajskom vodometu platio je Puškinu knjigar ucěnice 3000 rubaljah.*

m) Stvar, koju tko drugomu daje, a dobiva njegovu; n. p. Za konja *dobio sam kravu od suseda.*

n) Uzrok i poslědice koga čina, sa zaimeni pokaznimi; n. p. *Bog platja, kada mu se svidi;* za to *nemisli, grěšniče, da si siguran, ako te taki nekazni.*

o) U uzklicih, čudeći se čemu; n. p. Za Boga miloga, *što je to, čověče!*

p) U pojedinih izrazih, *poći, udati se, oženiti se za koga;* n. p. *Milica se uda* za drugoga.

Instrumental zahtěva, kada znači:

a) Objekt, za kojim tko teži, pogiba i t. d.; n. p. *Antonijevi vojaci podjoše* za Ciceronom *u potěru.* — *Gospodarica vikaše* za nami. (Vraz. Put.) *Uskoci Turke svagda opaze, pa onda udri* za njimi *u potěru.* (Vraz. Put.)

b) Mirovanje na městu, pred kojim něšto drugo stoji; n. p. Za zidom *sakriveni su vojaci. Jasno pěva* za gorom *děvojka.* (Vuk. R. 162.) *Sědi* za kućom. (isto město).

c) Da tko ide u vremenu i u redu po drugom kojem; n. p. *To je netopir, zaostao* za noćnim jatom svojim. (Maž. Hèrv.) Za dobrim *se* konjem *bat čuje.* (N. P.) Za zlom děvojkom *reci dobro, a* za dobrom *kako ti drago.* (N. P.) Za starim *uz bèrdo nevalja ići.* (N. P.)

Pazke.

1. U sastavljenih rěčih znači: a) kretanje i mirovanje na městu, pred kojim je što drugo; n. p. *za*vući, *za*tisnuti, *za*děti, *za*biti itd. b) Početak i svèršetak čina, bez (a) navedenih pojmovah; n. p. *za*pěvati, *za*igrati, — *za*jesti, *za*piti i t. d.

2. O svih predlozih, koji zahtěvaju akuzativ i prepozicional, valja zapamtiti, da se u navedenih pravilih pod rěčju *mirovanja* nerazuměvaju samo glagolji *neprelazni*, već da činjenje tih glagoljah neprelazi na stvar, pred kojom stoji *predlog;* za to mogu u tom slučaju rabiti i glagolji kretanja, pa ipak stajati prepozicional; — a pod rěčju: *kretanja* ıazuměvaju se takovi glagolji, kojih činjenje prelazi na stvar, pred kojom stoji predlog; n. p. *Za zidom* plaze *zmije* = Za zidom jesu, pa ondě plaze; Za *zid* plaze *zmije* = Vani su, pa plaze za zid. — Početnik će se tu najbolje pomoći, ako prosudi, je li tko već na městu, pa se ondě kretje, ili nije još na onom městu, već se onamo tek kretje. — Izrazi: *kretanja* i *mirovanja* pometani su u pravilih radi kratkoće, a značenje njihovo neka se protumači po ovoj opazki. — Ovakovi predlozi jesu: *na, o, u, pod pred, za.*

3. Ovdě su samo oni predlozi obširnije protumačeni, o kojih se može što osobito kazati; drugim, koji bi se tumačenjem potamnili, dodan je u Rěčoslovlju shodni padež.

Glava V.

O predlozih sastavljenih.

§. 27.

O predlozih sa iz.

Predlozi sastavljeni sa *iz*, povèrh značenja, što sami izriču, znače, da čin biva iz *nutarnjosti* koga mèsta vanka: mèsto ovo može biti ili fizičko ili duševno, pravo ili namišljeno, ali svakako u glavi pisca treba da je misao o nutarnjosti mèsta, inače valja mu metnuti prosti predlog, nipošto sastavljeni. Razlika je ova tanka, te nepažljivi pisci mèšaju jedno s drugim; često ju je težko i opaziti, pa se obično misli, da neima nikakove. Ali tko hoće dobro da piše, valja da se nauči zrèlo misliti, pa će razliku namah uviditi; — dobri pisci nerastu poput gljivah preko noći, već postaju trudom i mišljenjem, osobito vèžbanjem. Drugo je; n. p. reći: pred *kućom mesti*, a drugo: izpred *kuće mesti;* ovo drugo znači: iz mèsta, što je pred kućom, vanka.

Predlozi ovi jesu:

1. *Iz-med;* n. p. Izmed *slame buknu vatra* (*Medju* slamom buknu vatra, to jest: nije još van probila). — Izmedju gorah *prolèva se zelena Kupa*. (Vraz. Put.)

2. *Iz-nad;* n. p. Iznad *dimljaka suklja dim* (*Nad* dimljakom prostire se dim, to jest: već nedolazi iz dimljaka). *Poletuje tica* iznad *mene* (Vuk. Rèč. 227.) = iz mèsta, što je nadà mnom.

b) *Iznad* znači i ono što *povèrh;* n. p. *Angjelina ružu brala* — iznad *grada Dubrovnika*.

3. *Iz-pod;* n. p. Iz-pod *oblakah proviruje sunce.* (Pod oblaci světi sunce, to jest: traci mu neprobijaju na polje). *Vĕtar* izpod *sunca.* (Vuk. Rěč. 237.)

4. *Iz-pred;* n. p. Iz-pred *nemoćnice stupaju nemoćnjaci* (*pred nemoćnicom,* to jest, neidu nikamo iz města, što je pred nemoćnicom). *Svak* izpred svoje kuće *neka mete.* (Vuk. Rěč. 237.)

b) *Izpred* znači i vrěme, što i *pred;* n. p. *Izpred Božića* = pred Božić. (Vuk. Rěč. 237.)

5. *Iz-van;* n. p. *Gradjani se izseliše* iz-van *grada* (*van* grada, to jest: nebijahu u gradu, već dodjoše od drugdě). *On je* izvan *sebe.* (Vuk. Rěč. 219.)

b) Predlog ovaj znači i ono što *osim, izim* itd. Izvan toga *ima Uskokah i po obližnjih kranjskih selih.* (Vraz. P.)

6. *Iz-za;* n. p. Iz-za *grada dotèrčaše děca.* (Za *gradom* tèrče děca, to jest: neidu nikamo *iz* onoga města. *Dodje* izza *kuće.*) *Lasno je* izza *grada strěljati.* (Vuk. Rěč. 217.)

b) Predlog ovaj znači i ono što *po, poslije, za* (vidi §. 18.) Izza *zime toplo. Dodjoše jedan* izza *drugoga.* (Vuk. Rěč. 217.)

§. 28.

O predlozih sa na.

II. *Na-město* znači što *na* i *město* (vidi §. 18. 24.) to jest, da tko stoji ondě, gdě bi imao drugi stajati, ali ujedno da se ima doticati onoga města; n. p. Naměsto cara turskoga *vlada u Egiptu* podkralj *paša* (to jest: sědi na městu, gdě itd.).

§. 29.

O predlozih sa kraj.

Predlozi, sastavljeni sa *kraj,* znače ukupno ono, što znače sami po sebi, to jest: sa pojmom *kraj* spajaju se pojmovi od *na, po, u* (vidi ondě)

1. *Na-kraj;* n. p. *Naslonih se* nakraj *postelje* = (doticam se postelje), a: *kraj postelje* stoji stolica (nedodira se je). *Nakraj sela.* (Vuk. Rěč. 392.)

2. *Po-kraj;* n. p. Pokraj *Save prostiru se mnoge močvare* = (protežu se prostorom) a: *Kraj Save* stoji cèrkva (neproteže se).

3. *U-kraj;* n. p. Ukraj *puta stoji križ* = (u kutu) a: *Kraj* puta = (ne u kutu).

§. 30.

O predlozih sa radi.

IV. Predlozi sastavljeni sa *radi* znače što i ovaj sam; u početku morala je biti razlika, koju su činili pojmovi od *po, za,* ali sada se je izgubila (vidi §§. 24. 26.)

§. 31.

O predlozih sa srěd.

V. Predlozi sastavljeni sa *srěd* znače i jedno i drugo:

1. *Na-sred;* n. p. Nasrěd *ceste našao sam vreću* = (ležala je na cesti).

2. *Po-sred;* n. p. Posred *livade izkopao je grabu* = (graba se prostire livadom) a: Srěd livade *viri stup.*

3. *U-sred;* n. p. *Tane ga pogodi* usred čela = (nutar i srěd), a: *Srěd* ili nasred čela ima zlamen = (nije probilo nutar).

§. 32.

O predlozih sa vèrh.

VI. Predlozi sastavljeni sa *vèrh* znače i jedno i drugo ukupno.

1. *Na-vèrh* spaja oba pojma od *na* i *vèrh* tako, da čin biva i na městu i vèrh njega u srědini někoj, to jest malone u zraku; n. p. Navèrh grane *trepti ptica* = (i dodira se grane i nedodira se je bi reć u zraku) a: Na

grani = (čvèrsto se je dèrži nogama) a: Vèrh *grane* = (nedodira se je nimalo).

2. *Po-vèrh* spaja oba pojma od *po* i *vèrh* tako, da se čin i proteže prostorom i nedodira se toga prostora, već biva u zraku; n. p. Povèrh gore *prostire se magla* = (prostire se a nedodira se gore) a: Po *gori* = (dodira se je), a: Vèrh *gore vidi se magla* = (neprostira se i nedodira). — Ova se dva pojma kadšto i tako spajaju, da se i dodiraju města; n. p. Povèrh bèrda *prostire se selo.*

b) *Povèrh* znači još i to, da tko ima něšto, pa još něšto; n. p. Povèrh baštine *ima i svojih novacah.*

3. *Sa-vèrh* spaja oba pojma od *sa* i *vèrh* tako, da čin biva od gore dole i ujedno od vèrha; n. p. Savèrh glave *vise joj vèrbce,* a: Sa *glave* = (ne s vèrha) a: *Vèrh glave trepte* = (ne dole, već drugamo). — Ovaj predlog znači i ono što *vèrh* (b.).

4. *U-vèrh* spaja oba pojma od *u* i *vèrh,* nutar i vèrhom; n. p. *Tane ga pogodi* uvèrh *glave; u glavu* = samo nutar.

Dodatak

k nauku o padežih.

Glava VI.

O porabi pridavnikah.

§. 33.

1. Svaki pridavnik naznačuje, kakav je samostavnik, ali po raznoj službi děli se na epitet, atribut i predikat; zatim na pridavnik u apoziciji i u predikatu. (§. 4.)

2. Město pridavnika kano epiteta metje se u nas često samostavnik istoga izvora, pa se s glavnim samostavnikom spoji; ili se doda drugi samostavnik kano atribut; n. p. *Na se metje* samur-kalpak. (N. P.) *S pěsmom jasno* javor-gusle *zuje.* (Tèrn. K. R.) *Po njoj (knjizi) teku vode* studenice, *vode* ozdravnice. (Kur.) *I daj meni sablju* postalicu. (N. N.)

3. Svaki se pridavnik mora protezati na koji samostavnik, inače se nemože ništa razuměti; samostavnik se može izostaviti samo onda, kada se po simslu lako pozna, na koji se samostavnik proteže pridavnik; n. p. *Bolje je u* dobra *(čověka) dvoriti, nego u* zla *goditi.* (N. P.) Bolan *(čověk) se pita, a* zdravu *se daje.* (N. P.)

4. Ako se sam pridavnik proteže na više samostavnikah zašutjenih, onda on stoji uvěk u jednobroju srědnjega spola; n. p. *U razpri sam ja po několiko putah govorio* sve ovo, *što sam u pismu kazao.* (Vuk. P. 23.) Što

je pravo, *i Bogu je* drago (N. N.) *Bolje je* znano *s manom nego* neznano *s hvalom*. (N. P.) *Staro* ljubi, danke gubi. (N. N.) Bolje je *svašto* jesti nego *svašto* govoriti. (N. P.)

5. **Komparativ** služi:

a) Kada se dvě stvari prispodabljaju; n. p. *Hannibal bijaše* směliji *od Scipiona, Pompej* lukaviji *od Caesara, a Neron* okrutniji *od Dioklecijana. Hèrvati govore* lèpše *talijanski nego Englezi.*

b) Kada se bez prispodobe pridavnik dodaje samostavniku u *slabijoj měri;* al onda se pred komparativ, a i pred pozitiv metje *po*. Ovo dvoje valja i o prislovu; n. p. *Otac mi je* podobar; *brat piše* pomučno, pomučnije, něšto mučnije.

6. Kada se dva svojstva koga samostavnika medju sobom prispodabljaju, oba stoje u komparativu. I ovo valja o prislovih, koji se stupnjuju; n. p. *Ti si* učeniji *nego* razboritiji. *Aristid bijaše* pravičniji *nego pametniji. Srećniji nego pametniji.* (N. P.)

7. **Superlativ** sa *naj* služi, kada se dvě stvari prispodabljaju, a jednoj se dodaje svojstvo u najvećoj měri; kadšto služi i bez prispodobe, da se naznači *vèrlo* veliko svojstvo (isto i o prislovu); n. p. Najbèrži *je stvor ptica,* najjači *lav,* najkrotčiji *ovca. I* najpametniji *ljudi blude, i* najpravedniji *grěše.*

8. Kada se bez prispodobe naznačuje vèrlo veliko ili malo svojstvo koga samostavnika, onda služi pozitiv sa superlativnimi česticami: razstavivimi: *vèrlo, veoma, jako;* a město ovih kadšto i drugi prislovi, koji naznačuju *način* samostavnika: *strašno, čitavo, slabo, gèrdo, strahovito,* i nerazstavivom *pre* (isto i o prislovu); n. p. *U Italiji je prolětje* vèrlo *ugodno. On je* strašno *gèrd.* Preradostnu *sam věst dobio*

9 To se isto i tako naznačuje, da se pridavnik opetuje u komparativu, a pred drugi se metje predlog *od;* n.

p. *Pompej bijaše* lukaviji od lukavijega. *Junaci, sve po izbor* bolji od boljega (N. Pěs.)

10. Isto se naznačuje, ako se isti samostavnik opetuje, a pred drugi metje *od;* n. p. *Zrinjski bijaše* junak od junaka = vèrlo hrabar junak. *Silna vojska polje pritisnula, sve po izbor* junak od junaka. (N. Pěs.)

Glava VII.

O porabi brojnikah.

§. 34.

1. Kod glavnih brojnikah treba paziti, stoje li s predlogom, ili bez njega.

2. Ako stoje bez predloga, sklanjaju se svi i slažu sa svojimi imeni načinom navedenim u rěčoslovlju.

3. Ako stoje s predlogom, onda se nesklanjaju, jer isti predlog naznačuje padež, u kojem bi imali biti; pak brojnici: *dva, tri, četiri,* stoje sa svojim imenom u dvobroju uvěk u jednom padežu, a počamši od *pet* ostaju neproměnjeni, ime koje s njimi dolazi, metje se u genitiv višebroja; n. p. *Ondě sam se naměrio s jednim mladim tèrgovcem, koji je* u tri jezika *govorio.* (Pogl.) *Jedna trula jabuka pokvari* deset drugih. (N. P.) Sto ljudih, sto ćudih. (N. P.)

Pazka. Něki pisci nesklanjaju tih brojnikah niti onda, kada stoje bez predloga, ali to se u oblikobogatom jeziku hèrvatskom nemože podnositi; pak i taj je način nov i pokvaren, pače i vèrlo nejasan; n. p. *Devet djakah prilikuje devet poslenikah*, město: *devetim poslenikom* ili devetorici *poslenikah. Sedam mèršavih kravah prilikuje* sedem gladnih godinah, město: sedmim itd.

4. Město glavnih brojevah stoji i brojnički samostavnik *dvojica, trojica* itd., ali samo sa samostavnici mužkih životinjah; n. p. *Bilo nas je u karuci* četvorica. (Vraz.)

Petorica *ljudih umre.* (Stoj.) Četvorica *volovah uzoru cělu njivu. Podaj onoj* dvojici *volovah, neka ližu soli.* (Daničić).

5. Město glavnih brojevah stoji i brojnički samostavnik *dvoje, troje* itd., u ovih slučajih:

a) Kada se pod njim razuměvaju osobe poměšana spola; n. p. *Bio čověk udov, i imao jedno mužko i jedno žensko děte, a nova žena na* ono dvoje *pastorčadi mèrzila.* (Vuk. N. Prip.)

b) Kada dolazi sa imeni životinjah *srědnjega* spola; n. p. *Zaklao* dvoje *pilićah.* (Vuk. Rěč.) *Kupio sam troje ždrěbićah.* (Vuk. Rěč. 113.)

c) Kada stoji *sam* město glavnoga brojnika i njegova samostavnika; n. p. *Zrinjski bijaše hrabar i blag: to ga* dvoje (ta dva svojstva) *uzvisuje nad mnogo drugih junakah. Samo* dvoje *ima, što čověk u Mlětcih nemože činiti: stajati naime na městu, ili tèrčati.* (Něm.)

d) Kada stoji sa imeni stvarih, koje obično dolaze po dvě, ali ovdě je *dvoje* itd. pridavnik, te se slaže u svačem sa svojim samostavnikom, a u gornjih je slučajih samostavnik; n. p. *Kupio sam* dvoje opanke. (Vuk. Rěč. 113.) *Na junaku* dvoje toke. (N. Pěs.).

Pazka. Kada stoji bez predloga, onda se *dvoje* itd. sklanja, a sa predlozi ostaje u tri pèrva slučaja neproměnjeno.

Glava VIII.

O porabi zaimenah.

§. 35.

O posědovnih zaimenih.

1. Kod zaimena *posědovnoga* treba paziti na dvoje: koliko ima *posědovnikah,* koliko li *posědovanih stvarih;* zaime se isto proteže na posědovnika, a njegov jedno- ili

višebroj na posědovane stvari: ako ima jedan posědovnik, stoji *moj, tvoj, njegov* (za ženski *njezin*) ako li više posědovnikah, stoji *naš, vaš, njihov;* ako jedna posědovana stvar, stoje ista zaimena u jednobroju, ako li više, stoje u višebroju; nastavci se dakle ovoga zaimena slažu u svačem sa posědovanom stvarju; n. p. *Světli care! Evo* tvoje *sablje, a eto* moje *glave.* (Vuk. N. P.) Naši *stari mnogo proliše kèrvi, hèrvući se s Turci.* (Pogl.) *On javi otcu i majci, da je* njegov *brat i* njihov *sin mèrtav.* (Vuk. N. Prip.) *Onda se mati vrati, i sve se za njom ćuprija gradila do pred* njezinu *kuću.* (Vuk. N. P.)

2. Zaime *svoj -a -e* zove se posědovno-povratno, jerbo naznačuje, da je stvar posědovana koga posědovnika, koji je već izrečen jedanput u istoj izreci, pa město da se on ponovi, metne se ovo zaime, te se tako *povratja* na izrečenoga posědovnika; n. p. *Bog postavi obrezanje u znak* svoga *ugovora.* (Vuk. Sp.) *Svaka služba* svoju *platju išće.* (N. P.) *Svaka baka pod* svoj *kotao puše.* (N. P.) *Svako zlo ima* svoj *uztuk.* (N. P.)

3. Ako je posědovnikom koja god rěč u drugoj izreci, pače ako je i u istoj izreci posědovnik, ali samo ne subjekt, metju se zaimena posědovna; n. p. *Fratri očito govore proti Muhamedu i* njegovu *zakonu.* (Pogl.) *Kaifa zapita Isusa za učenike* njegove *i za* njegovu *nauku.* (Vuk. S. P.) *On javi otcu i majci, da je* njegov *brat i* njihov *sin mèrtav.* (Vuk. N. Prip.)

4. Ako je posědovnikom subjekt iste izreke, bio koje mu drago gramatičke osobe, spola i broja, metje se zaime posědovno-povratno; n. p. *Čuvaj* ti *mene od* svoga, *a od tudjega ću* se *ja sám.* (N. P.) *Nestani siroti na skut, nećeš* sebi *na sreću.* (N. P.) *Mi skinemo s konjah* svoje *vreće.* (Vuk. N. P.)

5. Često je pravi subjekt iz raznih uzrokah u drugom kojem padežu, a ne u nominativu, obično u dativu itd.; i tu stoji zaime povratno-posědovno, ako se izreče, da je

što njegovo; n. p. *Svim,* kojim *je do slave* svoje *otačbine stalo, nije se to dopalo.*

Pazka. Ako se naznačuju dva posědovnika, pak se veli, da je jedna stvar jednoga, a druga drugoga, město posědovno-povratnoga može stajati posědovno; n. p. *Sve izsěci malo i veliko, i osveti dragu kćercu moju, kćercu moju a sestricu* tvoju. (Kač. 107.

6. Zaime *svoj* stoji i onda, ako se neproteže na nijedan jasno izrečeni subjekt; n. p. *Svoja kućica,* svoja *voljica.* Svoja *kućica,* svoja *slobodica.* Svoje *i na oltaru od cèrkve može se tražiti.* (N. P.)

7. I onda stoji *svoj,* kada znači ono isto što *svojina,* ili ako se njim naznačuje, da su dvojica istoga roda; n. p. Svoj svoga *u jamu vodi, ali opet neće u jamu da ga turi.* (N. P.) *Što je tudje, nije* svoje. (N. P.)

8. Što se je reklo o zaimenu posědovno-povratnom valja i ob osobno-povratnom, samo što je tu posědovanom stvarju osoba posědovnika; n. p. *Čuvaj ti mene od svoga, a od tudjega ću* se *ja sám.* (N. P.) *Nestani siroti na skut, nećeš sebi na sreću.* (N. P.)

§. 36.

O zaimenu sam.

1. Zaime *sam -a -o* može se protezati na gramatičke osobe obojega broja, te znači ono što zaimena osobna, al izrazuje silnije koju osobu u oprěci prama drugoj; zato mu se i dodaju često ili ista zaimena osobna ili instrumental *glavom;* n. p. *Ajde* mi sami *da ga dočekamo i da ga iz zasěde posěčemo.* (Pogl.) *Odlučim dakle već štogod bude* sam glavom *ići u bosansku pokrajinu.* (Pogl.)

Pazka. Često se město toga zaimena uzima i čestica *uprav.*

2. Zaime *sam* može se protezati ili na subjekt ili na objekt izreke, to jest: da je *on* učinio, a ne *drugi koji,* ili: da je samo to učinio, a ne *drugo što;* u pèrvom se slučaju slaže sa subjektom, u drugom sa objektom; n. p.

Ovi, primivši peškeš, pustiše tèrgovce mimo, a mene sama *zatvoriše.* (Pogl. u Bos.) *Nitko nikoga nemože osramotiti, dok* se sam *neosramoti.* (N. P.)

3. Zaime *sam* znači takodjer, da je što jedno jedito, a ne dvoje; to jest da s někim nije nitko drugi bio; n. p. Sam *je Bog bez grěha.* Sam *Bog neima gospodara. Po tom protěra svoju stoku na bèrdo, a ostane* sam. (Vuk. S. P.)

§. 37.

O pokaznih zaimenih.

1. Zaimena pokazna *ovaj, taj* i *onaj* ovako se razlikuju: kada se što naznačuje, što je pèrve gramatičke osobe, ili blizu nje, stoji *ovaj;* ako je druge, *taj;* ako li je tretje, *onaj;* n. p. *Kazah: Čestiti paša! evo vidiš gdě sam bolestan, meni* ovaj *bosanski zrak čini jako zlo.* (Pogl.) *Koja bi, knjigo, reci, domovina* tvoja? *Ti si danas, knjigo, velika gospodja,* tvoj *su zakon svi narodi podpisali.* (Kur.)

2. Kada se u prednjih izrekah napomenu dvě stvari, na onu, koja je prije izrečena, pokazuje se zaimenom *onaj,* jer je dalja; a na onu, koja je kasnije izrečena, zaimenom *ovaj,* jer je bliža govoru; n. p. *Učio sam pěvati i svirati, al* onoga *nisam naučio, a* ovo *sam bèrzo zaboravio. Dělo je koristnije nego lěnost:* onim *se jači tělo, a* ovom *slabi.* (A. Maž.)

Pazka. Zato na protivnike svoje pokazujemo zaimenom *onaj,* a na prijatelje *ovaj;* a kad koga izsměhavamo ili mu se rugamo, pokazujemo sa *taj. Milon ubì Clodija.* Ovaj *se branjaše, a* onaj *navaljivaše. Tko je* taj *nitkov?*

3. Kada se u prednjih izrekah što veli, pak se u slědećoj pokazuje na ono i nastavlja dalje govor, a neima se pred očima, je li što bliže ili dalje, onda stoji obično *taj,* a može stajati i *ovaj;* razumije se uvěk u srědnjem spolu jednobroja, ako se samim zaimenom pokazuje, bila

jedna ili sto stvarih; n. p. *A opet bi bilo od velike koristi za dogodovštinu slavenštine, da se podaje i obraz statistike hèrvatskoga narěčja.* To *bi se tim laglje iztražiti moglo* itd. (Vraz. N. Poes.) *Oprosti, knjigo, da o* tom *prosborim, kako si ti došla pred vrata i slovinskoga roda.* (Kur.)

Pazka. Ista razlika valja i za sva zaimena, koja od tih dolaze.

4. Srědnji spolovi jednobroja od sva ta tri zaimena, osobito pako *to* metju se onda, kada se njimi naznačuje subjekt izreke, bila jedna ili sto stvarih, a ostaju *nepromĕnjeni;* n. p. *Medju to nadjoše kod mene dva krajobraza, pak rekoše: A što ti je* to? *Nisi li uhoda? Nemojte, nemojte, rekoh, Turci,* to *su moje ikone, tomu se ja klanjam.* (Pogl.)

5. Ista se zaimena na isti način dodaju i upitnim zaimenom u svakom padežu, da jim se smisao ojača; n. p. Komu *si* to *dao? Koga si* to *doveo? Što si* to *naručio? Tko ti je* to *donio? Ja ću noćas čuvati jabuku, da vidim, tko ju* to *bere.* (Vuk. N. Prip.)

§. 38.

O upitnih zaimenih.

Upitna zaimena: *tko, što, koji -a -e* razlikuju se ovako:

1. *Tko* i *što* jesu samostavnici, te stoje sami, a *koji -a -e* je pridavnik, te stoji uz samostavnik, bio ovaj izražen ili se razumĕvao; n. p. Što tko *misli, o tom* i sniva. (N. P.) Što *vam se čini do moje rane?* — Koje *sèrce nije s njegove smèrti ljuto zaplakalo?* (Tèrn.)

Pazka. Ovo valja za sva zaimena, koja od njih dolaze; n. p. *Svatko, svašto,* i *svaki* (koji); *nětko, něšto, něki* (koji) i t. d.

2. *Tko* pita za osobe, a *što* i *koje* za stvari; n. p. *Turci stanu med sobom tražiti, ima li* tko, *koji bi znao eglendisati osmanlijski.* (Pogl.) Tko *je još pri meni?* Što *radi žena.* (Tèrn.)

3. Kada se pita za osobe ili stvari, koje čověk nepozna, za koje nezna, metje se *tko* i *što;* a kad se je već o više osobah ili stvarih govorilo, pak hoće tko da znade, koje spadaju u koji red, koje kamo idu, onda stoji: *koji -a -e;* n. p. *Prator kano i prator,* tko *će mu* što. (Pogl.) *Pošto se malo razgriju (pop i djak), poče jih divljan pipati izza vratah, da vidi,* koji *je pretlji.* (Vuk. N. Prip.)

Pazke.

1. *Što* stoji i město upitne čestice *zašto*, tražeći za uzrok čega; n. p. Što *si digao vrat kao kera?* (Pogl.) Što *popuješ, kad pop nisi?* (N. P.)

2. Město izkvarenoga izraza: *tko je to za čověk, što je to za stvar*, što je na němačku, veli se: *kakov je to čověk, kakova je to stvar.*

§. 39.

O odnosnom zaimenu.

1. Odnosnim se zato zove ovo zaime, što nikad samo nestoji, već se proteže na koji samostavnik budi u istoj, budi u prednjoj, budi u slědećoj izreci.

2. Ako se proteže na samostavnik budi u istoj budi u prednjoj izreci, stoji: *koji -a -e;* n. p *Dodajemo osvetnu pěsmu Petra Lermontova,* koji *je bio Puškinov učenik.* (Tèrn.) Koji *ljudi neznaju mnogo, neka šute.*

3. Ako li se proteže u slědećoj izreci na koji samostavnik, nestoji *koji,* već *tko* (upitno zaime); n. p. Tko *kuca, tomu se i otvara.* (N. P.) Tko *se u mekinje měša, izjesti će ga svinje.* (N. P.)

4. Město *koji* rabi u nas i nesklonivo zaime *što;* u nominativu i akuzativu uvěk *što;* ali kad bi zaime odnosno imalo stajati u drugom kojem padežu jedno- i višebroja, onda se onomu *što* dodaju osobna zaimena u dotičnom padežu i broju; n. p. *U šumi se dvě grane od dva dèrveta,* što *stoje jedno do drugoga, prekèrstiše kao dvě*

dlani. (Vraz. Treb.) *Znao je na pamet sve one molitve,* što *hodže pěvaju.* (Pogl.) *Ljudi,* što *su* jim *davali hrane, zahvališe se na daru.* (Pogl.)

5. *Ovo koji* i *što* razlikuju se ovako:

a) *Što* se može protezati samo na tretju gramatičku osobu; n. p. *Izvadi britvicu i odsěče onaj pèrst,* što *mu je pri štapu prionuo bio i uteče.* (Vuk. N. Prip.)

b) *Što* je slabije nego *koji,* te se proteže na osobu ili stvar, koja je slušaócu inače poznana, a *koji* na stvar, koju treba jače označiti, koju treba od druge razlikovati; zato kod obćenitih izrazah, kod abstraktnih pojmovah, kod svih razlikah stoji uvěk *koji -a -e. Pas,* koji *laje, neujeda.* (N. P.) *Harač u Bosni mora platiti svaki,* koji *nije Muhamedanovac.* (Pogl.)

c) *Što* se može protezati na cělu prednju izreku, na sve imenovane stvari, bilo jih stotina, uvěk neproměnjeno, a *koji* samo na jednu rěč u izreci, budi istoj budi prednjoj; n. p. *Ondě sam se naměrio s jednim mladim tèrgovcem iz Metlike,* koji *je u tri jezika dobro govorio.* (Pogl.) *Naměrio sam se s tèrgovci, ženami, i mladići,* što *su kući polazili.* (Pogl.)

Pazka. Město *što* stoji i *pa* sa srědnjim spolom jednobroja zaimenah pokazńh; n. p. *Nisam ga mogao umoliti,* pa to *me vèrlo muči.*

§. 40.

O neopreděljenih zaimenih.

Neopreděljena se zaimena neprotežu na koju izvěstnu, poznanu stvar, već naznačuju u obće osobu ili stvar, koje pisac nepozna.

1. *Nětko* i *něšto* znači osobu ili stvar:

a) koja može obstajati, posve neizvěstno; n. p. *Klanja se glavom do zemlje i svedjer* něšto *žuberi.*

(Pogl.) Někomu *i gvoždje pliva, a* někomu *i pluto tone.* (N. P.)

b) koja obstoji, ali je pisac neće da potanje označi; n. p. *Ali dodje* nětko, *te ju prevari.* (Vuk. N. Prip.) *Posèrne k meni, i* něšto *proti meni pruži.* (Pogl.)

c) koju pisac pozna, al iz raznih uzrokah neće da je imenuje; n. p. Nětko *mi reče, ali neka mu je prosto.* (Vraz.)

2. Neizvěstnije od ovoga je *tko* i *što*, te znači, da stvar može obstojati, pak služi město nětko sa veznici: *ako, kad, dok* itd.; n. p. *Ako je* tko *lud, nebudi mu drug.* (N. P.) *Ako mu* tko *(paši) po turski* što *kaže, a on uvěk bošnjački odgovara.* (Pogl.)

Pazka. U niječnih izrekah naprama ovim dolaze zaimena: *nitko* i *ništo*; i *nikoji*; n. p. *Nikad* ništa *neviděh u njegovu obrazu, što bi nalik bilo onomu* itd. (Tèrn.) Nitko *neživi dva věka.* Nitko *sebi zlotvor nije.* (N. P.)

3. *Tkogod, štogod* i *kojigod* znače, da mogu iz više stvarih izabrati jednu, koja mi se hoće. Još neizvěstnija od ovih, al isto značeća jesu zaimena: *tko mu drago* itd.; n. p. Tko *je* god *sirac izjio, bratca Milivoja kèrv šikala.* (N. P.) Što *je* god *od loze, sladje od vode.* (N. P.) Što *je* god *krajina učinila, mir je platio.* (N. P.)

4. *Itko, išto, ikoji* znače, da može *tko što* učiniti ali će težko učiniti; n. p. *Ako* itko *dodje, doći ću i ja.* (Vuk. Rěč. 230.)

5. *Jedan* znači:

a) da neima više stvarih; n. p. *Bijaše u ono vrěme u Sarajevu samo* jedan *janjičar.* (Pogl.)

b) osobu ili stvar, koja obstoji, ali pisac neće da je imenuje; ono što *nětko* i *někakav;* n. p. *U někakva čověka bio* jedan *čoban.* (N. P.) *Bio* jedan *car, pa imao tri sina i jednu kćer.* (Vuk. N. P.)

c) U korbah i kletvah dolazi *jedan* i *nijedan* bez osobita značenja, osim što jače izriče ukor; n. p. *Ti ćeš*

Moskovu jedan *platiti.* (Pogl.) *Ti ćeš zlotvore* nijedan *glavom platiti.* (Pogl.)

Pazka. *Nitko* i *nijedan* upotrebljavaju naši pisci zaměnito, al jih valja ovako razlučiti: a) *Nitko* je *samostarnik;* b) *Nijedan* je *pridavnik,* te stoji ili sam kano predikat, ili sa samostavnikom kano epitet; c) *Nijedan* naznačuje *broj,* to jest: da nije ni jedan, ni dva, ni tri itd.; a *nitko* neznači nikad broja; n. p. *Oni mi kazaše, da budući da nisam* nikomu *ništa kriv, da mogu stupiti u kontumac.* (Pogl.) *Bilo je u Dubrovniku pěsnikah od cěne, ali se* nijedan (pěsnik) *od njih ni s daleka neprimaše Gjorgjiću.* (A. Maž.)

Glava IX.

O sastavljenih izrekah.

§. 41.

1. Kada čověk hoće da o čem progovori, mora to izreći izrekom, pak takova se izreka zove *glavnom.*

2. Ali više putah nemože da cělu misao izreče jednom izrekom, zato mora dodati drugu, koja ima svoj subjekt i predikat: takove dvě izreke skupa uzete čine *sastavljenu* izreku; n. p. *Sunce nesvěti, jerbo je nebo oblačno. Sunce žeže, kada izza oblakah světi. Měsec je velik, kada je na obzorju.*

3. Od onih izrekah, koje se dodaju glavnoj, da se cěla misao izreče, jedne su *uzporedjene,* a druge *podredjene.*

4. *Uzporedjene* jesu, kojimi se izriče samostalna misao, ter bi se mogla razuměti i bez glavne, pa se s njom samo spoji; n. p. *Sunce světi danju,* a měsec světi noćju; *Sunce razsvětljuje,* oblaci pako potamnjuju zemlju.

5. Podredjene jesu, kojimi se pobliže tumači glavna, naznačujuć, da se je njezin čin dogodio ili prije čina glavne izreke, ili u isto vrěme, ili se ima tek dogoditi; ako se na to nepazi, izreka se smatra uzporedjenom; podre-

djena se bez glavne nebi mogla nikako razuměti: n. p. Kada sěva, *obično gèrmi;* Kano što se sve u naravi mněnja, *tako je čověk podvèržen raznim proměnam.*

6. Uzporedjena izreka, spojena sa glavnom, čini izrečnu *svezu,* a podredjena sa glavnom čini izrečnu *sglobu;* n. p. *Sunce razsvětljuje, oblaci pako potamnjuju zemlju* (sveza). *Kada sěva, obično gèrmi. Ako dobijem novce, kupiti ću kuću. Budući da se tělo umori poslom, treba mu počinka* — (sgloba).

7. Uzporedjene se izreke spajaju sa glavnom *uzporednimi,* a podredjene *podrednimi* veznici, (§§. 54. 55.), i zaimenom odnosnim i raznimi prislovi.

8. Svaka podredjena izreka može se smatrati glavnom, ako joj se doda koja podredjena; pače i ova može se smatrati glavnom, ako joj se doda koja njoj podredjena, a svim je jedna glavna, koja izriče onu pèrvobitnu misao, o kojoj je tko hotio govoriti, te se po tom pozna, što neima pred sobom niti veznika niti zaimena odnosnoga; pak ovo se zove *višestručno sastavljenom izrekom;* n. p. *Kada je Dubrovnik cvao, a drugi Hèrvati u književnosti bili tako zaostali, da nisu imali nikakova valjanijega pisca: Gundulić je napisao Osmanidu i tako věšto preradio više gèrčkih igarah, da su posve slične svojim izvornikom.* (§. 58.)

9. Po položaju imaju još dvě vèrsti izrekah: *umetnute* i *zaporne. Umetnute* se metnu u glavnu, koja se razdvoji kod one rěči, s kojom se spoji umetnuta; n. p. *Gundulić,* koji je bio predsědnik grada, *napisao je Osmanidu.*

10. *Zaporne* izrazuju misao pisca, koja nije u savezu s drugimi izrekami, te bi mogla posve izostati, da se smisao nebi ni malo izkvario; n. p. *Gundulić je tako věšto preradio više gèrčkih igarah, da su* (što je veoma težko) *posve slične svojim izvornikom.*

11. Evo svih vèrstih izrekah u klupku: *Kada je Dubrovnik cvao, a drugi Hèrvati bili tako zaostali u književnosti, da nisu imali nikakova valjanijega pisca: Gundulić, koji je bio predsědnik grada, napisao je Osmanidu i tako věšto preradio više gèrčkih igarah, da su (što je veoma težko) posve slične svojim izvornikom.*

12. *Ovisne izreke* dobivaju svoje ime koje po veznicih, koje po zaimenih i drugih česticah, kojimi se spajaju s glavnom: tako imaju izreke: *spojne, razstavne, protivne, uzročne, zaključne, městne, vremenne, pogodbene, dopustne, naměrne, poslědične, prispodobne, odnosne, upitne* i *objektivne* sa *da.* (§§. 54. 55.)

Poglavlje drugo.

O glagolju.

Glava X.

O děljenju glagoljah.

§. 42.

1. Glagolj je rěč, kojom se naznačuje činjenje.

2. Glagolji se děle na *aktivne* i *passivne:* aktivni naznačuju, da subjekt što radi; n. p. *Ja* pišem, *on* čita, *brat* reže itd.; *passivni* naznačuju, da drugi na subjekt děluje; n. p. *Voda* se grabi *zajimačem; vuna* se prede.

3. *Aktivni* se děle na troje, na *prelazne, neprelazne* (neutra) i *povratne.*

4. *Prelazni* naznačuju, da čin izilazi iz subjekta na drugu koju stvar; n. p. *Ja* orem *polje. On* piše *knjigu.* Nabrao sam *hrušakah. Ja* zovem *slugu. Car* vlada *dèržavom. Bog* upravlja *světom* itd.

5. *Povratni* naznačuju, da čin izalazi iz subjekta, ali se vratja na isti subjekt; n. p. *Ljudi* se peru; *ludjaci* se biju.

6. *Neprelazni* naznačuju, da čin ostaje u subjektu; n. p. *Sědim, hodam, sèrdim se, smijem se.*

§. 43.

O děljenju perf. i imperf. glagoljah.

1. Po trajanju čina děle se glagolji na *perfektivne* i *imperfektivne:* perfektivni naznačuju, da čin traje samo

čas, te naznačuju samo onaj čas, kada se je čin počeo ili dočeo; n. p. *Skočim, sědnem, bacim, ode, umre, poleti* itd.

2. *Imperfektivni* znače, da čin traje duže vrěme; n. p. *Skačem, smijem se, voze se, putovahu* itd.

3. Imperfektivni se děle na *kontinuativne, iterativne* i *frequentativne.*

4. *Kontinuativni* znače, da čin neprestano biva; n. p. *Skačem, režem, pijem* itd.

5. *Iterativni* znače, da se čin ponavlja, pošto je malo prestao; n. p. *Poskakujem, podvikujem* i *pijuckam.*

6. *Frekventativni* znače, da čin često biva; n. p. *skaktjem; pucketam.*

7. Sve ove vèrsti glagoljah služe prama mislim, koje tko hoće da izreče.

§. 44.

O porabi perf. i imperf. glagoljah.

1. Dioba imperfektivnih glagoljah nije u skladnji od nikakve važnosti; zato ćemo ostati kod glavne diobe na perfektivne i imperfektivne.

2. Obě ove vèrsti služe prama mislim, koje se izriču bez svakoga drugoga obzira, ali valja paziti:

a) Kada ima više činah jedne naravi, pak ako se pèrvi izrazi imperfektivnim, i drugi se mora izreći istim; n. p. *Zar hajduci da nam* sude *i knezove i bratju našu da* biju? (Vuk. M. 90.)

b) Imperfektivni glagolj podredjene izreke može se odnositi samo na imperfektivni glavne; isto biva i s perfektivnim glagoljem; n. p. *Kada* dolazi *k meni prijatelj,* pozdravljam *ga lěpo;* nu: *Kada* dodje — pozdravim *ga;* nipošto: *Kada* dolazi — pozdravim, niti: *Kada* dodje — *pozdravljam* itd.

Pazka. Iznimku prave samo takove misli, koje se nemogu izreći nego perfektivnim glagoljem; n. p. *Kada* dolaze *k meni pri-*

jatelji, smotrim *jih najprije s turnja*; ovdě se nemože reći: *smatram*; jer to znači něšto posve drugo. *Ako slěpac slěpca* vodi, *oba će u jamu* pasti. (N. P.)

Glava XI.

O děljenju vremenah.

§. 45.

1. Sve što je na svètu, ili *biva* ili *je bilo* ili *će biti*, pa zato su glagolju u obće potrebna samo tri vremena: *sadanje, prošlo i buduće*.

2. Ali ovimi se vremeni izrazuje čin samo u glavnom odnošenju prama govorniku ili piscu, nenaznačujući potanjega odnošenja čina budi prama govorniku i piscu, budi prama drugim činom. — Da se dakle ovo odnošenje pobliže naznači, ima u jeziku više vremenah.

3. Čin, koji *biva*, označen je po smislu rěčih tako, da mu netreba više vremenah.

4. Ali čin, koji *je bio*, nije glavnim vremenom točno označen; jer ako je u prošlosti duže *trajao*, ili s drugim činom u *isto vrěme* bivao, valja ga izraziti *imperfektom* (prošlim imperfekt. glag.); ako se je *svèršio*, pa neima sada *ni njega ni poslědicah* njegovih, uzima se *perfekt historički*; ako se je u prošlosti počeo, nu ili sam *dosad traje*, ili poslědci njegovi, uzima se *perfekt* (prošlo sadanje); ako li se je u prošlosti *prije koga drugoga čina svèršio*, izricě se *predprošlim* (plusqpfkt): ovako postaju *četiri* vremena *prošlosti*.

5. Niti čin, koji se ima u budućnosti dogoditi, nije točno označen; jer ako se ima dogoditi pod pogodbom, stoji *buduće neizvěstno*; ako li se ima u budućnosti *prije koga drugoga čina dogoditi*, izrazuje se *budućim prošlim*; ovako postaju tri vremena budućnosti.

6. Sva vremena zadèržuju svoje temeljno značenje ne samo u aktivnom i passivnom liku, nego i u indikativu

i konjunktivu. Nu buduć da buduće vrème neima konjunktiva, město njega metje se *sadanje indikativa* ili *odnosnoga* prama svojim mislim.

7. Značenje i poraba někih vremenah posve je različito u glavnih i uzporedjenih od značenja i porabe u podredjenih izrekah. (vidi §§. 46. 47.)

Glava XII.

O značenju i porabi vremenah u glavnih izrekah.

§. 46.

1. *Sadanje* naznačuje čin:

a) Koji biva u isto vrěme, kada tko piše ili govori; tu stoje samo imperfektivni glagolji; n. p. *Uskoci* obitavaju *po tako zvanih uskočkih gorah.* (Vraz. Put.) *U tom kèršu* stoje *pod upravom krajišničkom i* čine *11. i 12. četu slunjske regimente.* (Vraz. Put.)

Pazka. Ako čin i nebiva baš u onaj isti čas, već u onaj odsěk vremena: dan, měsec itd., kada tko piše ili govori, stoji isto vrěme; n. p. *Ja* pišem *skladnju hèrvatskoga jezika,* mogu odgovoriti i na ulici, ako me tko zapita: *Što pišeš?* to jest: u taj odsěk vremena. *Tu vam je Minčetić Šiško, koga blažena ručica sada* prepisuje. (Kur.)

b) Koji biva obično svakoga dana, svakoga měseca i t. d.; tu stoje obě vèrsti glagoljah; n. p. *Žene turske kad idu u džamiju,* obuku *někakove duge halje, kao što je kaludjerska mantija ili habit, a na glavu* metnu *šamiju, kao jedan veliki obrus; u njega* zamotaju *obraz, a izpod brade* pribodu *iglom.* (Pogled u Bosnu.) *Bosanski se Turci svake zime* groze, *da će ići na prolětje oslobadjat Šumadiju.* (Pogled u Bosnu.)

c) Koji uvěk biva; i tu stoje obě vèrsti; n. p. *Turci kad što pripovědaju, tako se križnoge sědeći kažiputem od lěve ruke* uhvate *za palac od desne noge, a desnom ru-*

kom svaki čas glade *bradu, osobito pri toj rěči: efendum benum, pa* makar *i* nebilo *brade, on opet* gladi *te* gladi. (Pogled.)

Pazka. Sadanje perfektivnih glagoljah stoji kadšto město budućega; u kajkavskom narěčju, i u najstarijih spomenicih našega jezika bivalo je to pravilno, a i druga slavjanska narěčja izrazuju i danas tako budućnost; zato něki naši pisci hoće da u tom slučaju izbace sasvim naše pravo buduće; ali meni se čini, da je ono u štokavštini dublje ukorěnjeno, nego da bi se moglo sasvim iztrěbiti.

2. *Sadanje historičko* naznačuje čin, koji je prošao, a služi često město *prošloga;* tu stoji sadanje perfektivnih glagoljah, imperfektivni samo onda, kada su poměšani s perfektivnimi; n. p. *Dok su se ljudi umnožavali na zemlji,* umnože *se i zla i pakosti medju njimi.* Zavade *se Abramovi pastiri s Lotovimi oko paše. — Bogu* bude *ugodnija žèrtva Abelova od Kainove; jer Abel běše primio žèrtvu sa věrom, a Kain bijaše tvèrd i sèrce mu bijaše puno zavisti.* (Prip. iz st. i nov. z.) *Kad jedno jutro* prebrojim *pčele, a to* neima *najboljega pčelca; onda ja bèrže bolje* osedlam *pěvca, pa* uzjašem *na njega i* podjem *tražiti pčelca. Onda ja* upèrtim *torbu s prosom na ledja, a sedlo i pěvca* prebacim *na pčelca, te pčelca* uzpašem, *a pěvca* povedem *u povodu, da se odmara* itd. *— Kad oni to* kažu, *zmaju zmaj* cikne, *sve vatra* sipa *iz njega.* (N. Prip. 30. 39. 44. 5.)

Pazke.

1. Kada dolaze sami imperfektivni glagolji, te nemogu da naznačuju prošlosti, onda se ili uzima od njih imperfekt, ili se njihovu infinitivu doda u sadanjem koji perfektivni srodna značenja; n. p. Stanem *govoriti,* sědnem *pisati* i t. d. — Takav perfektivni znači ujedno: a) *način,* kako biva čin imperfektivnoga; b) početak čina imperfektivnoga glagolja; n. p. *Kad kula* stane *gorěti, beg se preda.* (Vuk. Hajduk. Veljko Petrović). *Dodje red i na najmladjega sina, da i on čuva jabuku; on se* opravi, *dodje pod jabuku i naměsti krevet pod njom, pa* legne *spavati. — Jadan vuk* počne *ju (lisicu) nositi, a ona* stegne *pěvati: „Bolan zdravu nosi, bolan zdravu nosi." Děvojčica kako opazi maćiju,* brizne *plakati, a maćija kako vidi, da joj*

město suzah biser iz očijuh ide, razširi ruke, pa ju stane *gèrliti i ljubiti: „Blago meni, kad si mi došla.“* (N. Prip. 4. 8. 10. 22. 50. 35.)

2. Město sadanjega stoji ovakov perfektivni glagolj i u prošlom; n. p. *Iz pofrančezenih i poengleženih velikaških dvorovah dopade Puškin usrěd naroda, i u njega* uze *učiti ruski živalj i izvèrstnost ruskoga jezika. — Dostav se Puškin tako carske milosti,* odputi se *putovati po Velikoj Rusiji, kupeći po narodu i po prirodi slike svojoj vili umětnici.* (Tèrn. Puš.) *Sad već napokon i Sèrblji i to najvećma dělovanjem Vuka Stefanovića obćenito priznaju načelo, da se ima pisati narodnim jezikom, ter* su počeli *spoznavati, da je sva prava hèrvatska literatura ujedno i njihova, samo što ju oni svojim imenom sèrbskom nazivaju.* (A. Maž. knjiž.)

3. Ovakovo sadanje historičko imalo bi stajati samo u kratkih izrekah, kada se što tako živahno pripověda, kano da sada pred očima čověku biva; ali něki ga pisci upotrebljavaju vèrlo često, pak i ondě, gdě bi imalo koje drugo vrěme stajati, kano što će se niže viděti.

3. *Imperfekt* znači čin:

a) Koji je prošao, ali duže vremena trajao; n. p. Bijaše *jedan lěp vèrt, koji je sám Bog nasadio i unj čověka postavio. — Josip* življaše *sretno s bratjom u Misiriji, i dočeka unučad i praunučad. — Mojsija* čuvaše *ovce svojemu tastu (Jetru) i ni malo* nežaljaše *za gospodskim životom u dvoru kralja misirskoga.* (Prip. iz star. i nov. zak.)

b) Koji je prošao, ali se je često ponavljao; zato stoji uvěk, gdě se opisuju navade i običaji; n. p. *Pričaju ljudi, da je u stara vremena bio někakav silan čověk, koji se nikad Bogu* nemoljaše *ni u cèrkvu* idjaše, *niti se po zakonu* izpověd'aše *i* pričeštjivaše, *nego u svaka bezzakonja* upadaše, *da je cěli grad od njega na jadih bio. — Jedan siromah* življaše *u jednoj pećini i* neimaše *ništa do jednu kćer, koja* bijaše *mnogo mudra i* idjaše *svuda u prošnju, pa i otca* učaše, *kako će prositi, i pametno govoriti. —* Bijaše *jedan ribar, koji jednom za tri dana zasebice ništa drugo* nemogaše *uhvatiti u mrežu, nego samo po jednu jegulju. —* Jmaše *někakav car ženu, koju preko načina* milovaše. *Oni od svoga sèrdca* neimadjahu

ništa drugo, do jednu jedinicu kćer, koja već běše prispěla za udaju. (N. Prip. 20. 25. 29. 28.)

c) Koji je tko hotio učiniti, ali mu nije pošlo za rukom; n. p. *Rimljani* hvatahu *Hannibala, i* vodjahu *ga u triumphu, i* davljahu *u tamnici, ali on se sám otrova.*

Pazka. Ovo vrěme prave samo imperfektivni glagolji; a navedena značenja imadu oba oblika: proste i sastavljeno, samo što se iz stilističkih uzrokah preporuča, da se u glavnih izrekah uzima prosto, a sastavljeno u podredjenih, imenito ondě, gdě će mu se město drugdě naznačiti.

4. *Perfekt historički* znači čin:

a) Koji je prošao, trajao časak ili sto godinah, te sada neima više ni njega, ni poslědicah njegovih. — Vrěme ovo prave obě vèrsti glagoljah, s tom razlikom, da perfektivni naznačuje onaj tinji čas, kada se je čin počeo ili dočeo, a imperfektivni, da se je čin svèršio; n. p. *Dva loša* ubiše *Miloša.* — Pogin u *kao vol na preglavicu.* (N.P.) *Ja* zapovědih *djaku, a djak cèrkvenjaku.* (N. P.) Baciše *godišta u ništa.* (N. P.) Graknuše *kao na bělu vranu.* (N. P.) Dodje *gost, pa* razori *post.* (N. P.) *Često* sudismo, *često u věču* běsmo. (A.M.) *Oj orlovi, orlovi,* letiste *li visoko.* (N. P.)

Pazke.

1. Buduć da ovaj perfekt imperfektivnih glagoljah po kořenu svojem znači, da je čin duže vremena trajao, a po dočetcih, da se je svèršio; to pako isto znači imperfekt pod a): nastaje pitanje, koja je medju njimi razlika? Odgovor: nikakova, samo da isti oblik imperfekta naznačuje duže trajanje, te rabi, kada je piscu za tim stalo, da duže trajanje naznači.

2. Buduć da je druga i tretja osoba někih imperfektivnih glagoljah u tom vremenu u pismu posve jednaka tretjoj osobi sadanjega istih glagoljah; a ovi u tom vremenu sami po sebi nemogu naznačivati prošlosti: da se čověk ukloni nejasnosti, bolje je da u tom slučaju uzme dužu formu; n. p. *Pustinjak Pavao* moli *Boga u pustinji*, tu će bolje biti *moljaše. Mandalěna* tèrpa *grěh na grěh*, bolje *tèrpaše.* i t. d.

b) Koji će se *sad na* dogoditi; n. p. *Za Boga brate, molim te,* umrěh *od žedje: daj mi čašu vode!* (N. Pri. 4.) *Sědi, maco,* sědoh *i ja.* (N. P.)

c) Koji će se u buduće *jamačno* dogoditi; n. p. *Ako tako uzradimo, onda onoga zmaja* predobismo, *za koga vam rekoh.* (Kur.) *A* obolěsmo *ni zdravi* ostasmo, *ako uznebude da bi koje samo vèrstice njegove.* (Kur.)

Pazke.

1. U obom ovom poslědnjem slučaju stoje samo perfektivin glagolji.

2. U značenju pod c) stoji kadšto i sadanje perfektivnih glagoljah.

5. *Perfekt* (prošlo sadanje) znači čin:

a) Koji se je u prošlosti počeo, ali traje ili sam ili poslědci njegovi do onoga vremena, kad pisac piše ili govornik govori; n. p. *Bog* je stvorio *nebò i zemlju samo svojom rěčju.* (Pp. iz star. i nov. zakona.) *Ona* je bila *bělja od sněga, rumenija od ružice, sjajnija od sunca, da se take na světu* radjalo *nije, niti će se radjati.* (N. Prip. 10. 24.) *Obila majka* rodila *obila junaka.* Zveknulo *mu u glavu.* Zvao ga *na čast, a* posadio *za peć.* Sgrčio *se kao pèrčevit jarac na pèrtini. O lijo, sad* si dolijala. Zapekla *mu se duša u kostih* itd. (N. P.)

b) *Perfekt,* kadšto i perfekt historički, stoji, kada se opisuju čini, koji su prama čitatelju prošli, ali prama glavnomu su činu u isto vrěme bivali ili u obće obično bivali; n. p. *Pred Božić pune su ruke posla: Žene* su očistile *u kući sve pokućtvo i posudje; ljudi* su dovezli *dèrva za gorěv; momak* je *u gaju* odsěkao *žarilo, kojim će na božić kresati.* itd. (Stoj. n. ob.)

Pazke.

1. Tu stoje obě vèrsti glagoljah, ali ponajviše perfektivni, jer čin se ponajviše uzima kano svèršen, a poslědči samo traju.

2. I u ovom značenju može stajati perfekt historički, ako pisac hoće da naznači samo onaj tinji časak, kada se je čin svèršio, neobaziruć se na to, da li mu poslědci traju ili ne, a perfekt onda, kad pisac úprav hoće da naznači, da poslědci toga čina traju i danas. U ostalom ova je razlika vèrlo tanka, te početnici neka se dèrže samo obćenitoga pravila. Tako mogu reći: *Bog* stvori *svět*, to jest: *stvorenje minu*, a *Bog* je stvorio *svět*, to jest: *stvorenje minu, ali svět* jest tu.

3. Ovo vrěme može stajati i město perfekta hist., ali samo ovako: Glavni se čin izreče perfektom hist., a potanje označenje, to jest okolnosti istoga čina, makar i u glavnih izrekah, naznačuju se perfektom; na to čini se da směra pomoćni glagolj *jesam*, koji spaja tumačenje s glavnim činom, kano da skupa bivaju. Tako postupa vèrli naš Vuk, a drugi pisci, nemogavši ući u tu tajnu, misle, da je svejedno, metnulo se jedno ili drugo vrěme, te su u tom nedoslědni do zla Boga, pišući onako, kano što jim to uho, ponajviše izopačeno, donosi. Al ni Vuk nije u tom doslědan: evo priměrah i valjane i nevaljane porabe: *Sutradan ranjenim* pogradi *nosila, a zdrave žene i děcu* potèrpa *u kola; a ljude* posadi *na konje, pa jih sve* izprati *u Užice i preda Turkom, da ide svako na svoju stranu. Ove* su *Turkinje velikodušje Miloševo* podizale *do neba . . . Tako* su *ove Turkinje* pripovědale *i samomu Rošić-paši, koji* je *u to vrěme prolazio na Bosnu, pa jih u Senici* zvao *k sebi, te* pitao, *kako je po Sèrbiji.* (Vuk. M. 103.) (Vidi 99—100 u Milošu.) — *Zašto im* neposla *izměnu na Ravan, zašto im djebane* nije slao *i zašto sam nedodje?* (Vuk. Mil.)

4. Što smo rekli o perfektu hist., valja samo u pripověstih, u pověstnici; u znanostih i u govorih, gdě se čini spajaju više sa sadašnjoštju, može se uzeti perfekt město perfekta hist.

6. *Imperativ historički* znači, da je čin prošao, kano i perfekt hist., ali se metje samo, kada se u kratkih izrekah navode takovi čini, koji bivaju i s jedne i s druge strane, pakej dan za drugim bèrzo slědе; ali pripověst se mora početi budi sadanjim hist. budi perf. hist.; n. p. *Děte spopadne (bukvu), pa* povuci *tamo* povuci *amo, ali nemože da je izčupa. — Medjedović sědne na lopatu, a čověk razmahne i prebaci ga na drugu stranu, a on* běži *dalje. — Onda se Bèrko zaleti, pa hop! preko vode na drugu stranu, pa* potěraj *za Medjedovićem. I tako ondè pogodivši se s njom,*

ona skine s ruke svoju pletivaču a mi s konjah svoje vrěće, pa puni *i* měri, *dok napunimo docie za sve trideset konjah. Pa uzmem nož, pa sve dlaku po dlaku* odrezuj *pa* navezuj (N. Pri. 1. 44.) *A oni (baalovi svećenici) još većma* viči *koliko igda mogu i* paraj *se noževi, dokle i kèrv poteče, ali opet nikakova glasa i odgovora.* (Pr. iz star. i nov. zakona.)

Pazka. Ova jedna forma toga imperativa, to jest druga osoba singulara uzima se za sve osobe i jedno- i višebroja.

7. *Buduće* znači čin:

a) Koji ima tekar biti; n. p. Bit će *gaće, ali neznam kad će.* — Bit će *jednom i paklu vašar.* — Bit će *kiše, igraju se magarci.* — Bit će *sreće na vèrh vreće.* — Sad ću *ti kèrv* popiti. — Ti ćeš *bolje* izpeći, *nego* ću *ja* reći. — *Ti* ćeš svirati.

b) Město imperativa, da se zapověd silnije izreče; n. p. Ti *ćeš* sutra svakako *doći.*

c) Město perfekta, u podredjenih izrekah, kada se proteže na drugi prošli čin, pak se njim naznačuje čin, koji prama onomu činu ima tekar biti, ali prama govorniku već je prošao; n. p. Pred što će *se Isus* razstati *s učenici svojimi, još im naruči i obreče: „Koji uzvěruje i pokèrsti se, spasit će se; a tko nevěruje, osudit će se.“* (Pp. iz. star. i nov. zakona.) — Prije nego će *Puškin* umrěti, *dobi od cara Nikole svojeručno pisamce, pisano olovkom, kojim ga těšaše, da će mu zaštitnikom biti ženi i dětci, pa da će im dovoljnu penziju odrediti.* (Tèrn. Puš.) *Jednom stane se car razgovarati sa svojima sinovima (trima): „Kud se to děva plod s naše jabuke?“ Na to* će reći *najstariji sin: „Ja ću noćaš čuvati jabuku, da vidim tko ju to bere.* (N. Prip.)

Pazka. Amo spada i eliptička izreka, *on će, mi ćemo, oni će* (odgovoriti) město odgovoriše.

8. *Buduće prošlo* naznačuje čin:

a) Koji se je *po svoj prilici* dogodio, kada se je već i drugi svèršio: čin toga budućega prama drugomu se činu ima tekar sbiti, ali prama govorniku već se je sbio; zato forma budućega naznačuje prošlost; n. p. *Tko je temeljito proučio pověstnicu minulih věkovah,* biti će se upoznao *s věčnom i kèrvavom borbom izmedju duha i materije.* (Veb.) *Tko je članak o hranitbi pažljivo proštio,* biti će *se* uvěrio, *da svaka hrana nehrani jednako.* (Šul.)

b) Koji se ima izpuniti prije drugoga budućega čina, koji se u podredjenoj izreci navodi; n. p. *Kada ja k njemu dodjem, on* će *se* biti *već* zaputio. (Veb.)

9. *Predprošlo,* kada dolazi u glavnoj izreci, proteže se uvěk na koji drugi prošli čin, bio ovaj *izrečen ili neizrečen, ter naznačuje,* da se je onaj dogodio prije ovoga; n. p. *Još ranije* běhu *se* pojavili *spomenici sèrbski, prepisani Nikolajevićem.* (Kur.)

Pazka. Dalja njegova poraba razvija se kod izbora vremenah u podredjenih izrekah.

Glava XIII.

O izboru vremenah u podredjenih izrekah.

§. 47.

Govoreć o izboru vremenah u podredjenih izrekah, valja razjasniti někoje izraze, koji bi se mogli krivo uzeti. *Koje prošlo* znači: imperfekt, perfekt hist., perfekt i predprošlo; — sadanje historičko i imperativ historički navode se posebe, gdě jih treba; perfekt i prošlo sastavljeno znače isto.

U glavnoj izreci sadanje.

1. Ako je u glavnoj izreci sadanje, a u podredjenoj čin, koji u isto vrěme biva, metje se sadanje; n. p. *Kada tko* neore, *susěd odorava.* (N. P.) *Kada te tko* nezove, *što se odzivaš?* (N. P.) *Kada čověk* neima *svoga dobra, tudje zlo premetje.* (N. P.)

2. Ako se je čin podredjene izreke dogodio prije sadanjega vremena glavne izreke, metje se perfekt; n. p. *Ja po čistoj savěsti mogu kazati, da pišući ovu knjigu, nikad* nisam sbacio *s uma istine.* (Vuk. Mil. pred.)

U glavnoj izreci sadanje historičko.

1. Ako čin podredjene izreke biva u isto vrěme s činom glavne, metje se sadanje ili imperfekt sastavljeni; n. p. *I sav sabor* nadje, *da drugčije nikako biti* nemože, *nego da se biju s Turci.* (Vuk. Mil. 78.) *Kad Sulejman paša* čuje, *šta se* radi *po Sèrbiji, on odmah* uhvati *Miloševa brata Jefrema.* (Vuk. Mil. 80.) *Tako vojnici svi, koji* su bili *s Milošem,* pèrsnu *svaki na svoju stranu.* (Vuk. Mil. 80.)

2. Ako čin podredjene izreke biva prije čina glavne, metje se sadanje historičko ili perfekt; n. p. *Kad Sulejman-paša* čuje, *što se radi po Sèrbiji, on odmah* uhvati *Miloševa brata Jefreeia, koji* je *s volovi* bio došao *na Savu.* (Vuk. Mil. 80.) *Kad Miloš* čuje, *da ovi Turci idu, on se* opremi *i preda njih.* (Vuk. Mil. 80.)

Pazke.

1. Tu bi valjalo metnuti *predprošlo*, ali buduć da se ovo u podredjenih izrekah samo onda metje, ako se nebi iz smisla nikako pogoditi moglo, da se je čin prije sbio, zato se město njega metje sadanje historičko, a može se metnuti i perfekt n. p. *Došavši u odredjeno vrěme*, nadju *několiko stotinah Turakah po avliji i oko konaka, koji* su bili došli *kao momci s različnimi poglavicami, koje* je *paša k sebi* dozvao. (Vuk. Mil. 129.)

2. Buduć da je 2. i 3. osoba perfekta hist. kod někojih glagoljah u pismu posve jednaka tretjoj osobi sadanjega, pak što poslije historičkoga sadanjega dolazi u podredjenih izrekah za prošlost sadanje historičko, misle něki naši pisci, da se to smije činiti i poslije perfekta hist.; ali ovdě dolazi obično perfekt.

U glavnoj izreci koje prošlo.

1. Ako čin podredjene izreke biva u isto vrěme s činom glavne, metje se imperfekt sastav.; n. p. *Koji* je imao *dvě duge ili male puške, onaj* dade *jednu onomu, od koga su Turci oduzeli sve.* (Vuk. Mil. 80.) *Kada* su se *tvoji* radjali, *moji* su *po gori* skakali. (N. P.)

2. Ako se je čin podredjene izreke svèršio prije čina glavne, metje se predprošlo, ili město njega perfekt. *Koji je imao dvě duge ili male puške, onaj* dade *jednu onomu, od koga* su *Turci* oduzeli *(bili) sve.* (Vuk. M. 80.) *On odmah uhvati Miloševa brata Jefrema, koji* je *s volovi* bio došao *na Savu.* (Vuk. Mil. 80.) *Onaj isti dan, kad* su *Turci pèrvi put* udarili *na Ljubiću na Sèrbe,* izidje *iz Čačka deset starih kmetovah, koji* su *iz biogradske nahije* bili *pristali za Čaja-pašom.* (Vuk. Mil. 82.)

Pazke.

1. Město naznačenih vremenah stoji u podredjenoj izreci i perfekt hist., kada se u njoj naznačuje čin, koji se nije dogodio ni u isto vrěme ni prije glavnoga čina, već čim se je jedan svèršio, drugi je nastao; ovo biva s veznici: *tek*, *čim*.

2. Medju podredjene izreke brojim prama ovomu pravilu osobito one, koje se u lat. jeziku izriču akuzativom cum infinitivo i poslědične sa *da*, u kojih dolazi malone uvěk sastavljeno vrěme (§. 56.)

U glavnoj izreci buduće ili imperativ.

1. U tom se slučaju može čin, koji će se u podredjenoj izreci navesti, protegnuti ili na govornika, ili na čin, to jest ili na vrěme, u kojem govornik govori, ili na vrěme, u koje čin biva; u pèrvom slučaju, ako čin biva u isto vrěme, stoji sadanje, ako li je prije bio, perfekt; n. p. ***Kad se djavo*** dohvati ***skuta,*** odkini ***skut.*** (N. P.) ***Kada se čověk šta*** prihvati, ***onoga neka se i dèrži.*** (N. P.) ***Kada mu*** je ***žlje,*** neka ***mu*** je ***gèrdje.*** (N. P.) ***Kad lisica predikuje,*** pazi ***dobro na guske.*** (N. P.)

2. U drugom slučaju, ako čin u isto vrěme biva, metje se buduće pogodbeno imperfektivnih glagoljah sa ***budem,*** ako li se ima prije njega dogoditi, stoji buduće pogodbeno perfektivnih glagoljah; to jest forma sadanjega; n. p. ***Kada psi*** budu ***ljudi, onda*** ćeš ***i ti biti čověk.*** (N. P.) ***Kada svi*** poviču: ***pjan si, lezi, ako i nisi.*** (N. P.) ***Kada se kučka*** nauči, ***ždèrmnje lizati, ili kučku*** ubij, ***ili ždèrmnje*** slomi. (N. P.) ***Kad ti*** dodjem ***na snu, prevrati uzglavnicu.*** (N. P.) ***Kad te opanke*** podereš, ***ja*** ću ***ti*** kupiti ***druge.*** (N. P.) ***Kada*** budeš kupovao, ***dati ću ti novacah.***

Pazka. To biva sa svimi onimi veznici, koji naznačuju někuporgodbu, pod kojom i kad se ima izpuniti čin glavne izreke.

U glavnoj izreci bilo koje mu drago vrěme.

Bilo koje mu drago od rečenih vremenah u glavnoj izreci, pak ako se u podredjenoj navodi čin, koji se ima poslije njega dogoditi, a vrěme ostaje u indikativu,

onda stoji buduće, ako li bi čin imao preći u konjunktiv, onda stoji sadanje indikativa sa shodnimi konjunktivalnimi veznici ili odnosnoga; n. p. *Paša se poplaši, da ga Miloš* neprevari, *te ga domami u Biograd, a on ode,* da kupi *vojsku.* (Vuk. Mil. 127.) *Miloš naredi,* da *se* čuva *oko Biograda,* da nebi *Turci* izišli *iz sela.* (Vuk. Mil. 87.) *Turci su samo gledali,* da raztegnu *vrěme, dok se bolje* spreme, *i dok* vide, *šta će biti.* (Vuk. Mil. 33.)

Pazka. Město ovoga sadanjega s konjunktivalnimi česticami stoji kadšto i perfekt u niječnih izrekah; u istom značenju; n. p. *Pa sad, dok se* nije *sasvim* spremio, *zamamljuje nas još.* (Vuk. Mil. 128.)

U glavnoj izreci imperativ historički.

Imperativ nemože imati podredjenih izrekah, jer poraba mu je stegnuta na kratke uzporedne izreke; ali ako se već gdě mora metnuti podredjena, u njoj stoji ili posvuda imperativ, ili se s njim postupa, kano s drugimi prošlimi vremeni.

Pazke.

1. Gdě značenje zahtěva, da se metne perfekt (§. 46.), ondě neka se metne, nepazeć nimalo, kakovo je vrěme u glavnoj izreci.

2. Kada se navodi něšto, čim se u prošlosti osoba razlikuje od osobe, čini se to uvěk perfektom; n. p. *Govorim o Zrinjskom, koji* je poginuo *pod Sigetom.*

3. Što se u ovoj skladnji zove *odnosni* način, to se u Mažuranićevoj slovnici imenuje *potential.*

Glava XIV.

O passivnih izrekah.

§. 48.

1. U passivnoj izreci stoji akuzativ objekta aktivne izreke u nominativu kano subjekt, a subjekt aktivne izreke ili u instrumentalu ili u genitivu s predlogom *od* i *po*, glagolj stoji u passivnoj formi u istom vremenu, u kojem je bio u aktivnoj, i slaže se s novim subjektom u svačem; n. p. *Još ranije běhu se pojavili Spomenici sèrbski,* prepisani Nikolajevićem, *ili: koji su prepisani Nikolajevićem,* ili *od Nikolajevića* ili *po Nikolajeviću,* ili: *koje je prepisao Nikolajević.* (Kur.) *God. 1662* poče se *predavati filosofija na gimnaziji zagrebačkoj* po dvih (dvajuh) professorih. (A. Maž. Knjiž.)

Pazka. Kada se passivna izreka pretvara u aktivnu, onda nominativ dolazi u akuzativ, a instrumental ili zaměnik njegov u nominativ; glagolj u aktivnu formu, i slaže se sa nominativom u svačem; n. p. *Spomenici su sèrbski prepisani Nikolajevićem = Spomenike je sèrbske prepisao Nikolajević.*

2. Kada je objekt aktivne izreke u genitivu partitivnom, onda ovaj ostaje, a glagolj neimajući nominativa, s kojim bi se slagao, stoji u tretjoj osobi jednobroja srědnjega spola; n. p. *Čega li* se *nije sijalo na njivi tako razrovanoj?*

3. Ali passivna se izreka kod nas samo onda upotrebljava, kada aktivna izreka neima jasno izrečena subjekta, inače se upotrebljava aktivna; n. p. *Pěsme* su *već* štampane, *knjige* se *po narodu* razišle, ljudi *jih na hiljade* čitali, *pa sad sve da* se *spale, ni ja jih na novo* nebih mogao *uprav onako skupiti.* (Vuk. Ut. 28.) *Miloje* se izbaci *iz službe i* iztěra se *iz Biograda.* (Vuk. M. 17.)

P a z k a. Kadšto služi i gore navedena passivna izreka, ako i ima aktivna jasno izrečeni subjekt, ali samo iz retoričkih uzrokah, da se sačuva jedinstvo i blagoglasje izreke; n. p. *G. 1662.* poče se *predavati filosofija u gimnaziji zagrebačkoj* po dvih professorih, utemeljena po Dianeževiću, *kanoniku zagrebačkom.* (A. Maž. Knjiž.)

4. Znak passivnosti jest zaime osobno-povratno *se,* spojeno sa svimi vremeni indikativa; n. p. *Male* se škole *u Biogradu* umlože, *i* podigne *se velika škola.* (Vuk. Mil. 12.)

5. Ali budući da ta čestica dolazi i sa povratnimi glagolji, zato se ovaj oblik samo onda upotrebljava, kada se po smislu može razuměti, da je glagolj passivni, a ne povratni; n. p. *Miloje* se izbaci *iz službe i* iztěra se *iz Biograda.* (Vuk. Mil. 17.) *Miloje nije htio, da jim* se pomogne. (Vuk. Mil. 15.) *Godine 1812 načine Rusi s Turci mir, u kom* se *za Sèrbe* učini. (Vuk. Mil. 26.)

6. Gdě se to nemože razlučiti, pak ako ipak treba passivna izreka, uzima se ona druga forma sa *budem, bivam, bivah, bijah* itd. *Knjige cèrkvene* bijahu *već od najstarijih vremenah pisane ovim (glagolskim) jezikom.* (A. Maž. Knjiž.) *Gimnazija* je bila razděljena *na 6 školah.* (A. Maž. Knjiž)

7. Ako i neima jasno izrečena subjekta aktivne izreke, metje se ipak često aktivna město passivne forme; tu stoji glagolj u tretjoj osobi višebroja mužkoga spola; n. p. *Evo danas,* kažu, *deset danah, po bělom Skadru sakupio sve po izbor najžeštje junake.* (Bot. Pobr.) *Neniči, gdě te* nesiju. (N. P.)

Poglavlje tretje.

O načinih.

Glava XV.

O pojmu i značenju načinah.

§. 49.

1. Dvovèrstne su u obće misli ljudske, izvěstne i neizvěstne, zato ima u ilirskom jeziku dva u obće načina: indikativalni i konjunktivalni.

2. Sve što jamačno biva, što je bilo i što će biti; pače ako u istinu i nebiva, već pisac dèrži da biva, izriče se indikativom u svakovèrstnih izrekah; n. p. *Onoga istoga dana, kada* je *Miloš* došao, bilo je odredjeno, *da ide u veče s knezovi svojimi Marašli-Ali-Paši na razgovor. Došavši u odredjeno vrěme k Ali-pašinu konaku,* nadju *několiko stotinah Turakah, koji* su bili došli *kao momci s različnimi poglavicami, koje* je *paša k sebi* dozvao. *Kada Miloš s knezovi* prodje *kroz ove Turke i* dodje *Ali-paši u sobu, a to několike paše* sěde *u naokolo.* (Vuk. M. 129.)

3. Sve što *može* biti, što pod někom *pogodbom* biva, što se *želi* da bude, čemu se *nada* da bude, izriče se konjunktivalnim načinom; n. p. *Nu kod svih njih takva je bila tišina, da* bi *čověk* mogao *čuti muhu, da leti.* (Vuk. Maž. 129.) *Onda paša reče, da je njemu od cara došao ferman,* da ide *natrag.* (Vuk. Mil. 130.)

4. Za tu konjunktivalnost imaju razni jezici razne načine, a mi imamo ove: a) indikativ s raznimi česticami;

najglavnlja je *da* i drugi s njom složeni veznici, zatim *ako, kad* itd.; b) *odnosni,* c) *optativ,* d) *imperativ.*

5. Načini se ovi u glavnih cèrtah ovako razlikuju: Sve što bi mogao tko učiniti da *hoće;* dakle sve što dolazi od naše volje, pak je piscu uprav stalo, da to navede, izriče se odnosnim; jer već ista forma: *bih* znači ono što latinski *vellem,* němački ich möchte; ako se što pod pogodbu izreče, ako se želi da se što sbude, ali to nevisi o *volji* čijoj, metje se indikativ s konjunktivalnimi česticami. Razlika se ova najbolje opaža u ovom priměru; n. p. Da učiš, *dao bih ti knjigu* i: Da bi učio, *dao bih ti knjigu;* u onom se priměru veli, da bi učenik mogao učiti, nepazeć hoće li neće li; a u ovom se gleda na volju njegovu: Ono bi se latinski reklo: *Si* discas, a ovo: *Si discere* velles; němački: Wenn du lerntest, i Wenn du lernen wolltest. Na ovu razliku treba vèrlo paziti; jer ova se dva načina zaměnjuju u cělom jeziku i u svih proměnah po navedenih glavnih mislih; n. p. *O* da dodje! = wenn er käme; *O da* bi došao! = wenn er kommen wollte. *Umolih ga,* da dodje *k meni* = dass er komme; a *Umolih ga, da* bi došao *k meni* = dass er kommen wollte, möchte.

Pazka. Nu buduć da konjunktivalne čestice, osobito *da,* gube često konjunktivalno značenje, te stoje s pravim indikativom, zato se može u svih slučajih, gdě se njimi nemože naznačiti konjunktivalnost, metnuti odnosni način, i negledajuć na *volju;* n. p. *Nijedna děvojka nije mogla otići drugomu u službu; ako li* bi otišla (*ako* je *otišla,* ili ako *otidje,* znači posve drugo), *gospodar je imao vlast, na silu ju odanle krenuti.* (Vuk. Rěč.)

6. Sve što se želi, da se *komu* dogodi, i što se dopuštja, da se radi što je komu volja, izriče se *optativom;* n. p. *Ako nije, ja* cèrkla. (N.P.) Bilo *mu probitačno kano jarcu jufka.* (N. P.)

7. Sve što se želi, da *tko drugi* učini, izriče se imperativom; n. p. Kaži *bratu,* dodjite *sutra.* itd. (§. 52.)

Pazke.

1. Razlika izmedju odnosnoga i indikativa s konjunktivalnimi česticami ustanovljena je po naravi istih načinah, po logici. Jer pisci naši, neušavši jošte u trag toj razlici, pišu měševito, kako jim na um dodje, te se po njih nemože ništa ustanoviti. Da se početnik lašnje upozna s tom razlikom, metnuo sam (§. 50.) něka pravila za odnosni način; u svih drugih slučajih stoji indikativ s česticami.

2. Potanje razlikovanje načinah nebi stvari izcèrpilo, a pomelo bi početnika; jer koja je jamačna misao, visi koje o naravi misli, koje o volji pisca; na to neka učitelj u čitanju pozorne čini svoje učenike; jer i onako najtočnija pravila ništa nevrěde bez točna tumačenja.

Glava XVI.

Ob odnosnom.

§. 50.

Premda bi se odnosni način, kano što mu ime svědoči, imao uvěk protezati na koju drugu izreku, bila jasno izražena ili se samo razuměvala, stoji ipak i sam, premda se neda tajiti, da se i tu i nehotice něšto drugo tajno razuměva. Na drugu se izreku proteže samo u tako zvanih pogodbenih izrekah, a u svih ostalih slučajevih stoji sam bez jasno izražene izreke.

Odnosni stoji:

1. Kada se izriče, ne što biva ili je u istinu bivalo, već što može, što se nada, što se želi, da se izpuni; n. p. ***Dao*** bi ***oko za njega. Dao*** bi ***mu i košulju svoju. Dao*** bi ***ti i kapu s glave.*** (N. P.) ***Rad*** bih ***u tebe služiti.*** (Vuk. N. Pp. 4.) ***O moj sinko, kako*** nebih. (Vuk. N. Pp. 8.) ***Kad*** bi ***samo i danju onakov bio, kao što noćju biva.*** (N. Pp. 10.) ***Vidio sam prekrasnu livadu. Ondě*** bih ***ti stajao tri dana, da se one krasote nagledim.*** (N. Pp. 17.) ***Bilo*** bi ***ga dobro po smèrt poslati.*** (N.P.) ***Zavadio*** bi ***dva oka u glavi.*** (N.P.)

2. U tako zvanih pogodbenih izrekah, proteže se odnosni na izreku, u kojoj se pogodba izriče, te se njim veli, da će se samo onda ono izpuniti, ako se pogodba izvèrši. Ali sve ove slučaje treba potanje razjasniti.

a) Ako se izriče pogodba, koja ili se je izpunila, ili pisac dèrži da se je izpunila, onda stoji u obijuh izrekah pokazni način, a pred pogodbu se metje veznik *ako*; n. p. Ako *mi* brane *pěvati*, nebrane *mi plakati*. (N. P.)

b) Ako se izriče pogodba, koja se može izpuniti, ili koja se nemože izpuniti, pače ako se je što protivno toj pogodbi izpunilo, onda se u pogodbenoj izreci metje pokazni sa veznikom *da*; a u odnosnih odnosni; — ako je pogodba sadašnja, onda u obě izreke stoji sadanje, ako li je prošla, onda u pogodbenoj stoji prošlo sastavljeno, a u odnosnoj prošlo odnosno; n. p. 2. *Da ga zemlja nevuče, poletio* bi. *Da ga čověk pošlje po smèrt, mogao* bi *se naživěti. Da sam jučer umro,* nebih *to danas čuo. Da se za zelen bor uhvatim, i on* bi *se zelen osušio. Da zmija okusi od mene, otrovala* bi *se. Da se nisam uzdala,* nebih *se udala. Da je narod naš barem od petdeset godinah amo u napredak imao prema sebi ljudih za upravu po današnjem vremenu, on* bi *već odavna bio svoj* itd. (Vuk. Kovčezić. 1.) *Da sam kojom srećom mogao u Bosnu i Hercegovinu i u Kosovo i u Metohiju, jamačno* bih *našao još mnogo znatnih rěčih, ali pored sve moje želje to se nije moglo.* (Vuk. u predgov. k svom. rěčn.)

Pazke.

1. Sa veznici *ako* i *kad* uzima se i u pogodbenih izrekah odnosno; n. p. Kad bi *tèrgovac svagda dobirao, nebi se zvao tèrgovac nego dobivalac.* (N. P.) *Od velike bi koristi i potrebe bilo*, kad bi *se skupilo u čakovskom jeziku sve ono što danas nije sèrbsko.* (Vuk. Kov.)

2. Město perfekta uzima se u pogodbenih izrekah za prošlost i buduće (neizvěstno) odnosno imperfektivnih glagoljah: *budeš čitao* itd., i to sa veznikom *da*; jer sa *ako* i *kad*, ima buduće značenje, o kojem niže; n. p. Da bude *naš narod i prije u svih svojih*

granah ovako postupao (t. j. prozom pisao), doista bi naša književnost na mnogo višem stupnju stojala. (A. Mаž. Hèrv. književ.)

3. Nèki naši pisci vele, da je ono, što u 1. pazki velim, pogrěška; jer da se tim načinom u pogodbenoj izreci izrazuje samo želja, da se što izpuni, jer da to naznačuje ono *bi = vellem*, nipošto čista pogodba; ali ja to nalazim vèrlo često u našem věštom piscu Vuku, pa neznam, odakle bi on to bio uzeo, da nežive u narodu. U ostalom metnuo sam to u opazku, da naznačim, da tako može, a ne mora biti.

c) Ako se tek ima izpuniti pogodba, pak se ta može izvèršiti, onda u pogodbenoj izreci stoji buduće neizvěstno (odnosno) sa *ako* i *kad,* a u odnosnoj buduće pokazno; n. p. *Ako te sreća* nepričeka, *na veljem je hatu stići nemožeš. Ako* nebudu *gosti běsni, neće biti kuća těsna. Ako ti kažem grěh, neću grěšnika.* (N. P.) *Kad* dodjemo *u dvor k momu otcu, on* će te*bi* davati, *štogod zaištješ srebra, zlata i kamenja dragoga. — Za tri dana ako mi* sačuvaš *kobilu,* dat ću *ti konja, kogagod hoćeš, ako* nesačuvas, uzeti ću *ti glavu.* (N. Pp. 34.) *Ako Sèrbi u pisanju knjigah* prime *jedno makar koje od svojih narěčjah, onda u rěčnicih neće ni trebati rěči po svakom narěčju pisati za sebe, nego samo po onom, kojim se knjige uzpišu.* (Vuk. u predgov. k svom rěčniku.)

Pazka. Ako pisac dèrži, da će se jamačno izpuniti pogodba, pa mu je do toga stalo, da tu jamačnost silnije izreče; onda i u pogodbenoj izreci metje buduće pokazno; n. p. Ako ćeš *mi što dati, daj mi nemušti jezik, ako li mi to nedaš, a ti s Bogom ostaj!* (N. Pp. 3.)

3. Kada se izriče sud, koga pisac neće da silnije izrazi, već u čednosti kano něšto ublaži, vrěme stoji sadanje odnosno; n. p. *S ponosom* bih mogao *kazati* (města mogu), *da je gotovo sve, što svět ima dostojno znanja o današnjem narodu našem, od mene ili črez mene.* (Vuk. Ut. 29.)

4. Kada tko što pita, da saznade volju drugoga za koji čin; n. p. *Ja vidim, da si ti hitre pameti, i da umiješ*

dobro i mudro sboriti, bi li *dakle pošao sa mnom k tomu kralju,* eda bi *mi kako děvojku izprosio.* (N. Pp. 45.)

5. Kada tko što pita, na što neočekuje odgovora, već ili hoće da dvoji o istini onoga, što mu se veli, ili se čudi onomu, što se je sbilo; n. p. *Gdě* bismo, *reče Faraun Josipu, našli čověka, u kojem bi bio duh božji kao u tebi?* (Pp. iz star. i nov. zakona.) *Što* bi *ja i za ovoga lěnivca* radio? — *Un se stade kèrstiti i čuditi:* Što bi to bio? — *Carev sin ostavši sam u dvoru, stane misliti u sebi: Šta* bi *to* bilo *u dvanaestom podrumu!* — *Otac i mati i drugi dvorani stanu ga odvratjati, da se prodje te sramote: kako* bi *on carski sin* uzeo *govedarovu kćer kod tolikih drugih carskih i kraljevskih kćerih* (N. Pp. 13. 4. 48.)

Pazka. Kada tko i nevěruje i ujedno prigovara onomu, što mu se kano istina veli, metje se pokazni sa *da;* premda i u (5) isto biva; n. p. *Da je kuća dobra, i vuk bi ju imao. Da je meni hotělo dobro biti, nebi Lazar na Kosovu poginuo.* (N. P.)

6. Kada se u ovisnih izrekah prošnja i zapověd blaže izriče, onda se město pokaznoga metje odnosni sa *da* ili bez njega u slici pitanja: *bi li, nebi li;* n. p. *Nevolja me je majko natěrala, pa sam došla pitat tvoga sina,* nebi li *mi mogao on za njega što kazati.* — *Poslě toga počme sam putovati i tako putujući za dugo, dodje u jednu planinu i ondě zanoći u jednoga pustinjaka, pa ga zapita,* nebi li *mu znao kazati što za devet zlatnih paunicah.* (N. Pp. 10. 4.)

Pazka. Forma: *nebi li* izrazuje kadšto, da će tko težko izpuniti ono, što ga mole; n. p. *Zovi věšta lěčnika,* nebi li *ti izlěčio otca.*

7. Kada se izriče *naměra* koga čina; n. p. *Rejner naredi, da se gramatika štampa u Hali, da* bih *ja* mogao *popravljati štamparske pogrěške.* (Vuk. Ut. 25.) *Namolio sam g. Tirola, da gramatiku onu prevede na němački jezik, da* bih *po tom kakova učena Němca lakše nagovorio, da ju izda na svět.* (Vuk. Ut. 25.) *Da* bi se *poslovice lakše razuměti* mogle, *ja sam kod mnogih dodavao po koju rěč; a* da bi *čitatelj odmah poznati mogao, što je poslovica*

narodna, što li je moj dodatak, poslovice su naštampane većimi cèrkvenimi slovi. (Vuk. u predg. k. N. P.)

8. Kada tko izrazuje *želju,* da se što dogodi, to biva na dva načina:

a) Bez česticah optativnih u samostalnoj izreci; n. p. *Iz početka* bi *družtvo* moglo *čitati knjige, po tom* bi moglo *najnovije knjige kritizirati.* (Vuk. Pis. 27.)

b) S optativnimi česticami: *da, samo da, samo kad, samo da ne* itd. (§. 55.); n. p. *Ništa to, samo* kad nebi bilo *još něšto drugo.* (N. P.) *Kazao siromah čověk, koji je imajući u čanku malo mlěka, pritiskao čanak u Savu,* da bi *malo vode* zahvatio *i tako više* da bi *načinio, ali u jedanput napuni se čanak vode, i mlěko poměšavši se s ostalom vodom, izgubi se sasvim. Slovo iže (i) ali sirca niže. = Zapisao kaludjer sircu iže (i),* da bi *poznao, ako djak odsěče malo* i. t. d.

Pazka. U ovom drugom slučaju može stajati i pokazni, i to sadanje, i perf. i imperf. sastavljeni, oboje spojeno rečenimi česticami; n. p. *Što volovi muču, ništa,* samo da *kola neškripe.* (N. P.) *Kèršćani i Turci mèrze se strašno medju sobom: nu neka bi i to bilo,* samo da se *kèrštjani jedne i druge izpovědi malo bolje gledaju.* (Pogled. u Bosnu.)

9. Kada se u prednjoj izreci što niječe, a u slědećoj se doda něšto, što treba još većma nijekati kano neistinito, sa česticami *kamo li, nekmo li;* n. p.

Tvèrda ti je vojvodina zasěda,
Nebi mu je mutna voda zanila,
A nekmo li *turska busa razbila.* (Vuk. Kovčežić.)
I nebi ga pronijele vile
A kamo li *noge na junaku*
Cèrnom gorom na bijelu danu. (Maž. Čeng. A.)

Pazka. I tu može stajati pokazni sa *da.*

10. Sa prispodobnimi veznici: *kano da, kano da ne i ne kano da ne;* n. p. *Mužke su pripovědke ponajviše*

směšne, i tako su izmišljene, kao da bi *čověk rekao, da su istinite.* (Vuk. u predg. k svom rěčn. od god. 1818.) *Sve zlo s tobom! — Kad se izvadi bolestan zub, kažu, da ga valja prebaciti preko kuće, rekavši ovo,* kao da *više nijedan zub* nebi *bolio. — S golim gèrlom u jagode — kad tko podje kud nespremljen kao što treba —* kao da bi *čověk pošao da bere jagode, a neponio suda nikakova. Stao nogom na hlěbac — kaže se u šali město — postao svoj gospodar,* kao da bi *se htělo reći: stao nogom na zemlju i jede svoj hlěb.*

Pazka. I tu može stajati pokazni s rečenimi veznici.

11. Kada se u prednjoj izreci ili subjekt ili objekt obćenito budi izreče, budi zaniječe, to jest nerazuměvajuć pod njimi nikakve izvěstne osobe ili stvari, u slědećoj se *odnosnoj* (relativnoj) izreci metne odnosni način; n. p. *Ima opet drugih,* koji bi se *za jedno slovo i za jednu slovku zaratili i poklali.* (Šul. Sèrb. i Hèrv.) *Ako se pak Turci, nedaj Bože, razsèrde, tako već neima pod nebom načina, kojim* bi jih *kakogod mogao ublažiti, dok te životom nerazstave.* (Pogled u Bosnu.) *Dèrviši su někakva vèrsta muhamedovskih kaludjerah, koji nigdě stavnoga stana ili manastira neimaju,* gdě bi *zajedno u družtvu živěli, nego se po cělom muhamedanskom světu sami na poseb skitaju.* (Pogled u Bosnu.)

12. Kada se u pripovèstih navodi něšto, što je obično bivalo, město prošloga pokaznoga, metje se sadanje odnosnoga; n. p. *Bila tri brata, pa na bělom světu ništa više nisu imali do jednu krušku, te* bi *tu krušku redom čuvali: jedan* bi ostao *kod kruške, a druga dvojica išla* bi *na nadnicu. — Bila snaha i svekèrva. Svekèrva bijaše lukava i nemilostiva na sirote, a snaha dobra, kao dobar dan u godini: kad* bi *došla kakva sirota pred kuću, svekèrva* bi *ju obravnicom otěrala, a snaha* bi *svoj zalogaj siroti udělila; kad* bi *mlěko od ovacah nosila kući, ona gdě* bi *god viděla rupicu na putu, odmah* bi *rekla: „Ovdě mora biti*

kakvabubica" pak bi *joj usula mlěka.* (N. Pp. 14. 15.) *Kad su ljudi imali za što razpru jedan s drugim, najprije su dolazili baš-knezu na tužbu, pa koje on* nebi *mogao pomiriti, one* bi *vodili k vojvodi, i ondě* bi *jim njih dvojica sudili.* (Vuk. u predg. k svom. rěčn.)

13. Kada se naznačuje, da bi što *moralo* ili *moglo* biti, pak ipak nebiva, onda u glavnoj izreci stoji odnosni; n. p. *Ovakih priměrah* moglo bi *se ovdě i više spomenuti* (Vuk. u predg. k svom rěčn.) *Ja* bih mogao *ovakovih rěčih jošte više navesti, da pišem za jezikoslovce; no čini mi se, da će mi i ovo dosta biti za moju svèrhu. Rěč je, da se o dobroj ženi i negovori. To* bi se mogło *i za slogu kazati, da je ondè najviše ima, gdě se o njoj najmanje sbori.* (Šul. Sèrb.Hèrv.) *Pred sěvernimi vrati kotorskimi izvire u prolětje rěka, na kojoj* bi *pedeset kamenah* moglo *mlěti.* (Vuk. predg. poslov.) *Najdivlji i najgladniji vuci* nebi *se mogli s njimi (t.j s Turci u jelu) ni iz daleka prispodobiti, a kamo li se poći natěcati.* (Pogled. u Bosnu.)

Glava XVII.

O optativu.

§. 51.

1. Optativ ima za tri vremena: sadanje, prošlo i buduće samo jedan oblik; u kojem je dakle vremenu, razumije se koje po smislu, koje po glagolju glavne izreke; n. p. Bio *on kod tebe* nebio, *meni je svejedno:* tu se po smislu vidi, da je ono *prošlo vrěme;* a: *Idem šetat,* bilo *lěpo ili gèrdo vrěme:* tu se pozna po glagolju glavne izreke, da je optativ u *sadanjem. Podjoh šetat,* bilo itd.: tu je *prošlo;* a: *Ići ću šetat,* bilo itd.: tu je *buduće.*

2. Optativ služi:

a) Kada se naznačuje želja, da se komu što dobra ili zla dogodi, osobito čestitajuć i proklinjuć; n. p. *Ručica mu cvětom* cvala, *a dušica raj* dopala. (N. P.) *Zemlja mu kosti* izbacila. (N. Pės.) *Proklet* bio, *koji brata nemiluje.* (N. P.)

b) U zakletvah i prisegah sa *tako* i bez njega; n. p. Tako *mi Bog* pomogao! (N. P.) *Bog me* ubio! (N. P.)

c) Kada se njim dopuštja što kano istinito, ali se u drugoj izreci navodi něšto protivno onomu kano istinitije; n. p. Sklopio *cesar bečki deset putah na godinu s Turci mir, ili prestanak rata, Uskoci nisu sa svim tim mirovali.* (Vraz. Put.)

Pazke.

1. Tu stoje i dopustni veznici.

2. Kadšto se optativu dodaju shodne čestice: *ma, makar, koliko ti drago* itd. *Izobraženje rado priznaje pravicu, makar i neprijatelja* išla. (Vraz. Put.)

Glava XVIII.

O imperativu.

§. 52.

1. Svaki je imperativ *buduće* naravi, jer se tekar ima učiniti, što se njim izriče, a naznačuje u neodvisnih izrekah *zapověd, zabranu, prošnju, savět, opomenu, čestitanje* itd.; n. p. Izvedite *ga.* Žurite *se, biti će kiše.* — Kažite *mi istinu,* nemojte *me zaludjivati.*

2. Imperativ bi imao služiti samo za dvě osobe: drugu jedno- i višebroja, jer se samo njim može zapovědati; ali kadšto zapověd protegnemo u blažem smislu i na se; zato u našem jeziku forma druge osobe jednobroja služi za sve osobe jedno-i višebroja; ali osim drugih osobah, treba mu vavěk dodati zaimena osobna; n. p. *S toga te zaklinjem,* primi sad *i moje pěsni pod svoje okrilje.* (Vraz. G. i T.) „Pomozi *Bog, bako!*" (Vuk. N. P.) *Děte spopadne, pa* povuci *tamo, amo, a mi skinemo s konjah svoje vreće, pa* puni *i* měri. — *Pa uzmem nož, pa* odrezuj, *pa* navezuj. — *A oni još većma* viči. (Vuk. N. Prip.)

Pazka. To biva obično, kad nam imperativ služi město prošloga. (§. 52.)

3. Kada se zapověda tretjoj osobi jedno- i višebroja, onda se pred indikativ metje: *neka;* ali zapověd je blaža nego gore navedenim imperativom; n. p. *Neka dodje,* da se poravnamo, ako je iole moguće.

Pazka. *Neka* s indikativom svih osobah, osobito pako tretje obajuh brojevah znači često i *savět* ili *dopuštjanje;* n. p. Neka *svět* sudi *kako mu drago, samo da su na světlu.* (Vraz. pěsni.)

4. Kada nagovaramo drugu osobu, da čini, metjemo čestice *daj, ded, deder, dederte, nuder* pred imperativ; a kad nagovaramo druge, da čine ono što mi činimo, onda

spajamo iste čestice sa sadanjim vremenom indikativa sa *da,* a glagolj stoji uvěk u pèrvoj osobi višebroja; u niječnih ovakovih izrekah metjemo *nemoj, nemojmo, nemojte* pred infinitiv glagolja; n. p. Pogledajmo der, *oda šta se onesvěstila.* (I. Maž.) *Evo, care, zaklinjat te klekoh,* daj osveti, *pěsnika* osveti. (Tèrn.)

Pazka. U ovom poslědnjem slučaju stoji kadšto i čestica *neka* s infinitivom glagolja; n. p. Neka *činiti.*

5. Kada zapovědamo ili prosimo makar jednu osobu, s kojom nismo veliki prijatelji, uzimamo 2 osobu višebroja; — a kada prosimo koju odličnu osobu, metjemo pred infinitiv glagolja imperative *htěj, htějte; izvoli, izvolite;* n. p. Izvolite *milostivo primiti ovu knjigu moju.* (Vuk. M. P.)

6. Imali se zapovědati perfektivnim ili imperfektivnim glagoljem, to visi o vèrsti čina, koji se mora izvèršiti. (§§. 43. 44.)

7. U niječnih izrekah, to jest, kada zabranjujemo, da se što neučini, onda ovako postupamo:

a) Ako zabranjujemo čin u obće, neprotežući ga na pojedini slučaj, osobito pako ako se nije počeo činiti, onda uzimamo *imperf.* glagolj; n. p. *Kad ti tko hoće što da da,* neskanjuj se. (Vuk. Pos. 126.) Nedruži *se s onim, s kim se nemožeš počupati.* (N. P.) Nezovi *zlo, jer samo može doći.* (N. P.) Neigraj se *glavom.* (N. P.)

b) Kada zabranjujemo pojedini čin, osobito koji se je već počeo činiti, da se nedovèrši, uzimamo perfektivni glagolj; n. p. Neupiši *mu, Bože, u grěh.* (N. P.) Nestani *siroti na skut, nećeš sebi na sreću.* (N. P.) Nereci *drugom, kad tko što proriče.* (Vuk. N. P.)

Pazka. *Nekradi* = što mu drago; *neukradi* = ove pojedine stvari, koju je već nětko nakanio, dakle počeo krasti; *neubijaj* = što mu drago; *neubij* = ovoga čověka, koga je već počeo tući itd. Imperativ dakle perfektivnih glagoljah spojen je někako sa sadašnjoštju, a perfektivnih proteže se samo na budućnost.

8. Mèsto imperativa stoje i druge rěči, osobito samostavnici i prislovi; n. p. *Posluh* (poslušaj); *pozor* (pazi); *napred* (stupaj); *polagano* (hodaj); *dalje* (idi); *odatle* (nosi se) i t. d.

Glava XIX.

O infinitivu.

§. 53.

1. Infinitiv naznačuje činjenje glagolja kano abstrakan pojam, a samostavnik može i konkretnu stvar, barem svakako konkretniju od infinitiva; n. p. *raditi i radnja, poslovati i posao, pisati i pismo* itd.

2. Infinitiv se zato zove, što niti ima osobe, niti broja, niti vremena: sve to naznačuje glavni glagolj, koji s njim dolazi: tako ako infinitiv dodje s budućim vremenom, onda ima i on buduće značenje; n. p. *Morati ću* učiti; itd.

3. Infinitiv zahtěva padež svoga glagolja, može se točnije označiti prislovom, može primiti ime kano predikat, ali nesmije se složiti s nijednim predlogom; kad se ta potreba pojavi, infinitiv predje u samostavnik glagoljni; -n. p. *Svakomu je milo* běla konja *jahati*. (N. P.) *Konjanici znadu* dobro *jahati. Bog me može kazniti* grěšna. *Okorěli grěšnik umire* bez pokajanja.

4. Infinitiv stoji:

a) Kano subjekt izreke; n. p. *Svakomu je milo běla konja* jahati *i cèrvenu čohu* nositi. (N. P.) *Lěpo je* viditi, *kako naš puk svetjenike i starěšine počituje*. (Stoj.)

Pazka. To se izrazuje i sa *da* (§. 56)

b) Kano objekt s prelaznimi glagolji, kada se oba čina na isti subjekt protežu; n. p. *Ciceron* konzulom *dade* ubiti *Catilinine urotnike. Dèvojke i snaše* pomažu *starim ženam* prati *rublje*. (Stoj.)

Pazke.

1. Kada bi se infinitiv imao protezati na drugi subjekt, a glavni glagolj na drugi, onda se infinitiv pretvori u indikativ sa *da;* n. p. *Znam, da on piše. Valja da pišeš. Neće, da mu na rep staneš.* (N. P.)

2. Glagolji *morati, trebati, valjati, hotěti*, povèrh infinitiva mogu stajati i s indikativom sa *da; hotěti* pako mora da primi taj *da*, u svih onih osobah, u kojih bi se kano samostalni glagolj mogao poměšati sa *pomoćnim*, kojim se pravi buduće drugih glagoljah; dakle u cělom sadanjem vremenu; n. p. *Hoću pisati* = scribam, *hoću da pišem* = volo scribere itd. *Svoj svoga nad jamu vodi, al opet* ne će *u jamu* da *ga* turi. (N. P.) Neće *ga* oprati *ni Sava ni Drava.* (N. P.) *Čuvaj ti mene od svoga, a od tudjega* ću *se ja sam* čuvati. (N. P.) Treba da *se duhom zaronite u dogadjaje i u ljude naše.* (Kur).

3. Glagolji *viděti, čuti*, i svi drugi, kojimi se naznačuje poznanje, stečeno osětjali, povèrh infinitiva, primaju i veznik *gdě* s indikativom; *da* s indikativom znači ovdě duševno poznanje; n. p. Vidio *bi* gdě *skup ljudih stupa.* (Iv. Maž. Č.) *Vidila žaba,* gdě *se konj kuje, pa i ona digla nogu.* (N. P.)

c) Kada se njim nadopunjuje nesavèršeni smisao samostavnikah i osobito ovih pridavnikah, i ovim srodnih prislovah:

1. čudan	9. lěp
2. divan	10. moćan
3. dobar	11. strahovit
4. gèrd	12. težak
5. gèrk	13. ugodan
6. kadar (nesklonivo)	14. zločest
7. koristan	15. znamenit
8. lak	16. željan; n. p.

Lěpa *je kalina* gledati, *al je* gèrka zobati. (N. P.) Lěp *je* gledati, *nu kakav je* mirisati. (N. P.)

5. *Supin,* to jest infinitiv bez *i,* koji su naši pisci poměšali s infinitivom, stoji poslije glagoljah *kretanja;* n. p. *Idem* spavat itd.

Glava XX.

O veznicih.

1. Veznici se zovu neproměnljive česti govora, kojimi se spajaju i pojedine rěči u izreci i cěle izreke.

2. Veznici se děle na *uzporedne,* koji spajaju izreke jednake važnosti, i na *podredne,* koji spajaju izreke manje važnosti s njihovimi glavnimi.

§. 54.

O uzporednih veznicih.

Uzporedni veznici jesu: 1. *spojni,* 2. *razstavni,* 3. *protivni,* 4. *uzročni,* 5. *zaključni,* 6. *městni.* Veznici pèrvih trih redovah vežu ne samo uzporedne izreke, nego i uzporedne rěči i česti izreke.

I. Spojni (copulativae).

1. i; takodjer; 2. a i, pa i; dà i, dapače i; 3. ne samo–nego i, već i, pače i; ne samo ne–nego niti, već niti, pače niti.

1. Spojni se veznici metju, kad pisac hoće da dvě rěči ili dvěizreke, bile po naravi srodne ili raznorodne, u jednu cělinu skupi, pa o tako skupljenih što izreče; n. p. *Prijatelji* i *neprijatelji; tamnica* i *sloboda protivne su stvari. — Dodjem u Zagreb* i *posětim svoga prijatelja.*

2. Ako se druga rěč ili izreka s pèrvom *jače* spoji, metje se *a i, pa i;* — ako li još *jače* tako, da se nije tomu nadalo, uzima se *dà i, dapače i;* n. p. *Pohodi me po gèrdu*

vremenu otac, a i *mati; otac me pohvali*, pa i *učitelj*. — *Odputova otac*, dà i *bolestna mati; Umre mi bolestni brat*, dapače i *čili i jedri*.

3. Ako se jedna rèč ili izreka zašuti, a druga *jače* izreče, kano da ju pisac u čudu navodi, metje se *i*, niječno *ni*; n. p. I *ti si bio* ondě? I *ljubavi roditeljske nestade* (dodaj u misli: Svaka ljubav izčeznu).

4. Hoteć svaku od spojenih rěčih i izrekah silnije izreći, onda se kadšto veznici:

A. podvostručuju:

a) jestni: *i—i;* n. p. Ovaj je učenik *i* uman *i* marljiv; *Gundulić bijaše* i *pěsnik* i *predsědnik dèržave dubrovačke*.

b) *niječni:* ni-ni, niti-niti; n. p. *Lěnost* niti *je lěpa* niti *koristna. Neidi* ni *lěvo* ni *desno; Inoga* ni *luča* ni *oka nije višnji světu podělio*. (Maž. Hèrv. 4.)

c) *jestni i niječni:* i pa niti, i naopako: niti-pa i; n. p. *Ova je cesta* i *lěpa*, pa niti *uzka; ovaj čověk nije* niti *po mojem sudu budalast*, pa i *po svojem je vèrlo pametan*.

B. metju se

Veznici: ne samo-nego i, već i; niječno: ne samo ne, već niti; služe:

a) kad se druga rěč ili izreka *jače* izriče, nego pèrva. *Velimo vam*, ne samo *da sgrada ta tim oslabiti neće*, nego *da će dapače sgrada ona biti veličanstvenija sto putah*. (Maž.)

b) kad se dvě rěči ili izreke jedna drugoj opiru, a pisac hoće da jih u jednu cělinu sastavi; n. p. *Dogovarao sam se o tom* ne samo *u razgovoru*, nego i *preko pisamah*. (Vuk. Ut.)

P a z k e.

1. Amo idu i někoje podvostručene čestice: *sad—sad*, *čas čas*, *toli—koli*, *tako—kako*, *što—to*, *koje—koje*, *kad—kad; u jednu ruku— u drugu ruku;* n. p. *Miloš pak*, koje *dogovarajući se s poglavicami*, koje *postavljajući različne uredbe*, *zabavi se u narodu pozadugo*. (Vuk. M. 127.)

2. Amo idu i čestice: *i to, a ono,* koje se upotrebljavaju, kad se o čem što izriče, to jest predicira, pa se ili sam predikat osobitom silom izražuje, ili njemu još što istom silom doda, s nakanom, da se predikat obširnije protumači; n. p. *Izvan toga ima ih (Uskokah) i po obližnjih kranjskih selih 36 kućah,* a ono *u Hrastu, Mačkovu* itd. (Vraz. Put.) *S ovimi koševi udaralo se preko pijace,* i to *izpred podne, kad je najviše ljudih na pijaci.* (Vuk. Rěč.)

II. Razstavni (disjunctivae).

1. ili; *2.* bud; *3. pače, dà, ili pak.*

1. Ovi veznici rabe, kad pisac hoće da naznači, da se izmedju dvijuh rěčih ili izrekah samo jedna uzima. Kad se naznačuje, da se jedna *može* ili *mora* uzeti, metje se ili; a kad pisac ostavlja na volju, da se uzme bud jedna bud druga, metje se bud; n. p. Ili *sam ti prijatelj* ili *neprijatelj,* tu se *može* uzeti ili jedno ili drugo, ali može i koje *tretje; — Učenik, koji ništa nezna,* ili *ništa neuči,* ili *neima mnogo uma;* tu *mora* biti ili jedno ili drugo, tretje nipošto; — *Dodji k meni* bud *u jutro* bud *na večer,* tu se ostavlja na volju.

2. Kada se ovi veznici podvostručuju, onda se rěči ili izreke jače izriču; n. p. *Tko ovo razumije i tumači drugčije,* ili *je duhovno slěp,* ili *hotomice vara i sebe i druge.* Budi *u boju,* budi *na věću,* razboritost je Uliseјeva Trojancem naněla najveću štetu.

3. Kada se što izreče, pa zatim izpravi, rekavši drugo, metje se *pače;* n. p. *Mněnje ovo,* pače *istinu ovu u život uvesti, zadaća je vrědna napora.* (Maž. Hèrv. 19.) *Nenadjoše me kod kuće,* ili pak *u tolikoj pobuni nitko i nedodje po me.* (Tèrn.)

Pazka. Koja se rěč može ili mora uzeti, a koja se ostavlja na volju, to visi o volji pisca.

III. Protivni.

1. a, pa, pako, li, nasuprot; 2. ali, nu; 3. nego već, dà, dapače; 4. ipak, opet, sa svim tim, pri svem tom, uza sve to.

Ovi veznici rabe, kad pisac hoće da onomu, što je jur rekao, doda ili što *drugo* ili što *protivno*.

1. *A, pako* uzimaju se a) kad se naznačuje ono što je u glavnom pravilu rečeno; kad se to osobitom silom navodi, metje se *pa;* n. p. *Ja pišem,* a *ti čitaš. Ja se brinem za domovinu, ti* pako *za roditelje. Gospodja je još imala vlast svući s nje (spravljenice) svoje haljine,* a *dati joj njezine.* (Vuk. Rěč.) *Jedna je samo otvorala vrata,* pa *kad tko s polja kucne u njih, děvojka pogleda kroz prozor.* (Vuk. Rěč.) *Ovo su razměrja naravna,* a *ona nenaravna.*

b) kad se prednja misao ili govor nastavlja; n. p. *Pěsni knjižice ove razdělio sam na četiri strane.* A *strane te ili razděli evo su ovi.* (Vraz. S. T.)

c) kad se koja misao stavlja proti drugoj; n. p. *Naši književnici sve* govore *o pravilu,* a *u samom* dělu *nepoznaju pravila.* (Vuk. Rěč.) *Jao onomu, koji mogaše steći prijatelja,* a *nesteče.* (Maž. Hèrv. 17.)

d) u ovom tretjem značenju rabi vèrlo često i *li;* ako li se protivna misao s osobitom silom izriče, metje se *nasuprot;* n. p. *Nijedna děvojka nije mogla odići drugomu u službu, ako* li *bi otišla, gospodar je imao vlast na silu ju odonud krenuti.* (Vuk. Rěč.)

2. *Ali, nu* povèrh glavnoga značenja metju se:

a) kad se koja misao ograničuje ili steže; n. p. *Svaka děvojka imala je i plate po 10—15 forintih na godinu,* ali *od toga valjalo je da se i oděva.* (Vuk. Rěč.)

b) kad se čemu što prigovara; n. p. *Idi na mom konju, te mu donesi trave,* ali *gdě konj nogom zakopa, ondě da izkosiš, a ne gdě je tebi volja.* (Vuk. nar. prip.)

3. *Nego, već* metju se, kad se što niječe, pa zatim drugo silnije potvèrdjuje; u istom značenju metju se ali rědje i *dà, dapače;* n. p. *Ondě su kadšto i momci služili na spravu, ali oni nijesu toliko dobijali koliko děvojke,* nego *su im samo davali lěpe haljine.* (Vuk. Rěč.) *Drugi*

nepaze na to ni malo, nego se *dèrže izgovora.* (Vuk. Piš. 28.) *Vi niti snagom niti razborom nenadometjujete inih,* dapače *vas ini u tom daleko pretekoše.* (Maž.)

4. *Ipak* i t. d. metje se, kad se u prednjoj izreci što ili naročito ili potajno kano istina dopuštja, pa se u slědećoj navadja něšto, što se onomu protivi, ili barem s njim nesudara; — pred ove veznike metju se još kadšto *ali* i *nu,* da se opréka još silnije izreče; n. p. *Premda je mladi Palmotić u svih znanostih očevidno napredovao, to mu je* ipak *od malih noguh najviše omilila vila pěvačica.* (Šul. Palm.) *Nitko nemože reći, da Matica nije od koristi,* ali pri svem tom *svakomu se može dokazati, da je Matica do sada našoj literaturi učinila štete.* (Vuk. Piš. 3.)

IV. Uzročni.

1. bo, jer, jerbo; 2. što, jer da.

Ovi se veznici metju, kad se u slědećoj uzporednoj izreci navodi uzrok onoga, što se je u prednjoj reklo; — *bo* se metje za pèrvu rěč u izreci, ostali pako pred nju.

1. bo, jer, jerbo.

Hoću da vam što naznačim, tek da vam se odužim, jer *je obećanje za poštena čověka pravi dug.* (Vuk. Pis. 3.) *Današnji dan valja htěti cělovito;* jer *je zaludu stati na pol puta, kad te slědeći nalogom turkaju dalje.* (Maž. Hèr. 4.)

2. što, jer da.

Što naznačuje u slědećoj uzporednoj izreci uzrok onoga, što se je u prednjoj reklo, ali malo ne uvèk kano *mněnje* pisca ili koga drugoga; — ako li pisac nije istoga mněnja, ili ako što navodi kano uzrok, što je koji drugi izrekao, metje se *jer da;* n. p. *A Milošu opet navale pisati, da gleda što bèrže da ide u Biograd;* jer (da) *su se Turci poplašili, i misle, da on neće ni doći.* (Vuk. M. 128.) *Sèrdim se na te,* jer *svi viču što si lěn,* jer da *kasno do-*

laziš kuči. — *Zato je išao noću,* što *danju nije smio od sunca, da se neraztopi.* (Vuk. Rěč. 750.)

Pazke.

1. Razlika izmedju *jer* i *što*, u tom sastoji, što *jer* navodi uzrok, koji je objektivno pravi uzrok koje stvari, te ga svi za valjana priznaju, a *što* navodi uzrok, koji je samo subjektivno glede na pisca pravi uzrok koje stvari; — odatle slědi, da za čini, kojim može samo pisac za uzrok znati, stoji uvěk *što;* ovakovi glagolji jesu: *čudim se*, *žalostim se, radujem se* itd., rěčju, svi glagolji, koji naznačuju kakavo ćutjenje; n. p. *Žao mi je,* što *boluješ. Gospodarica se razsèrdi,* što *joj goste iz kuće vabi* (Vraz.)

2. Ako se i navodi uzrok, koji može biti objektivno pravi, pisac ga može smatrati i svojim subjektivnim, te metnuti *što,* ali ne uvěk; — kad to smije učiniti, kad li ne, to će svatko najbolje naučiti čitanjem vèrstnih pisacah.

V. Zaključni.

1. te, pa, 2. dakle, 3. zato, i zato, s toga, zbog toga, radi toga.

Ovi veznici rabe, kad se dovèršuje govor, pa se ujedno u slědećoj uzporednoj izreci naznačuje ono, što slědi ili iz čina ili iz umovanja, koje se navodi u prednjoj ili više prednjih izrekah.

1. *Te* i *pa* metju se u kratkih izrekah, kad se bez osobite sile naznačuje što slědi iz čina ili umovanja; — naznačuje li se isto ili u poduljih izrekah ili s osobitom silom, najpače ako se što komu nalaže ili zabranjuje, metje se *dakle;* n. p. *Zemlja je kèršna i neplodna,* te *malo obrodi krumpira i ovsa.* (Vraz. Put.) *Děvojka pogleda kroz prozor tko je,* pa *povuče za uzicu skakavicu,* te *se vrata otvore.* (Vuk. Rěč. 704.) *Uza njih je imao čověk jedan s bubnjem,* te *je unj jednako udarao.* (Vuk. Put. 32.) *Talfija nije u prevodu svom spomenula njegova imena,* pa *se kaje, što sam ga namolio, da joj pomogne.* (Vuk. Ut. 24.) *Gradite sgradu naravnu,* pa *će biti sgrada jaka.* (Maž. Hèr. 8.)

2. zato i t. d.

Ovi su veznici odnosni i rabe, kad se naznačuju poslědci, koji ili slěde iz čina, ili jesu u životu; — *radi toga* naznačuje povèrh toga, da je komu *drago*, što to slědi; n. p. *Ja sam i prije znao, da mnogi inostranci žele učiti naš narodni jezik,* zato *sam i namolio g. Tirola, da gramatiku (hèrvatsku) prevede na němački jezik.* (Vuk. Ut. 25.) *Sèrbski se spisatelji dèrže izgovora, i* tako *pišu Sèrbin i serpski.* (Vuk. Pis. 28.)

Pazka. *Te* i *pa* jesu kadšto i spojni veznici, ali samo onda, kad se ista rěč s osobitom silom ponavlja; n. p. *Neću* te *neću da učim; moraš* pa *moraš to učiniti.* — Isti veznici jesu kadšto i protivni, a razlika izmedju njih i zaključnih tako je tanka, da ju često težko razabireš, al jih valja svakako razlikovati.

VI. Městni.

1. gdě; pa ovdě, tu, ondě, 2. odakle; pa odavle, odatle, adanle, 3. kamo, pa ovamo, tamo, onamo.

Značenje je ovih veznikah jasnije, nego da se tumačenjem potamni; samo to valja ovdě napomenuti, da drugi način sa *pa* silnije izriče slědeću izreku, i da je isti kod nas običniji; — ova u svakom razredu tri različita veznika valja razlikovati po onom, što se je o zaimenu pokaznom reklo. (§. 37.)

§. 55.

O podrednih veznicih.

I. Vremenni.

1. kad, kada, 2. kako, čim, tek što, jedva što, 3. pošto, poklam (dub. poklě) *4. prije nego, 5. dok* (dokle, doklegod), *dočim.*

Svi ovi veznici navode u podredjenoj izreci vrěme, u kojoj se je dogodilo ono, što se u glavnoj veli.

1. *Kad* navodi samo vrěme; — u slědećoj izreci, koja se na onu odnosi, metje se često veznik *onda,* ali može biti i bez njega; n. p. *A* kad *ih sve pobroji,* onda *ćemo*

gledati, jesu li zaista i pogrěške (Vuk. Ut. 30.) *A* kad *sam sio na karucu, činilo mi se je, da sam se već s cělim světom oprostio.* (Vraz. Put.)

2. *čim* itd. naznačuju, da se je čin glavne izreke taki počeo, čim se je podredjene dočeo; — u slědećoj izreci metje se obično *taki, namah, s města,* ali može biti i bez toga; n. p. *Tek* čim *povuku konji karucu, olagne mi malo po malo sèrce.* — *Nu* tek što *mi zakusimo, dodje u sobu sluga.* — Kako *dodjemo u Hrast pred pèrvu kèrčmu, unidjemo u sobu.* (Vraz. Put.)

3. *Pošto* itd. naznačuju, da se je čin glavne izreke počeo, kad se je podredjene dočeo, ali ne taki; — u slědećoj izreci metje se *onda,* ali može i bez toga biti; n. p. Pošto *je gospodarica s kćerju pomela stol i klupe, otide Angjelija iz sobe.* (Vraz. Put.) — Pošto *Turci uzmu Letnice i Loznicu, odredi ga knez Sima, da ide* itd. (Vuk. M. 50.)

4. *Prije nego* naznačuje, da se čin glavne izreke mora prije dogoditi, pa zatim čin podredjene; n. p. *Ali* prije nego *sědu za ručak, skupe se svi okolo sofre, te se mole Bogu.* (Vuk. Rěč. 34.)

5. *Dok* itd. naznačuju:

a) da čin podredjene izreke traje ili u isto vrème, ili u isto vrěme i tako dugo, dokle i čin glavne;

b) da čin glavne izreke biva, dok podredjene nastane, a čim ovaj nastane, da prestane onaj;

c) da je čin podredjene izreke u istom odnošenju prama glavnoj, u kojem je rečeno pod a), ali povèrh toga i da je čin podredjene u někom smislu i *uzrok* glavne; n. p. Dokle *on prevod popravi, dotle mu dodje i povoljan odgovor.* — *I* doklegod *sve ove laži nepokaže, on ostaje opadnik.* (Vuk.) — *Mi nemožemo imati nikakova pověrenja,* doklegod *vidimo, da se nepravedno postupa.* — *Děvojke splitju cèrnu kosu u jednu kitu,* dočim *ju žene splitju u dvě kite.* (Vuk. Put.)

II. Pogodbeni.

1. da, ako, kad (a), li; 2. samo da, — ako itd. — *samo da ne; 3. kamo li, nekmo li.*

1. Ovi veznici naznačuju pogodbu glavnoga čina, to jest: da čin u glavnoj izreci biva ili će biti, ako se čin u podredjenoj izpuni; n. p. Ako *družtvo sèrbske slovesnosti ostane pri tih mislih,* onda *će ono biti na štetu našemu naròdnomu jeziku.* (Vuk. Pis. 27.) Kad *bismo se mi sad uputili u napredak, onda bismo se mogli těšiti.* (Vuk. P. 21.)

2. Ako se naznačuje želja, da se čin u podredjenoj izreci izpuni, onda se metje *samo da;* — ako li se izrazuje někí *strah,* da se to isto izpuni ili neizpuni, metje se: *samo da ne* itd.; n. p. *A on bi mogao postati bolji,* samo da *izbije sebi iz glave, da je već sve naučio.* (Vuk. Ut. 32.)

3. Kada se u prednjoj izreci navodi čin, koji bi tko rado ili nerado izvèršio, a u slědećoj se dodaje važniji čin, koji bi tko još radje ili neradje učinio, onda se u ovoj poslědnjoj izreci metju veznici: *kamo li, nekmo li;* n. p. *Momak mi reče, da je već vidio vuka, pa ga se nije nimalo uplašio, a* kamo li *da se od drugoga šta uplaši.* (Vraz. P.)

Pazka. U slědećoj izreci metje se često: *to, a ono, onda* da se čin većom silom izreče.

III. Uzročni.

1. kad (a); 2. buduć da; 3. što.

Ovi veznici rabe, kad se u podredjenoj izreci navodi uzrok onoga, što se je u glavnoj reklo.

1. *Kad* se metje, kad je s uzrokom poměšano vrěme; n. p. *A tko da se usudi izreći, da li je u naravi pretežnije polje, da li planina,* kad *je postavljeno od Boga i jedno i drugo?* (Maž. Hèrv. 6.) *Nu* kad *vidiš opet zabrinuto lice gospodarice, moraš da pristaneš.* (Vraz. Put.)

2. *Buduć da* navadja uzrok, koji ili je za istinu občenito priznat, ili ga pisac kano takova izriče, neobazi-

ruć se na svoje mněnje; — ovaj veznik stoji uvěk u prednjoj izreci; n. p. Budući da *se zna, što je u pismu, molio sam, da se pročita.* (Vuk. Pis. 22.) Buduć da *je bio još debeo sat do poldana, zamolimo gospodara* itd. (Vraz. Put.)

3. *Što* naznačuje uzrok, ali uvěk kano mnènje budi onoga koji govori, budi koga drugoga. *Talfija nije spomenula njegova imena, pa se kaje,* što *sam ga namolio, da joj pomogne.* (Vuk. Ut. 24.) Povèrh toga metje se *što:*

a) kad se u podredjenoj izreci navodi čin, o kojem se u glavnoj sud izriče; n. p. *Koliko pak ja imam pravo,* što *ђ sebi pripisujem, to se najbolje može prosuditi iz ovoga, što ću sada da kažem.* (Vuk. Ut. 26.)

b) kad se u podredjenoj izreci koja rěč glavne tako tumači, da joj se navodi samo uzrok ili sud; n. p. *Sèrbski se spisatelji děle po* tom *na dvoje,* što *jedni u pisanju rěči gledaju na korěn.* (Vuk. Pis. 28.)

Pazke.

1. *Što* kad naznačuje uzrok, dolazi i u uzporednih izrekah, zato valja ova dva slučaja dobro razlučiti. Podredjena je izreka onda, kad pobliže označuje svoju glavnu, a uzporedna onda, kad navodeć uzrok, dodaje něšto novo, što je iste važnosti, koje i ono, što se je u glavnoj reklo; n. p. *Sad da vidiš gospodaricu, kako se razljuti na slugu,* što *joj těra goste izpod krova.* (Vraz. Put.)

2. Rěč se može tumačiti i sa *da*, ali onda se navodi samo stvar, koja se onom rěčju razuměva, a sa *što* navodi se uzrok ili sud ob onom, što je u glavnoj izreci rečeno. Kad valja jedno, kada li drugo metnuti, to zahtěva više putah ista misao, a više putah visi o volji pisca, kako on koju stvar smatra; n. p. *Znamenito je* to, da *skoro svatko zadnjih urah svoga življenja za čudo drugim čověkom postane.*

IV. Dopustni.

1. premda, akoprem, premako; 2. da i, ako i; 3. sve da i; 4. ma, makar.

Ovi veznici rabe, kad se u podredjenoj izreci dopuštja, da je što istina, ali se u glavnoj něšto protivno tvèr-

di; u ovoj se metju često dopustni veznici *ipak, sa svim tim, to* itd., da se opręka jače izreče.

1. *Premda* se metje, kada se priznaje stvar *jamačna*, o kojoj se nedvoji; n. p. *Premda se smiješ, sèrdiš se.*

2. Ako pisac priznaje, da *može* biti istina, što se u podredjenoj izreci veli, metje se *ako i, da i;* n. p. *Pak* da *i jesu težka pravila, ništa zato, samo kad su pravična.* (Maž. Hèrv. 8.) *Učini mi se sramota, od svoje rěči natrag udarati,* ako *sam se* i *zarekao više u šali, nego od zbilje.* (Vuk. Ut. 2.)

3. Ako pisac priznaje protivniku, da je što istina, što neće da se s njim prepire, ali ako je u sebi osvědočen, da nije istina, metje se *sve da i.* Sve da *i jesi zdrav, morao bi uměrenije živiti.*

4. Kada pisac priznaje što protivniku u kojoj mu měri drago, metju se *ma, makar* s dopustnim načinom. Makar *bio deset putah na godinu cesar bečki s Turci sklopio mir, Uskoci nisu* sa svim tim *mirovali.* (Vraz. Put.)

V. Naměrni.

1. da, da ne; 2. nebi li; 3. da tim, da što, da to.

Ovi veznici rabe, kad se u podredjenoj izreci navodi naměra, iz koje se čini ono, što se u glavnoj veli; n. p. *Zato sam i zamolio g. Tirola, da gramatiku onu prevede na němački jezik, da bih po tom kakova učena Němca nagovorio,* da *ju izda na světt.* (Vuk. Ut. 25.)

1. *Nebi li* s kojim pogodbenim vremenom metje se onda, kad tko misli, da će mu se naměra težko izpuniti; n. p. *Zamolimo gospodara,* nebi li *nam dao sinka svoga Marka, da nam pokaže put u Drage.* (Vraz. Put.)

2. *Da tim* itd. rabi samo pred drugim i tretjim stupnjem; n. p. *Obuci se lako,* da *možeš* tim laglje *skakati.*

VI. Poslědični.

1. da, te, da ne.

Ovi se veznici metju, kad se u podredjenoj izreci navodi poslědak onoga, što se u glavnoj veli; — u ovom slučaju podredjena izreka stoji uvěk po glavnoj; n. p. (Njihove) *dvě cèrne oči proniču čověka tako,* te *mora věrovati, da su same te oči već kadre polući dušmanina.* (Vraz. Put.) *Te ga tako razbiju i uzbiju natrag, da u Nišu od žalosti i sramote umre naprečac.* (Vuk. M. 5.)

VII. Prispodobni.

1. kano (kao, kako), poput, nego; 2. kano što; nego što; 3. kano da.

Ovi veznici stoje, kad se ili dvě rěči ili dvě izreke medju sobom prispodobe.

1. *Kano* i *poput* prispodabljaju samo dvě rěči, od kojih moraju biti obě u pozitivu; — *nego* stoji samo, kad je ili jedna ili obě rěči u komparativu; n. p. Kako *narodi,* tako *i svi jezici stvoreni su porazumljenja radi.* (Maž. Hèrv. 6.) *Današnji je ilirski pravopis bolji,* nego *svi dojakošnji.* (Vuk. Pis. 21.)

2. Što je rečeno pod brojem 1., valja i o veznicih: *kano što, nego što,* samo što ovi spajaju izreke; n. p. *A ja* kako *(god)* što *sam Talfiji pisao, tako sam kazao i g. Grimmu.* (Vuk. Ut. 26.) *Ako mi u tom(e) poslu jednako uzradimo* ovako, kao što *smo dosad radili, onda to mora biti.* (Vuk. Pis. 27.)

3. *Kano da* prispodablja jednu izreku s drugom, ali nepriznaje za istinitu onu, pred koju se metje, već ju samo kano takovu dopuštja; n. p. *Učini mi se,* kano da *me je grom shvatio.* (Tèrn. P.)

Pazke.

1. Prispodobni veznik *kano* valja razlikovati od onoga *kano,* kojim se predikat navodi.

2. Veznikom *nego*, *nego što* dodaje se kadšto čestica *li*, da se prispodoba jače izreče.

3. Pred drugu rěč ili izreku, metju se za prispodobnimi veznici, osim za *nego*, *nego što*, veznici: *tako*, *ovako*, *onako*.

VIII. Upitni.

1. li, da li; 2. ne li; 3. zar.

Ovi se veznici metju, kad se što pita, na što se očekuje odgovor. — *Li* stoji uvěk po dotičnoj rěči, ponajviše po pèrvoj u izreci, ostali mogu stajati bud pred pèrvom rěčju, budi za njom; — *da li* se metje, kad pisac ili neće ili iz stilističkih uzrokah nemože da samo *li* metne za rěč, kojom pita; — *ne* spaja se sa glagoljem *jesam* u *nisam*, pa se doda *li*; inače se *ne* metne pred glagolj, a *li* tik zanj; n. p. *Nisam li* ti rekao; *ne*rekoh *li* ti?

1. *Li* se metje, kad pisac što pita, a nezna, što će mu se odgovoriti, jestno ili niječno; n. p. *Jesi* li *bio jučer kod kuće?* — Da li *ću dugo još se mučiti? Jeste* li *pisamce od kneginje dobili?*

2. *Ne li* metje se u niječnoj izreci, kad pisac očekuje *jestan* odgovor; n. p. Ne*pada* li *kiša s neba?* Ni*je li lav mačje vèrsti?*

3. *Zar* se metje:

a) kad pisac dvoji, da li je istina, što pita; n. p. Zar *si mogao uvrěditi otca?* Zar *može brat ubiti brata? Zar će i knez s nami ručati?* (N. P.)

b) kad na *jestno* pitanje, očekuje *niječan* odgovor; n. p. Zar *misliš, da će vrana vrani oko izkopati?* Zar *dèržiš, da se mèrtvi vratjaju?* Pa *sad* zar *hajduci da nam sude i knezove i bratju našu da biju?* (Vuk. M. 90.) Zar *se svaka opletena uda?* (N. P.) *Zar iz njega mlěko ide.* (N. P.)

c) kad na *niječno* pitanje očekuje *jestan* odgovor, kano sa *ne li;* n. p. Zar *nije čověk čověku najveći neprijatelj?* Zar *se nepolaze škole, da se što nauči?*

Pazke.

1. Od upitnoga *li* treba razlikovati drugo *li*, kojim se svojstvo rěči, za koju se metje, u najvećoj měri diže; n. p. *Velik* li *si, Bože moj! golema* li *čověka! krasna* li *mi prijatelja! Čudan* li *pečat utisnu smèrt na njegovo obličje!* (Tèrn. Puš.)

2. Ovi ovi veznici metju se svaki u svojem navedenom značenju i onda, kad pisac neočekuje nikakova odgovora, već što kano u *čudu* pita; n. p. *Ti* li *se kaješ za grěhe?* Nepade li *sèrbsko carstvo s Lazarom? Zar se kod vas i laž hvali? Zar se neštuju od pravěka starci?*

Glava XXI.

O vezniku *da*.

§. 56.

Mnogostručna poraba toga veznika zahtěva, da se napose razloži, i budući da prečesto dolazi u jeziku, da se ujedno naznači način, kako ga pisci naši zaměnjuju drugimi česticami, da jim slog ugladjeniji izide.

Veznik ovaj služi:

1. Kada se cělom izrekom naznačuje subjekt govora; n. p. Da si došao, *vèrlo mi je drago* = *Tvoj mi je* dolazak *vèrlo drag.*

Pazka. U tom slučaju dolazi i *što*, ali ovim se povèrh subjekta naznačuje poněšto i uzrok, zašto se predikat izriče; n. p. Što *si došao, vèrlo mi je drago* = Zato *sam veseo, što si došao.*

2. Kada se cělom izrekom naznačuje objekt govora; n. p. *G. Tirol sam kaže,* da *je onu gramatiku preveo.* (Vuk. Ut. 25.) *Može biti,* da *mnogi od vas misle,* da *ovo nemože biti.* (Vuk.) *Od koga su se bojali,* da *neodvrati narod (a) za sobom.* (Vuk.)

Pazke.

1. Objekt ovaj dolazi poslije svih prelaznih glagoljah; ali može stajati i poslije neprelaznih, te naznačuje stvar, na koju se proteže govor u drugoj izreci; n. p. *Vidim* mater: ako se rěč *mater* pretvori u cělu izreku, dodavši joj drugi predikat, ta će izreka

kano što je prije bila sama — rěč *mater*, biti predikatom glagolja *vidim;* to valja o svih ostalih slučajih.

2. Tu stoji i *što*, ali njim se naznačuje *uzrok* takovih glagoljah. (§§. 54. 55.)

3. Město *da* metje se u tom slučaju i *kako* i *gdě*, a uvěk *gdě* na městih, naznačenih u (§. 53.); *Vidila žaba*, gdě *se konj kuje, pa i ona digla nogu.* (N. P.) *Za dobe sam se pobrinuo*, kako *ćemo na njem sadreni oblik izvaditi.* (Tèrn.)

4. Pače ono se *da* može izpustiti, učiniv subjekt njegove izreke objektom prednjega glagolja; to može biti samo, ako je u njegovoj izreci sadanje vrěme glagolja *biti*, koji se sasvim izpuštja; n. p. *Kažu*, da *je tvoj brat hrabar;* može se reći i: Tvoga brata *kažu hrabra.*

3. Kada se navodi tudje mněnje; to može biti:

a) U samostalnoj izreci; n. p. *On* da *se neboji ništa.* (Vuk. M. 77.)

b) U podredjenoj, spojivši ga s drugimi shodnimi veznici (§. 55.); n. p. *Pa sad* sve da *se spale (knjige), ni ja jih na novo nebih mogao onako skupiti.* (Vuk. Ut. 28.) *On nije naučio lekcijah,* jer da *ga glava boli.*

4. Kada se navode tudje rěči u neupravnom govoru.

a) Jest pako neupravni govor, kada pisac navodi po svom kalupu tudje rěči, a ne uprav onako, kano što jih je tudjinac izgovorio; n. p. *Brat mi reče:* Sutra ću odići; a: *Brat mi reče,* da će sutra odići; ovo je poslědnje neupravni govor.

b) U tom se govoru ovako postupa: One izreke, koje bi, da nevise o drugoj izreci, dakle da nisu u neupravnom govoru, imale biti glavne ili uzporedne, izriču se sa *da,* a koje bi inače imale biti podredjene, ostaju nepromějenjene; n. p. *Ali Miloš vidi, da tomu nije sad vrěme, pa stane narod utišavati, govoreći,* da *je knez Petar bio turska uhoda, i* da *je on zapovědio, da se ubije. I tako poslije mnogoga narodnoga pravdanja,* da *knez Petar nije bio turska uhoda, nego* da *je bio dobar i pošten čověk, i Miloševa dokazivanja,* da *je on to jamačno doznao,* što oni nisu mogli doznati, *narod se utiša.* (Vuk. M. 91.)

c) Ako dolazi mnogo izrekah u neupravnom govoru kano u klupku, onda se veznika *da* nemetje pred svaku inače glavnu izreku, već samo amo tamo, da se sěti čitatelj, da je to neupravni govor, a opet da slog nepostane odviše jednolik i nesgraban; n. p. *Onda paša reče,* da *je njemu od cara došao ferman, da ide natrag,* a njim će se poslati drugi paša. (Vuk. M. 130.) *Ali mu Miloš na to odmah kaže upravo,* da *od toga nemože biti ništa,* jer *(da) će se narod prije opet pobuniti, nego će oružje dati; već on, ako je rad, da je zemlja mirna, više o tom* da *nespominje* (Vuk. M. 135.) *Gospodin Tirol sam kaže,* da *je onu gramatiku preveo, pa prevod onaj meni poklonio.* (Vuk.)

Pazka. I tu se město *da* može metnuti *kako, gdě;* ali ove dvě čestice opisuju obširnije čin, nego *da.*

5. Sve što čověk nepriznaje kano svoje mněnje, izrazuje sa *da;* ovamo idu veznici: *sve da, kano da;* n. p. *Pa sad* sve da *se spale, ni ja jih na novo nebih mogao onako skupiti.* (Vuk. Ut. 28.)

6. Kada se u podredjenih izrekah naznačuje *želja, prošnja, zapověd, savět, predlog* i ovim protivno; zatim *naměra* i *poslědice;* n. p. *Boli Vlahinju peta,* da *nečešlja vune.* (N. P.) *Bog daje,* da *se grěšnik kaje.* (N. P.) *Talfija se kaje, što sam ga namolio,* da *joj pomogne.* (Vuk. Ut. 24.) *Da bih po tom kakova učenoga Němca nagovorio,* da *ju izda na svět.* (Vuk.) *Dotle mu dodje i od Rajnera povoljan odgovor, s naredbom,* da *se gramatika štampa u Hali.* (Vuk.)

Pazke.

1. U izreci, naznačujućoj poslědice, dolazi prošlo sastavljeno za prošlost, a buduće (pravo) za budućnost.

2. Město *da* može se metnuti *neka;* n. p. *Molite cara,* neka *mi prosti.* (Tèrn. P.)

7. Kada se cělom izrekom naznačuje pogodba koga čina; n. p. *A on bi mogao postati bolji, samo* da *izbije sebi iz glave, da je već sve naučio.* (Vuk. Ut. 32.) Da *ga zemlja nevuče k sebi, poletio bi.* (N. P.)

8. Kada se u glavnih izrekah naznačuje želja, da se komu što dobra ili zla dogodi, s glagolji u sadanjem vremenu indikativa, zatim zapověd ili zabrana sa praesensom i perfektom indikativa; n. p. Da *ni u što nediraš.* (P.) = *Nediraj ni u što.* Da *Bog da, da rodi i po dèrvu i po kamenu, ali da ga ja nejedem.* (N. P.) Da *Bog neukrati.* (N. P.) Da *si pošten.* (N. P.) Da *si cvět, da te za kapom nosi.* (N. P.) Da *ti je na zdravlje.* (N. P.)

9. Kada se tko u glavnoj izreci poziva, da što radi ili neradi, ma pisac i sam sebe pozivao; u ovom je poslědnjem slučaju elipsa glagoljah *čekaj, slušaj, stoj* itd.; n. p. *Sad* da *Vam kažem što o ortografiji!* (Vuk.)

Pazka. Město *da* stoje i uzklici: *ded, deder, dederte* itd.; niječno *nemoj, neka*, s infinitivom koga glagolja; n. p. *Nemoj, neka se smijati.*

10. *Dà* služi i kano razstavni veznik město *pače;* n. p. *Ova je kuća,* dà *palača, lěpa.*

11. S někimi glagolji bez svakoga značenja (§.53.); n. p. *Treba* da *postiš, valja* da *znadeš, on neće* da *dodje* itd.

12. U upitnoj izreci sa *li;* n. p. Da *li sam ti težak?* = Jesam li *ti težak?* (Tèrn.)

13. U zakonih, naredbah itd., naznačuje se sa *da,* što se ima učiniti ili neučiniti; n. p. *Članovi su sastave ovi bili: 1.* Da *se Turkom neuzima sitno oružje: duge puške, pištolji i noževi, koje su oni svagda pod turskom vladom imali.* (Vuk.)

Glava XXII.

O pokratjenih izrekah.

§. 57.

Pokratjena se izreka zove ona, kojoj se izpuštja koji dio, koji se lasno može razuměti. Pokratjuje se pako ili jedna izreka, ili više njih u jednu.

A. Jedna se izreka pokratjuje ovako:

1. Ako se izostavi kopula *je* i *su*, osobito u poslovicah; n. p. *Mladost (je) ludost, starost (je) slabost.* (N. P.)

P a z k a. Amo ide i ono, kada se osobito kod povratnih glagoljah u prošlih sastavljenih vremenih izostavljaju tretje osobe pomoćnoga glagolja *je* i *su;* n. p. *Kako (su) mirili, tako (su) se smirili. Kako (je) došlo, onako i prošlo.* (N. P.)

2. Ako se izostavi glagolj kano predikat, opet osobito u poslovicah; n. p. *Ako (ideš) u goru, vuci (ondě su). Tko o čem (govori), a baba (govori) o uštipcih.* (N. P.)

3. Ako se izostave něki samostavnici, kano *rěč, ruku* itd.; n. p. *Reci koju* (rěč). O b l a č i *se na francezku* (ruku). *Bolja je jedna razmišljena* (stvar), *nego stotina učinjenih.* (N. P.)

4. Ako pomoćni glagolj, ili povratna čestica *se,* ili koja druga rěč spada jednako na više rěčih, onda se metnu samo jedanput; n. p. *Prositi* ću, *moliti i uzdisati. Čověk* s e j e *razsèrdio i namèrgodio.*

B. Više se izrekah pokratjuje ovako:

α.

1. Ako se učini stegnuta izreka, o kojoj (§. 6.)

2. Ako se sa glagolji glavne izreke: *biti, imati i znati* izostavi iz nje koje zaime, osobito pokazno; n. p.

Nebi (onoga), *čemu da se veselim. Neima* (onoga), *što da radim. Neznam, što da mislim.*

3. Kad su u glavnoj izreci samostavnici: *istina, čudo, žalost* itd. i glagolji: *mislim, věrujem, velim* itd., onda se izostavlja i glagolj *je* glavne, i kadšto veznik *da* podredjene izreke; n. p. *Istina, da nije zdrav, Istina, nije zdrav. Velim, neima mu para* itd.

4. Kad ima u glavnoj izreci glagolj: *kazati,* onda se može izpustiti i veznik *da* podredjene izreke i glagolji njezini *biti* i *imati,* a subjekt joj i predikat prelaze u akuzativ; n. p. *Kažu, da je zdrav* = *Kažu ga zdrava. Kažu, da ima dva sina* = *U njega kažu dva sina.*

5. Kada je u glavnoj izreci dativ osobe, na koju se proteže i subjekt i pridavnik kano predikat podredjene izreke, onda se može izostaviti veznik *da* ove poslědnje, subjekt i predikat predje u dativ, a kopula u infinitiv; n. p. *Bolje je* (čověku), *da je ranjen nego ubijen* = *Bolje je ranjenu nego ubijenu biti. Bolje je biti i izbijenu, nego posve ubijenu.* (N. P.) (§. 14. 14.)

6. Kada se komu samostavniku dodaje kakva god apozicija, onda se njom dvé izreke stegnu u jednu; jer apozicija nije ništa drugo, nego odnosna izreka, lišena samostalnosti svoje; n. p. *Dubrovniče,* druže *vilah pěvačicah* (koji si bio drug), *da si mi zdravo! Dalmacijo,* puna (koja si puna) *čudesah, gdě je tvoja slava stara? Ljudi,* navratjajući (koji navratjaju) *sve na svoju korist, zovu se samoljubi.*

7. Kada se dvė izreke prispodabljaju, pak obě imadu isti predikat, pokratjuju se, ako se taj predikat zašuti u podredjenoj izreci; n. p. *Živi kano bubreg u loju* = Živi *tako, kano što* živi *bubreg u loju. Čeka kano ozebao sunce* = Čeka *tako, kano što ozebao sunce* čeka (N. P.)

8. Najčeštje se pokratjuju izreke participiji, zato neka stoje o njih posebna pravila.

β.

O participijih.

1. Participiji su po svojem obliku glagoljni pridavnici, te su razna spola i sklanjaju se, kano i ostali pridavnici; nu po značenju srodniji su glagolju, nego ostali pridavnici; jer naznačuju sadašnjost, prošlost i budućnost činah, i zahtěvaju padež, koji i glagolji, od kojih su postali.

Pazke.

1. U hèrvatskom jeziku ima participijah i prislovah glagoljnih (prelaznikah, gerundijah): značenje jim je posve isto, oblik malone jednak, samo što prislovi g. ostaju neproměnjeni, neslažući se s ničim; ali poraba jim je različita; jer u nas se samo onda metje participij, kada bi u izreci imalo stajati odnosno zaime *koji, a, e*; u svih se drugih slučajih uzimaju prislovi g.: zato će se ovdě razviti nauk o prislovih g., jer češtje stoje, a o participijih reći će se u posebnih točkah.

2. Koji oblik imaju participiji, vidi rěčoslovlje, a prislova g. imamo dva:

1. Sadanji aktivni u jednobroju na *ć*, u višebroju na *ći;* n. p. *Pisar* sědeć *piše. Pisari* sědeći *pišu.*

2. Prošli aktivni u jednobroju na *v*, u višebroju na *vši;* n. p. *Caesar,* potukav *Pompeja, vrati se u Rim. Caesarevci,* potukavši *Pompejance, vrate se u Rim.*

3. Srednji glagolji imaju participij prošli na *o, la, lo;* a kad jim treba prislov g. uzimaju ga od prošloga aktivnoga. — Ako se pred ovaj srednji participij metne *budući, a, e,* onda postane participij perfekta; n. p. *budući hvalio;* ako li se isto *budući a, e* metne pred participij prošli passivni, onda postane participij sadanji passivni: *budući hvaljen.* Ako se pako pred participij passivni prošli metne *bivši,* onda postane prislov g. prošli passivni: *bivši hvaljen,* a, o. — Participijah i prislovah za buduća vremena neimamo; ali kada treba točno prevadjati klassičke jezike, skuckavamo jih ovako: imajući hvaliti = laudaturus; *imajući se hvaliti, ili imajući biti hvaljen* = laudandus.

2. Kada pisac hoće da dvě izreke u jednu stopi, onda manje važnu, to jest onu, koja pobliže označuje drugu, metne u prislov. g.; n. p. *Ja se smijem i govorim.* Piscu je tu važniji glagolj *govorim,* zato onaj drugi metne u prislov glagoljni *smijuć se,* ter izreka glasi: *Ja* smijuć *se govorim.*

P a z k a. Ako su dva čina budi po naravi, budi po mněnju pisca jednako važna, onda se nesmije metnuti prislov gl., već stoji vrěme u indikativu; n. p. *Bog najprije stvori Adama, pa mu onda doda Evu od rebra njegova:* ovdě se nesmije reći: *Bog, stvoriv najprije Adama, doda mu Evu.*

3. Čin se prislovah g. ima uvèk prispodobiti sa činom glavne izreke, izrazio se taj kojim mu drago vremenom, pak ako mu čin biva u isto vrěme, metje se *sadanje,* ako prije njega *prošlo,* ako poslije njega buduće; n. p. *Ovako* braneć *svaki svoje misli, dodje gotovo do svadje.* (Vuk.) *Otidjemo svaki u svoju sobu spavat, neprogovoriv jedan s drugim nijedne rěči.* (Vuk.)

P a z k a. Kad treba prislov g. razvèrći i u izreku pretvoriti, onda se u toj izreci metne vrěme prama glagolju glavne izreke (§§. 46. 47.); n. p.

Smijuć se govorim = smijem se i govorim
Smijuć se govorah = smijah se i govorah
Smijuć se govoriti ću = smijati ću se i govoriti.
Smijav se govorim = pošto se smijah, govorim
Smijav se govorah = pošto se bijah smijao, govorah.
Smijav se govoriti ću = pošto se budem smijao, govoriti ću.

4. Prislov g. stoji, gdě bi imao stajati koji god veznik, dolazio subjekt podredjene izreke u glavnoj u kojem mu drago padežu ili nedolazio. — Postupa se pako ovako: Sve ostaje, samo što se glagolj podredjene izreke metje u shodan prislov g., a veznik iste izpuštja; n. p. *Al Miloš,* uzdajuć *se u svoju dojakošnju sreću, dočeka tursku silu.* (Vuk). Došavši *Turci u Poreč, poručivali su mu, da mu se ukloni s puta, dodajući.* (Vuk.) *Ovako* braneći *svaki svoje misli, dodje gotovo do svadje.* (Vuk.)

I tako ona (gramatika) *izadje na svět,* neprimivši *za trud oko nje ni g. Grimm ni ja nijedne krajcare* (Vuk.) Čitajuć *pisac opet poslije tolikih godinah stvari te, sad* mu *tek pravo omile.* (Vraz.) Vozeć *se pored tvèrdjave turske, padoše* mi *na um princip Eugen Savojski i vojvoda Laudon.* (Stoj.)

Pazka. Prislov g. služi město veznikah *spojnik, vremennik, uzročnih i dopustnik.* (§§. 54. 55.)

5. Participij stoji samo u onoj izreci, gdě bi imalo stajati zaime odnosno *koji, a, e* u nominativu. Postupa se pako ovako: Glagolj odnosne izreke metne se u shodan participij, i složi se u svem s onom rěčju u glavnoj izreci, koja se razumije pod zaimenom odnosnim, a ovo se izpusti; n. p. *Čověk,* koji umire, *nezna za se* = *Čověk* umirući *nezna za se. Čověku,* koji *umire, užegu svěću* = *Čověku* umirućemu *užegu svěću. Čověka,* koji *je umro, netreba žaliti* = *Čověka* umèrla *netreba žaliti. K ovoj četi, na vidik* izašloj *i putem štampe po narodu* razasutoj *dopustite, bratjo, i onu kolicinu da pričitam.* (Kur.) *Cèrni Gjorgje pošalje Petra Igka,* bivšega *negda turskoga tolmača.* (Vuk.)

6. Kada je u odnosnoj izreci glagolj *biti* kano kopula medju subjektom i pridavnikom kano predikatom njegovim, onda se i glagolj i zaime izbaci, a pridavnik se složi u svačem s rěčju u glavnoj izreci, koja se razumije pod zaimenom odnosnim; n. p. *Čověku,* koji je *gladan, treba dati jesti* = *Čověku* gladnu *treba dati jesti. Mudru jedno oko dosta* = *Čověku, koji je mudar, jedno oko dosta.*

7. Ako se zaime odnosno podredjene izreke proteže na rěč sa zaimenom pokaznim u glavnoj, onda se i ovo zaime izbacuje; n. p. Onomu *čověku, koji je mudar, jedno oko dosta* = *Čověku mudru jedno oko dosta.*

Pazke.

1. U izkvarenom se načinu pisanja uzima: *bez da*, što je na němačku; město toga metje se ili prislov g. ili izreka sa *da ne*; n. p. *Otidjemo svaki u svoju sobu sparat*, neprogovorvši *jedan s drugim ni rěči*, ili: *da neprogovori*, nipošto *bez da progovori*. (Vuk.)

2. Po navedenih će pravilih svatko razabrati, kada se i kako može uzeti prislov g., ali ne kada se mora. Ovo visi koje o slogu, koje o ukusu pojedinih ljudih, koji će čitajući dobre knjige opaziti, da dobri pisci niti netèrpaju odviše prislovah u slog, niti jih neimaju premalo, već da izměnjuju jedno drugim, da jim slog izadje ugladjen i blagozvučan.

Glava XXIII.

O mnogostručnoj izreci.

§. 58.

Mnogostručna izreka sastoji od trijuh ili više izrekah, budi glavnih samo, budi glavnih spojenih s podredjenimi. — Ovdě valja razviti različite vèrsti mnogostručnih izrekah, što da se točnije sbude, označivati će se glavne izreke velikim A, podredjene nepokratjene malimi lat. slovi a, b, c; pokratjene gĕrčkimi α, β, γ.

1. Mnogostručna izreka sastoji od samih glavnih:

A. A. A.

2. Ako mnogostručna izreka sastoji od glavne i više podredjenih izrekah, onda mogu nastati ovi sastavi:

a) Podredjene izreke vise jedna o drugoj, te se označuju ovako: a, a^2, a^3, a^4; — ako su pako pokratjene, onda ovako, α, α^2, α^3, α^4 itd.

A: *Znam*,
a: *da bi se odprije htělo*,
a^2: *da ja pěvam*,
a^3: *Kô se on rodi srećno i milo.* (Gund.)

A. A. A: *Pećali se, grize i mori*,
α: *misleć*,
a^2: *da svět vas okolo tudjom hvalom njega kori.* (Gund.)

b) Podredjene izreke nevise jedna o drugoj, već su sve glavnoj podredjene, i označuju se ovako: a, a — b, b — c, c i t. d.

A. a. a. a^2 Zato prije neg se krene mlad car,
Podiže se, da spomene,
što ga straši. (Gund.)

c) Tako glavne, kano i podredjene izreke mogu biti medju sobom uzporedne, pak ove se označuju ovako: a + a + a — b + b + b — a^2 + a^2 + a^2 i t. d.

A. a + a Veljahote, da kudělje
Žene predu doma u tmini,
A junaci neprijatelje
Da zatěču na ravnini. (Gund.)

A + A + A, a. Kliče:
Ja ti ah nikako nezavidim,
Sudjeno je bilo tako,
Dobitnikom da te vidim. (Gund.)

3. Mnogostručna izreka može napokon imati više glavnih, a jednu ili više podredjenih izrekah, kano što svědoči drugi priměr pod c).

Pazka. Na mnogostručnu izreku spadaju i periodi: zato neka stoje o njih posebna pravila.

O periodih.

§. 59.

1. Svaki je period sastavljenom izrekom, ali svaka sastavljena izreka nije periodom.

2. Razlika je medju njimi ova:

a) Sastavljena izreka može sastojati samo iz dvě izreke, period jih ima obično više; n. p. *Prolětje ogranu, jer ima lastavicah; ali: Prolětje, koje kod nas, što stanujemo za gorami, malo traje, evo se lěpo radja.*

b) Sastavljena izreka može sastojati iz glavne i uzporedne, a period samo iz jedne glavne i više podredje-

nih; n. p. *Sunce světi, a zvězde se potamnjuju;* ali: *Kada sunce, koje i jest uzrok svakoj světlosti, ograne: onda se zvězde, koje od njega primaju světlost, potamne.*

c) Izreke u sastavljenoj izreci mogu tako stajati jedna do druge, da kada pročitaš dvě, nemora slěditi tretja, često stoje i bez veznikah; a u periodu moraju biti sve tako vezane veznici ili česticami, da čim si jednu izrekao, moraš reći sve do kraja, inače neima podpuna smisla; n. p. *Sunce se radja: ljudi ustaju, marva ide na pašu, sve se giblje i kretje;* ali: *Kano što se narav, odpočinuv od lětnoga i jesenskoga truda, proleti oživljuje i ojačava, pa na novo děluje: tako se i čověk, pošto se je noćju snom okrěpio, čim zora svane, ustane i posla primi.*

3. Period je dakle umětno sastavljen skup od više izrekah, jedne glavne a drugih podredjenih, koje su medju sobom tako spojene, da čim si jednu izrekao, moraš i sve do kraja.

4. Periodi se obično děle na *proste* i *sastavljene.*

5. *Prosti* sastoje iz jedne glavne i više podredjenih i tako spojenih izrekah, da čim si jednu izrekao, moraš i sve do kraja; n. p. *Prolětje, koje kod nas, što stanujemo za gorami, malo traje, evo se lěpo radja;* premetni red ovako: *Evo se lěpo radja prolětje, koje kod nas malo traje, jerbo stanujemo za gorami,* pak si i period razvèrgnuo.

6. *Sastavljeni* se periodi děle na dvě pole, od kojih se pèrva zove *protaza,* a druga *apodoza.* U apodozi je uvěk glavna izreka, na koju se odnose sve izreke cěloga perioda, a u protazi su sve izreke podredjene glavnoj, koju pobliže tumače: protaza mora biti tako ustrojena, da čim si nju izrekao, moraš i apodozu, inače nebi imala podpuna smisla: i protaza i apodoza mora sastojati od više izrekah; n. p. *Kano što se lavica, kojoj su skotove ugrabili, tako razběsni, da sve obori, što u potěri susretne: tako se i ljubeća mati, ako joj se děca uvrěde ili zlostave, tako razljuti, da nepoštedi nikoga, koji je krivac uvrědi;* ali:

Kano što se lavica razběsni, tako se i mati razsèrdi, to nije period.

7. U protazi mora stajati ili zaime odnosno ili veznici: *vremenni, pogodbeni, dopustni, prispodobni, uzročni,* a u apodozi ili zaimena ili veznici, koji se odnose na protazu, ili ništa; evo obrazca:

tko — o
tko — onaj
kad — o
kad — onda
ako — to
premda — ipak
kano što — tako
buduć da — zato i t. d. (§§. 54. 55.)

8. I protaza i apodoza može se razširiti članovi: članove pako pravi skup više izrekah, protežućih se na jedan glavni subjekt i na jedan njegov glavni čin: sve izreke, tumačeće pobliže taj glavni subjekt, čine jedan član. Članovi se mekanički mogu razpoznati po tom: gdě se može metnuti budi isti veznik, koji je u jednom članu, budi drugi, a govor predje ili od jednoga subjekta na drugi, ili od jedne glavne okolnosti istoga subjekta na drugu, tako da svaka okolnost sama po sebi čini dio perioda, to jest, gdě su okolnosti uzporedjene, ondě postaje novi član; n.p. *Kano što mora težak, ako hoće da ne samo sebe i svoju družinu prehrani, već i druge dužnosti, koje ima prama dèržavi, izpuni, marljivo raditi; kano što se zanatlija, komu je još više teretah napèrtjeno, mora i danju i noćju mučiti, ako želi sve, čim je komu dužan, namiriti: isto tako i učenik, pripravljajući se za više zvanje, mora ne samo cělu školsku godinu marljivo učiti, već i u praznicih nauke opetovati.*

9. Izreke, koje dolaze u članovih, osim glavne, zovu se *usěci* (incisa); a po broju se članovah měri dužina, i zove period: tako ima periodah od *dva, tri,*

četiri člana, a i *više*, ali takovi se malo kad upotrebljavaju, jer su nejasni.

10. U protazi mogu biti *dva* i *tri* člana, a u apodozi dva ili samo jedan, ili naopako; period se uvěk jednako imenuje. *Kolika je moja zasluga, što sam rěči one skupio i s pomoćju g. Kopitara na němački i na latinski jezik preveo i po tom naštampao; kolika li je g. Kopitara, što me je nagovorio, da jih kupim i sto jih je na pomenute jezike sa mnom prevodio: to g. Svetić onda neka nam kmetuje, kad ga pozovemo i zamolimo, a nezvan neka se nenametje; i po svoj prilici slabo će i od ostaloga světa, i današnjega i potonjega, dobiti za to drugčiju blagodarnost.* (Vuk. Ut. 23.)

§. 60.

O svojstvih periodah.

Svojstva periodah jesu ova:

1. U periodu nesmije biti nego *jedna* glavna izreka, na koju se sve druge protežu, a ove moraju pobliže označivati glavnu; što neide ovamo, treba izbaciti; hèrdjav bi bio ovaj period: *Kano što ima u naravi, koja je najbolja učiteljica, tvèrdih i mekih zvukovah i pojavah: tako i jezik, kojim se oponaša narav, treba da ima tvèrdih i mekih glasovah,* a i usta treba da govore meko i tvèrdo.

2. Glavna izreka treba da zavèrši period; kadšto se može dodati još koja izreka, al ova treba da služi strogo za tumačenje glavne; n. p. *Budući da Turci, koji su do onda sve neprijatelje uvěk svladali, nisu mogli osvojiti Sigeta: zato Soliman, zaprětiv kèrštjanom propaštju, od velike žalosti umre* uprav onda, kada su se Turci Sigetu na bedeme popinjali.

3. Period mora da je *podpun,* to jest iz njega se nesmije izpustiti ništa, što služi, da se podpuno razumije glavna izreka; n. p. *Kada su Turci, osvojivši cělu Ugarsku, stali na Beč sa svih stranah tako žestoko jurišati, da je*

malone pao: onda Soběski, kralj poljski, pozvan od cara Leopolda, *skupa s Karlom vojvodom lotarinžkim, udariv snažno na neprijatelja, razbi ga i raztepe.*

4. Česti perioda moraju stajati u potrebnom razměrju, to jest: period nesmije biti duži, nego što ga može čověk lasno pregledati i izgovoriti; a jedan član nesmije biti mnogo duži od drugoga, jer tim se gubi blagoglasje.

5. Članove perioda treba izricati raznim načinom, sada jednom vèrštju veznikah, sada drugom; sada zaimenom odnosnim, sada participijalnom izrekom.

6. Period treba tako udesiti, da bude posve zaokružen i blagoglasan; sve što bi zapinjalo, treba izbaciti.

7. Periodi rabe u svetčanu govoru, osobito u govorih, poimence u uvodih; u znanostih i pověstnici služe sastavljene izreke.

8. Premda i u naših pisacah nalazimo prekrasnih periodah, mi volimo ipak pisati u kratkih izrekah, usěci i članovi, dèržeći se više novijega europejskoga sloga, koji je kroz i kroz protuperiodičan; kada se misao neda drugčije izreći, mogu se i kod nas tvoriti periodi po navedenih pravilih.

Odsěk tretji.

Skladnja poredanja.

Poglavlje šesto.

O strogom poredanju.

Glava XXIV.

O poredanju u obće.

§. 61.

1. Kano što svaku stvar čine lěpom ne toliko česti, kojih treba da bude više, koliko umětno i ukusno njihovo poredanje u cělokupnost: tako i shodno poredanje rěčih i izrekah čine slog krasnim i krěpkim.

2. Duh svakoga jezika čini ponajviše shodno poredanje rěčih i izrekah, te slog, ako mu i jest sve ostalo priměreno duhu dotičnoga jezika, postaje samo zato tudjim, što mu je red pometen i drugčije udešen, nego što bi trebalo da bude prama duhu onoga jezika.

3. Ako se to može o svakom jeziku reći, koliko više valja o hèrvatskom, koji je u tom i prama ostalim jezikom i prama slavjanskim narěčjem někako svoj i izvoran; zato treba da se tomu osobita pozornost posveti.

4. Dva su načela, po kojih se poredjuju i rěči i izreke: *naravni* i *umětni;* naravni smatra, kako se misli radjaju, a umětni, kako se silnije može koja misao izreći.

Glava XXV.

O naravnom poredanju.

§. 62.

Red u prostoj i razširenoj izreci.

1. Dva su najvažnija města u izreci: pèrvo i zadnje, sredina se dèrži manje važnom; pa po tom treba da se i poredaju rěči.

2. Subjekt se najprije radja, zato stoji na pèrvom městu, a predikat na drugom; ako je predikatom pridavnik ili samostavnik, onda u sredini stoji kopula, izrazila se kojim mu drago glagoljem.

3. Od pobližih oznakah subjekta, epitet, atribut, ako je samostavnik, stoji pred njim, ako li je pridavnik i apozicija, za njim; apozicija stoji kadšto pred njim; n. p. *Gradja za* sèrbsku istoriju *našega vremena* (Vuk. M. 1.) *Dogadjaje naroda našega slabo je kad* rodjeni Sèrbin *opisivao.* (Vuk. M. P.) *Ali Miloš stane narod utišavati, govoreći, da je* knez Petar *bio turska uhoda.* (Vuk. M. 91.) Jer se navlače na vedrinu oblaci strašni, *puni* gèrmljavine i grada. (Maž. Hèrv.)

4. Prislov kano oznaka pridavnika kano predikata, stoji pred pridavnikom, a kano oznaka glagolja, za njim; prislov, označujući drugi prislov, stoji pred njim; n. p. *Mi kneza nepoznajemo* lično. (Vuk.) *Samo su jih Sèrblji izokola pomalo čuvali, da nebi* sasvim slobodno *izilazili iz sela.* (Vuk. M. 104.)

5. Dopunjak glagolja kano predikata stoji za njim; ako li dodju dva objekta od predikata ili dva dopunjka, oba

stoje za njim, ali na koji prije prelazi dělovanje glagolja, stoji bliže; n. p. *Poručivali su mu, da se ukloni s puta.* (Vuk.) *Misleći, da će mu vojska němačka doći* u pomoć. (Vuk.) *Uhvate Turci* Koču živa. (Vuk.) *Najposlije već je knez stao* vikati. (Vuk.) *Mlogi su, běžeći* preko šumah, *zašli* u tudjoj zemlji. (Vuk. M. 101.) *Tako izkupi sve tursko roblje na jedno město.* (Vuk.) *I Raić izbaci* svoje puške na nje.

6. Samostavnik kano predikat i objekt označuje se uprav onako kano i kada je subjekt; n. p. *Koji je tada bio* sekretar u kancelariji. (Vuk.)

7. Ako je apozicijom participijalna izreka, stoji za samostavnikom tako, da pèrvi bude participij; n. p. *Afis-paša,* došavši u Sèrbiju, *kaže starešinam, kako jest.* (Vuk.) *U njoj neima věnacah,* dostojnih *čestitoga i světloga brata Vašega.* (Vuk.) *Sèrbi,* pripravljeni *kao nikad dosad, udare na Turke.* (Vuk.)

8. Pokratjena zaimena i pomoćni glagolji: *sam, ću* stoje namah za subjektom; ako li su dva subjekta, ili jedan subjekt s epitetom ili atributom, metju se u sredinu; n. p. *Gost* će *biti, pak i otići, ali* će *domaćin ostati.* (N.P.) *Gora* se *s gorom nesastaje, a čověk s čověkom vazda* (N. P.) *Ja* smo *i g. Simo Milutinović živěli u Sèrbiji; jedan* smo *drugoga zvali bratom, i njegova* je *mati mene zvala sinom.* (Vuk. Ut. 22.) *Cèrni* je *Gjorgje sve znao.* (Vuk. M. 21.)

9. Ako li dolaze i zaimena i pomoćni glagolji, onda treba postupati po ovom pregledu, koji je jasniji, nego da se rěčmi potamni.

Ja *ću ga* prositi itd.
Mi *ćemo ga* prositi itd.
Ja *sam ga* prosio
Ti *si ga* prosio
On *ga je* prosio
Mi *smo ga* prosili itd.

Ako s ovimi dolazi još zaime povratno, onda postupaj ovako:

Ja *ću se ga* naprositi itd.
Mi *cemo se ga* naprositi itd.
Ja *sam se ga* naprosio
Ti *si se ga* naprosio
On *se ga je* naprosio
Mi *smo se ga* naprosili itd.

Ako s ovimi dodje dativ zaimena osobnoga, onda stoji ovaj red:

Ja ću *mu* se osvetiti itd.
Ja sam *mu* se osvetio
On *mu se je* osvetio
Mi *smo mu se* osvetili
Vi *ste mu se* osvetili
Oni *su mu se* osvetili.

Red se ovaj nikad neměnja, dogodilo se s izrekom što mu drago; n. p. *Sèrbi* su se *molili Bogu, da poběgnu, a pripravljali* su se, *da se brane.* (Vuk.) *I otale* su jih *već Sèrbi těrali.* (Vuk.) *On uhvati drugoga, koji* mu se *najbolji učini.* (Vuk.) *Miloje nije htio, da* jim se *pomogne.* (Vuk.) *Samo* su jih *Sèrblji izokola pomalo čuvali.* (Vuk.) *Ali* će se *zaměriti onomu.* (Maž.) *Sve* joj *(kraljevoj kćeri)* se je *činilo, da ju zove kralj.* (Vuk.)

10. Ako li jih iz koga god uzroka treba preměstiti od subjekta glagolju kano predikatu, onda stoje za njim istim redom; ako li je do glagolja prislov, metju se u sredinu; n. p. *Kara-Gjorgje i Milutinović zavade* se *s Rodofirnikinim.* (Vuk. M. 13.) *Milenko i Petar doznali* su *još u putu.* (Vuk.) *Dogadjaje naroda sèrbskoga slabo* je *kad rodjeni Sèrbin opisivao.* (Vuk.)

11. Ovimi se česticami nesmije nikad počimati izreka, osim upitnoga *je-li;* kod ostalih se uzima cěla forma; n. p. nevalja reći: Je *došao brat,* već: Jest *došao,* ili *došao* je *brat;* nu dobro je: Je-li *došao brat?*

12. Ovimi se česticami nesmije nikad dočimati izreka, nekmo li govor, osim od nevolje, ili kada je *biti* predikat; n. p. *Sèrbi* su se *molili Bogu, a pripravljali* su se, *da* se *brane.* (Vuk. M. 99.) *Jer zakoni naravi jedni* su. (Maž. Hèrv.); ovo nevalja, već: *Jer zakoni* su *naravi jedni,* ili *Jer jedni* su *zakoni naravi.*

13. Ove čestice nesmiju nikad stajati za dovèršenom oznakom subjekta, a pred predikatom; n. p. nevalja: *Dogadjaje naroda sèrbskoga* je *slabo kad rodjeni Sèrbin opisivao,* već treba reći: *Dogadjaje naroda sèrbskoga* slabo je *kad rodjeni Sèrbin opisivao.* (Vuk.)

14. Ove se čestice mogu istim redom tako razstaviti, da se jedne metnu u subjekt, a druge u predikat; n. p. *Gdě* su *i narodi i vojske imale* se *boriti s narodi i vojskami.* (Maž. Hèrv.)

15. Ako se izreka nepočima subjektom, ove se čestice metju za pèrvom samostalnom rěčju u izreci; n. p. *Kad* su se *tvoji radjali, moji su u kolu igrali.* (N. P.) *Kad* se *lěn nakani, sav svět̆ popali.* (N. P.) *Na kom* se je *kraju lanjska nesreća još javno poznavala.* (Vuk.) *Upravo* je *sad težko presuditi.* (Vuk.)

Glava XXVI.

O umětnom poredanju.

§. 63.

Naravnim se redom nemože uvěk govoriti, jer nije prama načinu, kojim se misli radjaju; često bo je piscu naměra, govoriti o predikatu; tu je dakle predikat najvažnija misao, te ga treba postaviti na pèrvo město; povèrh toga pèrvi je način i dosadan, jerbo je jednoličan; tu se dakle treba uteći umětnomu poredanju rěčih i izrekah. U tom je pako naš jezik tako slobodan, da neima česti

govora, koja se nebi mogla metnuti pred drugu, ako je važnija.

U tom je glavno pravilo ovo:

Što se prije misli, i što je piscu važnije, to se metje na važnije město: pèrvo je město važnije od poslědnjega, a poslědnje od srednjega; n. p. *Ja, bratjo, ovih topovah ostaviti neću.* (Vuk.) *Nego je samo cvětje, od koga će mu blagodarno potomstvo takove věnce plesti moći.* (Vuk.) *Gaziti narav doněkle možeš, ali pogaziti nikada.* (Maž.)

Posebna pravila:

1. Epitet se metje za samostavnikom, ako neću da govorim toliko o njem, koliko o samostavniku; n. p. *Što pišeš?* Slovnicu *latinsku;* a *Kakovu slovnicu pišeš? Pišem* latinsku *slovnicu;* jer da pišem slovnicu, to već znade drugi; tu je dakle *latinsku* važnija rěč; n. p. *Jer se navlače na vedrinu oblaci* strašni. (Maž. Hèrv.)

2. Ako samostavnik ima dva epiteta, a drugi koji padežni dopunjak, ovaj stoji pred njim; n. p. *Odvažni i* ratu vèrlo věšti *Caesar potuče Pompeja kod Philippah.*

3. Ako samostavnik ima više epitetah jednaka dočetka, onda blagoglasje zahtěva, da se několiko njih metne predanj, a několiko po njim; isto valja i o glagolju kano predikatu; n. p. *Vojske ove* na tri strane *postupe* srećno u napredak. (Vuk. M. 14.) *Turci, podignuvši* sav *pèrljag* svoj, *podju iz Čačka.* (Vuk.) *Izvolite milostivo primiti* ovu *knjigu* moju. (Vuk.) *U njoj neima věnacah, dostojnih* světloga i čestitoga *brata* vašega. (Vuk.)

4. Epitet se može razstaviti od svoga samostavnika umetnutim dopunjkom, ako ovaj spada samo na epitet; n. p. *Na Kragujevac je još u* samom početku bune *bio pošao.* (Vuk.) *Govori se najobičnijim* u zemlji *jezikom.*

5. Ako epitet spada na dva samostavnika, onda se metje ili pred nje ili u sredinu; ako li samo na zadnji, ili

na pèrvi, onda stoji za njim; n. p. *Turci, podignuvši sav pèrtljag* svoj *i plěn i roblje i ranjenike, podju iz Čačka.* (Vuk).

6. Participij u apoziciji metje se po svojem dopunjku, ako je ovaj osobito važan; n. p. *A sin mu, opet vojvoda* postavljen, *udari natrag.* (Vuk. M. 23.)

7. Ako se najprije izreče subjekt, a glagolj kano predikat ima úza se koji dopunjak, glagolj se kano najvažniji dio hèrvatskoga jezika, metje pred dopunjak, ako ovaj nije osobito važan, a glagolj posve neznatan; isto valja ako se glagolj nadopunjuje infinitivom; n. p. *Kad Turci* vide Sèrbe za sobom, *někoji se stanu vratjati.* (Vuk.) *Mlogi* izprebijaju *noge i ruke.* (Vuk.) Zdrave žene i děcu *potèrpa u kola, a* ljude *posadi na konje.* (Vuk.) *Tkogod* ima *turskoga roba, da ga* dovede *pred gospodarski čador* (Vuk.) *A kad jih se već ovi Sèrbi okane, onda jih stanu* dočekivati. (Vuk.)

8. Ako se dvě rěči u izreci protive jedna drugoj, metju se ili tik jedna do druge, ili jedna na početak, a druga na kraj izreke; ako li se u više izrekah protive rěči jedna drugoj, pak ako nemogu doći na početak, metnu se svuda na kraj; n. p. Vrana vrani *očijuh nevadi.* (N. P.) *Ako* slěpac slěpca *vodi, oba će u jamu pasti.* (N. P.) *Premda su* Turci Sèrbe *tako razbili, ali je i njih dosta izginulo.* (Vuk.) *Zato je* (knjige) *nisam smio posvetiti* njemu, *nego ju posvetjujem* Vam, *koji ste krila* njegova. (Vuk.) *Da nebi* naši potomci *zato krivili* nas, *kano* mi *što krivimo naše* stare. (Vuk.) *Jer ako gospoduje* jedan, *naravno je da robuju* svi ini. (Maž. Hèrv.)

9. Predikat i objekt stoji pred subjektom, ako je piscu do toga, da osobito o njem što izreče; onda se subjekt pomakne dalje; n. p. *A kad budu iza Jelice, tu jih* sustigne Miloš. (Vuk. M. 99.) *Pa su jih* ubijale *i žene po selih.* (Vuk. M. 102.) Dogadjaje *naroda našega slabo*

je kad rodjeni Sèrbin opisivao u ono vrème, kad su se dogadjali. (Vuk. M. P.)

10. Kada se kopulom počima izreka, onda pridavnik kano predikat stoji tik subjekta, ili pred njim ili za njim, kako je što važnije; n. p. *Gradite dakle samo sgradu naravnu i tražite jedinstvo naravno, pa* će biti *i sgrada* jaka *i jedinstvo* čvèrsto. (Maž. Hèrv.)

11. Ako se red proměni, da predikat zauzme pèrvo a subjekt poslědnje město, onda treba i oznaku i dopunjak i pokratjene čestice premetnuti, svakomu svoje, onim redom, kojim je što bliže čemu; n. p. *Pa su jih poslije onako* poplašene *i* gladne *ubijale i* žene *po selih.* (Vuk. M. 101.) *I stanu se pod barjak kupiti* junaci (Vuk. M. 79.) *Miloš razpiše knjige, da* ustaje na oružje *i malo i veliko.* (Vuk. M. 79.) I na to pristanu *svi.* (Vuk. M. 78.) *Ako* i mene tako ubiju *Serbi, a ono barem i nož moj neka nosi* takov junak. (Vuk. M. 79.) *Velimo Vam, da Hronosu ovomu neće* se *izmaći Zevs nijedan.* (Maž. Hèrv.)

12. Svaka oznaka i dopunjak metje se pred svoju dotičnu rěč, ako je mnogo važniji; n. p. *Niškomu se paši zapovědi, da gleda* od naroda oružje *da pokupi.* (Vuk. M. 3.) Bojeći *se Miloš, da Turci neopaze, da je* Sèrbah *tako* malo *na Ljubiću, naredja konje* itd. (Vuk. Mil. 98.)

13. Ako ima više uzporednih i jednoličnih izrekah, pak ako u pèrvoj stoji glagolj na kraju, onda blagoglasje zahtěva, da se izreke tako udese, da i u ostalih bude glagolj na kraju; n. p. *Premda su Turci Sèrbe tako* razbili *i topove jim* oteli. (Vuk. M. 98.) *Kad Turci vide Sèrbe za sobom, gděkoji se stanu* vratjati *i druge* uzbijati. (Vuk. M. 99.) *Tu je po jedan Sèrbin u stotine Turakah* ulazio, *te tursko roblje* hvatao i izvodio. (Vuk. M. 100.)

14. Ako se jedan subjekt proteže na dvě izreke, onda se on metne pred obě, osobito ako za njim ide par-

ticipijalna izreka, ili se spoji s pèrvom, osobito ako ova ima koji veznik; n. p. Milenko, *otišavši u Poreč, pošalje u Karavlašku drugoga město sebe.* (Vuk. M. 18.) *Bojeći se* Miloš, *da Turci neopaze,* itd. (Vuk. M. 98.) Kad *Turci* vide *Sèrbe za sobom, gděkoji se stanu vratjati.* (Vuk. M. 99.)

15. Izreka, a osobito period nesmije se nikad dočeti niti pokratjenom niti jednoslovčanom rěčju, osim od velike nevolje, kada se inače nemože udesiti izreka.

16. *Veznici* stoje na početku izreke, osim koji se moraju metnuti za drugom rěčju. Iznimku čine one izreke, koje se spajaju s prednjom izrekom, pa druga je koja rěč važnija od veznika, jer onda stoji ona rěč pred veznikom; to biva osobito s pokaznimi zaimeni; a odnosno zaime stoji uvěk na početku. Ako se odnosna izreka spoji s prednjom pokaznim zaimenom, onda to zaime stoji pred odnosnim; n. p. *Turci* pako, *podignuvši sav pèrtljag svoj, vodju iz Čačka.* (Vuk. M. 99.) Dok *se je Miloš tukao i zabavljao, Turci su počinuli.* (Vuk. M. 103.) Sad *dakle Miloš pošalje svoga brata.* (Vuk. M. 105.) *Ljudi govore, da će biti zlo.* To *koji govore, lažu.*

17. Predlog se nesmije razstaviti od svoga padeža, metao se on pred ili po njem; jedinu iznimku može kadšto učiniti *genitiv* kano osobiti važni dopunjak padeža; n. p. Na *Kragujevac je još* u *samom početku bune bio došao.* (Vuk. M. 103.) *I na* měseca *kolutu vide se gore.*

18. Ako dolaze dva ili više predlogah sa svojimi padeži, onda se moraju tako razstaviti, da nedodju nikad dva predloga jedan tik drugoga, a njihovi padeži za njimi; n. p. nevalja reći: U od *Hèrvatah nastanjenoj zemlji,* već: U *zemlji, nastanjenoj od* Hèrvatah ili: U *zemlji,* od *Hèrvatah nastanjenoj.*

19. *Prislovi* se moraju što bliže primaknuti dotičnim rěčim, osim ako porad osobite važnosti stoje na početku izreke; jer onda se može još koja rěč umetnuti; n. p. On-

da *Sèrbi* podju *na te Turke.* (Vuk. M. 104.) *I tako Kragujevčani ostanu na miru, samo su jih Sèrblji* izokola pomalo *čuvali, da nebi* sasvim slobodno *izlazili iz sela.* (Vuk. M. 104.)

20. *Niječna čestica ne,* ako niječe pojedinu rěč, stoji pred njom; ako li cělu izreku, te se proteže osobito na glagolj, onda se s njim stopi u jednu rěč; ako li glagolj ima pomoćni glagolj uza se, čestica se spoji s ovim, pa se može razstaviti od glagolja, ali svakako treba da pred njim stoji; n. p. *Zato je (knjige)* nisam *smio posvetiti njemu.* (Vuk. M. P.) *Da se na onom hlěbu zakune, da mu* neće *nevěre učiniti.* (Vuk. M. 76.) *Miloje* nije *htio, da jim se pomogne.* (Vuk. M. 65.) *Samo su jih Sèrblji pomalo čuvali, da* nebi *sasvim slobodno izilazili iz sela.* (Vuk. Mil. 104.)

21. *Glavni brojnici* stoje obično pred svojim dopunjkom, drugi pako, osobito pridavnički, kako je što važnije, brojnik ili ime; n. p. *Turakah se je skupilo oko* osamdeset hiljadah. (Vuk. M. 16.) *Jakov pred Božić dovede u Biograd preko* šest stotinah ljudih. (Vuk M. 17.)

22. Glagolj *biti,* kada je predikatom, stoji u nepokratjenoj formi, te može stajati i na početku i na kraju izreke; i kada je kopula, a nemože se umetnuti niti u rěči, koje spadaju na subjekt, niti koje spadaju na predikat, stoji pred predikatom u podpunoj formi; n. p. *Ali-paša kaže starešinam, kako* jest. (Vuk. M. 5.)

23. *Sastavljenu izreku* treba tako udesiti, da se ona izreka, koja se prije misli, najprije izreče; zato ide glavna izreka prije uzporedne i podredne; zato i prispodoba prije stvari, koja se s njom prispodablja, pogodba prije stvari pogodjene, uzrok prije poslědka, dopustna izreka prije druge; izreke, kojimi se naznačuje město i vrěme prije čina glavnoga; što se ima razjasniti prije razjašnjenja; što je obćenito prije pojedinoga; n. p. *Gospodin je Steić*

pokazao, da se jezik naš može naučiti. (Vuk. P. 26.) *Budući da je ova knjiga i onako već ukrašena imenom vašega světloga i čestitoga brata, zato je nisam smio posvetiti njemu.* (Vuk. M. P.) *Da nebi naši potomci za to krivili nas, ja sam odavno naumio* itd. (Vuk. M. P.) Kad u početku prolětja 1809. godine izidje vrěme primirju, *Sèrbi udare na Turke sa svom silom na* četiri *strane: knez Sima Marković preko Drine* itd. (Vuk. M. 14.).

24. Ovaj se red može proměniti, kada takova podredjena izreka nespada uprav na glavni čin, već ga samo pobliže tumači, razjašnjuje i nadopunjuje; jedinu iznimku čine poslědične izreke, koje stoje uvěk za glavnom; n. p. *U svih je, koji su tu bili, sèrce od radosti zaigralo,* kad su vidili kneza tako nakitjena, jer je svaki u sebi pomislio. (Vuk. Mil. 79.) *Samo su jih Sèrblji izokola pomalo čuvali,* da nebi sasvim slobodno izilazili iz sela. (Vuk. M. 104.) *Sad se vojnikom sèrbskim tako osladi juriš,* da su sami govorili, *onaj dan da udare i na drugi šanac.* (Vuk. M. 109.)

25. Ako dodje *više podredjenih* izrekah s glavnom, onda se ova metne ili na početak, a druge slěde onim redom, kojim koja koju pobliže označuje; ili u sredinu, a druge se metnu koje pred koje za nju onim redom, kojim se mogu misliti; na kraj se metje samo onda, ako je cělu svezu lako pregledati; u obće treba se čuvati mnogo umetnutih izrekah, jer čine slog nejasnim; tu treba misao razpoloviti, pak na dva puta izreći; n. p. Knezovi su ga razgovarali i uvěravali, *da se neboji prevare, i da će Miloš doći jamačno, nego ima medju narodom posla, dok još koješta uredi; a Milošu opet navale pisati i poručivati, da gleda što bèrže da ide u Biograd, jer su se Turci poplašili i misle, da on neće ni doći.* (Vuk. M. 128.) *Dok je knez išao na Drinu i preko Drine, a ovi na Velici počinjali razgovore o miru,* izidje jedan put něšto turske vojske u Resavu, *te udari na sèrbski šanac u selu Milivi.*

(Vuk. M. 123.) *Kad Miloš s knezovi prodje kroz ove Turke, i dodje Ali-paši u sobu,* a to několike paše više od deset bimbašah i ajanah i begovah sěde u naokolo. (Vuk. M. 129.)

26. Kako je koja izreka važnija, onako se može metnuti pred drugu, te se red (25) može naopako proměniti.

27. Umetnuta se izreka metne tik one rěči, s kojom se spaja; a svaku izreku treba tako udesiti, da ona rěč, s kojom se spaja druga izreka, dodje na kraj izreke; n. p. *Od svih* priměrah, koje *smo svaki po svom mišljenju pokazivali, učini se meni najpriličniji* onaj, *koji mi pošalje Mušicki.* (Vuk. Ut. 26.) *Dogadjaje naroda sèrbskoga slabo je kad rodjeni Sèrbljin opisivao* u ono vrěme, *kada su se dogadjali.* (Vuk. M. P.)

28. U periodih mora glavna izreka stajati u apodozi, i ako je moguće, poslědnja.

29. U poredanju izrekah treba paziti i na blagoglasje, koje premda se postigava istim ukusnim i blagoglasnim redom pojedinih rěčih u izreci, može se ipak dogoditi, da koja izreka lěpše stoji na početku nego na kraju; to biva, kada je apodoza posve kratka, a protaza duga: onda ona bolje stoji na početku; u ostalom u tom treba da svakoga ukus ravna.

30. Kada se od jedne *sveze* izrekah prelazi na drugu, taj se prelaz i naznačuje spojnimi česticami i nenaznačuje, prama stvari, koja se piše. U govorih se i u znanstvenih spisih naznačuje, a u pověstih i pěsničtvu obično se nenaznačuje, jer se savez lašnje uvidja; u obće je sadanji evropejski način pisanja mnogo slobodniji od klasičkih jezikah, te se samo ono spaja, što je od potrebe; inače se u slogu skakuta; što mora da bude svuda, gdě se opisuju pojača ćutjenja i strasti; n. p. *Pripovědaju,* kako *je někakvoga tretji ili četvèrti dan dotěrala glad nědě* (sic) *u selo,* pa *ga opazi někakva baba,* i *poviče mu: Baci, Tur-*

čine, oružje! A *on siromah baci. Pa i osim toga, što su jih ljudi bili, rekao bi čověk,* da *jih je i sama priroda bila počela biti i goniti;* jer *udare iznad někakve urvine,* pa *valja da je zemlja i onako bila slaba,* a *oni se opet mlogi zajedno natèrpaju,* te *se tako zemlja otisne,* pa *jih više od stotine pritisne* i *žive pogrebe,* a *mlogi izprebijaju i noge i ruke.* (Vuk. M. 102.) *Domovinu napadoše neprijatelji. Pod tvèrdjom se razasu množtvo čadorah neprijateljskih: ne-vidi se drugo nego mač do mača, puška do puške, top do topa; stanovnici grada duhom klone, čeznu, ginu, blěde* Ali *jošte kuca sèrce u junaku, čelo mu je vedro poput neba u pol dana, oko mu sěva munjom od poraza, ruka mu se gèrči* i *za sablju hvata* itd. (Veb. Kaz.)

Poglavlje sedmo.

O pisanju.

Glava XXVII.

O razgodcih (interpunkcijah).

§. 64.

1. Neima točke u slovnici, u kojoj bi se različni pisci raznih narodah manje slagali, nego što uprav u razgodcih (interpunkcijah). Ja ću navesti ona pravila, koja su kod nas u običaj ušla.

2. O naglasih je govoreno u Rěčoslovlju; ovdě će se govoriti o drugih znakovih.

3. Glavna četiri razgodka jesu: *piknja, čèrknja, dvě piknje i piknjo-čèrknja.* Glavna jim je razlika ovo: Piknja se metje, kada se zavèršuje govor, sastojao on od jedne ili više izrekah; druga tri razstavljaju česti ili govora ili sastavljenih izrekah. Čèrknja razstavlja česti razširene izreke, i izrečne sveze i sglobe, ako su kratke i u těsnu savezu medju sobom; dvě piknje i piknjo-čèrknja razstavljaju česti izrečne sveze i sglobe, ako su podulje i samostalne; i to dvě piknje razstavljaju podredjene, a piknjo-čèrknja uzporedjene česti u izrečnoj svezi i sglobi.

Pojedina pravila o tih znakovih jesu:

A. *Piknja* znači, da treba glas u čitanju sasvim spustiti i prestati; metje se na koncu zavèršenih izrekah, ako

ove nisu upitne ili uzklične; piknja stoji za svimi eliptičkimi izrazi i za pojedinimi samostalnimi rěčmi, kano u napisih itd.; zatim za rednimi brojnici; n. p. *Ću li me? Ne. Vidě li ga? Da. Odsěk 1. Glava. Pazka* itd.

Pazka. Kada se ima zavèršiti govor, o tom se nemogu navesti točna pravila, već to visi o naměri pisca. Često bo može on metnuti piknju medju dvě čestí govora, koje stoje u podosta uzku savezu samo zato, da jih čitatelju kano samostalne predoči. Što dakle budi po naravi stvari, budi po volji pisca skupa ide, nerazstavlja se piknjom.

B. *Ćèrknja* znači, da treba čitajuć malo postati, ali glasa nepustiti; stoji:

I. *U prostih, razširenih i stegnutih izrekah:*

1. U razširenoj izreci medju uzporednimi čestmi, ako nisu spojene veznikom *i*; n. p. *Otac, mati, děca, sve je otišlo. Sunce grije, razsvětljuje i naplodjuje zemlju.*

2. Kada se kojoj rěči dodaju dvě oznake, koje nisu samostalne i uzporedjene, već spadaju skupa, nerazstavljaju se čèrknjom; n. p. *Pio sam* jako, hèrvatsko *vino,* to jest: *jako,* i to *hèrvatsko,* a: *Pio sam* jako hèrvatsko *vino,* to jest: hèrvatsko vino, koje je *jako*; ovo drugo spada skupa. Slabi stari ljudi *nehod ju lako.*

3. Atribut, ako sastoji od više rěčih, a apozicija děli se uvěk čèrknjom od svoga samostavnika; n. p. Vladika i knez, *Petrović, umre* g. 1854. *Franjo* I., cesar austrijski, *umre g. 1835.*

4. Medju izrekami, koje su razstavljene uzporednimi veznici: *ne samo — nego i; koje — koje; niti — niti,* stoji čèrknja; n. p. *Čudim se ne samo hrabrosti, nego i mudrosti njegovoj. Koje žedan, koje gladan, koje umoran dodjoh onamo. On niti je hrabar, niti mudar.*

5. Medju razstavnimi čestmi izreke stoji samo onda čèrknja, kada se jedna drugoj protivi; idu li skupa, ili tumači li jedna drugu, nerazstavljaju se čèrknjom; n. p. *Ili*

uči, ili idi u zanat. Odići ću danas, ili sutra; nu: *Odišao* danas ili sutra, *svejedno. Kuća ova pače palača nije lěpa.*

II. *U sastavljenih izrekah:*

1. Čèrknja stoji medju svimi uzporedjenimi i podredjenimi izrekami i njihovom glavnom, ako su one samostalne i nestegnute; u stegnutih samo onda, ako neimaju spojnoga veznika *i*; n. p. *Kada dobijem novacah, kupiti ću kuću. Znaš, što veliš? Ljudi se za rěči hvataju, a volovi za rogove. Marljivost je potrebna ne samo doma, već i na polju. I ljude i životinje i stabla treba gojiti.*

2. Uzročne se i zaključne izreke samo onda razstavljaju čèrknjom od svojih glavnih izrekah, ako su kratke i u těsnu savezu; ako li su poduže i bi reć samostalne navodeć něšto važno, razstavljaju se piknjo-čèrknjom; n. p. *Neću doći, jer me glava boli. Ti si dobro znao, primi dakle nagradu. Zato se sèrdiš, što te je uvrědio onaj, koji bi ti morao biti zahvalan.*

3. Svako potanje označivanje glavne izreke, izrečeno cělom izrekom, razstavlja se čèrknjom od glavne; amo idu i sve participijalne izreke; n. p. *Ljudi, koji znadu, što znači, biti poglavarom, neprimaju rado na se te časti. Zrinjski, dèržeć se strogo svoje dužnosti, žèrtvova i sebe i svoje za domovinu.*

4. Objektivne izreke nerazstavljaju se čèrknjom od glavne, ako su u drugu umetnute, ali kojimi se objekt navodi sa *da,* razstavljaju se uvěk čèrknjom; n. p. *Je li što veliš istina?* ali: *Je li istina, što veliš? Znam, da si valjan. Čujem, da ćeš poći* itd.

5. Izreke infinitivne razstavljaju se čèrknjom; n. p *Nije mi dopuštjeno, iz sobe izići. Šutiti, velika je muka bèrbljavcu.*

6. Vokativ se razstavlja uvěk čèrknjom, ako nije uzklik; n. p. *Što te, nevoljno děte, muče? Sini, sunce, i pred moja vrata;* nu: *Bože! smiluj mi se.*

C. *Piknjo-čerknja* znači, da treba u čitanju duže stati i glas uzdèržati; stoji:

1. Medju svimi uzporedjenimi izrekami u izrečnoj svezi i sglobi, ako su samostalne, i ako same po sebi čine zavèršenu cělost; n. p. *Premda su Turci Sèrbe tako razbili i topove jim oteli, ali je i njih dosta izginulo; a najveća žalost i nesreća, što jim se je tu dogodila, bila je ova, što jim je Čaja-paša, njihov upravitelj, poginuo.* (Vuk. Mil. 98.)

2. Medju članovi u periodih; n. p. *Kano što mora težak, ako hoće da i sebe i družinu prehrani, marljivo raditi; kano što se zanatlija mora i danju i noćju mučiti, ako želi sve namiriti: tako i učenik, pripravljajući se za više zvanje, mora ne samo cělu školsku godinu marljivo učiti, već i u praznicih nauke opetovati.*

3. Medju razstavnimi, protivnimi i uzročnimi izrekami, ako same po sebi čine savèršenu cělost; n. p. *Kad Turci vide Sèrbe za sobom, gděkoji se stanu vratjati i druge izbijati, da se biju; ali kad Sèrbi opale na njih iz busijah, onda svi nagnu, kamo koji može.* (Vuk. M. 99.) *Bojeći se Miloš, da Turci neopaze, da je Sèrbah tako malo na Ljubiću, naredja konje oko šanca, i podigne gunjeve na kolje, da se cèrni kano vojska; a svoje momke na vrat na nos opremi opet u Vèrbovku.* (Vuk. M.98.) *A Sèrbin se niti deseti nevrati na Ljubić; jer kad se na Ljubiću izkupe i prebroje, nebude jih više od sto i osamdeset.* (Vuk. M. 98.)

D. *Dvě piknje* znače, da treba čitajuć još duže postajati i glas zadèržavati; stoje:

1. Svigdě, gdě se cělost razstavlja u česti; dakle osobito u divizijah; n. p. *Sèrbi udare na Turke na četiri strane: knez Sima Marković preko Drine* itd. (Vuk. Mil.) *Podigne vojsku na Valjevo i povuče dva topa: jedan ovaj, što su ga sad oteli od Turakah, a drugi je něgdě u šumi bio.* (Vuk. M. 87.)

2. Medju protazom i apodozom u periodih, osobito ako su podužе, te imaju već u sebi više izrekah, razstavljenih čèrknjom; n. p. *Kano što se narav, odpočinuv od lětnoga i jesenskoga truda prolěti oživljuje i ojačava, pa na novo děluje: tako se i čověk, pošto se je noćju snom okrěpio, čim zora svane, ustane i posla primi.*

3. U povećih definicijah, medju rěčju koja se definira i definicijom; u kratjih definicijah nestoji ništa; n. p. *Čověk je stvor, sastojeći od duše i těla.*

4. Kada se upravno navode tudje rěči; n. p.

Junak podkiva konja hrabrena,
Viděla ga je žaba zelena
Podiže nogu, junaku rekla:
Podkuj i mene, mladi junače! (N. P.)

5. Kada se u slědećih izrekah navodi, što slědi od prednjih bez veznika; n. p. *A koji odanle izmaknu, one pobiju ljudi po selih: i tako od onih više od trista. Turakah nije jih dvadeset otišlo u Biograd.* (Vuk. M. 85.)

6. Po svěršenoj izreci, kada se za njom navodi něšto, što ju razjašnjuje ili dalje razvija; n. p. *Vi, bratjo, može biti da ste čekali mene, ali ja sad neimam koga čekati: car mi ni kralj neće doći u pomoć.* (Vuk. M. 87.) *Zato navale svi, te ga oprave i okuju: tu su kovali i oni, koji čekića prije u rukuh nikad vidili nisu.* (Vuk. M. 87.)

E. Uzkličnik. (!)

Uzkličnik znači, da treba glas jače dići, da se kakovo ćutjenje izrazi, i stoji:

1. Poslije uzklikah, kad stoje sami, ili kada se za njimi izraz neměnja; n. p. *o! oj! vajme! oh! ah! da mogu imati! Pomagaj! Gospodaru! Za Boga!* (Vuk. M. 90.)

2. Za vokativom na početku izreke, kada stoji ili sam ili s uzklikom, a čověk hoće da ga silnije izreče, osobito s imperativom; n. p. *Otče! Bratjo! O majko! Idi! Odatle! Propao! E, brate Milošu!* (Vuk. M. 88.)

Pazka. Za vokativom i na početku, a osobito srėd izreke, ako se neizriče osobitom silom, stoji čèrknja; n. p. *Pomagaj, gospodaru, za Boga!* (Vuk. M. 90.)

3. Za cėlimi izrekami, ako se silnije izriču, a izrazuju *čudo, želju, kletvu* itd.; n. p. *Dobro je, biti marljivim! — Eto Cukić i Moler ubiše kneza Petra!* (Vuk. M. 90.)

F. Upitnik. (?)

1. Upitnik znači, da treba glas osobito podići i zadèržati se něšto u čitanju, i stoji za svakim upravnim pitanjem, na koje se može odgovoriti, bilo to jedna rėč ili cėla izreka; n. p. *Tko? Ti? Kada? Što veliš? Nesretniče! Što radiš? Vidiš li, babo, kulu? Nevidim. A vidiš li starca? Nazirem.* (N. P.)

2. Ako je više upitnih izrekah spojeno, pa svaka može stajati samostalna, onda se za svakom metje znak pitanja; ako li stoje u užem savezu, osobito ako su spojene veznici, ili ako su u jednu cėlost stegnute: onda se za svakom izrekom metje čèrknja, a znak pitanja stoji samo na koncu; n. p. *Što da radim? Kamo da se okrenem? U koga da pomoć tražim; ali: Komu da vèrujem, u koga da se uzdam? Što dolikuje mladiću, što li se pristoji mužu, što opet ženi? Šta se to čini sad? Mi za tobom pristasmo i s Turci se zavadismo, pa sad zar hajduci da nam sude i knezove i bratju našu da biju? Zašto je to? Je li to iz tvoje glave?* (Vuk. M. 90.)

3. Ako se s upitnom izrekom spoji jedna ili više izrekah, koje nesadèržavaju pitanja, znak se metje za poslėdnjom; n. p. *Zašto niste odsudili onoga čověka, koji je toliko zla počinio? A tko da se usudi izreći, da li je u naravi pretežnije polje, da li planina, kad je postavljeno od Boga i jedno i drugo?* (Maž. Hèr.)

Pazka. Ako više takovih izrekah visi o upitnoj, da bi se napokon čitajuć moglo lako zaboraviti, da je tu upitna izreka, onda znak treba postaviti namah za upitnom izrekom.

4. Ako se s glavnom izrekom spoji upitna podredna, za njom nestoji upitnik, jer ova samo tumači glavnu; n. p. *Znati ćeš, što imaš na to odgovoriti, ako sama sebe upitaš, jesi li krivac, nisi li. Neznam ti kazati, što je od njegove gospodje bilo.* (Tèrn. P.)

5. Upitnik može stajati i za jednom jedinom rěčju u izreci, ako ona zastupa cělu izreku; n. p. *Na pitanje kamo? stoji akuzativ, na pitanje čemu? dativ, a na pitanje čiji? genitiv.*

Pazka. Ako se kojoj izreci doda u zaporci ili jedan ili dva upitnika, ili uzkličnik sa upitnikom, onda znači, da se dvoji o istini te izreke, a ujedno kod tretjega, da se tko čudi, kako se je moglo to kano istina izreći: *Zrinjski se je bojao Solimana* (?). *Zrinjski izdade vojsku svoju caru Solimanu* (?!)

G. Spojnik. (-)

Spojnik je kratak potez, koji se metje u sredinu slovakah, da se naznačuje, da idu skupa; i stoji:

1. Kada se rěč u slovke razvèrgava; n. p. *pro-si-mo.*

2. Na kraju stiha ili redka, da se dio rěči, što neima ondě města, prenosi.

3. Medju rěčju i naslanjačom njezinom; n. p. *Znaš-li?*

4. Medju dva samostavnika, koji neproměnjeni čine jedan pojam; n. p. *Samur-kalpak; Čaja-paša.*

H. Stanka. (—)

Stanka je poduži potez, te znači, da se govor prekida, i stoji:

1. Kada se naznačuje, da je govor pretèrgnut, i to:

a) Po drugoj govorećoj osobi; n. p.

Pekri.

Frankopan je —

Batori.

(zakèrši mu rěč)

Gdě do vraga?

b) Po samoj govorećoj osobi, kada je od radosti ili žalosti něšto pometena: n. p.

Pekri.

Ja nemogu dalje . . . ne . . . nemogu! —
Ej, prokleti Frankopane! . . ti si — (Bog.)

2. Kada se osobito svratja pozornost čitatelja, da se govor měnja, ili da slědi něšto neočekivana, ili kada se dvě stvari jako protive jedna drugoj; n. p.

Vidite li? — jurve popuštjaju —
Udri, udri, dokle mahat možeš!
Nebojte se — stante — tà ni oni
Nisu drugo, no baš ljudi kô mi. (Bog.)

3. Medju dvě izreke, koje su po značenju srodne, ali po liku neidu skupa; n. p.

Mahni ti, o Ture, pèrvi,
Da vidimo, što je bolje,
Dobra sablja, il dobra ruka.
Mahne Ture — ko strelj s luka
Pade glava na to polje,
A za glavom trup ko dèrvo. (Vraz.)

4. Kada se navode tudje rěči, onda se město glagolja *reče* itd. metje stanka; n. p.

Banović.
(Ciganici.)

Dost je rěčih! — Bakić te poznaje,
A k tom želi, da odlaziš prosto,
Idi dakle s Bogom, stara vrano. (Bog.)

I. Zaporka. (())

1. Zaporka se metje, kada pisac hoće da u govor umetne sa svoje strane koju izreku, koja strogo neide onamo, te bi se mogla i izpustiti, neporemetiv nimalo smisla; n. p. *U pèrvu knjigu odredio sam dogadjaje od godine 1765. (dokle je pokojni arhimandrit Raić svoju istoriju doveo) do konca 1813.* (Vuk. Mil. Pred.)

2. Zaporka se metje u kazalištnih igrah, kada se naznačuje, što rade govoreće osobe; n. p.

Frankopan.

(tèrgne sablju i stavi se vojsci na čelo — glasno poviče.)

Sa mnom sada, děco, slava zove,
Slušajmo ju — sa mnom u boj hajte!
(sabljom zamahne, odilazeć poviče).
Rěč je naša: Ivan i Hèrvatska. (Bog.)

Pazke.

1. Zaporka nečini nikakve proměne glede znakovah pisanja, a u njoj se metju oni isti znakovi, koji su prepisani za izreke druge vèrsti.

2. Kadšto se město zaporke metju dvě čèrknje.

K. Apostrof. (')

Apostrof se metje, kada se iz raznih uzrokah izpuštja koje slovo bud u našem bud u tudjih jezicih; n. p. *Jesi l' štogod zdravo i veselo? Zdravo jesam, al' veselo nisam.* (Bog.)

L. Navodnik. („)

Navodnik se metje pred pèrvu i zadnju rěč, pače i na početku svakoga reda tudjih upravnih rěčih; n. p. *Onda Miloš stane jim (vojakom)* govoriti: *„Kamo ćete, nesrećni sinovi? Kamo mislite da utečete? Gdě vam grad, da se u njega sakrijete?“* (Vuk. Mil. 106.)

M. Naměstnik. (...)

Naměstnik se metje, kada pisac izpuštja několiko slovah u rěčih, ili několiko rěčih, budi što jih nije mogao, budi što jih nije hotio napisati; n. p. *Ovu je Skladnju napisao V . . . r.*

Glava XXVIII.

O pisanju tudjih vlastitih imenah.

§. 65.

1. Sva se tudja vlastita imena děle na dvoje: na staroklasička i na nova; ona opet na gèrčka i na latinska.

A. *Gèrčka* imena vlastita, ravnaju se u dekliniranju po ovih pravilih:

I. Pèrva deklinacija.

1. Ženska imena na *α* i *η* pretvaraju ova slova u *a*, ter idu po našoj drugoj deklinaciji; n. p. *Αἴτνη*, *Etna, e, i, u,* itd.; *Ἑλένη*, *Helena, e, i,* itd.

2. Mužka imena a) na *ας* odbacuju *ς*, ter idu po našoj drugoj deklinaciji; n. p. *Ἀβραδάτας*, *Abradata, e, i* itd.; *Παυσανίας*, *Pausania, e, i* itd. b) na *ης*, odbaciv dočetak *ης*, zadèržavaju samu osnovu, ter idu po našoj pèrvoj deklinaciji; n. p. *Ὀρέστης*, *Orest, a, u; Μιλτιάδης*, *Miltiad, a, u,* i t. d.

II. Druga deklinacija.

1. Imena na *ος* i *ον*, ako pred ovimi nastavci imaju saglasnik, odbaciv jih, zadèržavaju čistu osnovu, ter idu po pèrvoj našoj deklinaciji; n. p. *Ὅμηρος*, *Homer, a, u; Ἄδρανον*, *Adran, a, u* itd.

2. Ako pred nastavci stoji *ε*, *ι*, *α*, onda nastavke pretvaraju u *j*, ter idu po pèrvoj našoj deklinaciji; n. p.

Ἀνδρόγεως, Androgej; *Μενελαός*, Menelaj; *Πηλούσιον*, Pelusij.

Pazka. *Θαλῆς* (i u gèrčkom jeziku sasvim nepravilno) ostaje u svojoj formi *Tales*, *esa*, *esu* itd.

3. Ako su pred *ος* i *ον* dva saglasnika, onda izbaciv nastavke, medju saglasnike umetne se *e*, ter se deklinira po pèrvoj našoj deklinaciji; n. p. *Ἀλέξανδρος*, *Aleksander*, *dra*, *dru* itd.

III. Tretja deklinacija.

1. Imena osobah, pokrajinah itd., osim narodah, odbacuju *ος* genitiva, a ženska primaju još *a* u našem jeziku: mužka idu po I. a ženska po II. našoj deklinaciji; n. p. *Ἀγαμέμνων-ος*, *Agamemnon*, *a*, *u* itd.; *Ἀρκάς-άδ-ος*, *Arkad*, *a*; *Δράκων-οντ-ος*, *Drakont*, *a*; *Ἕκτωρ-ος*, *Hektor*, *a*; *Ἑλλάς-άδ-ος*, *Hellada*, *e*; *Ἄρτεμις-ι-ος*, *Artemida*, *e*.

2. Imena narodah dočimaju se u našem jeziku na *in* ili *anac*; n. p. *Φοίνιξ*, *Phoeničanin*, *Ἀρκάς-δος*, *Arkadianac*.

3. Imena obiteljska izilaze na *ović*, *ević*; n. p. *Πριαμίδης*, *Priamović*.

4. Imena na *ευς*, g. *εως*, i na *ῆς*, g. *εεος-εους* imaju *ej*; n. p. *Ἀχιλλεύς*, *έως*, *Achillej*, *a*; *Ἡρακλῆς*, *κλέους*, *Heraklej*, *a*.

5. Imena na *ω*, g. *ους* jesu ženska, te dobivaju *a*, odbacivši *ω*; n. p. *Ἐρατώ*, *οῦς*, *Erata*, *e*.

6. Imena, sastavljena sa *Πολις*, odbaciv *ις* nedobivaju ništa; n. p. *Ἀμφίπολις*, *εως*, *Amphipol*, *a*.

Pazka. *Ἄργος*, *ους* ima *Argo*, *a*. *Μίνως*, *ωος*, *Minos*, *osa*.

IV. Višebrojnici svih trih deklinacijah.

1. *Pèrve* dekl. imaju *e*, *ah*, *am*, itd.; *Θηβαὶ*, *Thebe*, *ah*, *am*.

2. *Druge* dekl. imaju: muž. sp. *i*, *ah*, *om*; a srednjega spola primaju *a*, te idu po II. našoj dekl. jedn.; n. p. *Δέλφοι*, *Delphi*, *ah*, *om*; *Λεῦκτρα*, *Leuktra*, *e*, *i*.

3. *Tretje* dekl. imena gradovah idu po nasoj II. dekl. višebr.; n. p. *Σάρδεις*, *Sarde, ah, am.*

Pazka. *Μέγαρα, τὰ,* ima *Megara, e, i.*

B. *Latinska* imena vlastita idu po ovih pravilih:

1. Pèrve deklinacije idu po našoj drugoj; n. p. *Aetna, Aetna.*

2. Imena na *us*, izbacuju taj nastavak, a na *ius*, pretvarjaju *us* u *j*, pa idu po pèrvoj našoj deklin. Ako li odbacivši rečene nastavke, ostaje jednoslovčana rěč, doda joj se *o* po I. našoj dekl.; n. p. *Augustus, August, a; Antonius, Antonij, a; Titus, Tito, a.*

3. Imena tretje deklinacije ravnaju se po istih pravilih, po kojih i gèrčka iste dekl.; n. p. *Cicero, nis, Ciceron, a; Socrates, tis, Sokrat,* a.

4. Što je rečeno o gèrčkih imenih (pod III. 2. 3. IV. 1. 2. 3.) valja podpuno i ovdě.

C. *Novija* tudja imena vlastita ravnaju se po ovih pravilih:

1. Koja su se imena kod nas udomaćila, zadèržuju domaći oblik; n. p. Rim, Beč, Prag, *Carigrad, Mlětci* itd.

2. Nominativ svih tudjih imenah ostaje kod nas neproměnjen.

3. Imena ženska na *a*, ostaju kod nas ženska, te idu po II. dekl.; n. p. *Moskva, e, i. Warszawa, e, i.*

4. Imena, koja u nom. izilaze na saglasnik, jesu kod nas mužk. sp., te idu po I. dekl.; n. p. *Schiller, Schiller, a, u; Paris, Paris, a, u.*

5. I imena, koja u nom. izilaze na glasnik, osim *a*, jesu kod nas mužkoga spola. Ako su slavenska na *i, ý*, sklanjaju se po našem pridavniku izvěst.; neslavenska izbacuju sve glasnike do saglasnika, te idu po I. našoj deklin.; n. p. *Dobrovský, Dobrovskoga, Dobrovskomu* itd.; *Manzoni, Manzoni, ona, onu; Cagliari, Cagliari,*

ara, aru; Marseille, Marseille, eill-a, eill-u; Bordeaux =Bordó, Bordeaux, g. Borda, Bordu; Racine, Racine, ina, inu.

6. Višebrojnici tudji ostaju i kod nas višebrojnici, te idu po I. deklin., ako su mužka, po II., ako su ženska; n. p. *Karpaty, Karpaty, Karpatah, Karpatom; Krušné hory, Krušne gore, Krušnih gorah, im, goram* itd.

Dodatak.

Glava XXIX.

O stihotvorstvu.

§. 66.

1. Stihotvorstvo, ili nauk o pěsničkom měrilu, govori o stihovih, koje pěsnici tvore, o njihovih čestih i sastavljanju u poveću cělost.

2. Stih je izreka, ili čest izreke, u kojoj se ili *duge* i *kratke,* ili *naglašene* i *nenaglašene* slovke po stalnom někom pravilu izměnjuju. Zato se stih děli u obće na dvoje: na *ritmičan* i *naglasovan.*

3. Slovke se měre o *kratkoći:* vrěme, što trebamo, dokle kratku slovku izgovorimo, zove se *čas (mora);* duga slovka zahtěva dva puta toliko vremena, pa to se zovu *dva časa (duplex mora);* zato se više putah město jedne duge slovke metju dvě kratke, a město dvě kratke jedna duga.

4. Duga i naglašena slovka bilježi se znakom —, a kratka i nenaglašena ˘ ; na takove slovke, koje se sad dugo sad kratko, sad s naglaskom sad bez naglaska izgovaraju, kako gdě u govoru stoje, metje se znak ⏓, pak ovakova se slovka zove *obojna* (anceps).

5. Najmanje dvě, a najviše četiri slovke čine *stopu (pedem).*

6. Duge i kratke, zatim naglašene i nenaglašene slovke nečine samo stih, već i *ritam* (ῥυθμός), koji u tom sastoji, da se glas čitajuć stihove po stalnom pravilu sad *diže* sad *spuštja:* kada se diže, zove se *arza* (arsis), a kada se spuštja, zove se *teza* (thesis). Arza se bilježi znakom (́). Svaka stopa ima jednu arzu i jednu tezu: arza pada u *ritmičnom* stihu na svaku pèrvu dugu, a u naglašenom na svaku pèrvu naglašenu slovku u svakoj stopi, kano: ⏑ –́ | –́ ⏑ | ⏑ ⏑ –́ | –́ ⏑ ⏑. Ako ima stopa dvě duge ili naglašene slovke, pèrva je u arzi, al i druga se poněšto, premda slabije, diže. U nepravih stopah, koje sastoje ili od samih dugih ili od samih kratkih slovakah, ravna se arza posve po onoj stopi, město koje ovakova neprava stoji, kano: –́ –, ako stopi město: –́ ⏑ ⏑; nu – –́, ako stoji město: ⏑ ⏑ –́. Ako su dvě kratke slovke město jedne duge, pèrva je kratka u arzi, kano: ⏑́ ⏑ ⏑, ako stoje město: –́ ⏑; nu ⏑ ⏑́ ⏑, ako město: ⏑ –́.

7. Ako se ritam diže od teze k arzi, zove se *rastućim,* ako li pada od arze na tezu, *padajućim.* Ako stopa sastoji od više nego dvě slovke, onda može biti ritam ili *rastućo-padajući,* kano: ⏑ – ⏑ | ⏑ – ⏑ ⏑ |, ili *padajućo-rastućim,* kano: – ⏑ – | – ⏑ – | itd.

8. Ritam staroklasičkih jezikah sastoji u tom, da se duge i kratke, a novijih jezikah, osobito pako našega, da se naglašene i nenaglašene slovke po stalnom někom pravilu izměnjuju.

9. Kako na razdalcko imaju biti u našem jeziku naglašene slovke, to visi koje o naměri pěsnika i naravi misli, koju izriče, koje o svojstvu jezika. Budući pako da u našem jeziku naglasak pada u dvoslovčenih rěčih na predzadnju slovku, a u višeslovčenih ponajviše na tretju odtraga: zato naglašene slovke imaju slěditi jedna za drugom najviše poslije dvě nenaglašene slovke.

10. Ritam se pokazuje kadšto već u jednoj stopi, pak ovakova se stopa zove *měrilo* (metrum); nu kadšto

se ovaj ritam pokazuje tek u dvě stope, pak ove se zovu *dipodija*.

11. Koje slovke jesu u našem jeziku duge ili kratke, koje pako naglašene i nenaglašene, vidi slovnicu A. Mažuranića.

P a z k a. Imajući naš jezik dugih i kratkih slovakah, mogu se na njem praviti i pravi ritmički stihovi poput staroklasičkih jezikah. Ali dosad niti ima u narodnih pěsmah, niti kod Dubrovčanah, niti kod pěsnikah novije dobe savèršenih ritmičkih stihovah, to jest osnovanih na dužini i kratkoći slovakah, premda ima několiko tragovah i tomu u svih navedenih proizvodih. Uzrok tomu jest, što se sve do danas nije kod nas razlučio *naglasak* od *teže (accentus a quantitate)*. S toga naši pěsnici tvore ponajviše *naglašene* stihove, ali ni toga doslědno. Jerbo udarivši za sebe pravila ne po naravi jezika, već po uhu i raznih krajevih, u kojih naš narod stanuje, nedoslědni su do zla Boga. Tomu je nedostatku doskočio A. Mažuranić temeljitom, kako mi se čini, na samoj jezgri jezika osnovanom razpravom. Sve što su drugi dosele pisali i radili, samo je nagověštjanje i tumaranje sumrakom, a često i tminom.

12. Porad traga ritmičkih stihovah u našem jeziku, i što zbilja pravimo někakove naglašene stihove, neka stoje ovdě pravila ob oboj vèrsti.

§. 67.

Ritmički stihovi.

1. Ritmičkim stihom zovemo několiko stopah, ritmički spojenih.

P a z k a. Premda i naglašeni stihovi mogu imati ritam, te biti ritmički, tim ipak imenom zovemo ponajglavnije stihove, osnovane na kratkoći i dužini slovakah.

2. Svaki stih valja čitati kano da sam stoji, te kano da se na drugi neproteže, pa zato valja na kraju svakoga stiha něšto postojati, ma i nebilo znaka. Ali ako su stihovi poduži, treba i u srědini něšto postojati; pa to kad u stihu čitajuć postojimo, jest dvostruko: *usěk (caesura)* i *odmor* (diaeresis).

3. *Odmor* jest, kada se na kraju koje stope postoji; n. p.

Mila | konja || na Bos | ni pod | kiva
Neku | je ga ||, čim se | konji | kuju,
Već ga | kuje || srebrom | i olovom. (N. P.)

4. *Usěk* jest, kada srěd stope čitajuć postojimo; n. p.

Pogle | daj ||, voj | no, po | gledaj,
Jeli | ti || sli | ka pri | lika;
Ako | ti || ni | je pri | lika,
Used | ni || ko | nja pa | běži. (N. P.)

5. Usěk se děli na *mužki* i *ženski:* mužki je kada za dugom slovkom pada, a ženski, kada za kratkom; n. p.

Pogle | daj ||, vojno, pogledaj, mužki.
Jel | ti || slika prilika;
Ako | ti || nije prilika, } ženski.
Used | ni || konja, pa běži. (N. P.)

6. Kakove stope dolaze obično u staroklasičkih jezicih, vidi dotične slovnice.

Pazka. Da se u našem jeziku mogu praviti stihovi uprav po staroklasičkom měrilu, vidi se odatle, što ima u nas dugih i kratkih slovakah. Da su jih i něki pěsnici tvorili, neima dvojbe, pak i u narodnih pěsmah ima tomu dosta tragovah. Ali se oni nisu još dosad u tom složili, koja će jim slovka biti duga, koja li kratka. Katančić se dèrži staroklasičkih pravilah u našem jeziku, premda ni naglaska nezabacuje, dèržeć za dugu slovku onu, koja je naglašena, ma bila drugčije i kratka. Dubrovčani i narodne pěsme dèrže dugom svaku naglašenu, ma bila inače i kratka, a kratkom nenaglašenu, ma bila inače i duga. Hoće li se naši pěsnici u buduće dèržati same teže, na staroklasičku, ili sama naglaska ili brojenja slovakah na talijansku i narodnu, ili će težu poměšati s naglaskom, kano što to Němci prave, to bi valjalo da se jednom odluči, da nebude svaki stih dobar, ma bio i samo proza.

7. Za priměr kakovih takovih ritmičkih stihovah u našem jeziku neka stoje:

a) *Trohaički;* n. p.

–◡ | –◡ || –◡ | –◡

Vladislave, poljačkoga
Slavna kralja, slavni sinu,
Čěm tvâ puni slava mnoga
Svega světa veličinu. (Gund).

b) *Daktilni;* n. p.

- ᴗ ᴗ | - ᴗ ᴗ | - ‖ - | - ᴗ ᴗ | - ᴗ ᴗ | - ᴗ

α) *Poloku tikva kupi, jest od kore jagnjeda ozgor Čep, kog lična viseć zamčica* tanka nosi. (Katan.)

- ᴗ ᴗ ‖ - ᴗ | - ᴗ ᴗ

β) *Osu se nebo zvězdama*
I ravno polje ovcama,
Ovcama nema čobana
Do jedno děte Radoje. (N. P.)

´ ᴗ ᴗ | ´ ᴗ

γ) *Biserna brada,*
Srebèrna čaša,
Biser se kruni,
U čašu pada. (N. P.)

c) *Jambički;* ovi su teži, al ima u njih dosta savèršena oda na Boga od Dèržavina, prevedena od J. Tèrnskoga; n. p.

ᴗ - | ᴗ - | ᴗ - | ᴗ - | ᴗ

O prostranoštju Ti bezkrajni,
U živu světu živ i jak,
Vremenah tekom věčnotrajni,
Bez licah, trolik božtvom pak,
Svud isti, jedan duše sveti,
Nesůžen městom, nezačeti,
Tko tebe shvati, neima tog!

Pazka. I više bi se našlo vèrstih ritmičkih stihovah koje u narodnih pěsmah, koje kod umětnih pěsnikah, al ove su najobičnije.

§. 68.

Naglašeni stihovi.

U naglašenih se stihovih naglašene slovke po někom stalnom pravilu izměnjuju sa nenaglašenimi.

Kod naglašenih stihovah u našem jeziku dolazi ovo petero:

1. Naglasak; 2. Broj slovakah; 3. Srědina stiha; 4. Konac stiha; 5. Vèrst stihovah.

I. Naglasak.

1. U svakoj stopi mora biti jedan naglasak; koja slovka u stopi mora imati naglasak, to visi koje o volji pěsnika, koje o naravi misli, koju tko hoće da izreče; ali svakako treba da u svih slědećih stopah pada naglasak na istu slovku, na koju je pao i u pèrvoj stopi; n. p.

Vladi | slave | , poljač | koga
Slavna kralja slavni sinu,
Čěm tvâ puni slava mnoga
Svega světa veličinu.

2. U slabijih stihovih mora isti naglasak padati u pèrvoj i poslědnjoj stopi na istu slovku, a u srědini stiha barem po gděšto, da se čitatelj sěti ritma; n. p.

Praha | imaš | olo | va ti | dosti

Desni | ca je | jaka | u ju | naka. (I. Maž.)

3. U stopi jednoj mogu biti i dva naglaska; onda se onaj drugi izgovara poněšto slabije, da se nepokvari ritam; n. p.

Bez po | moći | višnje | s nebi. (Gund.)

4. Stih, koji ili neima u pèrvoj i poslědnjoj stopi isti naglasak, ili ima u srědnjih stopah drugdě naglasak nego u pèrvoj, ili neima nigdě stalna města za naglasak, nevalja ništa; n. p.

Ah čěm | si se | zahva | lila. (Gund.)

U kěh | ti ištem | prika | zati. (Gund.)

(Ova dva stiha nevaljaju po štokavskom naglasku uprav ništa, a po primorskom su dobri).

II. Broj slovakah.

1. Hèrvatski stihovi mogu imati od četiri do trinaest slovakah, po kojih se i zovu *četverci, peterci, šesterci, sedmerci, osmerci* itd. Duži stihovi od trinaest slovakah vèrlo su rědki, jerbo se težko izgovaraju. Kratjimi se stihovi pěvaju nježne i šaljive stvari. Najobičniji su *osmerci i deseterci.*

2. Priměri stihovah po broju slovakah.

1. Četverci.

Šum u šumi
Šumom šumi,
A u gori
Jeka ori. (Tèrn.)

2. Peterci.

Dobar čoeče!
Dobro ti reče!
Dobro ti reče!
Bèrzo se steče! (N. P.)

3. Šesterci.

U ovoga doma
Dobra domaćina
Jeleni volovi,
Koloper jarmovi,
Bosiljak palice,
Žito, kao zlato. (N. P.)

4. Sedmerci.

Oj orlovi! orlovi!
Letiste li visoko?
Gledaste li široko?
Vidiste li svatove?
Vode li nam snašicu?
Jeli tanka visoka? (N. P.)

5. Osmerci.

Mi igramo i pěvamo
Oko skrinje nevěstine;
Neve zove rabra svoga,
Da joj skrinju srebrom pospe.

6. Deveterci.

(Nisam jih mogao naći).

7. Deseterci.

Što se sjaje preko Budve grada?
Al je sunce, ali jasan měsec?
Nit je sunce, nit je jasan měsec,
Nego snaha medju děverima. (N. P.)

8. Jedanaesterci.

Izvila se sveta gora zelena;
To ne bila sveta gora zelena,
Već to bila sveta cèrkva Sofija. (N. P.)

9. Dvanaesterci.

Dosta smo podnili pogube i smeće
Vrěme je, dom mili da vidi svak veće,
Da radost svak svoju uživa s ljubavi
U miru, u goju, u igrah, u slavi. (Gund.)

10. Trinaesterci.

Zlatni kove i srebèrni, lijepo ti sjaš!
Pervijenče, mudra glavo, da mnogo ti znaš!
Na tebi su zlatna puca i svileni pas;
Više valja mudra glava i tvoj pošten glas
Neg na tebi zlatna puca i svileni pas. (N. P.)

III. Srědina stiha ili odmor.

1. Poduži stihovi hèrvatskiděle se na dvě pole, ponajviše u srědini stiha. Města, gdě se svèršuje pèrva pola, zovemo *srědinom*, ili *odmorom*. Srědina može biti, gdě je pěsniku volja, to jest: pěsnici děle stihove, kako jim se čini da će jače moći dělovati na čitatelje. Tako ima i u narodnih pěsmah ista vèrst stihovah na raznih městih srědinu; n. p.

Osmerci.

Mi igramo ‖ i pěvamo
Oko skrinje ‖ nevěstine

Pogledaj ‖ vojno pogledaj
Je li ti ‖ slika prilika.

Deseterci.

Gorom idu ‖ Jovovi svatovi
U goru ih ‖ noćca zastanula.
Pila košuta ‖ na ledu vodu,
Za košutu je ‖ ta ladna voda.
A za nevěste ‖ to rujno vino.

2. Svakako treba da se stih ondě razpolovi, gdě se i smisao poněšto dočima; jer ako se u drugu polu metne rěč, koja po smislu svakako spada na pèrvu i naopako, stih izadje hrapavim; n. p.

Majka Petra na || *věnčanje sprema*, stih je hrapav, a metni odmor pred *na*, stih je dobar.

3. Premda se želi, da odmor padne baš u srědinu stiha, ili blizu nje, običaj ipak i volja pěsnika može drugo što uvesti, al uvěk prama ćutjenju naroda, koga pěsnik hoće da zanese. Tako je u našem junačkom deseteracu odmor poslije druge stope ili četvèrte slovke; n. p.

Mili kume || *kamo tvoja hvala?*
Što se hvališ || *od nedělje danah?* (N. P.)

4. Gdě je odmor u pèrvom stihu, ondě mora biti u svih drugih iste vèrsti.

IV. Konac stiha, ili slik (rima).

1. Slikom zovemo sličnost slovakah u stihovih, koji budi zasebice stoje, budi jesu jedan prama drugomu. Slikom se spajaju dva ili više stihovah u jednu cělost; n. p.

Šum u šumi
Šumom šumi
A u gori
Jeka ori. (Tèrn.)

ili:

Věkovite i bez svèrhe
Nî pod suncem krěpke stvari,
A u visokih gorah vèrhe
Najprě ognjeni trěs udari. (Gund.)

2. Slik je dvostruk: *mužki* i *ženski*. Mužki sastoji uvěk od jednoslovčane rěči, od koje su dva zadnja slova slična drugima dvama slovima u drugom stihu; n. p.

Momčić Mari govori:
„*O ti, Mare, biser* moj!
Odklen tebi pèrsten moj?“

Mara njemu govori:
„*Dao mi ga bratac tv*oj,
*Ako Bog da děver m*oj." (N. P.)

3. U ženskom sliku slična je cěla zadnja slovka sa glasnikom predzadnje slovke jednoga stiha s drugim. Ovaj je slik najobičniji; n. p.

*O děvice čiste i bl*age,
*Kě vèrh gore slavne i sv*ete
*Sladkom vlasti pěsni dr*age
*Svim pěvôcim naričė*te. (Gund.)

4. Slik je ili *strog* ili *slobodniji: Strog* je, kada su rěči jednake i u slovkah i u naglasku; n. p.

*Vi u trudu dni vod*eći,
*Snažna sèrca smione obr*aze
*Kazahote, podnos*eći
*Lětna sunca, zimne mr*aze. (Gund.)

5. *Slobodniji* slik jest, kada neima ili posve jednakih slovkakah ili jednaka naglaska; n. p.

*Silna vihra jači i bè*rži
Sěmo tamo skače i teče,
*Hèrve, valja, lomi, kè*rši
Noge, ruke, glave sěče.

Nu jakno opet val uzrasti
*I vratja se proti kr*aju:
Tako odmetni istom vlasti
*Svedj nasèrtju i ustup*aju. (Gund.)

6. Praveć slikove, treba paziti, da budu dobri: dobri pako jesu:

a) Ako su čisti, ako su jednaki i glasom i naglaskom; hèrdjavi bi dakle bili ovi slikovi: *piše, niže; oblaga, jaka* itd.

b) Ako se neslikuje ista rěč; n. p. *nami, s nami.*

c) Ako se jednoslovčana rěč neslikuje s dvoslovčanom; n. p. *ženami, da mi;* osim ako su jednaka naglaska; n. p. *stote, po te* itd.

d) Ako su ugodni uhu: nevaljaju ovi; *bèrk, stèrk* itd.

e) Ako nisu svakdanji: nevaljaju ovi: *pisala, dala, dao, pao, bio, šio* itd.

f) Ako jednaki ili slični nestoje jedan blizu drugoga; već ako su različiti i po rěčih, tako da se slikuju sve česti govora sa svimi čestmi: *samostavnik s glagoljem* itd., i po nastavcih. U tom su preizvèrstni naši Dubrovčani. Evo priměra lěpih slikovah:

O děvice čiste i blage,
Kě vèrh gore slavne i svete
Sladkom vlasti pěsni drage
Svim pěvôcim naričete,

Narecite sad i meni
Kako iztočnom caru mladu
Smèrt vitezi nesmiljeni
Daše u svom Carigradu.

Znam, da bi se odprě htilo,
Da ja pěvam, vi kažete
Kô se on rodi srěćno i milo
Caru Ahmetu pèrvo děte.

Ali da tim pěsni ove
Sasma duge neizhode,
Smèrti objavte vi njegove
Hude uzroke, tužne sgode. (Gund.)

V. Vèrst stihovah.

1. Ilirski se stihovi děle na *slikovane* i *neslikovane;* obè vèrsti dolaze i kod narodnih pěsamah i kod raznih

pèsnikah, osobito novije dobe; neslikovani su osobito *deseterci* novijih pěsnikah u dramah i epopeah; n. p.

O čověče pravedniče!
Ako misliš božji biti,
Čini dobro za života:
Poštuj brata starijega,
I tebe će mladji tvoji. (N. P.)

Pade listak drenjine
Usrěd čaše dječine.
Da je znala drenjina,
Da je čaša dječina,
Vèrhom bi se povila.
I oko i čelo
Sve nam veselo. (N. P.)

Podiže se četa mala
Na Cetinju Gore cèrne,
Malena je, ali hrabra.
U njoj jedva sto junakah. (I. Maž.)

2. Stihovi se glede slikovah děle još na *nepremetane* i na *premetane*. Nepremetani jesu, kada se slikuju dva obližnja stiha; n. p.

Pasla Mare paunice
I bijele golubiće,
Na dan perce uzimala
U věnac ga uvijala. (N. P.)

3. *Premetani* stihovi jesu, kada su slikovani stihovi razstavljeni umetnutimi stihovi drugih slikovah. Slikovi se premetju na razan način, kako pěsnik misli, da će jače ganuti sèrce čitatelju. Najobičnije je ipak, da se pèrvi stih slikuje sa tretjim, a drugi sa četvèrtim, ili pèrvi s četvèrtim, a drugi s tretjim; n. p.

Kolo od srěće u okoli
Verteći se neprestaje:
Tko bi gori, eto 'e doli,
A tko doli, gori ustaje. (Gund.)

Blago vami, o pastiri,
Kî živete bez zlih volja',
Gdi svedj teku pokraj polja
Tihe vode, bistri viri. (Ranji.)

4. Stihove, koji imadu jednaki broj slovakah zovemo *parne,* a koji imadu nejednaki, *neparne;* n. p.

Parni.

Mlad mladoženja, ružo rumena!
Predadosmo ti struk ružmarina;
Ako uvene struk ružmarina,
Tvoja sramota naša grěhota. (N. P.)

Neparni.

Dobar čoveče!
Dobro ti reče!
Dobro ti reče!
Bèrzo se steče!
U dobre čaše,
Pod pune čaše
Svemu rodu i plemenu na veliku čast,
A našijem mladjencima u najbolji čas! (N. P.)

VI. Kitice.

1. Stihovi ili slěde jedan za drugim bez prestanka, ili se děle na něke odsěke, koji se gèrčki *strofe* a naški *kitice* zovu. U svakoj se slědećoj kitici vratja pěsnik na onu vèrst stihovah, koja jest u pèrvoj kitici. Kitica je dakle skup stihovah, spojenih u jednu ritmičku cělost, sadèržavajuću razvitu misao. Kitica mora izražavati ili pod-

punu misao, ili glavnu čest koje misli; srèd misli dakle ili njezine glavne česti nesmije se prelaziti od jedne na drugu kiticu. Evo primèra valjanih kiticah:

Al istine buduć glase
Kralj poljački veće čuo,
S neizměrnom vojskom da se
Car na njega podignuo:

Zapovidě, sa svih strana'
Da vojvode sve najveće
I gospoda ina izbrana
U varšavsko dodju věće.

Gdě buduć se razumile
Turske sprave strašne odviše,
S mnozim' silam' mnoge sile
Susrěsti se odlučiše. (Gund.)

2. Kitice se děle na *jednake* i *nejednake*. Jednake jesu one, u kojih su svi stihovi jednako dugi; a nejednake, u kojih su stihovi različite dužine; n. p.

Jednake.

Biser Mara po jezeru brala,
Prema sebi svoga babu zvala:
„Dodji, babo, i dovezi ladju,
Da vozimo biser iz jezera.“
Nema babe, ni doveze ladje. (N. P.)

Nejednake.

Poigraj, lěpi Pavle, poigraj,
Dat ćemo ti mor dolamu,
Da nam poigraš,
Da nam poigraš.
Igrao bih, skakao bih,
Hrom sam na nogu,
Hrom sam na nogu. (N. P.)

3. Po broju stihovah, koji u kiticu ulaze, zovu se kitice *dvo- tro- stihovne* itd.

4. Broj stihovah, koji u kiticu ulaze, može biti različit; panajviše jih ima na par (2. 4. 6. 8.); gdě su na nepar, (3. 5. 7. itd.), ondě se obično dva poslědnja stiha slikuju; n. p.

Poigraj, lěpi Pavle, poigraj,
Dat ćemo ti svilen kalpak,
Da nam poigraš,
Da nam poigraš. —
Igrao bih, skakao bih,
Hrom sam na nogu,
Hrom sam na nogu. (N. P.)

Opazka pisca Skladnje.

Skladnja je ova sastavljena prama slovnici g. Antuna Mažuranića, s kojom čini podpunu slovnicu hèrvatskoga jezika. Pisana je pako za gimnazijalne učenike, koji imaju pod věštimi učitelji učiti književni hèrvatski jezik. Zato su navedena samo glavna pravila točno i kratko, da jih mogu laglje učenici na pamet naučiti. Svakomu je pravilu dodano po několiko priměrah, da po njih sastavi učitelj s učenici druge, kojih nemože nikad dosta smoći. Za valjanost pravilah jamče mi vèrstni naši pisci, kojih sam děla upotrebio: *Narod* u poslovicah i pěsmah, *Vuk Štefanović, oba Mažuranića, Tèrnski, Vraz, Kurelac, Šulek, Stojanović i Bogović,* zatim *pisac Pogleda u Bosnu,* sami izvèrstnici i temenjaci našega jezika. Polemičke opazke nisu se směle uvèrstiti u školsku knjigu: tko traži dokazah, neka se javi, ja ću mu rado odgovoriti. Ova dakle Skladnja nekoristi bez Mažuranićeva Rěčoslovlja, i bez věšta učitelja. Ovo poslědnje neškodi, mislim, dělu, jer inače se piše za samouke, a inače za učenike. Ovo neka dobro zapamti, tko bude hotio sud izreći

o dèlu ovom. Nedostatke ću rado dopuniti i pogrèške izpraviti, čim mi jih tko objavi: više očijuh više vidi! Kratko vrème, u koje sam morao sastaviti Skladnju ovu, i težkoća dèla bez velike pomoći, neka me izvine pred strogim sudcem. Jer u sastavljanju bile su mi u pomoć slovnice: *Babukića, Bèrlića* mladjega i *Josipa Muczkowskoga* (u Krakovu 1849). Koliko sam se njimi poslužio, neka razsudi pozorni sravnjivatelj. — Mladeži duhovnoj sèmeništa zagrebačkoga, koja me je u skupljanju primèrah revno pomagala, očitujem iskrenu zahvalnost svoju.

Dodatak.

Ne samo više očijuh vidi više, nego i jedne oči vide u različito vrěme više; zato neka stoji ovdě několiko izpravakah i nadometakah, na koje sam što svojim razmatranjem, što pako po Daničićevoj Skladnji naišao.

1. Na strani 18. 3. poslije rěči *klanjati*, treba metnuti itd.; zatim dodati: Osobito krasno rabe u prelaznom značenju ovi neprelazni glagolji: *osvanuti, zaběliti, zalaziti, zasěsti, zapěvati, zarositi;* n. p. *Na moru* ga *jutro osvanulo. Zora* ga *běla zaběliła. Da mi* děcu *sunce nezalazi. Pèrvi su* ga *pětli zapěvali.* (N. Pěs.)

2. Na strani 21. §. 14. redu I. dodaj: i za koju što biva.

3. Na strani 26. treba poslije 15. umetnuti ovo: Zaimena 1. i 2. osobe, zatim zaime povratno *se* metju se u dativ, kada se njimi naznačuje, da se něšto děli s drugim, to jest, da něšto od čina ide ta zaimena, a něšto drugu osobu ili stvar; n. p. *Nju* mi *pita gromovnik Ilija. Směrno* mi *se caru pokloniše. Jao, babo, težko* ti *sam gladan.* (N. Pěs.)

4. Na strani 30. poslije pazke 2. metni 3. ovu: Kadšto i oni samostavnici, koji dolaze od glagoljah, zahtěvajućih drugi koji padež (osim akuzativa), zahtěvaju genitiv drugoga samostavnika; ali običnije se slažu kano dotični glagolji; n. p. *Sve u* strahu Boga velikoga. (Kač.) *Svi svatovi nikom ponikoše, ja od* čuda lěpe děvojke (N. Pěs.) *S dogovorom* kućanah *prodaje.*

5. Na strani 40. 4. poslije *glagolja* dodaj: ili koje druge rěči; n. p. Veliki *tělom,* a maleni *dělom* (N. P.)

6. Na strani 41. 6. poslije rěči *zora* dodaj: *noć, red, mah.*

7. Na strani 44. 14. poslije *glava* dodaj: i zaime povratno-osobno *sebe.*

8. Na strani 44. poslije 15. metni: *Pazka.* S glagoljem *biti* stoji samo onda predikat u instrumentalu, kada je predikat jednako širok, kano i subjekt; n. p. *Al sam, majko, na Bosni* vezirom. *Bolje je za godinu* volom, *nego za sto godinah* kravom *biti.* (N. Pěs.) *Da mi hoće* zetom *biti* (Sub. Bos. 108.)

9. Na strani 44. 16. dodaj ovo: Ova točka može se razuměvati pod točkom 4. na str. 40., zato se ovdě smatra suvišnom.

10. Na strani 45. 21. treba ovako preinačiti: Prelazni inače glagolji postaju neprelazni, kada znače *kretati* koju stvar s města na město, pa kretanjem joj tim měnjati stanje, te zahtěvaju instrumental te iste stvari.

Pazka. Ako neměnjaju stanja stvari, uzimaju se kano prelazni, te zahtěvaju akuzativ.

11. Na strani 46. poslije 23. metni ovo: Ako činjenje prelazi preko onoga, koji daje, da se što čini, onda taj, koji daje, stoji u instrumentalu; n. p. Digoše se *Bogom* putovati. (N. Pěs.)

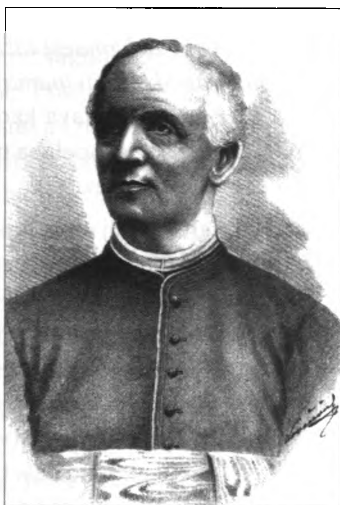
12. Dvè ove skrižaljke spadaju za jasniji pregled k §. 47. na 100. strani i na B o participijih na strani 139. Te skrižaljke jesu.

Izreke.

Glavna izreka	Podredjena izreka.	
Sadanje	1. Sadanje	u isto vrěme
	2. Perfekt	prije
	3. Buduće, sadanje	poslije.
Koje prošlo	1. Imperfekt sast.	u isto vrěme
	2. Predprošlo, perfekt	prije
	3. Buduće, sadanje	poslije
Praesens historički	1. Sadanje, imperf. sast.	u isto vrěme
	2. Sadanje perf., predprošlo	prije
	3. Buduće, sadanje	poslije
Buduće	1. Buduće pogod. imp. glag.	u isto vrěme
	2. Buduće pogod. perf. glag.	prije
	3. Buduće, sadanje	poslije

Participiji.

Glavna izreka	Podredjena izreka.	
Koje mu drago vrěme	1. sadanje	u isto vrěme
	2. prošlo	prije
	3. buduće	poslije.

ADOLFO VEBER TKALČEVIĆ I NJEGOVA SKLADNJA

I.

Adolfo Veber Tkalčević (1825–1889) jedan je od najsvestranijih i najplodnijih hrvatskih jezikoslovaca 19. stoljeća, koji je uz to djelovao i kao književnik (pisao je zapažene putopise i pripovijesti), književni teoretičar i kritičar, vrstan polemičar te propovjednik i prevodilac. O velikoj širini i raznolikosti njegovih interesa na svoj način govori podatak da su mu sabrana djela (u koja nisu uvrštene tzv. školske knjige, tj. gramatički priručnici, čitanke i sl., niti mnogobrojni prijevodi) tiskana u devet omašnih svezaka na preko 4000 stranica. Ta su djela objavljena jednim dijelom i nakon Veberove smrti (između 1885. i 1890), i to u samo dvadeset (!!!) primjeraka, namijenjenih ponajprije knjižnicama.

Adolfo Veber, koji je većinu svojih djela potpisivao i književnim prezimenom (prevedenicom) Tkalčević, rođen je 15. svibnja 1825. godine u Bakru. Majka mu je bila Bakarka (rođena Marochini), a otac Josip Weber doseljenik iz Moravske. Osnovno školovanje završio je u Bakru, a gimnaziju u Rijeci. Nakon toga je sjemeništarac u Zagrebu, pa student bogoslovije u Pešti (1842–1846). Na studiju je vrlo marljivo, između ostaloga, učio i strane jezike: njemački, mađarski, francuski, poljski. Po povratku iz Pešte ubrzo se zaredio, a onda postao kancelist u pisarnici zagrebačkoga biskupa. U to vrijeme, tijekom 1848. godine,

objavljuje i svoje prve radove, među kojima i dva tipično mladenačka teksta (*Robstvo duhovnikah* i *Odgovor na dvanaest laži opovrgnjenih*) u *Horvatsko-slavonsko-dalmatinskim novinama*. U tim se tekstovima zalaže za reforme u Crkvi i izjašnjava kao protivnik celibata. Zato je bio po kazni premješten za kapelana u Dubovac kod Karlovca (tu su nastali njegovi prvi prijevodi).

U jesen 1849. postaje Veber suplent na zagrebačkoj gimnaziji, a dvije godine kasnije odlazi u Beč, gdje u samo godinu dana polaže učiteljski ispit iz slavistike (kod Franca Miklošiča), latinske filologije i povijesti. Po povratku iz Beča (1852), postavljen je za pravoga učitelja latinskoga i hrvatskoga jezika na zagrebačkoj gimnaziji. U to se vrijeme posebno ističe kao vrlo aktivan pisac školskih knjiga (što koincidira s uvođenjem hrvatskoga jezika u gimnazije). Školskih knjiga napisao je ukupno deset, i to šest čitanki i četiri gramatike. Međutim, nakon novoga vala germanizacije ukinut je (1854) hrvatski u gimnazijama, pa Veber predaje samo latinski, ali baš tada postaje odlučan zagovornik hrvatske samosvojnosti i uvođenja hrvatskoga jezika u sve javne ustanove, pravi *defensor patriae*, kako su ga nazivali suvremenici. Biva zato proglašen pretjerancem, čak i kvariteljem mladeži, pa dobiva i premještaj (u tirolski Brixen), ali u međuvremenu za novoga hrvatskoga bana biva izabran Josip Šokčević, pa Veber ne samo da ne dobiva premještaj nego postaje ravnateljem gimnazije. Na mjestu ravnatelja ostaje sve do 1867.

Razdoblje ravnateljevanja jedino je razdoblje u Veberovu životu kad je bio aktivan i kao političar. Bio je naime između 1861. i 1867. dva puta i saborski zastupnik (prvi put bakarskoga, a drugi put čabarskoga kotara), i to kao član narodne, «samostalačke» stranke, koja je zagovarala samostalnost u odnosu na Ugarsku, a autonomiju u odnosu na jedinstvenu Monarhiju. Veber je nastupao kao vatren zagovornik načela svoje stranke i izrazit protivnik hrvatsko-ugarske nagodbe. Kad je međutim 1868. godine ta nagodba ipak potpisana, naprasno se prestao baviti aktivnom politikom, kao djelatnošću koja je protivna nje-

govoj naravi, kako je sam jednom prilikom napisao.

Nakon toga bilo mu je oduzeto i mjesto ravnatelja gimnazije. Postao je 1867. tajnikom vladina odjela za bogoštovlje i nastavu i nadzornik pučkih škola. Međutim iste godine među prvima postaje i pravim članom novoosnovane Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, u filozofsko-juridičkome razredu. Bio je poslije 1870. imenovan i kanonikom prvostolne crkve zagrebačke. Djelovao je zatim kao ravnatelj zagrebačkoga sjemeništa, dijecezanski nadzornik pučkih škola te upravitelj zagrebačkoga plemićkog konvikta (1875–1876). Ponuđeno mu je 1876. i mjesto senjskoga biskupa, ali se na tome zahvalio da bi se mogao i dalje baviti književnim radom.

Nakon političkoga poraza i poraza zagrebačke filološke škole pred naletom samouvjerenih i uglavnom arogantnih vukovaca Veber je živio povučeno, uglavnom radeći na svom najvećem projektu, tj. na *Djelima*. Projekt nažalost nije uspio završiti. Umro je 6. kolovoza 1889. godine u 64. godini života (na izdavanju Veberovih djela nastavio je raditi prof. Cvjetko Rubetić pa je projekt okončan 1890. godine). Kako je već bio gotovo zaboravljen, i njegova je smrt prošla uglavnom nezapaženo. O tome zorno svjedoči npr. podatak da je u časopisu *Vijenac*, u kojemu je godinama bio među najrevnijim suradnicima, povodom njegove smrti objavljena tek bilješka u kojoj se kao jedna od najvećih vrlina Adolfa Vebera Tkalčevića ističe – čitak rukopis.

II.

Osim gramatičkih priručnika, među kojima najistaknutije mjesto zauzima ovdje pretisnuta *Skladnja ilirskoga jezika*, od jezikoslovnih Veberovih priloga posebno treba izdvojiti programatske spise, polemike, znanstvenoistraživačke radove te ocjene i/ili prikaze.

Od programatskih spisa treba posebno upozoriti na spis *Korist i način predavanja latinskih klasikah* (1852), u kojem je prvi

put izložen Veberov jezikoslovni program, a jednim dijelom i program cijele zagrebačke filološke škole kojoj je Veber desetljećima bio na čelu.

Drugi je takav spis *Ustroj ilirskoga* (u *Djelima: hrvatskoga*) *jezika* (1856), koji je zapravo bio izrazito otvoren i u ono doba, posebno od hrvatske mladeži, zapažen te oduševljeno dočekan prosvjed protiv germanizacije u vrijeme Bachova apsolutizma. Osim toga, taj spis sadrži pravu apologiju hrvatskoga jezika u kojoj se, između ostaloga, tvrdi da hrvatski jezik nadmašuje njemački i brojem padeža, i bogatstvom zamjenica i brojeva, i gramatikaliziranim glagolskim vidom, i promjenjivošću pridjeva, i obiljem prijedloga itd.

U programatskome spisu pod naslovom *Pabirci po slovnici hrvatskoj* (1877) Veber raspravlja o razlikama između znanstvene i praktične (školske) gramatike, implicitno polemizirajući sa svojim najneugodnijim kritičarom Vatroslavom Jagićem, koji je, bar po Veberovu sudu, kritizirao njegove školske gramatike sa stajališta znanstvene gramatike.

U vrlo poznatom i često citiranom programatskom spisu *Brus jezika ili zagrebačka škola* (1884) Veber se uporno i tvrdoglavo zauzima za izvorna načela zagrebačke filološke škole te se još uvijek nada jezičnome jedinstvu barem sa Slovencima. Smatra da se u zagrebačkoj školi «pravo i mudro radi» kad se njezini predstavnici još uvijek služe «njekimi starijimi oblici». Drago mu je također što on sam nije pisao po Daničićevoj školi, a nije pisao zato što je uvjeren «da po njoj gubi jezik mnogo od svoje prvobitne naravi i vrsnoće, da biva nejasniji i čestom porabom jednako glasećih padeža manje blagoglasan».

Od polemika Veberovih posebno su važne te i za nj i za zagrebačku filološku školu karakteristične četiri uglavnom poduže polemičke rasprave: s Franom Kurelcem, s Vatroslavom Jagićem, s Mirkom Divkovićem i s Franjom Ivekovićem.

Polemika s Kurelcem počela je raspravom *Kako da sklanjamo imena?* (1852) u kojoj se Kurelac oštro suprotstavlja osnov-

nim načelima zagrebačke filološke škole, posebno pisanju dočetka *-ah* u genitivu množine. Još oštriji je Kurelac u knjizi *Recimo koju* (1860). U njoj predstavnike zagrebačke škole naziva, između ostaloga, i kukavcima koji gmižu pred Gajem, osalskim glavama i ljudima osalske ćudi, pa čak i sumnjivim Hrvatima. Na te i takve Kurelčeve stavove Veber je odgovorio tekstom *Brus jezika* (1862), kojim je, uskoro će se pokazati, i definitivno porazio predstavnike (Kurelčeve) riječke filološke škole. Kurelčev preko svake mjere arhaizirani jezik Veber smatra umjetnim, više staroslavenskim nego hrvatskim i predbacuje mu da bi se takvim jezikom mogli uspješno služiti isključivo visoko školovani ljudi. Ujedno brani i temeljna načela zagrebačke škole, uključujući i genitivno *-ah*. Ta načela naime smatra realnima i hrvatskoj jezičnoj stvarnosti primjerenima.

Superiornim se u odnosu na Kurelca Veber pokazao i u svojevrsnom nastavku te polemike koja je bila izazvana Kurelčevim napisom *Mulj Govora nespretnâ i nepodobnâ nanešen na obale našega jezika: ili O barbarismih*, a koji je objavljen u *Radu JAZU* 1873. godine (na 48 stranica). U tom radu Kurelac barbarskima proglašava mnoge, posebno novije hrvatske riječi, od kojih je jedan dio predložio i u uporabu uveo Bogoslav Šulek, npr. riječi *brzojav, crnina, čin, djelokrug, parobrod, posada, prostorija, sredstvo, pretjerati, žrtva* itd. (usp. Pranjković 2003: 103–113). Veber uzvraća Kurelcu napisom *Obrana njekoliko tobožnjih barbarizamah*, u kojem opet staloženo i uvjerljivo brani gotovo sve osumnjičene riječi, a govori usput i općenito o načelima po kojima se nove riječi imaju primati u standardni (književni) jezik.

Međutim, u polemici s Vatroslavom Jagićem, koja je započela 1864. godine Jagićevim čuvenim tekstom *Naš pravopis*, objavljenim u *Književniku*, Veber je prošao neusporedivo lošije nego u polemici s Kurelcem. Štoviše, ta je polemika bila prvi nagovještaj budućega poraza zagrebačke filološke škole i načela koja je zagovarao Veber i njegovi istomišljenici. Jagić se na-

ime, pozivajući se ponajprije na znanstvene kriterije, usprotivio i pisanju samoglasnika *è* uz vokalno *r* (npr. *pèrst*), i tzv. rogatome *e* (*ě*) na mjestu jata (npr. *město*), i nastavku *-ah* u genitivu množine, i pisanju *tj* umjeto *ć* (npr. *plitji*), a i pretjeranomu forsiranju, bar po njegovu mišljenju, etimološkoga (korijenskoga, morfonološkoga) pravopisnog načela na štetu fonološkoga (fonetskoga). Veber je odgovorio tekstom *O našem pravopisu*, u kojem prihvaća samo Jagićev prigovor što se odnosi na «muklo» *e*, a od ostalih se prigovora brani energično, ali ne baš i osobito uvjerljivo.

Ni u polemici s Mirkom Divkovićem, koja je uslijedila pošto je Divković 1879. godine objavio svoje *Oblike*, a 1881. i *Sintaksu hrvatskoga jezika*, Veber nije prošao bolje. On je naime Divkovićeve priručnike oštro napao jer su bili pisani po vukovskim načelima (po Miklošiču i Daničiću). Vukovci su međutim (Divković i Maretić) uzvratili upravo nemilosrdno. Divković se okomio i na Veberove gramatičke priručnike za koje je napisao čak i to da su «nalik matematičkoj zadaći nevaljala učenika». Rezultat polemike bio je da su uskoro Veberove gramatike bile povučene iz školske uporabe, a uvedene Divkovićeve. Tako se zapravo dogodilo da je polemika s Divkovićem označila i definitivan poraz Vebera i zagrebačke filološke škole u srazu s hrvatskim vukovcima.

Danas smo naravno svjesni toga da su i vukovci itekako griješili i pretjerivali te da su prema Veberu bili poprilično nepravedni, posebno kad je riječ o općim načelima standardnoga jezika. To im je uostalom vrlo jasno dao do znanja i sam Veber u završnom tekstu spomenute polemike pod simptomatičnim naslovom: *Na rastanak g. Divkoviću*: «Naš književni jezik nije prihvatio načela, da je samo ono hrvatski dobro, što je u Vuku, mi smo unj gdješto primili i kajkavskih i čakavskih elemenata, osobito riječi, premda nam je jezgra štokavska».

Ono što je rečeno za polemiku s Divkovićem, posebice u načelnom pogledu, dobrim dijelom vrijedi i za Veberovu polemiku

s još jednim vukovcem – s Franjom Ivekovićem. Naime, 1876. razvila se vrlo duga, oštra i mučna polemika (u *Hrvatskome katoličkom listu*) oko Ivekovićeva prijevoda lekcionara (*Čitanja i Evangjelja za sve nedjelje*, Zagreb, 1875). Polemiku je započeo Veber, strasno se u nju uključio Iveković, a kasnije se pridružio i Nikola Voršak, također prevodilac lekcionara. Veber spočitava Ivekoviću što se u svom lekcionaru previše držao Karadžićeva i Daničićeva prijevoda Svetoga pisma, a da se premalo obazirao na činjenicu da je riječ o tekstovima koji se čitaju u crkvi običnome puku različitih «razriečjah», često i posve nepismenu. Posebno se Iveković, po Veberovu sudu, trebao obazirati na kajkavce jer je takvo obaziranje nužno bar dotle dok ne završi proces njihova poštokavljivanja. Prigovara mu također i porabu nekih riječi za koje misli da nisu pravilne u hrvatskome književnom jeziku, npr. *blagosloven* (umjesto *blagoslovljen*), *praznik* (umjesto *blagdan*), *mudarac* (umjesto *mudrac*) itd. Kad mu je Iveković, između ostaloga, odgovorio da je *blagosloven* običnije nego *blagoslovljen*, uzvratio je kratko i oštro: *blagosloven* može biti običnije – ali na Morači.

Veberovi znanstvenoistraživački radovi, posebno *O vremenih u hrvatskom jeziku* (1867), *O slogu hrvatskom* (1869), *O pridavniku* (1871), *O zaimenu* (1873), *O glagolju* (1873), *O naravi hrvatske izreke* (1874) te *Šćepan Ljubiša kao pisac* (1881), koncipirani su pretežno kao manje monografije u kojima se Veber opširnije bavio uglavnom onim pitanjima u vezi s kojima su njegovi drugi spisi (posebno gramatički priručnici) doživljavali manja ili veća osporavanja. Iako u nekim od tih radova ima i vrijednih zapažanja, ipak se mora reći da oni u cjelini nemaju veće znanstvene vrijednosti, posebno oni u kojima iznosi stavove što jednostavno nisu branjivi, kao npr. stav da u hrvatskom jeziku postoje (stroga) pravila o porabi vremena (*consecutio temporum*) kakva postoje i u klasičnim jezicima ili stav da treba razlikovati pridjeve (kod njega: *pridavnike*) kao epitete, kao atribute i kao apozicije.

Posebno treba spomenuti raspravu *Šćepan Ljubiša kao pisac*, koja je također izazvala polemiku (s Dubrovčaninom Šimom Castrapellijem), jer je zanimljiva sa standardološkoga stajališta, odnosno zato što, kao što kaže Ljudevit Jonke, sadrži misli koje «kao da su prepisane na pr. iz 'Općih principa za kulturu jezika' Praškog lingvističkog kruga» (Jonke 1956: 76). Veber je naime u spomenutoj raspravi prigovorio Ljubiši što rabi velik broj provincijalizama i posve rijetkih odnosno neobičnih talijanizama. Castrapelli je ustao u Ljubišinu obranu i ustvrdio da pisac ima pravo rabiti i riječi koje nitko ne razumije. Veber mu je uzvratio da ono što nitko ne razmije «nije uprav ništa», pa makar pripadalo i «hercegovačkom nariečju» koje smo primili za temelj književnoga (standardnoga) jezika. Ako smo naime i primili to «nariečje, nismo hotjeli poprimiti njegovih skrajnjih osebunjakah, njegova tuđinstva» (*Djela* IV: 510). Iz ovoga se jasno vidi da je Veber razlikovao štokavsko narječje (kao dijalektološki fenomen) od hrvatskoga književnog (standardnog) jezika odnosno hrvatski standardni jezik od (novo)štokavskoga narječja kao osnovice za standardizaciju (usp. Pranjković 1998: 1). Druga je naravno stvar što ti i takvi stavovi ne bi trebali biti primjenjivani na jezik književnoga djela.

Osim već spomenutih ocjena i prikaza (npr. Kurelčevih i Divkovićevih djela ili Ivekovićeva prijevoda lekcionara) o kojima je bilo riječi u vezi s komentiranim polemikama, treba spomenuti i to da je Veber pisao i o *Ilirskoj slovnici* Vjekoslava Babukića, i to negativno. Time je onemogućio da ona bude korištena kao školski priručnik, što mu Babukić, čini se, nikad nije oprostio. Pisao je također o Mažuranićevoj *Slovnici hrvatskoj* (u cjelini izrazito pozitivno, posebno kad je riječ o Mažuranićevu opisu naglasaka, tvorbe komparativa i glagolske morfologije). U ocjeni Budmanijeva gramatičkog priručnika *Grammatica della lingua serbo-croata* Veber iznosi dosta primjedaba (koje se npr. tiču zbirnih imenica, nauka o padežima i reda riječi), a gramatiku Josipa Vitanovića ocjenjuje izrazito negativno (pri-

govara mu npr. što nema poglavlja o naglasku, što je loše protumačio pasiv, što razlikuje mušku, žensku i srednju sklonidbu, što je previše prepisivao iz njegove, tj. Veberove *Slovnice* itd.).

Od leksikografskih djela Veber je prikazao *Njemačko-hrvatski rječnik* Bogoslava Šuleka, *Dizionario italiano-illirico* Ivana Jurašića i *Ogled rječnika hrvatskog ili srpskog jezika* Đure Daničića. Prikazujući Šulekov rječnik Veber iznosi cijeli niz pohvala, koje se npr. odnose na to da Šulek polazi od narodnoga blaga, ali da se služi i starijim leksikografskim djelima (posebno *Němačko-ilirskim slovarom* Ivana Mažuranića i Jakova Užarevića iz 1842. godine), da se konsultirao sa stručnjacima iz pojedinih znanstvenih oblasti, da je pozajmljivao riječi iz slavenskih jezika i narječja, a opravdava i njegov postupak stvaranja novih riječi po tvorbenim zakonitostima hrvatskoga jezika.

Nasuprot tomu, Jurašićev je rječnik u Veberovoj ocjeni prošao katastrofalno. Prikazivač je čak izrazio žaljenje što je pisac posvetio tako puno vremena «toli jalovomu poslu». Prigovara Jurašiću npr. što talijanske glagole prevodi sad svršenim sad nesvršenim glagolima, što svakoj talijanskoj imenici nastoji naći odgovorajuću u hrvatskome jeziku, što rabi riječi koje nitko nije čuo, što jednostavno ne zna «ni zvukoslovlja, ni likoslovlja, ni skladnje» itd.

U kritici Daničićeva *Ogleda* Veber je bio od svih suvremenika najkonkretniji, najizravniji i najkritičniji. Zamjera Daničiću što u korpus nije uključio «pučki neuknjiženi govor», a pogotovo činjenicu da u tom korpusu nema suvremenika - ni I. Mažuranića, ni I. Trnskoga, ni F. Kurelca, ni J. Jurkovića, ni B. Šuleka itd. Time je rječnik lišio «mnogih stečevinah 19. vieka u školi, u uredu, u trgovini, u obrtu, u umjetnosti, u znanosti, a stegnuo u tiesne granice pjesničtva i bogoslovlja starije dobe».

Kad se svemu rečenome pridoda da je Adolfo Veber autor i spomenutih četiriju gramatičkih priručnika, može se zaključiti da je on bio jedan od najobavještenijih hrvatskih jezikoslovaca druge polovice 19. stoljeća, posebno kao autoritativni vođa za-

grebačke filološke škole te dugogodišnji i posljednji kodifikar hrvatskoga jezika, slovopisa i grafije po načelima te škole. Osim toga Veber je u povijesti hrvatskoga jezika i hrvatskoga jezikoslovlja nezaobilazan kao standardolog (koji u nekim segmentima čak anticipira i standardološka načela praškoga lingvističkoga kruga), a važan je i kao vrstan polemičar te kao pisac gramatičkih priručnika i drugih «školskih» knjiga.

III.

Veberova *Skladnja ilirskoga jezika za niže gimnazije* svakako je najvažniji njegov gramatički priručnik, a po mišljenju mnogih povjesničara hrvatskoga jezikoslovlja to je i najvažnije njegovo jezikoslovno djelo uopće. Objavljena je u dva izdanja (1859. i 1862) među kojima nema gotovo nikakvih razlika (jedina je zapravo razlika u tome što u prvom izdanju na unutrašnjoj naslovnici stoji *U Beču, 1859. U c. k. nakladi školskih knjigah.*, a u drugom izdanju: *U Beču. U c. k. nakladi školskih knjigah. 1862*).

Skladnja ima ukupno 192 stranice i podijeljena je na tri dijela, i to na: *Skladnju slaganja*, *Skladnju dělovanja* i *Skladnju poredanja*. Tim trima dijelovima dodano je pravopisno poglavlje *O pisanju* te *Dodatak* (prvi) koji je posvećen verzifikaciji. Pravopisno poglavlje ima dva dijela. Prvi je dio (*O razgodcih*) logično i posve opravdano uvršten u *Skladnju*, jer je poraba interpunkcijskih znakova tijesno povezana sa sintaktičkim zakonitostima, ali drugi dio (*O pisanju tudjih vlastitih imenah*) nema sa sintaksom gotovo nikakve veze, pa je čudno da ga je Veber uopće uvrstio u *Skladnju*. *Dodatak* ima tri dijela, i to: *O stihotvorstvu*, *Ritmički stihovi* i *Naglašeni stihovi*. Slijedi još i *Opazka pisca Skladnje* u kojoj se, između ostaloga, kaže da je *Skladnja* sastavljena prema slovnici Antuna Mažuranića, s kojom čini «podpunu slovnicu hèrvatskoga jezika», da su primjeri uzimani iz djela suvremenih pisaca (Karadžića, oba Mažuranića, Trnskoga, Vraza, Kurelca, Šuleka, Stojanovića i Bogovića) te da

se autor služio slovnicama V. Babukića, A. T. Brlića i J. Muczkowskoga. Na samom kraju je (još jedan) *Dodatak* u kojem je «několiko izpravakah i nadometakah» (ukupno ih je 12) za koje autor kaže da je na njih naišao ili svojim vlastitim razmatranjima ili prema Daničićevoj *Sintaksi*. Na posljednjoj je stranici tablica pod naslovom *Izreke* u kojoj se daju svojevrsna pravila o slaganju vremena (*consecutio temporum*) u zavisnosloženim rečenicama i u participskim konstrukcijama. Iz te tablice primjerice saznajemo da će u zavisnosloženoj rečenici biti riječ o istovremenosti ako se upotrijebi prezent i u glavnoj i zavisnoj surečenici (klauzi). Ako se u glavnoj upotrijebi prezent, a u zavisnoj koje prošlo vrijeme, radit će se o prijevremenosti (anteriornosti) te ako je u glavnoj surečenici prezent, a u zavisnoj futur, radit će se o poslijevremenosti (posteriornosti).

U *Skladnji slaganja* riječ je zapravo o rečenici (*izreci*), o tome kako se ustrojavaju pojedine vrste rečenica (*proste, razširene, jednostavne, stegnute*) te o međusobnom slaganju (sročnosti, kongruenciji) pojedinih članova rečeničnoga ustrojstva, i to predikata i subjekta, predikata s više subjekata, epiteta, atributa i apozicije.

Skladnja dělovanja glavni je, središnji i najveći dio *Skladnje* (str. 16–147). Ona zapravo obuhvaća ono što se u sintaksama obično naziva sintaksom oblika i sintaksom vrsta riječi, tj. u njoj je riječ o porabi i značenjima padeža, besprijedložnih i prijedložnih, te o porabi pridjeva (*pridavnika*), brojeva (*brojnika*) i zamjenica (*zaimena*). Zatim je riječ o *sastavljenim izrekama* (tj. složenim rečenicama), i to u poglavlju od svega dvije stranice (nije razrađena tipologija složenih rečenica, ali se zato o mnogima od njih neizravno govori u poglavlju o veznicima).

Nakon toga opširno se govori o porabi, značenjima i gramatičkim svojstvima glagola (o svršenim i nesvršenim glagolima, o vremenima i načinima, o aktivu i pasivu, o infinitivu). Slijedi relativno opširno poglavlje o veznicima, u kojem su jednim dijelom, kao što je rečeno, opisane i pojedine vrste nezavisnoslo-

ženih i zavisnosloženih rečenica. *Uzporedni* veznici (tj. konjunktori) dijele se na *spojne* (tj. sastavne), *razstavne*, *protivne* (tj. suprotne), *uzročne* (*bo, jer, što, jer da*), *zaključne* (*te, pa, dakle, zato, s toga*) i *mjesne* (*gdje, pa ovdje, odakle, kamo* i sl.). *Podredni* veznici (tj. subjunktori) dijele se na vremenske, pogodbene, uzročne (*kad, budući da, što*), dopusne, namjerne, posljedične, prispodobne (tj. poredbene: *kano, poput* (?), *nego, nego što, kano da*) i upitne (*li, da li, ne li, zar*).

Kao što se iz ovoga vidi, Veberovo razlikovanje *uzporednih* i *podrednih* veznika dobrim je dijelom problematično. Valja se npr. upitati po čemu bi mjesni veznici pripadali veznicima nezavisnosloženih, a vremenski veznicima zavisnosloženih rečenica ili po čemu bi uzročni veznici *jer* i *jer da* pripadali nezavisnosloženima (npr. u rečenici, koju Veber navodi kao primjer nezavisnosložene uzročne rečenice (?), *Sèrdim se na te, **jer** svi viču što si lěn, **jer da** kasno dolaziš kući*). Uostalom, mora se reći da je poprilično problematično i Veberovo razlikovanje koordinacije i subordinacije uopće te da je glavni razlog za to i u ovom slučaju preferiranje logičkih odnosno semantičkih parametara na račun strukturnih i/ili funkcionalnih. U vezi s veznicima zanimljivo je zamijetiti i to da je vezniku *da* posvećeno posebno poglavlje te da se izdvaja i oprimjeruje šest različitih vrsta njegove porabe.

Na kraju drugoga dijela Veber se ponovo vraća rečeničnoj tipologiji, pa govori o *pokratjenim* rečenicama (npr. *Mladost ludost; Tko o čem, a baba o uštipcih; Reci koju* i sl.) i o rečenicama s participima, tj. s glagolskim prilogom sadašnjim i s glagolskim prilogom prošlim (npr. *Pisari sjedeći pišu; Otidjemo svaki u svoju sobu spavat, neprogovoriv jedan s drugim nijedne rěči* i sl.). U poglavlju o porabi participa najzanimljivije je, najneobičnije i najspornije svakako to što Veber razlikuje jedninu i množinu participa, pa bi jednina npr. bila *Pisar **sjedeć** piše*, a množina *Pisari **sjedeći** pišu*. Na samom kraju toga poglavlja riječ je o višestruko složenoj rečenici (*mnogostručnoj izreci*) te o periodu.

Treći dio *Skladnje* pod naslovom *Skladnja poredanja*, u kojemu je riječ o redu riječi, najmanji je (str. 148–160), ali po svoj prilici i najvredniji dio Veberove sintakse. Njegova se vrijednost i, rekao bih, fascinirajuća aktualnost, sastoji ponajprije u tome što Veber precizno razlikuje *naravno poredanje*, tj. osnovni (ili tzv. gramatičko-semantički) red riječi od *umětnoga poredanja*, tj. stilski obilježenoga (aktualiziranoga, markiranoga) reda riječi. To je osobito vidljivo iz određenja *umětnoga poredanja*, koje je tako precizno, tako koncizno i tako sadržajno da mu je jedva potrebno bilo kakva komentara: «Naravnim se redom nemože uvěk govoriti, jer nije prama načinu, kojim se misli radjaju; često bo je piscu naměra, govoriti o predikatu; tu je dakle predikat najvažnija misao, te ga trěba postaviti na pèrvo město; povèrh toga pèrvi je način i dosadan, jerbo je jednoličan; tu se trěba uteći umětnomu poredanju rěčih i izrekah. U tom je pako naš jezik tako slobodan, da neima česti govora, koja se nebi mogla metnuti pred drugu, ako je važnija» (str. 152–153). Tu je o redu riječi rečeno gotovo sve što je bitno: rečeno je da valja razlikovati osnovni i aktualizirani red riječi, da se sloboda u redu riječi ne odnosi na osnovni, nego samo na aktualizirani red te da je aktualizirani red stilski obilježen (a osnovni nije; on je «dosadan, jerbo je jednoličan»). Treba li uopće podsjećati na to da se o redu riječi na vrlo sličan način razmišlja i u suvremenim, posebno aktualnosintaktičkim opisima (usp. npr. J. Silić: *Od rečenice do teksta*, Zagreb, 1984, str. 9–63).

Veberova je *Skladnja* prva hrvatska sintaksa koja je objavljena kao posebna knjiga, a i jedan od prvih sustavnijih sintaktičkih opisa hrvatskoga jezika uopće. To je tim važnije kad se zna da se u starijim hrvatskim gramatikama područje sintakse izrazito zanemarivalo. Tako je npr. u Kašićevoj gramatici (*Institutionum linguae Illyricae libri duo*, Romae, 1604) sintaksa svedena na trinaest pravila, a kod Della Belle (*Istruzioni grammaticali della lingua illirica*, 1728) takvih je pravila samo devet. Prvu je veću sintaksu napisao F. M. Appendini (*Grammatica della*

lingua Illirica, 1808; na 180 stranica), ali ni u njoj npr. nema govora o dijelovima rečeničnoga ustrojstva. Relativno opširan sintaktički opis sadrži Babukićeva *Ilirska slovnica* (1854), kojom se Veber služio, ali je vrlo zanimljivo da je ona u mnogo čemu posve drukčije koncipirana nego Veberova *Skladnja*.

Babukić je, za razliku od Vebera, u svome sintaktičkome opisu posve usredotočen na rečenicu i na njezino ustrojstvo, pa je i svoju sintaksu podijelio u tri dijela prema trima vrstama toga ustrojstva: jednostavnoga (prostoga), složenoga i višestruko složenoga (usp. Tafra 1998: 68). Veber, s druge strane, ne vodi računa samo o rečenici i o njezinome unutrašnjem ustrojstvu nego mu je zapravo u središtu zanimanja ono što se obično naziva sintaksom oblika (imenskih i glagolskih) i sintaksom vrsta riječi.

Kad govori o jednostavnoj rečenici, Veber ponajprije ukratko analizira članove rečeničnoga ustrojstva, posebnu pozornost posvećujući tomu koji oblici i/ili koje riječi mogu biti u službi pojedinoga člana. Tako primjerice kaže da se subjekt može izreći imenicom (*samostavnikom*), npr. ***Sunce** grije*, pridjevom (*pridavnikom*), npr. ***Mudar** mudruje*, zamjenicom (*zaimenom*), npr. ***Ja** tèrčim*, infinitivom, npr. ***Spavati** je potrěba* te cijelom rečenicom (*izrekom*), npr. ***Da radiš**, vèrlo me veseli* (na činjenicu da se subjekt može izreći /su/rečenicom ne upozorava se ni u nekim od najnovijih opisa).

Predikat se može izreći glagolom, npr. *Ptice **pěvaju***, imenicom, npr. *Ja sam **učenik***, pridjevom ili participom, npr. *Sokrat bijaše **mudar*** ili *Ljudi su **umèrli***, zamjenicom, npr. *Kuća je **moja***, brojem (*brojnikom*), npr. *Pavao će biti **drugi***, i prilogom (*prislovom*), npr. ***Dobro** je sěděti* (str. 2-3).

Ostali članovi rečeničnoga ustrojstva, osim atributa, u Veberovu su opisu znatno lošije prošli, posebno objekt i priložna oznaka koji se, kao takvi, gotovo i ne spominju u dijelovima *Skladnje* posvećenim unutrašnjemu rečeničnom ustrojstvu. Veber taj nedostatak donekle nadoknađuje u poglavlju *O prostoj i*

razširenoj izreci. *Prosta izreka* naime ima samo subjekt i predikat, a *razširena* je «onda, kada se glavni děli pobliže označuju drugimi rěčmi». Tako se subjekt proširuje apozicijom, npr. ***Konzul** Ciceron svlada Catilinu*, atributom, npr. *Petar **veliki** sagradio je Petrograd*, epitetom, npr. ***Pametni** se ljudi nesèrde*, zamjeničkim pridjevom, npr. ***Moj** se brat ženi*, pridjevskim brojevima (*brojnici pridavničkimi*), npr. ***Dva** loša ubiše Miloša*, imenicom s prijedlogom, npr. *Ljudi **na slobodi** rado posluju*, te s «više vèrstih od gore navedenih rěčih», npr. *Ona tri u boju neprestrašna Rimljanina, Horaciji, spasiše domovinu*.

Predikat se proširuje pridjevom ako je imenskoga tipa, npr. *Kain bijaše **ubojit** brat*, imenicom ili zamjenicom «u kojem god padežu», npr. *Marljiv je težak vrědan **platje***, *Neuměrenost škodi **svakomu čověku*** ili *Svatko ljubi **svoga***, prilogom (ako predikat nije imenica), npr. *Ulis bijaše **vèrlo** lukav* ili *Slavulji **lěpo** pěvaju*, prijedložnim izrazom, npr. *Orao leti **pod oblake***, infinitivom «kano objektom glagoljah i pridavnikah», npr. *Prestudena se voda nemože **piti*** ili *Latinski je težko **naučiti***, te s «više raznih gori navedenih rěčih», npr. *Lěni težak ide **kasno na polje orat zemlju***. Osim u vezi s infinitivom objekt se još spominje u posebnoj «pazki» gdje se kaže: «Kada se glagolji prelazni razširuju akuzativom, onda se taj akuzativ zove *objektom*, jer činjenje glagoljah prelazi na taj akuzativ».

Sve što je rečeno ipak ne znači da objektne i adverbijalne službe i značenja pojedinih imenskih oblika u *Skladnji* nisu uopće opisane. Naprotiv, opisane su relativno opširno, ali u *Skladnji dělovanja* u kojoj je glava III. posvećena uporabi padeža (str. 16–46), a glave IV. i V. uporabi prijedložnih izraza (str. 47–74). Tako se, između ostaloga, govori npr. i o akuzativu vremena, npr. *Ti sjaš **cělu noć***, i o dativu cilja, npr. *Izdajstvo je **čověku** na sramotu*, i o partitivnom genitivu, npr. *Traži **kruha** nad pogačom*, i o instrumentalu mjesta, npr. *Onda oni běži **gorom** što bolje mogu* itd.

Područje kojemu Veber posvećuje relativno malo pozornosti

i koje je u njegovu opisu među problematičnijima jest, kao što je već spomenuto, područje složene rečenice. Posebno se to odnosi na kriterije razlikovanja nezavisnosloženih i zavisnosloženih rečenica (Babukić je u tome znatno iscrpniji i precizniji od Vebera). Pa ipak Veber toj problematici posvećuje posebno (doduše manje) poglavlje pod naslovom *O sastavljenih izrekah* (str. 86–88). *Sastavljenu izreku* (tj. složenu rečenicu) čine «dvě izreke skupa uzete». Takve se rečenice (*izreke*) dijele na *uzporedjene* (koordinirane) i *podredjene* (subordinirane). *Uzporedjenom* se *izrekom* «izriče samostalna misao, ter bi se mogla razuměti i bez glavne, pa se s njom samo spoji; n. p. *Sunce světi danju,* ***a měsec světi nocju***». *Podredjenima* pripadaju one složene rečenice (*sastavljene izreke*) «kojimi se pobliže tumači glavna, naznačujuć, da se je njezin čin dogodio ili prije čina glavne izreke, ili u isto vrěme, ili se ima tek dogoditi», npr. *Kada sěva, obično gèrmi.*

Treba u vezi sa složenim rečenicama obratiti pozornost i na Veberovo vrlo dobro zapažanje da i zavisna surečenica može funkcionirati kao glavna u odnosu na neku drugu zavisnu surečenicu, pa da se zapravo svaka «podredjena izreka može [se] smatrati glavnom, ako joj se doda koja podredjena; pače i ova može se smatrati glavnom, ako joj se doda koja njoj podredjena, a svima je jedna glavna, koja izriče onu pèrvobitnu misao, o kojoj je tko hotio govoriti». Na taj način Veber tumači i postanak *višestruko sastavljenih izreka*, a kao primjer takvih izreka navodi rečenicu: *Kada je Dubrovnik cvao, a drugi Hèrvati u književnosti bili tako zaostali, da nisu imali nikakova valjanijega pisca: Gundulić je napisao Osmanidu i tako věšto preradio više gèrčkih igarah, da su posve slične svojim izvornikom*».

Treba svemu rečenome dodati da je kod Vebera inače relativno detaljno razrađena rečenična tipologija (usp. Pranjković 1993: 19), pa on npr. govori o *prostim, razširenim, stegnutim, pokratjenim, sastavljenim, glavnim, ovisnim, uzporedjenim, podredjenim, umetnutim, zapornim i mnogostručnim ili višestru-*

ko sastavljenim rečenicama (*izrekama*) odnosno o *periodu*. Isto tako valja reći da se svaka od tih vrsta određuje i prilično iscrpno oprimjeruje.

U Vebera se međutim nigdje ne govori o podjeli rečenica po priopćajnoj svrsi (ili, prema nekim gramatičkim priručnicima, o vrstama rečenica po sadržaju), dok Babukić primjerice o podjeli rečenica «glede obličja govornoga» piše na vrlo zanimljiv način razlikujući *tvèrdeći*, *pitajući*, *požudni* i *zapovědni stavak* (Tafra 1993: 151).

Kad je u pitanju opis reda riječi, između Babukića i Vebera ima dosta sličnosti jer i jedan i drugi govore o osnovnom i obilježenom redu riječi, Babukić o *izpravnom* i *preobratjenom rěčoslědu*, a Veber o *naravnom* i *umětnom poredanju*. Veber je međutim u tom razlikovanju nešto precizniji i jasniji, pogotovo u navedenoj i komentiranoj definiciji *umětnoga poredanja*.

Osim u nekim elementima temeljne koncepcije, o kojima je bilo riječi, sintaktički se opisi u Babukića i Vebera razlikuju i terminološki. U Babukića je primjerice sintaksa *stavkoslovje*, a u Vebera *skladnja*, u Babukića je rečenica *stavak*, a u Vebera *izreka*, Babukić govori o *stavačnoj svezi* i *stavačnoj sglobi*, a Veber o *uzporedjenim* i *podredjenim izrekama* odnosno o *izrečnoj svezi* i *izrečnoj sglobi* (str. 86–87), Babukić, kao što je spomenuto, govori o *izpravnom* i *preobratjenom rěčoslědu*, a Veber o *naravnom* i *umětnom poredanju* itd.

Treba tome dodati da je i inače (a ne samo u usporedbi s Babukićevim) Veberov terminološki aparat, koji je dijelom naslijeđen iz prethodne gramatičarske tradicije, dijelom originalan, a dijelom preuzet i iz drugih hrvatskih narječja, posebno iz kajkavskoga, vrijedan pozornosti. Evo samo nekoliko karakterističnih termina kojima se Veber dosljedno služi u *Skladnji*: *jednobroj* (jednina), *višebroj* (množina), *spol* (rod), *dočetak* (nastavak, fleksem), *prepozicional* (lokativ), *odnosno* (kondicional), *samostavnik* (imenica), *pridavnik* (pridjev), *zaime* (zamjenica), *brojnik* (broj kao vrsta riječi), *prislov* (prilog), *izvěstna forma*

pridavnika (određeni oblik pridjeva), *neizvěstna forma pridavnika* (neodređeni oblik pridjeva), *pridatak* (dopuna subjektu), *dopunjak* (dopuna predikatu), *posjedovno zaime* (posvojna zamjenica), *sastavljena izreka* (složena rečenica), *mnogostručna izreka* (višestrukosložena rečenica), *razgodak* (interpunkcijski znak), *piknja* (točka), *čèrknja* (zarez), *piknjo-čèrknja* (točka i zarez), *spojnik* (crtica), *naměstnik* (trotočje), *slovka* (slog), *měrilo* (metar, pjesnički) itd.

Kad se Veberova *Skladnja* promatra sa stajališta novijih sintaktičkih teorija i metodologija, onda je svakako nužno upozoriti na to da je Veber izvanredno zanimljiv i anticipativan posebno u opisima tzv. stegnutih ili pokraćenih struktura. U tim opisima naime on izravno podsjeća na opise strukturalističkoga, pa i generativnoga tipa (u kojima se razlikuje dubinska i površinska struktura). U tom smislu posebno upozoravam na ovaj više nego moderan opis apozicije (u glavi XXII. kojoj je naslov *O pokratjenih izrekah*): «Kada se komu samostavniku dodaje kakva god apozicija, onda se njom dvě izreke stegnu u jednu; jer apozicija nije ništa drugo, nego odnosna izreka, lišena samostalnosti svoje; n. p. *Dubrovniče, **druže** vilah pěvačicah* (koji si bio drug), *da si mi zdravo*!» (str. 138). Tom se formulacijom zapravo tvrdi isto ono što tvrde generativci kad kažu da svakom atributu (naravno, i apoziciji) u dubinskome ustrojstvu odgovara (posebna) rečenica.

Odnosnu izreku, koja se spominje u navedenoj formulaciji, pretpostavlja i participska konstrukcija. Particip naime «stoji samo u onoj izreci, gdě bi imalo stajati zaime odnosno *koji*, *a*, *e* u nominativu». Drugim riječima, i particip se opisuje kao rezultat svojevrsnoga stezanja (stapanja) dviju rečenica u jednu. Pritom se, kaže Veber, «postupa ovako: Glagolj odnosne izreke metne se u shodan participij, i složi se u svem s onom rěčju u glavnoj izreci, koja se razumije pod zaimenom odnosnim, a ovo se izpusti; n. p. *Čověk, **koji umire**, nezna za se = Čověk **umirući** nezna za se. Čověku, **koji umire**, užegu svěću = Čověku **umi-***

***rućemu** užegu svěću. Čověka, **koji je umro**, netreba žaliti = Čověka **umèrla** ne treba žaliti*» itd. (str. 141).

Posve je analogne naravi i Veberov opis rečenica s (glagolskim) prilozima (*prislovima*) u poglavlju *O participih*. Tamo se naime kaže i ovo: «Kada pisac hoće da dvě izreke u jednu stopi, onda manje važnu, to jest onu, koja pobliže označuje drugu metne u prislov. g.; n. p. *Ja se smijem i govorim*. Piscu je tu važniji glagolj *govorim*, zato onaj drugi metne u prislov glagoljni *smijuć se*, ter izreka glasi: *Ja smijuć se govorim*» (str. 140). Drugim riječima, kao i atribut ili apozicija (uz imensku riječ) i prilog (odnosno priložna oznaka) uz glagol, pogotovo ako je prilog još i glagolski, u «dubinskome» ustojstvu pretpostavlja rečenicu.

U vezi s glagolskim prilozima treba obratiti pozornost i na neke Veberove «preoblike» koje su usmjerene u suprotnom pravcu, tj. od «površinske» glagolskopriložne strukture prema «dubinskoj», u kojoj se pretpostavljaju dvije rečenice odnosno dvije surečenice (klauze). Veber naime govori i o tome što se događa kad glagolski prilog treba «razvèrći i u izreku pretvoriti». Onda se, kaže on, «u toj izreci metne vrěme prama glagolju glavne izreke (§§ 46. 47.); n. p.

Smijuć se govorim = smijem se i govorim

Smijuć se govorah = smijah se i govorah

Smijuć se govoriti ću = smijat ću se i govoriti

Smijav se govorim = pošto se smijah, govorim

Smijav se govorah = pošto se bijah smijao, govorah

Smijav se govoriti ću = pošto se budem smijao, govoriti ću» (str. 140).

Opisu apozicije i glagolskih priloga vrlo je sličan i Veberov opis tzv. stegnutih izreka. Takvima naime Veber smatra one rečenice u kojima se javlja jedan subjekt, a više predikata, npr. *Težak je **marljiv i uztèrpan***, odnosno one u kojima se s jednim subjektom i jednim predikatom spoji «više predikatah i dopunjakah», kao što je npr. slučaj s rečenicom ***I jesenski i zimski** plo-*

dovi dobro uspěvaju (str. 9). Takve rečenice Veber opisuje, opet vrlo slično generativcima, kao rezultat svojevrsne preoblike stezanja, sažimanja dviju ili više rečenica u jednu. Tako je npr. rečenica *Težak je marljiv i uztèrpan* rezultat stezanja u jednu rečenica *Težak je marljiv* i *Težak je uztèrpan*.

U poglavlju *O passivnih izrekah* Veber preobliku, i to preobliku «aktivizacije», čak i izravno spominje kad govori o ***pretvaranju*** pasivnih rečenica u aktive, usp. «Kada se passivna izreka pretvara u aktivnu, onda nominativ dolazi u akuzativ, a instrumental ili zaměnik njegov u nominativ; glagolj u aktivnu formu, i slaže se sa nominativom u svačem; n. p. *Spomenici su sèrbski prepisani Nikolajevićem = Spomenike je sèrbske prepisao Nikolajević*». U vezi s pasivom i njegovom porabom Veberu ne pada ni na pamet da ustvrdi kako se poraba pasiva protivi «duhu» hrvatskoga jezika ili što slično tome (kako se u nas kasnije vrlo često pisalo i govorilo), nego izvanredno precizno zapaža da se «passivna izreka kod nas samo onda upotrebljava, kada aktivna neima jasno izrečena subjekta, inače se upotrebljava aktivna».

Isto je tako svake pozornosti u vezi s pasivom vrijedno Veberovo zapažanje da znak «passivnosti jest zaime osobno-povratno *se*, spojeno sa svimi vremeni indikativa; n. p. *Male se škole u Biogradu umlože*», a isto je tako i s upozorenjem da treba jasno razlikovati pasivno *se* od povratnoga. Naime «budući da ta čestica dolazi i sa povratnimi glagolji, zato se ovaj oblik samo onda upotrebljava, kada se po smislu može razuměti, da je glagolj pasivni, a ne povratni; n. p. *Miloje **se izbaci** iz službe i **iztěra se** iz Biograda*».

I mnoge su druge gramatičke pojavnosti kod Vebera vrlo dobro opisane. To npr. vrijedi za gramatičku kategoriju lica (kod njega je to kategorija osobe), a još više za njegov izvanredno sažet i precizan odgovor na pitanje zbog čega se u hrvatskom jeziku uz lične glagolske oblike ne upotrebljavaju lične zamjenice, usp. «U jeziku razlikujemo tri gramatičke osobe: *pèrva* je, koja govori; *druga*, s kojom se govori; *tretja*, o kojoj se govori; izrazujemo jih zai-

meni osobnimi; ali buduć da naš glagolj svojimi dočetci naznačuje osobu, zato nemetjemo zaimenah s glagolji, osim kada su vèrlo važni; n. p. *Ja **čitam** = **čit-am**; ti **čit-aš**; on **čit-a*** itd.» (str. 4).

Veber je također dobro zapazio da se umjesto odnosne zamjenice *koji* u hrvatskom jeziku često upotrebljava «neskolonivo zaime *što*» (nije doduše zapazio da *što* u toj funkciji nije zamjenica, nego veznik, ali toga nisu još uvijek svjesni ni mnogi suvremeni opisivači). Zapazio je također da se uz antecedent u nominativu ili akuzativu upotrebljava smo *što*, a «kad bi zaime odnosno imalo stajati u drugom kojem padežu jedno- i višebroja, onda se onomu *što* dodaju osobna zaimena u dotičnom padežu i broju; n. p. *U šumi se dvě grane od dva dèrveta, **što** stoje jedno do drugoga, prekèrstiše kao dvě dlani*», ali npr. *Ljudi, **što** su **im** davali hrane, zahvališe se na daru*. Zapazio je također i neka ograničenja u porabi relativa *što*, npr. da se ono proteže samo na treće lice te da je «slabije» nego *koji*. To je razlog što se *koji* upotrebljava onda kad kakvu stvar treba posebno naglasiti ili razlikovati od kakve druge stvari te onda kad je antecedent apstraktne naravi (zato se u primjerima tipa *Pas, koji laje, neujeda* ili *Harač u Bosni mora platiti svaki, koji nije Muhamedanovac* relativizator *koji* ne bi mogao zamijeniti sa *što*). Osim toga, *što* se može protezati i na čitavu rečenicu, a ne samo na imenski antecedent (str. 83–84).

U poglavlju posvećenome sintaksi genitiva, u posebnoj «pazki», vrlo je dobro opisana razlika u inače konkurentnoj porabi partitivnog genitiva i akuzativa. Tamo se naime kaže: «Ako se traži cěla stvar, ili razumije cěla vèrst onda se njezin samostavnik metje u akuzativ; n. p. *Daj mi **vode**; daj mi **vodu*** (cělu, koja je sada na stolu). *Jedem **kruha*** (komadić), *jedem **kruh, meso, varivo***, (vèrst, a ne něšto od te vèrsti.)»». U nastavku se govori o «partitivnim riječima», tj. o onim riječima uz koje se rabi partitivni genitiv i koje, po Veberovu sudu, znače množinu. U pitanju su imenice koje služe kao kvantifikatori uz genitive jednine tvarnih imenica. Takve se imenice ne upotrebljavaju u mno-

žini (pribrajaju se imenicama tipa *singularia tantum*) jer ono na što se odnose imenice u (partitivnom) genitivu jednine u pravilu nije brojivo. Popis je takvih imenica kod Vebera izdašniji negoli u mnogim gramatikama suvremenoga jezika (opširnije o tom tipu kvantifikacije usp. Marija Znika: *Kategorija brojivosti u hrvatskom jeziku*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2002, str. 95–99). Takve su naime imenice: «*množtvo, šaka, kup, stado, četa, sila, broj, čreda* (= red, vrsta; stado), *jato, sbor, komad, križka, kus, mèrva, većina* itd.; n. p. *Izmedju Zagreba i Karlovca stoji* ***većina*** *prostoga plemstva gradomedje zagrebske. U Kranjskoj se kroz zimu načini* ***sila*** *bačavah, rešetah, sitah* [...], *Nokti mu iz tabana izčupa velik komad mesa*» itd. (str. 30).

Pozornosti su vrijedna i neka Veberova zapažanja koja se tiču porabe određenih i neodređenih pridjeva u poglavlju *O izvěstnoj i neizvěstnoj formi pridavnika* (str. 7–9). Naime, ako se pridjev «proteže na stvar poznanu», dolazi u određenome obliku, npr. ***Hrabri*** *se Jurišić boraše junački*, a ako se proteže na «nepoznanu, u obće izraženu», dolazi u neodređenom obliku, npr. ***Hrabar*** *vojnik bori se junački*. Veber je, naravno, zapazio i to da pridjev kao dio predikata dolazi načelno u neodređenu obliku, npr. *Napoleon bijaše* ***ratoboran***, ali ako se taj pridjev «kojim zaimenom pokaznim, ili posědovnim označuje, bio što mu drago, stoji uvěk u izvěstnoj formi; n. p. *Koloman, bijaše* ***onaj poduzetni*** *kralj ugarski, koji osvoji Zadar*».

Među izrazito dobrim stranama Veberove *Skladnje* treba upozoriti i općenito na definicije, za koje treba reći da su u pravilu jednostavne, logične i dorečene (opširnije o Veberovim definicijama usp. u: Pranjković 1998) te da u velikom broju slučajeva pogađaju u bit onoga što se definira, ili bar djeluju svježe i poticajno, unatoč tome što se mora priznati da je Vatroslav Jagić imao pravo kad je Veberu prigovorio da mnoge gramatičke kategorije opisuje logičkima (usp. Jagić 1865). S obzirom na njihovu (ne)uspjelost odnosno svježinu i/ili poticajnost Veberove

bi se definicije mogle podijeliti u četiri skupine.

U prvu skupinu išle bi one koje se u cjelini mogu smatrati uspjelima, u drugu one u kojima se osjeća prevelik utjecaj logičkih parametara i/ili sintaktičkih opisa latinskoga jezika, u treću one koje su relativno uspjele, ali su nespretno formulirane ili su nepotpune te, napokon, u četvrtu one koje se, bar s današnjega stajališta, mogu smatrati promašenima.

Među izrazito uspjele išle bi npr. definicije sintakse, prijedloga, infinitiva te citirana (proširena) definicija obilježenoga (aktualiziranoga) reda riječi. U definiciji sintakse: «Skladnja uči, kako se *slažu* ili *skladaju* pojedine rěči, da od njih postanu izreke, a od ovih cěli govor» (str. 1) rečeno je praktično sve što je bitno za tu razinu gramatičkoga opisa. Naglašen je njezin sintagmatski karakter, istaknuta rečenica (*izreka*) kao središnja jedinica, a obuhvaćena su čak i pravila o ustrojavanju teksta («cijeloga govora»).

Donekle je slična toj i definicija prijedloga, iako se u njoj već osjeća utjecaj logičkih parametara (govori se o odnosima među *mislima*): «Predlozi su zato u jeziku, da se njima naznačuje ona ostala množina odnošajah jedne misli prama drugoj, koji se malenim brojem padežah nemogu naznačiti» (str. 47). U toj je definiciji naime posebno istaknuto ono što je za prijedloge doista bitno, a to je da se oni tiču padeža, da su njihova značenja uža od značenja padeža, tj. da oni konkretiziraju padežna značenja te da su i značenja padeža i značenja prijedloga relacijske naravi.

Za infinitiv se kaže da «naznačuje činjenje kano abstraktan pojam» (str. 118). Za ovu definiciju treba reći da je izvanredno uspjela, pogotovo pod uvjetom da se u njoj apstraktnost shvati u doslovnome smislu, tj. u tom smislu da je infinitivu kao glagolskome obliku apstrahirano (oduzeto) sve ono što mu može biti oduzeto odnosno da je infinitiv lišen i lica, i broja, i vremena, i načina, i stanja, dakle svih onih gramatičkih svojstava koja su inače za glagol bitna.

Za primjer definicija u kojima se osjeća prevelik utjecaj logičkih parametara može se uzeti definicija subjekta: «Subjekt je osoba ili stvar, o kojoj se što veli» (str. 2). Naime, osobe i/ili stvari nisu nikakve jezične pojavnosti, a još manje su pojavnosti sintaktičke razine. Takvom definicijom o subjektu se kao dijelu rečeničnoga ustrojstva ne kaže praktično ništa, a ne određuje se ni njegov status s obzirom na odnos prema drugim članovima rečeničnoga ustrojstva (posebno prema predikatu). Drugim riječima, u najboljem slučaju se može reći da je tu subjekt definiran semantički.

Za primjer nespretno formulirane i/ili nedovoljno precizne definicije može se uzeti definicija odnosnih (relativnih) zamjenica: «Odnosnim se zato zove ovo zaime, što nikad samo nestoji, već se proteže na koji samostavnik budi u istoj, budi u prednjoj, budi u slědećoj izreci» (str. 83). U toj inače zanimljivoj definiciji (pojam «protezanja» naime pretpostavlja antecedent na koji se relativna zamjenica doista mora odnositi) problematično je «protezanje» zamjenice na imenicu (*samostavnik*) u sljedećoj *izreci* (rečenici). Kao primjer takva «protezanja» Veber navodi rečenicu *Tko kuca, tome se i otvara*, ali je u tom primjeru riječ o suodnosnosti (korelativnosti), a nije riječ o «protezanju» na riječ (pogotovo ne na imenicu) u sljedećoj rečenici ili klauzi jer to nije ni moguće. Naime, relativne se zamjenice protežu na antecedent, što znači da su primarno anaforičkoga tipa (npr. ***Ljudi koji*** *kucaju znaju što rade*). Mogu biti i atributivnoga tipa, tj. «protezati se» na imensku riječ koja slijedi neposredno iza njih (npr. ***Koji ljudi*** *kucaju znaju što rade*), ali ne mogu biti kataforičkoga tipa u onom smislu u kojem bi se «protezale» na imensku riječ u sljedećoj rečenici ili surečenici (klauzi). Zato nije npr. gramatično: ****Koji*** *kucaju,* ***ljudi*** *znaju što rade*.

Još je manje održiva Veberova definicija koja sadrži opis naravi i službe pridjeva, a koja glasi: «Svaki pridavnik naznačuje, kakav je samostavnik, ali po raznoj službi děli se na epitet, atribut i predikat» (str. 75). U toj definiciji naime nije održivo Ve-

berovo razlikovanje pridjeva kao atributa, npr. *Petar **Veliki** sagradio je Petrograd* (str. 5), od pridjeva kao epiteta, npr. ***Velike** rěke nose brodove* (str. 6). Veberu u tome nije pomogla ni spomenuta rasprava *O pridavniku* (*Djela* III: 382–405) u kojoj takvo razlikovanje nastoji dodatno obrazložiti i opravdati. Naravno, između pridjeva u sintagmama tipa *Petar Veliki*, *Sveti Ivan* i sl. i onih u sintagmama tipa *velika rijeka* ili *hrabar vojnik* i sl. ima razlike (što se vidi i po tome da je u prvom slučaju pridjev obvezatan), ali tu nije riječ o bitno drukčijoj pridjevskoj službi (Veber u prvom slučaju govori o atributu, a u drugom o epitetu kao različitim pridjevskim službama), nego je jednostavno riječ o tome da pridjev u prvom slučaju postaje dio (vlastitoga) imena odnosno da biva zahvaćen preobrazbom (konverzijom). Hoće li on biti obvezatan ili neće odnosno hoće li biti sastavni dio (vlastitoga) imena ili neće, ne ovisi o (navodno različitoj) pridjevskoj službi, nego o semantici imenske riječi uz koju stoji i o (kon)situaciji.

Kao primjer posve promašenih definicija mogu se navesti one koje se tiču gramatičke kategorije vida (aspekta), tj. definicije svršenih i nesvršenih glagola. Netočno je naime da se ti glagoli međusobno razlikuju «po trajanju čina» odnosno da svršeni glagoli «naznačuju, da čin traje samo čas, te naznačuju samo onaj čas, kad se je čin počeo ili dočeo». Netočno je također da nesvršeni glagoli «znače, da čin traje duže vrěme» (str. 89–90). Istina je doduše da se takvih ili sličnih definicija svršenih i nesvršenih glagola, kojima je polazište u «trajanju čina», nađe u literaturi još i danas, ali to ipak citirane Veberove definicije ne čini manje promašenima. Naime kod svršenih i nesvršenih glagola nije riječ o dužem ili kraćem trajanju čina (radnje), nego je riječ o opreci između glagola koji označuju cjelovitu, neprocesualnu, svršenu radnju i onih koji označuju procesualnu, nesvršenu radnju, tj. radnju u procesu.

Kad se sve što je rečeno uzme u obzir, vidljivo je da se Adolfo Veber Tkalčević može smatrati jednim od utemeljitelja su-

stavnijega proučavanja sintakse hrvatskoga jezika. To je njegovo proučavanje doduše još uvijek pod velikim, pa i prevelikim utjecajem logičkih parametara i sintaktičkih opisa latinskoga jezika (osim dosad spomenutih treba posebno upozoriti na brojne manjkavosti u opisu sintakse glagola, koje bi zasluživale poseban osvrt). Međutim, vrlo dobro poznavanje logike i sintakse klasičnih jezika (Veber je u zagrebačkoj gimnaziji, kao što je rečeno, predavao i latinski) ujedno su i prednosti Vebera kao sintaktičara. One posebno dolaze do izražaja u njegovim «preoblikama» i definicijama jer i jedne i druge po svojoj naravi pretpostavljaju smisao za logičnost, za koncizno izražavanje i za apstraktno mišljenje.

Dobra je strana Veberove *Skladnje* i to što su u njoj primjeri za ilustracije pojedinih sintaktičkih jedinica i zakonitosti uzimani iz djela (Veberu) suvremenih pisaca. To je očita prednost Veberove *Skladnje* u odnosu na kasnije gramatičke spise hrvatskih vukovaca (npr. M. Divkovića, P. Budmanija, T. Maretića i dr.), koji se zapravo nisu bavili sintaktičkim (i uopće gramatičkim) opisom (njima suvremenoga) hrvatskoga standardnog jezika, nego opisom jezika usmene narodne književnosti te Karadžićevih i Daničićevih spisa.

Zato sam uvjeren da ovaj pretisak Veberove *Skladnje*, poslije punih 145 godina od pojave njezina prvog izdanja, ima svoje puno opravdanje te da će biti izazovan poticaj, do neke mjere možda čak i uzor, hrvatskim jezikoslovcima (posebice mladima) koji se bave ili se namjeravaju baviti sintaktičkom problematikom hrvatskoga jezika. Zahvaljujem stoga uime svih kroatista jezikoslovnoga usmjerenja upravi i članovima Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje na inicijativi da se ovaj pretisak objavi i tako *Skladnja ilirskoga jezika za niže gimnazije* Adolfa Vebera Tkalčevića učini dostupnom svima zainteresiranima, kako ovdje u Hrvatskoj tako i izvan nje.

IZBOR IZ DJELA ADOLFA VEBERA TKALČEVIĆA

Gramatike

Latinska slovnica za nižu gimnaziju, Beč, 1853, ^{2}1865.

Skladnja ilirskoga jezika za niže gimnazije. Sastavio Adolfo Weber car. kralj. gimnazijalni učitelj. U Beču, 1859, ^{2}1862.

Slovnica za četvèrti razred katoličkih glavnih učionah u carevini austrijanskoj, Beč, 1862, ^{2}1863.

Slovnica hèrvatska za srednja učilišta napisao Adolfo Veber kanonik zagrebački, Zagreb, 1871, ^{2}1873, ^{3}1876 (*Slovnica hrvatska za srednja učilišta*)

Slovnica latinska za male gimnazije napisao Adolfo Veber, kanonik zagrebački. Drugo popravljeno izdanje. Troškom spisateljevim, Zagreb, 1872, ^{3}1877.

Programatski spisi

Korist i način predavanja latinskih klasikah (1852)

Ustroj ilirskoga jezika (1856)

Pabirci po slovnici hrvatskoj (1877)

Brus jezika ili zagrebačka škola (1884)

Polemike

Brus jezika (1862)

O našem pravopisu (1864)

Odgovor g. Jagiću na primjetbe o sintaksi (1865)

Zadnji odgovor gospodinu Jagiću (1866)

Obrana njekoliko tobožnjih barbarizamah (1874)

Čitanje i evangjelja. Preveo dr. Franjo Iveković (1876)

Još jednu g. Ivekoviću (1876)

Očitovanje (1878)

Gospodinu dru. Ivekoviću (1878)

Oblici Mirka Divkovića (1879)

Na razstanak g. Divkoviću (1879)

Sintaksa Mirka Divkovića (1881)

Jezikoslovne studije i rasprave

O vremenih u hrvatskom jeziku (1869)

O slogu hrvatskom (1869)

O pridavniku (1870)

O zaimenu (1873)

O glagolju (1873)

O naravi hrvatske izreke (1874)

*Šćepan Ljubiša kao pisa*c (1881)

Ocjene i prikazi

Slovnica Vjekoslava Babukića (1857)

Slovnica hrvatska Antuna Mažuranića (1859)

Rječnik Bogoslava Šuleka (1860)

Rječnik Ivana Jurašića (1864)

Skladnja Petra Budmana (1868)

Rječnik Gjure Daničića (1878)

Gramatika Josipa Vitanovića (1880)

Verzifikacija

Metrika hrvatska (1862)

O hrvatskom heksametru (1864)

Još nješto o hrvatskom heksametru (1864)

Nješto o pjesničtvu hrvatskom (1876)

O Metrici Maretićevoj (1882)

Maretiću i Kostrenčiću (1882)

Književna kritika

Mejrima od Matije Bana (1852)

Ivan Gundulić Franjin (1854)

Nedjeljko Ognjoslava Utješenovića (1861)

Kriesnice od Ivana Trnskoga (1863)

Najnoviji pojavi našega pjesničtva (1865)

Petar Preradović (1874)

Putopisi

Kratak opis duga puta (1847)

Put na Plitvice (1860)

Listovi o Italiji (1861)

Put u Carigrad (1886)

Pripovijesti

Zagrebkinja (1855)

Avelina Bakranina ljuvezne zgode i nezgode (1855)

Nadala Bakarka (1870)

Paskva (1874)

Dobrotvor djački (1979)

Božićno zvonce (1886)

Čitanke

Latinska čitanka za II. razred po Mavri Schinagelu, Beč, 1853.

Čitanka za gornje gimnazije (u dva dijela; s A. Mažuranićem i M. Mesićem), Beč, 1860.

Čitanka za četvrti razred dolnje gimnazije, Beč, 1867.

Čitanka za prvi i drugi razred dolnje gimnazije, Beč, 1871.

Čitanka za treći razred dolnje gimnazije, Beč, 1871.

Izabrani prijevodi

Pan Podstoli, novela I. Krasickoga (s poljskog), Zagreb, 1849.

Prevodi klasikah latinskih (s latinskog), Zagreb, 1860.

Junakinja Mila, ep (s njemačkog), Zagreb, 1862.

Iridion, tragedija S. Krasickoga (s poljskoga), Zagreb, 1865.

Konrad Wallenrod, pjesma A. Mickiewicza (s poljskog), Zagreb, 1866.

Slike iz vojničkoga života E. de Amicisa (s talijanskoga), Zagreb, 1879.

Knjiga o Catilinijoj uroti i Jughurtinu ratu G. S. Crispa (s latinskog), Zagreb, 1883.

Carigrad E. de Amicisa (u dva sveska; s talijanskog), Zagreb, 1883.

Izabrani govori M. T. Cicerona (s latinskog), Zagreb, 1886.

Napomena:

Tekstovi navedenih i ostalih djela mogu se naći ili u posebnim knjigama (što ponajprije vrijedi za gramatike, čitanke i prijevode) ili u *Djelima Adolfa Vebera zagrebačkoga kanonika*: I(1885), II(1886), III(1887), IV(1887), V(1889), VI(1889), VII(1890), VIII(1890) i IX(1890), a opširnije podatke o pojedinim uvrštenim bibliografskim jedinicama treba tražiti ili u *Djelima* ili u knjizi F. Kurelac, B. Šulek, V. Pacel i A. Veber Tkalčević: *Jezikoslovne rasprave i članci* (Stoljeća hrvatske književnosti, Matica hrvatska, Zagreb, 1999, prir. I. Pranjković) ili npr. u monografiji I. Pranjkovića *Adolfo Veber Tkalčević* (Zagreb, 1993).

U ovaj popis nisu uvrštena djela s područja filozofije i teologije, koja su skupljena i objavljena u V, VI. i VII. svesku *Djela Adolfa Vebera*.

IZBOR IZ LITERATURE O ADOLFU VEBERU TKALČEVIĆU I NJEGOVOJ SKLADNJI

Fran Kurelac (1852) *Kako da sklanjamo imena? Ili greške hrvatskih pisac gledè sklonovanja osobito 2-a padeža množine od Frana Kurelca, učitelja narodnosti na latinskih školah rečkih.* U Reci.

Fran Kurelac (1860) *Recimo koju*. Progovorio Frane Kurelac, starinom Ogulinac a rodom iz Bruvna u Krbavi, Karlovac.

Fran Kurelac (1862) *Fluminensia ili koječega na Rěci izgovorenâ spěvanâ, prevedenâ i nasnovanâ po Franu Kurelcu starinom Ogulincu a rodom iz Bruvna u Krbavi*, U Zagrebu.

Vatroslav Jagić (1864) «Naš pravopis», *Književnik*, Zagreb, str. 1–34 i 151–180.

Vatroslav Jagić (1865) «Primjetbe k našoj sintaksi s gledišta sravnjujuće gramatike», *Književnik*, Zagreb, str. 176–196.

Mirko Divković (1879) «Odgovor na sud g. Vebera», *Narodne novine*, XVI, br. 226, 227, 229–235, Zagreb.

Franjo Marković (1892) «Adolfo Veber Tkalčević, kanonik prvostolne crkve u Zagrebu», *Matica hrvatska od godine 1842. do godine 1892. Spomen-knjiga* (ur. T. Smičiklas i F. Marković), Matica hrvatska, Zagreb, str. 303–338.

Ljudevit Jonke (1956) «Veberove zasluge za naš književni jezik», *Rad JAZU*, knj. 309, Zagreb, str. 33–80.

Ljudevit Jonke ([2]1965) «Zasluge, pobjede i porazi Adolfa Vebera Tkalčevića», u: *Književni jezik u teoriji i praksi*, Znanje, Zagreb, str. 107–124.

Zlatko Vince (1968) «Filološke škole XIX. stoljeća u razvoju hrvatskoga književnog jezika», *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, sv. 10, Zagreb, str. 159–173.

Ljudevit Jonke (1971) «Veberova 'Skladnja ilirskoga jezika' – prva naša sintaksa», u: *Hrvatski književni jezik 19. i 20. stoljeća*, Matica hrvatska, Zagreb, str. 147–160.

Ljudevit Jonke (1971) «Tri profesora zagrebačke gimnazije na braniku hrvatskoga književnog jezika», u: *Hrvatski jezik 19. i 20. stoljeća*, Matica hrvatska, Zagreb, str. 129–146.

Jerko Fućak (1975) *Šest stoljeća hrvatskoga lekcionara u sklopu jedanaest stoljeća hrvatskoga glagoljaštva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb.

Zlatko Vince (1975) «Rast, ostvarenja i suton zagrebačke filološke škole», *Forum*, knj. XX, br. 7–8, Zagreb, str. 270–320.

Zlatko Vince (1978) *Putovima hrvatskoga književnog jezika. Lingvističko-kulturnopovijesni prikaz filoloških škola i njihovih izvora*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb [[2]1990; [3]2002. Nakladni zavod Matice hrvatske]

Ivan Krtalić (prir.) (1982–1983) *Polemike u hrvatskoj književnosti*, kolo I–II, knjiga I–X, Mladost, Zagreb.

Radoslav Katičić (1986) «Prva gramatika Adolfa Vebera Tkalčevića», *Filologija*, 14, Zagreb, str. 161–170.

Zlatko Vince (1988) «Pregled hrvatskih gramatika u drugoj polovici 19. stoljeća», *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, XXXI/2, Novi Sad, str. 77–95.

Radoslav Katičić (1989) «Lingvistički argumenti u Jagićevoj polemici s Veberom», *Jagićev zbornik*, Zagreb, str. 93–126.

Ivo Pranjković (1993) *Adolfo Veber Tkalčević*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta, Zagreb.

Branka Tafra (1993) *Gramatika u Hrvata i Vjekoslav Babukić*, Matica hrvatska, Zagreb.

Milan Moguš (1993) *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*, Globus, Zagreb.

Ivo Pranjković (1996) «Kurelac i Veber», *Riječki filološki dani*, 1, Rijeka, str. 17–23.

Sanda Ham (1998) «Pasivna rečenica u Veberovoj *Skladnji*», *Adolfo Veber Tkalčević i njegovo doba, Riječki filološki dani*, 2, Rijeka, str. 89–96.

Sanda Ham (1998a) *Jezik zagrebačke filološke škole*, Ogranak Matice hrvatske, Osijek.

Ivo Pranjković (1998) «Adolfo Veber Tkalčević kao jezikoslovac (na primjeru definicija u *Skladnji ilirskoga jezika*)», *Adolfo Veber Tkalčević i njegovo doba, Riječki filološki dani*, 2, Rijeka, str. 1–8.

Diana Stolac (1998) «Sintaksa Adolfa Vebera Tkalčevića», *Adolfo Veber Tkalčević i njegovo doba, Riječki filološki dani*, 2, Rijeka, str. 81–88.

Branka Tafra (1998) «Veberov i Babukićev gramatički model», *Adolfo Veber Tkalčević i njegovo doba, Riječki filološki dani*, 2, Rijeka, str. 67–80.

Marija Turk (1998) «Veberova književnojezična koncepcija», *Adolfo Veber Tkalčević i njegovo doba, Riječki filološki dani*, 2, Rijeka, str. 9–16.

Fran Kurelac, Bogoslav Šulek, Vinko Pacel, Adolfo Veber Tkalčević (1999) *Jezikoslovne rasprave i članci* (prir. Ivo Pranjković), Stoljeća hrvatske književnosti, Matica hrvatska, Zagreb.

Franjo Iveković, Ivan Broz, Tomo Maretić, Vatroslav Rožić, Milan Rešetar, Antun Radić, Nikola Andrić, Dragutin Boranić (2001) *Jezikoslovne rasprave i članci* (prir. Marko Samardžija), Stoljeća hrvatske književnosti, Matica hrvatska, Zagreb.

Ivo Pranjković (2003) «Barbarizmi Frana Kurelca», *Lika i Ličani u hrvatskom jezikoslovlju*. Znanstveni zbornik, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, str. 103–113.

Ivo Pranjković

Nakladnik:	*Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje* Zagreb, Strossmayerov trg 2
Za nakladnika:	Dunja Brozović Rončević
Biblioteka:	PRETISCI
Urednica:	Marija Znika
Knjiga 5.:	Adolfo Weber: *Skladnja ilirskoga jezika za niže gimnazije*
Pogovor:	Ivo Pranjković
Recenzenti:	Mirko Peti Branka Tafra
Tehničko uređenje:	Boris Rukavina
Naslovnica:	Tomislav Turković

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna knjižnica – Zagreb

UDK 811.163.42'36"18" (02.045)

VEBER Tkalčević, Adolfo
Skladnja ilirskoga jezika za niže gimnazije / sastavio Adolfo Weber [pogovor Ivo Pranjković]. – Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2005. – (Biblioteka Pretisci; knj. 5)

Faks. pretisak izd. iz 1859. god. – Puni oblik autorova imena: Adolfo Veber Tkalčević

ISBN 953-6637-28-6

I. Hrvatski jezik -- Gramatika -- 19.st.

450214023

Tisak: Zrinski d.d., Čakovec
Tiskanje dovršeno u ožujku 2005.

ISBN 953-6637-28-6

